

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԻ

Առաջին վերնագիրը, էջ 18: Մի քանի ձեռագրերում այս վերնագիրը ունի տարբերակներ, ինչպես. «Ծառաջարանութիւնը առաքելական կանոնաց» (ՁԵ 640, էջ 3ա, 3360, էջ 3ա), № 651 ձեռագրում՝ «Սկիզբն կանոնիս» (էջ 1ա), № 650 ձեռագրում՝ «Սահմանք և կանոնք զոր եղին աշակերտքն Քրիստոսի եկեղեցւոյ սրբոյ յետ վերանալոյ տեառն ժողովեալ ի վերնատ[ա]նն» (էջ 3ա), ասորական՝ «Վարդապետութիւն առաքելոց»: ՁԵ 650, 651, 3360 ձեռագրերում այս վերնագրերով էլ սկսվում է առաջարանը. «Սահմանք և կանոնք զոր եղին աշակերտք Քրիստոսի յետ վերանալոյ փրկչին մերոյ առ հայր ի յերկինս» և այլն: ՁԵ 648, 2064, 3562 ձեռագրերում այս վերնագիրը չի պահպանվել:

Առաջալուսն, էջ 18—24: Ասորական բնագրում ենթավերնագիրը և առաջարանը համառոտ են. ահա այն. «Եթէ յորժամ վերացաւ Քրիոսոս առ Հայր իւր և զիարդ ընկալան առաքելքն զպարզ և չղուոյն սրբոյ և զկարգս և զկանոնս եկեղեցւոյ և թէ յոր կողմն չողան մի մի յառաքելոցն, և ուստի ընկալան աշխարհք տանն Հոռոմոց զաջ քահանայութեան:

Յումին 330 իշխանութեան Յունաց, յամսեան խէղիւրան, որ աւր չորք էր ամսոյն որ էր միաշարաթի և կատարումն Պետակոստէին. ի նմին աւուր եկին աշակերտքն ի նազարէթէ Գալիլէացոց՝ ուր աւետարանեցաւ յղութիւն Տեառն մերոյ, ի յեառն՝ որ կոչի Ձիթենեաց, իրրեւ էր Տէրն մեր ընդ նոսա և ոչ երեւէր նոցա. և ի ժամուն մեծի առաւօտուն՝ ամբարձ զձեռս իւր Տէրն մեր և եղ ի վերայ զլիւթոյ մետասան աշակերտացն, և շնորհեաց (բուն՝ «ետ») նոցա զպարզ երիցութեան: Եւ յանկարծակի ամպ լուսաւոր ընկալաւ զնա. և տեսին զնա իրրեւ վերանայր յերկինս, և նստաւ ընդ աջմէ Հօր իւրոյ. և փառաւորէին զԱստուած զի տեսին զվերանալ նորա՝ որպէս եւ ասէր ցնոսա. և ցնծային զի ընկալան զաջ քահանայութեանն տանն Մովսիսի և զԱհարոնի: Եւ անտի (ի լեռնէն Ձիթենեաց) ելին եկին ի վերնատունն, ուր եկեր Տէրն մեր զգաւորիկն (պասեք) ընդ նոսա. եւ ի տեղովն ուր եղեն հարցմունք թէ ո՞վ իցէ որ մատենիոց իցէ զՏէրն մեր խաչահանուաց, ի նմին տեղովն եղեն և հարցմունք եթէ որպէս քարոզեսցեն զաւետարանն յաշխարհի. և զոր աւրիարհի ի վերնատանն սկսաւ խորհուրդ մարմնոյ և արեան Տեառն մերոյ թաղաւորել յաշխարհի, նոյնպէս և անտի սկսաւ վարդապետութիւն քարոզութեան նորա տիրել յաշխարհի:

Եւ մինչդեռ յայսմ զժողովութեան էին անկեալ աշակերտքն, թէ որպէս քարոզեսցեն զաւետարանն լեզուաց օտարաց՝ զոր ոչ գիտէին. և այսպէս ասէին առ միմեանս եթէ՝ Զգորութիւնս և զսքանչելիս՝ յուսացեալ ենք՝ զի առնէ Քրիստոս առաջի ազգաց աւաարաց. (այլ) զի ոչ գիտեմք զլեզուս նոցա, և ոչ նորա հմուտ են լեզուի մերում, ո՞վ ուսուցանէ նոցա և ցուցանէ, եթէ անուամբն Քրիստոսի՝ որ խաչեցաւ, լինին այս զօրութիւնք և սքանչելիք:

Եւ մինչդեռ յայսմ խորհրդի էին առաքելքն, յոտն եկաց Սիմոն Պետրոս (հեփա) և ասէ ցնոսա. Եղբարք, ոչ է մեզ (գիտել) եթէ որպէս քարոզեսցուք զաւետարան նորա, այլ Տեառն մերում, որ գիտէ թէ որպէս կարասցուք քարոզել զաւետարան իւր յաշխարհի. այլ յուսամք ի հոգաբարձութիւն նորա վասն մեր որ խոստացաւ մեզ և ասէ թէ՝ Յորժամ ելանեմ ես առ Հայր իմ՝ առաքեմ առ զձեզ զՆոգին մի ի թարիչ, և նա ուսուցանէ ձեզ զամենայն որ ինչ արժան է ձեզ իմանալ և ուսուցանել: Եւ մինչդեռ Սիմոն Պետրոս ասէր զայս առաքելոց ընկերաց իւրոց և յիշեցուցանէր նոցա, հնչիւն ծածուկ լսելի լինէր նոցա, և հոտանոյ՝ որ անընդելական (օտար) էր աշխարհի, բուրբն նոցա և ի մէջ բարբառոյն և հոտոյն՝ լեզուք հրեղէ[ն]ք իջին առ նոսա յերկնից, և հանգեան ի վերայ միոյ միոյ ի նոցանէ:

և նոստան, և ըստ լեզուին՝ դուր ընկալաւ մի մի ի նոյալն, ախպէս պատարասեալ զանձն իւր զի երթիցէ յաշխարհն այն, ուր խօսիցին և լուծիցեն այնու լեզուաւ:

Եւ նոյին պարգեւաւ Հոգւոյն՝ որ առաւ նոցա ի նմին աւուր, և զին կարգս և օրէնս, որ միարանին աւետարանին քարոզութեան նոցա և ճշմարիտ և հաւատարիմ ուսման վարդապետութեան նոցա (Հ. Տ ա շ յ ա ն, Վարդապետութիւնն առաքելոց, Վիեննա, 1896. էջ 359—363):

ՆՁ 3562 ձեռագիրը չունի Առաջարանը:

Երկրորդ վերնագիր և ցանկ, էջ 24—27: ՆՁ 649, 650, 651, 3369, 3362 ձեռագրերը, ինչպես նաև ասորական բնագիրը չունեն երկրորդ վերնագիրը և ցանկը: ՆՁ 659 ձեռագրում երկու թերթ ընկնելու պատճառով, որի մասին ձեռագրի Ծր էջում նշել է Ս. Տիգրանյանը, չեն պահվել երկրորդ վերնագիրը, ցանկը և երրորդ վերնագիրը: Սակայն մինչև հոգվածների ոկովելը այս ձեռագրում պահվել է սկզբից թերի մի բնագիր, որը չունեն մյուս ձեռագրերը, ահա այդ բնագիրը, «...եւ յորժամ ստեղծ ի սկզբանէ եւ զուգեաց Աստուած զմարդն ի ստեղծմանն ժամանակի. եւ աւղնական արար միմեանց եւ աւրհնեաց զնոսա, Ծրեք ժամաւ յառաջ ստեղծ զԱդամ քան զԵւա, որ եւ աւագագոյն երեւեացի այրն. զի մի՛ կարծեսցէ զինքն կինն հաւասար առն: Նոյնպէս հնգէտաստն երեք հինգ է. կարգեցին առաքեալքն ըստ այնմն խորհրդոյ երեք ամաւ աւագ լինել փեսային քան զհարսն՝ հնգէտասան ամեայ փեսային և ժի ամեա հարսինն լինել եւ ըստ բնութեանս շարժման. զի հընդէտասանամեայիցն եւ ի վեր խորհրդոցն յուզմունք եւ ալեկոծումն բնութեանս եւ խոսվութեան սրտին եւ աղտեղութիւն մարմնոյն յայնժամ լինի: Վասն այն պատճառի աւրէնս կարգեցին առաքեալքն եւ որ աւրինաւր զուգեացին այս է կարդ և սահմանք եւ որք ոչ հնազանդին աւրինացն՝ նոյնպէս, այսինքն որոշեացին յեկեղեցւոյ Աստուծոյ» (էջ 6ար): Այս հատվածի սկիզբը համեմատել Առաքելական ԼԳ հոգվածի սկզբի հետ:

ՆՁ 2964 ձեռագրում նախ գրված է ցանկը (էջ 1տ—2ա), ապա առաջարանը (էջ 3ա—6ա): Կանոնագրքի ունեցած ցանկից այս ձեռագրի ունեցածը տարբեր է և նոր է կազմվել. ահա այն.

«Ա. Վասն ազօթից հրամանք թէ յարեւելս պարտ է կեալ եւ երկիր պազանել աստուածութեան:

Բ. Վասն պատուականութեան աւուր կիւրակէի:

Գ. Պատուէր պահոց աւուր չորեքշաբաթի:

Դ. Նոյն հրաման եւ վասն աւուր ուրբաթուն:

Ե. Վասն կարգի քահանայից եւ սարկաւազոց:

Զ. Վասն յայտնութեան եւ ծնընդետն տեառն մերոյ:

Է. Վասն քառասնաւորայ պահոց պնտութեան:

Ը. Վասն կարգացման աւետարանին սրբոյ:

Թ. Վասն վերանալոյն Քրիստոսի առ Հայր ի յերկինս:

Ճ. Վասն նորահաւատից տղիտաց մի՛ վաղվազակի առաջնորդ կացուցանել:

Ժա. Վասն քառասուն աւուր Պնտակոստէից:

Ժբ. Վասն հրա[մա]նի սուրբ մկրտութեան:

Ժգ. Վասն ծոյլ քահանայիցն:

Ժդ. Վասն որ սուտ երդնուն եւ հաւատան բախտից:

Ժե. Վասն չհաղորդելոյ ընդ Հրէայան:

Ժզ. Վասն նորակնքաց որ յանդրէն յետ կացեն:

Ժէ. Վասն որ առնու վաշի եւ տոկոսիս:

Ժբ. Վասն առաջնորդաց եկեղեցւոյ թէ մի՛ արասցէ իրս ինչ առանց իւրոց պաշտօնէից:

Ժբ. Վասն քահանայից եթէ ընտրեալքն եւ գիտունքն եղիցին յառաջնորդութիւն:

Ի. Նոյն հրաման վասն անարատ վարուց:

Իա. Վասն արեւցողաց և ալլազդ վաթարութեան մի՛ մերձեցուցանել ի քահանայութիւն:

Իբ. Հրաման պատուի մեծութեան քահանայից:

Իգ. Վասն զինուորաց զի մի՛ արասցեն ինչ իբրեւ զքահանայ:

Իդ. Վասն քահանայից զի մի՛ ոք արհամարհիցէ:

Իե. Վասն դատաւորաց եւ դատաստանաց:

Իզ. Վասն սուրբ օսկերաց վկայիցն որ ի Քրիստոս:

իէ. Վասն Կուստանցի թաղաւորաց:

Իր. Հրաման վասն կտրդի պաշտօնէից:

Իթ. Կարգաւոր հրաման վասն կարգադման:

Ե. Վասն հացի սուրբ պատարագին զի առ աւրին իցէ:

Լա. Վասն սուրբ կուսանաց եւ նոցին կարգաց:

Լր. Հրաման վասն ամուսնացելոց եւ հեռի լինել յազգականութեանց յորենէն:

Նաեւ իբրեւ ձեռագրերում նախ գրված է ցանկը, ապա՝ առաջարանը:

Սրբորդ վերնադիր, էջ 27: ԱՅՆ 659, 3369, 3562 ձեռագրերը չունեն այս վերնադիրը: Իսկ ԱՅՆ 649, 650, 651, 3964 ձեռագրերը ունեն Վանոնը (ԱՅ 650՝ կանոն) տաքելաւ կտնքա:

Հուլ. Ա. էջ 27—28: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «Ա. Արդ կարգեցին (եղին) առաքելքն եթէ ընդ արեւելս կացցեն յաղօթս, բանդի որպէս փայլակն զի փայլատակէ յարեւելից եւ երեւի մինչեւ յարեւմուտս, նոյնպէս եղիցի եւ զալուսա որդւոյ մարդոյ, եւ այսու զիաասացուք եւ ծանիցի մեզ եթէ յարեւելից երեւեսցի ի վախճանի» (էջ 364): Հոգվածի վերջին տողը մի քանի ձեռագրերում ընդարձակ է. «Երազաւ իսկ սպասել եւ ակն ունել զալուստեան նորա եւ երկիր պաղանել արքային անմահի յաւիտենից» (ԱՅ 651, էջ 2 ր, տես նաեւ ԱՅՆ 2964, էջ 6ա, 3369, էջ 4ր): Այս հոգվածի բովանդակութիւնը հիշում է Ան. Շիրակացին Յայտնութեան ճառի մեջ. «Ընդէ՛ր ապա եւ ընդ արեւելս ուսուցին մեզ երկրպագել» (պրոֆ. Աշ. Արարհամայան, Շիրակացու մատենագրութիւնը, Երևան, 1944, էջ 286):

Հոգ. Բ. էջ 28—29: Հայերենը շատ է շեղվում ասորերենից եւ ճիշտագիծ է. հմմտ. ասորի բնագիրը. «Բ. Դարձեալ կարգեցին առաքելքն եթէ յաւուր միաշարաթւոյ եղիցի պաշտօն եւ բնթերցումն զրոց սրբոց եւ պատարագ. զի յաւուր միաշարաթւոյ յարեաւ. Տէրն մեր ի մեռելոց եւ յաւուր միաշարաթւոյ ծագեցաւ աշխարհի, եւ յաւուր միաշարաթւոյ վերացաւ յերկինս եւ յաւուր միաշարաթւոյ երեւի ի վախճանի՝ հրեշտակօք երկնից» (էջ 364): Ան. Շիրակացին այս հոգվածի մասին հիշում է այսպես. «Հի՛մ եւ զկիւրակէ տունախմբել» (նույն տեղում, էջ 286):

Հոգ. Գ. էջ 30: Հայերենը բովանկան ընդարձակ է. հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «Գ. Դարձեալ կարգեցին առաքելքն եթէ յաւուր չորեքշարաթւոյ եղիցի պաշտաւն. զի ի նմա յայտնեաց Տէրն մեր նոցա վասն զատաստանին իւրոյ եւ չարչարանաց եւ խաչելութեան եւ մահուան եւ յարութեան, եւ էին առաքելքն յայսմ տրամութեան» (էջ 364—365): Այս եւ հաջորդ հոգվածի մասին Ան. Շիրակացին նույնպէս հիշում է. «Պատուել եւ զատարկանալ, եւ զչորեքշարաթի եւ զուրբաթ պահել» (անդ, էջ 286):

Հոգ. Դ. էջ 30: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «Դ. Դարձեալ կարգեցին առաքելքն՝ եթէ յաւուր ուրբաթուն յիններորդ ժամու եղիցի պաշտօն. քանզի որ ինչ ասացաւ յաւուր չորեքշարաթւոյ վասն չարչարանաց փրկչին մերոյ՝ յուրբաթուն կատարեցաւ, յորժամ շարժեցան աշխարհք եւ արարածք եւ խաւաքեցան լուսաւորք յերկինս» (էջ 365):

Հոգ. Ե. էջ 30—31: Ինչպէս ասորի բնագրում, այնպէս էլ մի քանի ձեռագրերում՝ ԱՅՆ 649, 650, 651, 659, 3964, 3369 այս հոգվածը չի պահպանել: Այս մասին մանրամասն տես Հ. Տաշյանի զիտոգրութիւնները («Վարդապետութիւն առաքելոց», էջ 56—59):

Հոգ. Ջ. էջ 31—32: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «Ջ. Դարձեալ կարգեցին առաքելքն՝ եթէ եղիցին երկուցն եւ սարկաւաղունք որպէս գլխաւացիս, եւ կիսասարկաւաղունք որպէս զայնոսիկ որ կրէին զսպասս սրբոյ խորանին Տեառն. եւ դէտ որ լինիցի առաջնորդ տմենայն ժողովրդեան՝ իբրեւ գլխարոն գլուխ եւ աւագ ամենայն քահանայից եւ Ղեւտացւոյ տմենայն քաղաքին» (էջ 365):

Հոգ. Ը. էջ 32: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «Ը. Դարձեալ կարգեցին առաքելքն՝ եթէ տրասցեն տօն ծննդեան փրկչին մերոյ, որ է գլուխ տօնից եկեղեցւոյ, ի 2 յունուարի (քանուն Բ) ըստ երկար թուոյ Յունաց» (էջ 366): Ան. Շիրակացին Յայտնութեան ճառում մեջ է բերում այս հոգվածի բովանդակութիւնը. «Անա այն. «Բանդի զրեալ է ի վեցերորդ գլուխ կանոնացն այսպէս. եթէ՛ կարգեցին առաքելքն եւ եղին հաստատութեամբ, թէ եղիցի տաւն Մենդեանն եւ Յայտնութեանն Տեառն եւ Փրկչին մերոյ գլուխ եւ առաջնորդ տաւնից եկեղեցւոյ, որ աւր ԻԱ է տիբեթ ամսոյ, որ է 2 յունուարի ըստ հռովմայեցւոց» (նույն տեղում, էջ 283): Շիրակացին օգտվել է մի բնագրից, որի մի տարբերակը հետազոտում մտել է Կանոնագրքի մեջ: Շիրակացին նշում է. «Ի վեցերորդ գլուխ», սա համապատասխանում է ասորական բնագրի համարակալմանը, քանի որ, ինչպէս վերեւում

նշեցին, վերջինիս մեջ չի պահվել Կանոնադրում եղած Ծ հոդվածը. այստեղից կարող ենք անել երեք ենթադրություն. ա. Ան. Շիրակացու ձեռքի տակ եղած առաքելական կանոնախմբի համապատասխան բնագրում պատահմամբ դուրս է ընկել Ծ հոդվածը. բ. Շիրակացին է սխալմամբ հիշում թիվեցերորդ գլուխը փոխանակ նշելու «յեւթներորդ գլուխ»-ը. Ան. Շիրակացու ձեռքի տակ եղած հայ բնագրում, ասորերենի հաջորդականությամբ, բացակայել է Ծ հոդվածը, որը մտել է այդ կանոնախմբի մեջ մինչև վերջինիս մուծվելը Կանոնադրում՝ Ա. Շիրակացու և Հ. Օձնեցու միջև ընկած ժամանակաշրջանում, Մեզ համակարգում է վերջինը:

Հոդ. Ը, էջ 32—33: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «Է. Կարգեցին դարձեալ առաքելալքն՝ եթէ դրառասուն աւր պահեսցեն յառաջ քան զօր չարչարանաց փրկչին մերոյ, եւ ապա արասցեն (տօնել) զաւր չարչարանաց եւ զօր յարութեան. քանզի եւ ինքն իսկ Տէրն մեր՝ տէր տօնիս դրառասուն օր պահեաց. եւ. Մովսէս եւ. Նդիա՝ որ զգեցեալ էին զայս խորհուրդ, դրառասուն քառասուն օր պահեցին եւ. Նորա, եւ ապա փառաւորեցան» (էջ 366), ձե 3369 ձեռագրում թիվ ձեռն ուղղորդումը միջև կա մեկ բառ թիվ ձեռն քառասունօրեայ պահեցն» (էջ 5բ):

Հոդ. Թ, էջ 33—34: Հայերենը գրեթե բառացի համապատասխանում է ասորի բնագրի ի հոդվածին:

Հոդ. Ժ, էջ 34. Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «Թ. Դարձեալ կարգեցին առաքելալքն եթէ ի կատարման Ծ աւուրց յետ յարութեան՝ արասցեն զյիշատակ վերացմանն Նորա առ Հայր իւր փառաւորեալ» (էջ 367):

ՁԵ 648, 3562 ձեռագրերում չի պահվել այս հոդվածը:

Հոդ. ԺԱ, էջ 34: Ասորի բնագիրը չունի այս հոդվածը. Այս մասին տես Հ. Տաշյանի նշված աշխատության 227—230 էջերը. Ձ 659 ձեռագրում հոդվածի վերջին մասը այսպես է. «Եւ զարձեալ ի յիսներորդսն տաւն կատարեցի իրեն զառաջին գտակին եւ վարդավառին զառս զենցի» (էջ 10բ):

Հոդ. ԺԲ, էջ 34—35: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «ԺԱ. Դարձեալ կարգեցին առաքելալքն՝ եթէ որ ոչ զիտէ զհաւատս եկեղեցւոյ եւ. զկարգս եւ. զօրէնս՝ որ կարգեալ են ի նմա, մի՛ լիցի առաջնորդ եւ հրամանատար, եւ որ զիտէ զայնոսիկ՝ բայց անցանէ զնորօր ոչ պաշտեցէ. զի չէ ճշմարիտ ի պաշտամանն իւրում, ստէ» (էջ 367—368):

Հոդ. ԺԳ, էջ 35—37: Այս հոդվածը ասորի բնագիրը չունի. Հ. Տաշյանը կարծում է, որ ասորերենի մեջ պետք է եղած լինի այս ձեռք. «Կարգեցին առաքելալքն եւ եզին հաստատութեամբ (...) եթէ ի ձեռն քահանայութեան կարգի՝ մանուկ ութօրեայ մկրտեցի եւ եղիցի քրիստոսազգեսաց, եւ վկայ՝ որ ոչ ունին զմկրտութիւն ջրոյն, արեամբն իւրեանց փրկեցին» (էջ 226): Այս հոդվածի մասին տես Տաշյան, անդ, էջ 226—227: Բնագրի «Ջանարատ զտէրն բառերի միջև ձե 3369 ձեռագրում կարգում ենք երկու բառ եւ «զանարատ զառն Աստուծոյ զտէրն» (էջ 6բ):

Հոդ. ԺԴ, էջ 37: Հայերենում ավելացումները քիչ են. համեմատի՛ր ասորի բնագրի հետ. «ԺԳ. Դարձեալ կարգեցին առաքելալքն, եթէ իցէ որ երկմիտ ի պաշտաման եւ չիցէ ճշմարիտ ի նմա, այնպիսին դարձեալ մի՛ պաշտեցէ, զի չէ նմա ճշմարիտ տէրն պաշտաման, նա զմարգիկ խաբէ եւ ոչ զԱստուած՝ այն որ ոչ հաստատին կամակորութիւնս առաջի Նորա» (էջ 368):

Կանոնադրի շինցէ ճշմարիտ ի պաշտաման Տեառն մի՛ ձեռնադրեցի՝ հատվածի փոխարեն Ձ 650 ձեռագրում կարգում ենք. «Չիցէ ճշմարիտ ի հաւատքս տեառն մի՛ կարգեցի նա յառաջնորդութիւն եկեղեցոյ» (էջ 10ա):

Հոդ. ԺԵ, էջ 37—38: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «ԺԴ. Դարձեալ կարգեցին առաքելալքն եթէ որ երդնու կամ ստէ, կամ վկայէ զվկայութիւն անօրէնութեան, կամ երթայ առ կախարգս եւ հարցուկս եւ քաւթեայս եւ վհուկս եւ հաւատայ բախտից եւ ծննդոց՝ զոր ընդունին այնքիկ որ ոչ ճանաչեն զԱստուած, եւ ինքն որպէս այլ՝ որ ոչ ճանաչէ զԱստուած, մերժեցի ի պաշտամանէ եւ մի՛ պաշտեցէ» (էջ 368), Ձ 659 ձեռագրում պահվել է ասորերենի նման. «եւ հաւատայ բախտից եւ ծննդոց» (էջ 12բ):

Հոդ. ԺԶ, էջ 38: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «ԺԵ. Դարձեալ կարգեցին առաքելալքն՝ եթէ որ սերէ զհրեայս՝ որպէս զՄկարիովտացին՝ որ սերեաց զնոսս կամ զհեթանոսս որ երկիր պաղանեն արարածոց փոխանակ արարչին, մի՛ մտցէ ի մէջ նոցա (յեկեղեցի) եւ պաշտեցէ, այլ եթէ իցէ ի միջի նոցա՝ մի՛ թողցեն եւ մի՛ պաշտեցէ զարձեալ ընդ նոսա» (էջ 368—369):

Հոդ. ԺԷ. էջ 38—39: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԶ. Դարձեալ կարգեցին առաքեալքն Լիթ ոք ի հրէից կամ հեթանոսաց եկեցեցէ եւ խառնեցի ի նոսա (յեկեղեցի), եւ եթէ՝ իբրեւ խառնեալ էր ի նոսա, դարձցի և երթիցէ ի կողմն՝ ուր էրն. եւ եթէ դարձեալ կրկնեցի եւ եկեցեցէ՝ առ նոսա, մի ընդունիցին զնա, այլ իբրեւ ի կողմն՝ ուր էր զառաջինն, այնպէս հայիցին ի նա՝ որ ճանաչենն զնա» (էջ 369):

Հոդ. ԺԸ. էջ 39: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԷ. Դարձեալ կարգեցին առաքեալքն թէ որ փոխ տայ եւ առնու տոկոսիս եւ փոյթ յանձին տւնի զվաճառականութենէ եւ զազահութենէ այնպիսին մի՝ եւս պաշտեցէ եւ մի՝ կացցէ ի պաշտաման» (էջ 369): Մի քանի ձեռագիր բնագրեր ճամին թողութեանն—ի փոխարեն ունեն ճտօնին թողութեանն (ՄՄ 648, էջ 145ա, 659, էջ 13բ, 3562, էջ 245բ): Հմմտ. վերևում, էջ 39, տողատակ:

Հոդ. ԺԹ. էջ 39—40: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԷ. Դարձեալ կարգեցին առաքեալքն թէ չէ իշխանութիւն առաջնորդին առանց իւրոց պաշտօնակցացն առնել զիրս ինչ եկեղեցւոյ, այլ խորհրդով ամենեցուն հրաման տացէ, եւ արասցէ՝ ընդ որում ամենեքին միարան են եւ ոչ ընդդէմ դառնան» (էջ 369):

Հոդ. Ի. էջ 40: Հ. Տաշյանը այս մասին գրում է. «Ասորին (կան. ԻԴ) բորորովին ուրիշ բան է. այսինքն՝ պեթեթուեմեթու վրայ կը խօսի, մինչ խմբագրեալ հայն կերպարանափոխ եղած է: Բարբախտութեամբ ճիշտ այս կանոնին նախնական հայ թարգմանութիւն հասած է մեզի Եկղւմայա առաքելական կանոնաց մէջ մտնելով շփոթմամբ իբրեւ կան. ԶԴ» (էջ 370 ընդգծում): Հ. Տաշյանին է—վ. Հ.):

Հոդ. ԻԱ. էջ 41: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԸ. Դարձեալ եղին առաքեալքն եթէ որ լոկ են ի մամոնայէ եւ չերթան զկնի արծաթոյ շահից, նոքա ընտրեցցին եւ մերձեցուցին ի պաշտօն սեղանոյ» (էջ 370):

Հոդ. ԻԲ. էջ 41—42. Հմմտ. ասորի բնագրի հետ ԺԹ. Դարձեալ կարգեցին առաքեալքն թէ որ ամբարտաւանքն Լն եւ հպարտութեամբ սնապարծութեան ուռուցեալ՝ մի՝ մերձեցուցին ի պաշտօն, վասն այնր՝ թէ որ բարձրացեալ է առ մարդկան՝ խոնարհեալ (խոտան) է առաջի Աստուծոյ, եւ ի վերայ նոցա ասացեալ է թէ՝ Ես հատուցից նոցա որ ամբարհաւաճեն» (էջ 371):

Հոդ. ԻԳ. էջ 42—43: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԱ. Դարձեալ կարգեցին առաքեալքն թէ որ կապիցէ տարապարտուց (բուն՝ ըստ պատահման) յանարժանս, պատիժս պատուհասի ընկալցի ըստ արժանի, բայց որ կապեցան՝ ընկալցի զկապանսն որպէս թէ ըստ արժանւոյն կապեցաւ» (էջ 371):

Հոդ. ԻԴ. էջ 43: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԶ. Կարգեցին դարձեալ առաքեալքն թէ մի ոք հանդգնեցի եւ առնիցէ ինչ մի իշխանութեամբ քահանայութեան առանց օրինաց (ըստ արժանւոյն) եւ իրաւանց, այլ արդարութեամբ եւ առանց դարձանաց ակնառութեան» (էջ 371):

Հոդ. ԻԵ. էջ 43—44: Ասորերենը այս հոդվածը շուրջի Հ. Տաշյանը այս մասին գրում է. «Ահա կանոն մ՝ որ կարծես ամէն հաւանականութիւն ունի խմբագրէն ըլլալու, որմէ է՝ ինչպէս դիտենք արդէն՝ Թէն կարի յանարգաց իցէն նախադասութիւնը: Արդէն ալ կանոնս նորագոյն է ծագմամբ՝ համեմատութեամբ միւսներուն, եւ՝ կամ խմբագրէն մուծուած եւ կամ հնագոյնն՝ եթէ կար ասոր տեղ՝ անհետ կորստելու չափ փոխուած: Վերջին դէպքն հաւանական կ'երեւայ» (էջ 225): Հ. Տաշյանը ենթադրում է, որ այս հոդվածի հիմքը հանդիսացած կլինի Կղեմասի կանոնախմբի Մ հոդվածը (էջ 226):

Հոդ. ԻԶ. էջ 44: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԸ. Դարձեալ կարգեցին առաքեալքն թէ որք սովոր են լսել դատաստանս՝ եթէ աշուիցեն եւ պարտաւորիցեն զարդարն են արդարացուցեն զպարտաւորն, մի եւս լուիցեն դատաստան այլ, եւ դարձեալ ընկալցին կշտամբանս վասն ակնառութեան ըստ արժանի» (էջ 372):

Հոդ. ԻԷ. էջ 44—45: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԷ. Դարձեալ կարգեցին առաքեալքն եթէ վասն այնոցիկ որ ելանիցեն յաշխարհէ բարի վկայութեամբ հաւատոցն Քրիստոսի եւ ի նեղութեան՝ որ վասն անուան նորա, արասցեն զիշխտակ նոցա յաւուր մտնուան նոցա» (էջ 372):

Հոդ. ԻԸ. էջ 45: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԸ. Կարգեցին դարձեալ առաքեալքն, եթէ թագաւոր հանդերձեալ են հաւատալ ի Քրիստոս, իշխանութիւն լիցի նոցա, զի ելցեն և կացցեն առաջի սեղանոյն ընդ առաջնորդս եկեղեցւոյ. զի եւ Դաւիթ եւ որք իբրեւ զնայն էին՝ ելանէին եւ կային առաջի սեղանոյ» (էջ 372):

Հոդ. ԻԹ. էջ 45—46 Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. ԺԹ. Դարձեալ կարգեցին առաքեալքն եթէ ի պաշտաման եկեղեցւոյ ասացեն զօրհնութիւնս Դաւթի օր ըստ օրէ, վասն այնր թէ՝ Օրհնեցից

զՏէր յամենայն ժամանակի, յամենայն ժամանակի օրհնութիւնք նորա ի բերանի իմում. եւ դարձեալ՝ ի տուէ եւ ի գիշերի խորհնցայ եւ ասացի եւ լսելի եղեւ ձայն իմ առաջի քո» (էջ 373):

Հող. Լ. էջ 46: Հմմտ. ասորի բնագրի հետ. «Ժ. Կարգեցին դարձեալ առաքելքն թէ մի ընթերցցի յեկեղեցւոյ ի վերայ բեմի (այլ գիրք), բայց միայն Հին Կտակարանք եւ Մարգարէք եւ Աւետարան եւ Գործք Առաքինութեանց նոցա» (էջ 373):

Հող. ԼԱ, էջ 46, Ասորական բնագրին բավական մոտ է եւ մասամբ փոփոխված. «Ի՛նչ. Դարձեալ եղին առաքելքն, թէ հաց պատարագին յիւրում աւուր եփեսցի՝ եփցէ ի սեղանն, եւ ոչ ղկնի աւուրց՝ որ չէ օրէն» (էջ 373): Վերջին հատվածը Ձ 650 ձեռագրում այսպես է. «հաց չեմք ի սեղանոյն երեսասց տեառն» (էջ 14բ):

Հող. ԼԲ, էջ 46—47, Ասորի բնագիրը այս հոդվածը չունի. Հ. Տաշյանը կարծում է, որ այս հոդվածը էական մասով ասորագիւ ասորի բնագիր մի մատնանիշ կ'ընէ» (էջ 223). այդ բանի համար ենթադրարար մատնացույց անելով կարուբնան (էջ 225). Մի բանի ձեռագրերում ավանս շինելուց փոխված է ավանս շինելուց (ՁՁ 648, էջ 147ա, 650, էջ 14բ, 651, էջ 6բ, 659, էջ 17բ, 3562, էջ 247բ):

Հող. ԼԳ, էջ 47—49: Այս հոդվածը ասորի բնագիրը չունի. Հ. Տաշյանը կարծում է, որ այս ավելացվել է հետագայում, հիմք ընդունելով Շահապիվանի ԺԳ հոդվածը, Աստվածաշունչը եւ ասորի մի բնագիր (էջ 203—204): Նա այդ գրում է նկատի ունենալով հոդվածի «նշանակէս եւ սահմանեալ առաքելական կանոնաց հատվածը Այս նշումով, ինչպես ենթադրում է Հ. Տաշյանը թմբագրողը յայտնապէս կ'ընէ թէ առաքելական կանոն» մ'ունեցեր ի իւր առջեւ եւ զոր իւր յօրինած երկայն կանոնին նիւթոյն վկայ կը կոչէ» (էջ 204):

Հող. ԼԴ, 49—66, Վերջաբանը թեւեւ ըստ Հ Տաշյանի «ընդհանրապէս քիչ փոխած է հայ խմբագիրը նախնական հայ թարգմանութիւնը» (էջ 374), համեմայն դեպս այստեղ կրեւնք ասորական բնագիրը ցույց տալու հայերեն բնագրի որոշ շեղումները, երբեմն Աստվածաշունչի բերված մեղքերումների ճշխութիւնը, կամ վերջին մասի փոփոխութիւնը, որոնք, ինչպէս նշում է Հ. Տաշյանը, արված են ազգային աւանդութեան չհակառակելու համար» (էջ 97—98, 382):

«Աւուր զայս ամենայն ոչ եթէ անձանց իւրեանց կարգեցին առաքելքն, այլ այնոցիկ, որ ղկնի իւրեանց գալոց իցեն. քանզի կասկածէին թէ պատրաստեալ (հանդերձեալ) էին գալլք զգնուլ զգնստ գառանց. քանզի բաւական էր ինքեանց Հոգին Մխիթարիչ՝ որ ի նոսա, զի՝ զոր արինակ ետ կարգել ի ձեռն նոցա զօրէնսս զայսոսիկ, առաջնորդեացէ նոցա ըստ օրինաց. զի որք ընկալան ի տեառնէ զօրութիւն եւ զիշխանութիւն, չէր ինչ նոցա պէտք եթէ յայլոց գնիցին նոցա օրէնք: Նա եւ Պաւլոս եւ Տիմոթէոս որ շրջէին ի կողմանս (յաշխարհին) Ասորոց եւ Կիլիկեցոց՝ զսոյն իսկ զայս օրէնս առաքելոցն եւ զերիցանց աւանդէին ամենեցուն՝ որ ընդ ձեռամբ առաքելոցն էին, յեկեղեցիս աշխարհացն՝ ուր քարոզէին եւ աւետարանէին»:

Այլ աշակերտքն յետ դնելոյ զկարգս եւ զօրէնս, ոչ դադարէին ի քարոզելոյ զաւետարանն եւ ի նշանաց սքանչելեաց՝ զոր առնէր Տէրն մեր ի ձեռս նոցա. քանզի ժողովուրդը ըստ ժողովէր հանապազ առ նոսա եւ հաւատարմ ի Քրիստոս:

Եւ յայլոց քաղաքաց դային առ նոսա եւ՝ լսէին զբանս նոցա եւ ընդունէին. նաեւ Նիկողոմոսի եւ Գամաղիէլ գլխաւորք ժողովրդեան Հրէից դային առ առաքելայն ի ծածուկ եւ հաւանէին վարդապետութեան նոցա, այլ Յուդա եւ Ղեւի եւ Փեռի եւ Յուստոս որդիք Աննայի, եւ Կայիափա եւ Աղեքսանդրոս քահանայք դային եւ նոքա առ առաքելայն ի գիշերի եւ խոստովան լինէին ի Քրիստոս թէ որդի Աստուծոյ է. եւ երկնչէին յորդոց ժողովրդեան իւրեանց յայտնել զխորհուրդս իւրեանց որ առ աշակերտսն:

Եւ ընկալեալ զնոսա առաքելոց սիրով՝ ասէին ցնոսա. Մի վասն պատկառանաց եւ երկրիդի մարդկան կորուսանէք զկեանսն ձեր՝ որ առաջի Աստուծոյ է, եւ պահանջիցիք ընդ հարսն ձեր զվրէժ արեանն Քրիստոսի զոր ընկալան ի վերայ իւրեանց. զի չէ ընդունելի առաջի Աստուծոյ, զի յորժամ իցէ ընդ երկրպագուս նորա՝ դարձեալ երթայցէք եւ խառնիցիք ընդ սպանողս որդւոյ նորա երկրպագելոյ. զիա՞րդ ակն ունիցիք ընդունելի լինել հաւատոց ձերոց ընդ ճշմարիտս, մինչդեռ իցէք ընդ սուտս.. այլ արժան է ձեզ՝ որպէս արս որ հաւատան ի Քրիստոս, խոստովանել յայտնապէս զհաւատս զայս՝ զոր քարոզեմք մեք:

Իսկ իբրեւ լուան նոքա զայս յառաքելոցն՝ աղաղակեցին ամենեքին միաբան որդիք քահանայից առաջի ամենայն ժողովրդեան առաքելոց թէ զեաշխելալն Քրիստոս խոստովանիմք եւ հաւատամք թէ նա ի սկզբանէ է որդի Աստուծոյ եւ ուրանամք յայնցանէ՝ որ յանդգնեցան եւ խաչեցին զնա, Քանզի եւ քահանայք ժողովրդեան խոստովանէին ի ծածուկ զՔրիստոս. եւ վասն զլիաւարութեան ժողովրդեանն՝ զոր սիրէին, ոչ կամէին յայտնապէս խոստովանել, եւ մոռացան

նորա զգրկալն թէ Տէր է գիտութեան (Տէր սրտագէտ է) եւ ոչ հաստատին կամակորուքինք (արուեստք) առաջի նորա:

Եւ իբրեւ լուան հարք նոցա զայս յորդոց նոցա՝ սպառնացան նոցա յոյժ, ոչ զի հաւատացին ի Քրիստոս. այլ զի յայտնեցին եւ առակեցին զխորհուրդս հարց իւրեանց առաջի որդւոց ժողովրդեան իւրեանց, Բայց որք հաւատացին յարեցան յաշակերաս եւ ոչ հեռանային ի նոցանէ. զի տեսանէին թէ զոր ինչ ուսուցանէին բազմութեան՝ զնոյն եւ արդեամբք առնէին առաջի ամենայն ուրուր: Եւ յորժամ նեղութիւն եւ հալածանք զայն ի վերայ աշակերտացն՝ ուրախ լինէին ընդ կցորդ լինել նեղութեանց նոցա, Լւ խնդութեամբ ընդունէին զտանջանսն եւ զբանտսն վասն հաւատոցն ի Քրիստոս. Լւ զամենայն աւուրս կենաց իւրեանց քարոզէին զՔրիստոս առաջի չրկից եւ Սամարացւոց. եւ յետ վախճանելոյ առաքելոցն եղեն առաջնորդք եւ հրամանատարք յեկեղեցիս. Լւ զոր ինչ աւանդեցին նոցա առաքելաւրն Լւ ընկալան նոքա ի նոցանէ՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրեանց ուսուցանէին բազմութեան:

Նոյնպէս աւանդեցին եւ ետուն եւ նոքա ի վախճանի իւրեանց աշակերտաց իւրեանց զկնի իւրեանց զամենայն ինչ, զոր ընկալան յառաքելոց, եւ զոր ինչ դրեաց Յակոբոս յԵրուսաղէմայ, Լւ Շմատն ի Հռոմ քաղաքէ եւ Յովհաննէս յԵփեսոսէ, եւ Մարկոս յԱղեքսանդրիայ մեծէ, եւ Անդրէաս ի Փոիսիայ, Լւ Ղուկաս ի Մակեդոնիայ, եւ Յուդա Թովմաս ի Հնդկաց. եւ Թուղթքն Առաքելոյն ընթերցելովրն եւ ընկալելալ յամենայն եկեղեցիս ընդ ամենայն տեղիս, որպէս ընթեռնուն Գործք Առաքիւնութեանց նոցա, զոր զրեաց նոցա Ղուկաս, զի յայսմ ծանիցին Առաքելք Լւ Մարգարէք Լւ Հին Կտակարանք Լւ Նորքս, թէ մի ճշմարտութիւն քարոզեցաւ յամենեւին, մի Հոգի խօսեցաւ յամենեւեան ի միոյն Աստուածոյ, որում Լրկիր պագին ամենեւեան եւ զոր աւետարանեցին ամենեւին. Լւ ընկալան տիեզերք (աշխարհք) զվարդապետութիւն նոցա: Եւ արդ ամենայն ինչ որ խօսեցաւ ի Տեառնէ ի ձեռն առաքելոց եւ առաքելքն աւանդեցին աշակերտաց իւրեանց, հաւատացաւ եւ ընդունելի Լոյս յամենայն կողմանս՝ յակնարկել Տեառն որ ասէ զնոսա թէ Ես ընդ ձեզ եմ մինչեւ կատարի աշխարհ:

Եւ վիճէին ընդ Հրեայս առաջնորդքն ի դրոց մարգարէից, եւ մարտնչէին նաեւ ընդ հեթանոսս մոլորեալս զօրութեամբք նշանացն՝ զոր աւնէին անուամբն Քրիստոսի:

Եւ ազգք ամենայն, նաեւ որ բնակեալ էին յաշխարհս հեռաւորս դադարեցին եւ լռեցին աւետարանաւ Քրիստոսի. եւ որ խոստովանէին՝ աղաղակէին ի հալածանս թէ Հալածանքս այսր աւուր եղիցին խաւսնակ փոխանակ մեր՝ զի էաք յառաջ հալածիչք. զի էին ոմանք ի նոցանէ որ մահ սրոյ հրամայէր վասն նոցա, եւ էին ոմանք ի նոցանէ, զորոց զինչս՝ բառնային ի նոցանէ Լւ Թողուին (զնոսա մերկս) Լւ որչափ նեղութիւն կայր ի վերայ՝ այնչափ առաւելուին եւ աճէին ժողովք նոցա. Լւ խնդութեամբ սրտից իւրեանց զամենայն ազգ մահու ընդունէին:

Եւ ձեռամբ քահանայութեանն՝ զոր ընկալան առաքելքն ի Տեառնէ, Թոեաւ վաղվաղակի աւետարան նոցա ընդ ամենայն կողմանս աշխարհի, Լւ յորժամ այց առնէին միմեանց՝ պաշտօնէն զմիմեանս:

ա. Ընկալաւ զձեռն քահանայութեան Երուսաղէմ Լւ ամենայն աշխարհ Պաղեստինացւոց եւ Սամարացւոց եւ տան Փղշտացւոց, Լւ աշխարհ Արաբացւոց եւ Փիւնիկեցւոց եւ որդւոց Կեսարու՝ ի Յակոբայ առաքելոյ, որ Լոյս առաջնորդ եւ հրամանատար յեկեղեցւոյ առաքելոցն՝ որ շինեցաւ ի Սիոն:

բ. Ընկալաւ զձեռն քահանայութեան յառաքելոց մեծն Աղեքսանդրիա եւ Թերապիս եւ Եգիպտոս ներքին եւ ամենայն աշխարհն Պեղուսիոնի Լւ մինչեւ ցաւմանս Հնդկաց՝ ի Մարկոսէ աւետարանչէ, որ եղեւ անդ հրամանատար Լւ առաջնորդ յեկեղեցւոյն, զոր շինեաց անդ եւ պաշտեաց:

գ. Ընկալան զձեռն քահանայութեան առաքելոց Հնդիկք եւ ամենայն աշխարհք ի նմա Լւ որ շուրջ զնովա եւ, մինչեւ ի ծովն վերջին ի Յուդայ Թովմայլ, որ եղեւ առաջնորդ եւ հրամանատար յեկեղեցւոյն, զոր շինեաց անդ եւ պաշտեաց անդ:

դ. Ընկալաւ զձեռն քահանայութեան առաքելոց Անտիոք եւ Ասորիք եւ Կիւլիկիա եւ Գաղատիա մինչեւ Ծոնոսոս՝ ի Սիմոնէ վիմէ, զի նա եղ զհիմունս եկեղեցւոյ անդ, եւ քահանայացաւ եւ պաշտեաց անդ մինչեւ ցաւմանակն՝ յորում Լւ նա ի Հռովմ վասն Սիմոնի կախարդի, որ պատերէր զՀռովմայեցիս կաթողութեամբք իւրովք:

ե. Ընկալաւ զձեռն քահանայութեան առաքելոց մեծն Հռովմ եւ Իտալիա եւ Սպանիա եւ Բրիտանիա եւ Գաղղիա հանդերձ այլովք աշխարհօք որ շուրջ զնոքօք ի Սիմոնէ վիմէ, որ Լւ յԱնտիոքէ ի Հռովմ եւ եղեւ հրամանատար Լւ առաջնորդ յեկեղեցւոյ, զոր շինեաց անդ եւ շուրջ զնովա:

զ. Ընկալաւ զձեռն քահանայութեան առաքելոցն Եփեսոս եւ Թեսաղոնիկէ եւ ամենայն Ասիա եւ ամենայն աշխարհն Կորնթացւոց եւ Աքայացւոյ եւ որ շուրջ զնովաւ, ի Տովհանէ աւետարանէ՝ որ անկաւ զլանջօր Տեսառն, եւ շինեաց անդ եկեղեցի եւ պաշտեաց անդ յառաջ-նորդութեան իւրում որ անդ:

է. Ընկալաւ զձեռն քահանայութեան առաքելոցն Նիկիա եւ Նիկոմեդիա եւ աշխարհն Բիւթանացւոց եւ Գաղատիա ներքին եւ կողմանք որ շուրջ զնովաւ՝ յԱնդրէէ եղբօրէ Սիմոնի վիմի, որ եղեւ առաջնորդ եւ հրամանատար յեկեղեցւոյ, զոր շինեաց անդ եւ քահանայացաւ եւ պաշտեաց անդ:

ը. Ընկալաւ զձեռն քահանայութեան առաքելոցն Բիւզանդիա եւ ամենայն աշխարհն Թրակացւոց եւ որ շուրջ զնովաւ մինչեւ ցղետն մեծ որ որոշէ ընդ սահմանս Բարբարոսին ի Ղուկասայ առաքելոյ՝ որ շինեաց անդ եկեղեցի, պաշտեաց անդ ի հրամանատարութեան և յառաջ-նորդութեան իւրում, որ անդ:

թ. Ընկալաւ զձեռն քահանայութեան առաքելոց Ուոհա և աշխարհ որ շուրջ զնովաւ յամենայն կողմանց, եւ Մորա եւ Արաբ եւ ամենայն Հիւսիս եւ կողմանք որ զնովաւ եւ Հարաւ եւ ամենայն սահմանք աշխարհին Միջաղետաց՝ յԱնդրէէ առաքելոյ, որ էր յեթանասուն եւ երկուց աշակերտաց, որ աշակերտեաց անդ եւ շինեաց անդ եկեղեցի եւ քահանայացաւ անդ եւ պաշտեաց անդ յառաջնորդութեան իւրում, որ անդ:

ժ. Ընկալան զաշ քահանայութեան առաքելոց ամենայն Պարսք եւ աշխարհք Հայոց եւ Մարաց եւ աշխարհք որ շուրջ զԲարբելոնի եւ Խուժաստան եւ Գէղք մինչեւ ցահմանս Հնդկաց, ցԳոդ եւ Մագոդ, եւ դարձեալ ամենայն աշխարհք որ շուրջ զամենայն կողմամբքն, յԱզգէէ կերպասագործէ յաշակերտէ Ադդէի առաքելոյ:

ժա. Իսկ այլ ընկերք առաքելոցն չոգան ի հեռաւոր աշխարհս բարբարոսաց, եւ պաշտեցին անդ յառաջնորդութեան իւրեանց, եւ անդ եղեւ ելանել նոցա յաշխարհէս, իրրեւ յաշորդէին աշակերտք նոցա յետ նոցա մինչեւ ցայսօր, եւ փոփոխումն կամ յաւելուած ոչինչ եղեւ ի քարոզութիւն նոցա:

Իսկ Ղուկաս աւետարանիչ կալաւ զայս հոգաբարձութիւն եւ գրեաց զամենայն Առաքիւնութիւն Գործոց Առաքելոց եւ զԿարգս եւ զԿանոնս պաշտաման քահանայութեան նոցա եւ թէ յո շոքաւ մի մի ի նոցանէ. արդ հոգաբարձութեամբ Ղուկաս զայս ամենայն եւ բազում ինչ առաւել քան զայս գրեաց եւ ետ ի ձեռն Պրիսկեայ եւ Ակիւղեայ աշակերտաց իւրոց. եւ սոքա յարեալ էին ի նա մինչեւ յաւր մահուան իւրոյ, որպէս յարեալ էին ի Պաւլոս՝ Տիմոթէոս եւ Երաստոս ի Լիստրայ, եւ Մնէոս աշակերտ առաջին առաքելոց, մինչեւ ել նա (Պողոս) ի Հռոմ քաղաք, եւ եկաց ընդդէմ Տերտիղոսի հռետորի. եւ ներոն. կայսր ետ գլխատել սրով զնա եւ զՍիմոն վէմ ի Հռոմ քաղաքիս (էջ 374—383):

Ձ 3369 ձեռագրում այս վերջաբանը դրված է Կղեմեսի կանոնախմբից հետո (էջ 17ա—21բ) և կարծես վերաբերում է և՛ առաջին և՛ երկրորդ առաքելական կանոնախմբերին: ՁՁ 648, 3562 ձեռագրերում չի պահվել վերջաբանի չառաւել եւ ուրախ լինէին... որ գայր ի վերայ առաքելոցն հատվածը (էջ 54, տող 2—4):

Վերջաբանի այն մասը, որը վերաբերում է առաքյալների առաքելությանը, տարբեր երկրներ, ՁՁ 659 ձեռագրում տարբեր է: Այգ ցույց տալու համար ղեմադրեմ կնշնեք երկու բնագրերի հաջորդականությունը.

Կանոնագիրք	Ձ 659 ձեռագիր	Կանոնագիրք	Ձ 659 ձեռագիր
ա	զ	բ	բ (?)
բ	զ	(յուցի)	բ
գ	թ	թ	ժ
դ	զ	ժ	ժա
ե	ա	ժա	ժբ
զ	ե	ժբ	ժգ
է	է		

Հենց այն հանգամանքը, որ առաքելությունը սկսվում է ոչ թե Հակոբ առաքյալի Նրուսաղեմ և շրջակա երկրները կատարված ճանապարհորդությամբ, ինչպես ասորի բնագրում է և Կանոնագրքում, այլ Սիմոն առաքյալի Հռոմ և շրջակա երկրները գնալով, ցույց է տալիս, որ ՁՁ 659 ձեռագրի գրիչ Մաղաբիան պետք է եղած լինի կաթոլիկ (հմտ. նաև Կղեմեսի կանոնա-

խմրի և հոգվածի ծանոթագրության հետ), որովհետև № 659 ձեռագրի գրիչը նախապատվութեամբ տալիս է Հոռմին և ոչ թե Երուսաղեմին: Բացի այդ, անհրաժեշտ է նշել տշ միայն վերելումը նշված հաջորդականության խախտումը, այլև բովանդակության տարբերությունը:

1. 59 էջի դ. հատվածում աի Սիմոն է վիմէա-ի փոխարեն № 659 ձեռագրիչը ունի աի Ղուկասէ աւետարանչէա (էջ 25ա). իսկ վերջին աւ և զեւ անդ մինչեւ ի ժամանակն յորում ել նա ի Հոռմ վասն Սիմոնի կախարդի» մասը շունի:

2. Հմմտ. ա. Ընկալաւ ձեռնադրութիւն քահանայութեան յառաքելոցն Քրիստոսի Եփեսոս և ամենայն Ասիայ և ամենայն աշխարհն Կորնթացւոց եւ Բիւզանտիայ եւ ամենայն որ շուրջ ղնովաւ ի Յովհաննէ աւետարանչէ որ անկաւ զլանչաքն տեառն եւ եկն Տիմոթէոս աշխկեան Պաւլոսի եւ յաջորդեցաւ փոխանակ նորա, շինեաց եկեղեցի յառաջնորդութեան իւրում եւ հասաւանաց ի նմա սեղան եւ կարդեաց քահանայս եւ պաշտանեայս (№ 659, էջ 25 աբ.):

3. Հմմտ. բ. Ընկալաւ ձեռնադրութիւն քահանայութեան յառաքելոցն Քրիստոսի Թեսաղոնիկէ և Լիւրիկիայ եւ ամենայն աշխարհն Լիւրեկացւոց եւ որ շուրջ ղնովաւ մինչեւ ցգետն մեծ որ օրոշէ սահման ընդ բարբարոսսն ի Մաթէոսէ աւետարանչէ. նա շինեաց անդ եկեղեցի եւ կարդեաց քահանայս եւ պաշտանեայս (№ 659, էջ 24բ.):

4. Կանոնագիրքը շունի № 659 ձեռագրի այս մասը. բ. Ընկալաւ ձեռնադրութիւն քահանայութեան յառաքելոցն Քրիստոսի Երապաղիս քաղաքն ի Փիլիպոսէ առաքելոյ եւ ի Բարդղիմէոսէ առաքելոյ Լիկոնիայ և ամենայն աշխարհն որ շուրջ ղնովաւ, զի նա եղեւ անդ գլուխ և առաջնորդ եւ հրամանատար եւ քարոզ. շինեաց եկեղեցի եւ հաստատեաց ի նմա սեղան եւ կարդեաց քահանայս եւ պաշտանեայս (№ 659, էջ 26ա):

5. Կանոնագրի բ. հատվածի վերջից № 659 ձեռագիրը շարունակվում է. «Եւ շարշարեցաւ նա ի Սանատրիկոյ յարքայէ Հայոց եւ կատարեցաւ ի Հայս եւ դադարեաց քարոզութիւնն առ ժամանակ մի եւ յարոյց Աստուած փոխանակ նոցա զսուրբն Գրիգոր, որոյ բազում շարշարանս կրեալ ի Տրդատայ արքայէն Հայոց, եւ ընկեցեալ ի գուր եւ անդ լիեալ ամս երեքտասան, պահեալ ի զարութենէն Աստուծոյ եւ ապա ի վերուստ հասեալ պատուհաս ի վերայ թագաւորին եւ ամենայն իշխանացն, որոց մոլեգնեալ ի դիւացն տանչէին մինչև հրամանան Աստուծոյ երթեալ հանին զԳրիգորիոս ի Վիրապէն. եւ ածեալ զնա՝ ի նմանէ գտանէին զբժշկութիւն եւ դառնային յաստուածպաշտութիւն. եւ ապա առեալ տարան զսուրբն ի հայրապետութիւն Հայոց աշխարհին, տրոյ ընկալեալ զձեռնադրութիւն հայրապետութեան եւ հասեալ ի Հայս՝ եղ հիմունս եկեղեցւոյ, հաստատեաց սեղան, ձեռնադրեաց քահանայս եւ կարդեաց պաշտանեայս (էջ 26բ—27ա):

Մի քանի ձեռագրերում՝ №№ 649, 650, 651, 2964, 3369 չի պահվել վերջաբանի վերջին մասը. «Եւ կատարեն զիշխատակս նոցա մեծաւ պատուով... Եւ զմխիթարին եւ զառաջնորդն ամենայնի զսուրբ հոգին» (էջ 65, տող 10, էջ 66, տող 8):

Ի ձեռագրում առաքելական կանոնախումբը ընդօրինակված է երկու անգամ. նախ՝ ձեռագրի 21ա—36բ էջերում, այստեղ պահվել են առաջաբանը, Ա, Բ, ԼԳ, հոգվածները և վերջաբանը, իսկ երկրորդ անգամ, այլ ձեռագրով, 37ա—48բ էջերում, ուր պահվել է ԺԴ հոգվածից մինչև վերջաբանը, վերջից դարձյալ թերի Համեմատությունը կատարեցինք երկու ընդօրինակությունների հետ, փոխադարձաբար լրացնելով եղած թերի:

ԿԳԵՄԵՍԻ ԿԱՄ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄՈՒ

Առաջին վերնագիր, էջ 67: ԱՅ ԱՅ 657, 659, 3369 ձեռագրերում չի պահպանվել այս վերնագիրը:

Ցուցկ էջ 67—75, հուն., էջ 8—12: Վերևում նշված ձեռագրերում չի պահպանվել ցանկը: Պիարայի հունարեն հրատարակությունը ևս ունի ցանկ (էջ 8—12), թեև այստեղ էլ հոդվածների վերնագրերը 85 են. ինչպես հայերենում, սակայն, թեթևակի համեմատությունը ցույց է տալիս, որ հայերեն ցանկը կազմված է հունարենից անկախ. մի երկու օրինակն էլ բավական է դրանում համոզվելու համար.

ա'. περί γειροτονίων επισκόπων.

բ'. περί γειροτονίων ποσειδεύων και διττωνων.

γ'. περί ιερῶς γαλα, η̄ μελι η̄ σιχερα η̄ οσπρια η̄ ζῶα τῶν θυσιαστικῶν προσχογόνος.

δ'. περί οπαρων οἰκο: πεμπομένων (էջ 8):

ա. Եպիսկոպոսների ձեռնադրության մասին:

բ. Երեցների և սարկավազների ձեռնադրության մասին:

գ. Քահանայի մասին, որը զոհասեղան է մատուցում (բերում) կաթ կամ մեղր կամ ոգելից բույսեր կամ ընդեղեն կամ անասուններ:

դ. Պատվերը տուն ուղարկելու մասին:

Բացառությամբ առաջին վերնագրի, մնացած հոդվածների վերնագրերը բոլորովին տարբեր են: Ի դեպ, մեր ձեռքի տակ գտնվող հունարեն բնագրի երկու այլ հրատարակություններ չունեն այս ցանկը (տես Տύνηται II, էջ 1 և Լաուխերտի մոտ, էջ 7):

Y ձեռագրում ցանկի ձև հոդվածի վերնագիրը բաժանված է երեւո մասի. «ԽՁ. Վասն որք անդոսեն զամուսնութիւն:

ԽՁ. Վասն զմսակերութիւն և որք զգինի ճաշակեն» (էջ 17):

Ցանկի ձև վերնագրում (տես վերևում, էջ 71) մի անհշտություն կա: Ինչպես պարզվում է համապատասխան հոդվածի բովանդակությունից, բնագրի «ճաշակեն»-ի փոխարեն պետք է լինի «ոչ ճաշակեն»: Ոչ մի ձեռագիր նման ընթերցում չունի, այդ պատճառով այն թողնելնք այնպես, ինչպես ձեռագրերում է:

Երկրորդ վերնագիր, էջ 75: Հունարենի վերնագիրը շատ համառոտ է և տարբեր հայերենից. Καὶ ὅταν ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων (էջ 13), իսկ Տύνηταιում «Καὶ ὅταν ἀγίων καὶ παυσέων ἀποστόλων», (II, էջ 1): Իսկ ձեռագրերից երկուսի այս վերնագիրը տարբեր է եղածից «Դարձեալ երկրորդ կանոն առաքելականի ի ձեռն Կղեմայ» (Ն 3369, էջ 10) և «Հրամանք առաքելոցն ի ձեռն Կղեմայ, առաքելոյ հեթանոսաց, կանոնք եկեղեցականաց» (ԱՅ ԱՅ 659, էջ 29բ, 657, էջ 95ա):

Հոգ. Բ. էջ 75: ԱՅ 659 ձեռագրում այս հոդվածը այլ շարադասություն ունի. «Բ. Երեց ի միոջէ եպիսկոպոսէ, սարկաւազք և այլ ժառանգաւորք» (էջ 29բ): Եթե այստեղ բայը ընկած չլիներ, ապա այն հունարենի տառացի թարգմանությունը կլիներ:

Հոգ. Դ. էջ 75 (հուն. հոգ. 3, էջ 13—14): Լաուխերտի մոտ թիւ 350 բառերից սկսած զրկած է առանձին հոդված: ԱՅ 659 ձեռագրում շարադասությունը մի փոքր այլ է. «Գ. Եթե ոք եպիսկոպոս կամ երեց (վերջից բառն ավելացրել են ընդօրինակելուց հետո—Վ. Հ.) արտաքոյ տեառն հրամանին ի պատարագ կամ ի սեղան մեղր կամ կաթն կամ փոխանակ դիւնոյ այլ ինչ անպատեհ իրս, կամ հաւս կամ կենդանի ինչ կամ ունդս արտաքոյ հրամանին բերեալ մատուցէ՝ լուծեալ լիցի ի քահանայութենէն: Եւ ի դէպ ժամանակի բաց ի նոր հասկաց, այսինքն՝ եղի կամ խաղող միայն, այլ ոչ այլ ինչ իջիւն մատուցանել առ սեղանն, իսկ ձէթ յաշտանակն սուրբ և խունկ ի ժամու պատարագին» (էջ 29բ, հմտ. ԱՅ 657, էջ 95բ):

Հոգ. Դ. էջ 75—76: ԱՅ 657, 659 ձեռագրերում այս հոդվածը միացված է նախորդին:

Հոդ. Ս, էջ 76 (հուն. հոդ. 5, էջ 14): Հունարենի «επιταγο» բառը հայերենում չի պահպանվել, թեև Ք 657 և 659 ձեռագրերն ունեն այն (էջ 95բ, 30ա): Այս կապակցությամբ Ն. Մե-լիբ-Թանդյանը դրում է. «Կանոնները (կղեմեսի—Վ. Հ.) դրուած կամ թարգմանուած են այն ժամանակ, երբ եպիսկոպոսական ամուսնութիւնը բոլորովին վերացած էր. հայոց մէջ կամ թե չէ վերջին արտագրողներն են հանել» (Հայոց եկեղեցական իրաւունքը, Ա. գիրք, էջ 86—87):

Ք 657 ձեռագրում մինչև Ս հոդվածը՝ Դ համարի տակ նշված է. «Դ. Յաղագս ոչ հանելոյ եպիսկոպոսի կամ իրիցու զկին իւր» (էջ 95բ), իբր Ս հոդվածի վերնագիր, իսկ այստեղ դարձել է առանձին հոդված, բայց անիմաստ. իսկ Ք 3369 ձեռագրում բնադրի «զկին» բառի փոխարեն սխալմամբ գրել են «զկնի» (էջ 10բ):

Հոդ. Բ, էջ 76—77 (հուն. հոդ. 8, էջ 14—15): Հունարենի «γ. εχ. του χανταλογου ιερατικοῦ παροτρυνει γυναικέν» «ստվածի թարգմանությունը կանոնագրքում ստացել է շուրջ ժողովոց ոչ հաղորդեցիկ» ձևը: Ք 657 (էջ 95բ), 659 (էջ 30ա) ձեռագրերում եղածն ավելի մոտ է հունարենին. «այլ ոք ի քահանայական կարգէն ժողովելոց ոչ հաղորդեցիկ»:

Հոդ. Ժ, էջ 77: Ք 659 ձեռագրում բովանդակությունը թեև նույնն է, բայց շարադասությամբ տարբերվում է. «Թ. Եթե ոք ոչ իցէ արժանի հաղորդութեան, եթե ի տան անդամ հաղորդակից լիցի նմա՝ և սա ի բաց որոշեցի» (էջ 30բ):

Ք 648, 3369 ձեռագրերում Ժ հոդվածը գրված է ԺԱ հոդվածի տեղը և ընդհանրապես:

Հոդ. ԺԱ, էջ 77: Երկու ձեռագրերում տարբերությունը շարադասության մեջ է. «Թ. Եթե ոք ընդ լուծելոյ ի քահանայութենէն այլ ոք ժառանգաւոր իբրեւ ընդ քահանայի աղաւթակից լիցի ե նա ևս ի բաց լուծցի» (Ք 659, էջ 30բ, 657, էջ 95բ):

Հոդ. ԺԲ, էջ 77 (հուն. հոդ. 12—13, էջ 15—16): Հայերենում հունարենի երկու հոդվածները միացրել են միմյանց, հավանաբար նկատի ունենալով, որ հուն. 13-րդ հոդվածը կազմում է 12-րդի շարունակությունը: Լատիներտի մոտ այս երկու հոդվածները ևս միացված են: Կանոնագրքում չի պահպանվել հուն.—ի «γ. λειτ. ρατορ» «թէպէտ եւ էր ընդունելի» (էջ 77, տող 12) բառերից սկսվում է հուն.—ի 13-րդ հոդվածը: Մինչդեռ երկու այլ ձեռագրերում եղածն ավելի մոտ է հունարենին. «ԹԱ. Եթե ոք ժառանգաւոր կամ ժողովրդական ի բաց որոշեալ և յետոյ ընկալեալ և երթեալ յայլ քաղաք ընկալեալ եղև առանց ընծայական զրոց՝ ի բաց որոշեցին որք ընկալան ե որ ընկալեալն եղև իսկ եթե ընդ բանիւ որոշմամբ էր՝ առաւել ևս զիցի ի վերայ նորա որոշումն, որպէս ստոյ և պատրդի զեկեղեցի Աստուծոյ» (Ք 659, էջ 30բ—31ա, 657, էջ 95բ—96ա):

Հոդ. ԺԳ, էջ 77—78 (հուն. հոդ. 14, էջ 16): Կանոնագրքի ունեցածն ընդհանուր անմամբ հնդի է արտահայտում հունարենի միտքը, մասնավորապես հուն.—ի վերջին մասը՝ «τοίς ἐκείσε λογ. τῆς (m. Σύν., II, L., 14) εὐσεβείας συμμέλλουσιν, καὶ τοῦτο δε οὐκ ἀφ' αὐτοῦ, ἀλλὰ χρίσε: πολλῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων μεγίστη» «կանոնագրքում խիստ համառոտ է՝ «որք անդն են... աղաչանաւք մեծաւք» ձևը. —ի այս հոդվածը համեմատաբար լավ է պահպանվել Ք 659, 657 ձեռագրերում. «ԹԳ. Եպիսկոպոսի ումեք մի՝ եղիցի արժանաւոր թողուլ զիւր բնակութիւն եւ դայոյ իշխանութիւն երթալ ունել. թէպէտ եւ ի բաղմաց հարկաւորսալ լիցի, բայց եթե իրաւացի ինչ պատճառք հարկեցուցանեն զնա զայս առնել, որպէս զի ավելի աւղտութիւն ինչ կարել առնել նմա. այնոցիկ որ երթան ի հոգեւոր բնութարէպաշտութեան. եւ սակայն զայս ոչ յինքենէ, այլ մեծապէս աղաչանաւք» (էջ 31ա, էջ 96ա):

Հոդ. ԺԴ, էջ 78 (հուն. հոդ. 15—16, էջ 16): Հայերենում հունարենի երկու հոդվածները միացրել են միմյանց, նկատի ունենալով, որ հուն.—ի 16-րդ հոդվածը հանդիսանում է 15-րդի շարունակությունը: «Ապա եթէ եպիսկոպոս» բառերից (էջ 78, տող 11) սկսվում է հուն.—ի 16-րդ հոդվածը:

Ք 659, 657 ձեռագրերում այս հոդվածը համապատասխանում է կանոնագրքում եղածին, բայց ունեն առանձին բառերի թարգմանական տարբերություններ. հուն. «παροιχία» բառը կանոնագրքի բնագրում հանդիպում ենք երկու անգամ «պանդիստութիւն» և «պանդիստութեան» ձևով, իսկ այս ձեռագրերում՝ «բնակութիւն» ձևով. այդ պատճառով էլ, որպէս բանասիրական հետաքրքրության առարկա, Ք 659 ձեռագրից բերում ենք այդ հոդվածը ամբողջությամբ. «ԹԴ. Եթե ոք երէց կամ սարկաւազ կամ բնաւ իսկ ի քահանայական կարգէ ի բաց ընկեցեալ զիւր բնակութիւնն, յայլ տեղիս երթիցէ եւ բոլորովին անտի փոխեալ որջեցի յայլոյ բնակութիւն՝ առանց իւրոյ եպիսկոպոսին, զայնպիսին հրամայեմք ոչ եւս իշխել պաշտել զքահանայութիւնն, մասնաւոր կոչեցեալ զնա իւրոյ եպիսկոպոսին՝ զառնալ յիւր տեղի և ոչ լուաւ, իբրեւ զժողովրդական հաղորդեցի ընդ նոսա

ուր չոգան: Իսկ եթե եպիսկոպոս ուր է առ ոչինչ համարեսցի, զի ի վերայ որոշել նոցա պատուհաս եւ ընկալցի զնոսա ի վիճակ պաշտաման, ի բաց որեշեսցի եւ նա իրրեւ զվարդապետն անկարգութեամբ (էջ 31ա, հմմ. Ք 657, էջ 96ա):

Հոդ. ԺԵ, էջ 79, (հուլ. հոդ. 17, էջ 16—17): Բնադրի շինա մկրտութեանն համապատասխանում է հունարենի μετὰ τὸ βάπτισμα-ին, մինչդեռ Ք 659, 657 ձեռագրերում այդ բառն աղճատվել է դարձել է «յերկմտութեանն» (էջ 31բ, էջ 96ա):

Հոդ. ԺԶ, էջ 79 (հուլ. հոդ. 18, էջ 17): Հունարենի «η τὸν ἐπὶ οὐρανῷ» հատվածը հայերենում չի պահպանվում, քանզի ձեռագրում այս հոդվածը գրված է ի և իԱ հոդվածների միջև:

Հոդ. ԺԷ, էջ 79: Հմմտ. Ք 659, 657 ձեռագրերում եղածը. «ԺԶ. Որ երկուս քոյրս կանայս էառ կամ զքեռորդի: ոչ կարէ գալ ի վիճակ քահանայութեան» (էջ 32ա, էջ 96ա):

Հոդ. ԺԸ, էջ 79: Հմմտ. Ք 659, 657 ձեռագրերում եղածը. «ԺԷ. Եթե միջնորդաւ որ վիճակեսցի ի քահանայութիւն՝ ի բաց լուծեալ եղիցի» (էջ 32ա, էջ 96ա):

Հոդ. ԺԹ, էջ 79. Հմմտ. Ք 659, 657 ձեռագրերում եղածը. «ԺԸ. Ներքինի թէ ի մարդկան բռնութենէ եղեւ կամ ի հալածանս կարեցան արականքն կամ ի բնէ նոյնպէս ծնեալ եղեւ եւ արժանի իցէ վարուց լաւաց՝ եղիցի եպիսկոպոս» (էջ 32ա, էջ 96ա):

Հոդ. Ի, էջ 79 (հուլ. հոդ. 22, էջ 17): Հմմտ. Ք 659, 657 ձեռագրերում եղածը. «ԺԹ. Որ որ զինքն կրճատեաց՝ ոչ եղիցի քահանայ, զի անձնասպան է եւ Աստուծոյ արարածոյն թշնամի» (էջ 32ա, էջ 96ա):

Հոդ. ԻԲ, էջ 80: Ք 3369 ձեռագրում բացակայում է «զերիս ամս» հատվածը (էջ 11բ):

Հոդ. ԻԳ, էջ 80 (հուլ. հոդ. 25, էջ 18): Հուն.-ի վերջին հատվածը Հատվածներու մոտ գրված է որպէս առանձին հոդված, որը նաեւ ընդարձակ է՝ «Ὁμοίως δὲ οἱ λείπτοι κληρονομία αὐτοῦ αἰρεσεὶ ὑποτασσόμενοι». Տարբեր է միայն Ք 659 ձեռագրում եղածի վերջին մասը՝ «նմանապէս եւ ամենայն վիճակեալք ի պաշտաւն ժառանգութեան» (էջ 32բ), իսկ սրան համապատասխան Կանոնագրերում եղածը Ք 657 ձեռագիրը չունի (էջ 96բ):

Հոդ. ԻԴ, էջ 80: Ք 659 ձեռագրում շարադասութիւնը տարբեր է. «ԻԴ. Որք եկեալ են ի վիճակն չեւ եւս ամուսնացեալք՝ հրամայեմք ամուսնանալ զգրակարգացս միայն եւ զսաղմոսողոզս» (էջ 32բ): Ք 3369 ձեռագրում այս հոդվածը վերջից շարունակվում է. «Միայն սոսացս թան, ապա թէ չեն ամուսնանալ՝ լիցին եպիսկոպոս եւ կամ ժառանգաւոր» (էջ 11բ): Իսկ Ք 657 ձեռագրում չեն պահպանվում ԻԴ—ՊԷ հոդվածները:

Հոդ. ԻԵ, էջ 81 (հուլ. հոդ. 27, էջ 18): Հուն.-ի ἀδελφότητα (անարդար վերաբերվողներին) բառը թարգմանված է «զկուռնոզս»:

Ք 659 ձեռագրում սուրբ հոդվածն այսպէս է. «ԻԵ. Եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւազ թէ հարկանելով զհաւատացեալս մեղուցեալս կամ զանհաւատս ապիրատոս, այսպէս կամեցի երկեցուցանել, լուծանել զնոսա հրամայեմք, քանզի ոչ ուրուք զայս տէրն ուսոյց, այլ զնորին հակառակն, ինքն տանջեցաւ՝ այլ ոչ զոր եհար, թշնամանեցաւ եւ ոչ փոխարէն թշնամանեաց, չարչարեցաւ եւ ոչ սպառնացաւ» (էջ 32բ): Իսկ այս հոդվածի սկզբի «Զեպիսկոպոս եւ զերէց... լուծանել հրամայեմք» հատվածի փոխարեն Ք 3369 ձեռագիրը ունի «Եպիսկոպոս կամ քահանայ եւ կամ սարկաւազ հարկանողս կամ զանհաւատս զկուռն եւ ի ձեռս այսոցիկ կեցուցանել հրամայեցաք» (էջ 11բ—12ա):

Հոդ. ԻԶ, էջ 81: Հմմտ. Ք 659 ձեռագրում եղածը «ԻԶ. Եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւազ լուծաւ արդարապէս յաղազս յայտնի ըստգտանաց եւ իշխեսցեն յանդիմանել եւ մերձենալ ի նոյնպիսութիւն, զոր երբեք ընձեռեալ էր նմա ի սպասաւորութիւն պաշտաման, սա ամենեւին արտաքս հատեալ ընկեցեալ լիցի յեկեղեցոյն» (էջ 33ա):

Հոդ. ԻԷ, էջ 82: Հմմտ. Ք 659 ձեռագրում եղածի սկիզբը. «ԻԷ. Եթե որ եպիսկոպոս ի ձեռն ընչից այս պատուոյ հասանել կարաց...» (էջ 33ա):

Հոդ. ԻԸ, էջ 82: Հմմտ. Ք 659 ձեռագրում եղածը. «ԻԸ. Եթե որ եպիսկոպոս զինուորական իշխանաւ վարեցեալ բռնութեամբ կալաւ զեկեղեցի՝ լուծցի եւ ի բաց որոշեսցի եւ ամենեւին որք հաղորդին ընդ նմա» (էջ 33ա): Ք 3369 ձեռագրում «բուռն» բառի փոխարեն սխալմամբ գրված է «բեռն» (էջ 12ա). հմմտ. հունարենը՝ ἐγχαράττης:

Հոդ. ԻԹ, էջ 82—83: Ահա Ք 659 ձեռագրում եղածը. «ԻԹ. Եթե որ երէց արհամարհեսցէ զիւր եպիսկոպոս եւ առանձինն ժողովս արասցէ եւ սեղան կանգնեսցէ, ոչ ինչ կարացեալ գտանել զեպիսկոպոսն ի բարեպաշտութեան եւ յարգարութեան ի բաց լուծցի, իբրեւ զինքնութիւն սիրող, քանզի բռնաւոր է: Եւ այլ վիճակեալք որ ընդ նոսա միաբանեսցին՝ այսոցիկ յետ միանգամ եւ երկիցս եւ երեցս եպիսկոպոսին աղաչելոյ եղիցի նզովեալ» (էջ 33բ. վերջին բառն ավելացրել են ուրբիները):

Հոդ. 1, էջ 63: Հմմտ. № 659 ձեռագրում եղածը. «ԻՅ. Եթե երեց կամ սարկաւազ յիւր եպիսկոպոսէն ընդ բանիւ եղեւ որոշել զնա, ոչ եղիցի իրաւացի յայլմէ եպիսկոպոսէ ընդունել, այլ յայնմանէ որոշեաց զնա, բայց Թե մեռանել զէպ լիցի՝ որոշեաց եպիսկոպոսն» (էջ 33բ):

Հոդ. 1Ա, 83 : Հմմտ. № 659 ձեռագրում եղածը. «Լ. Ոչ զոք յաւտարաց եպիսկոպոսաց կամ երեցանց կամ սարկաւազաց առանց ընծայական Թղթոյ արժանի առնել ընդունել, եւ Թէպէտ եւ ունիցին Թուղթ, սակայն քննիցին, զի Թէ գացին քարոզք րարէպաշտութեան՝ ընկալեալք եղիցին. ապա եթե ոչ զպէտս նոցա տալով զի հաղորդութիւն մի՝ ընկալցին, բանգի բազում ինչ եւ խաբեութեամբ լինի» (էջ 33բ—34ա):

Հոդ. 1Բ, էջ 83—84: Հմմտ. № 659 ձեռագրում եղածը «ԼԱ. Ձեպիսկոպոսունս գիտել պարտ է զգաւառին առաջին եւ համարել զնա իբրեւ զլիւսաւոր եւ ոչ ինչ աւելի գործել առանց նորա գիտութեանն իրաւացի, եւ գաւառին որ ընդ ձեռամբ նորա. այլ եւ ոչ նա առանց նոցա կամաց, այսինքն է եպիսկոպոսացն արասցէ ինչ, զի այսպէս եղիցի միակամութիւն եւ փառաւորեսցի Աստուած ի ձեռն Յիսուսի եւ Հոգւոյն սրբոյ» (էջ 34ա):

Հոդ. 1Գ, էջ 84: Հմմտ. № 659 ձեռագրում եղածը. «ԼԲ. Եպիսկոպոս մի՝ իշխեսցէ արտաքոյ իւրոյ սահմանաց ձեռնադրութիւնս առնել ի քաղաքս եւ ի գաւառս, որք ոչ են ընդ նորա իշխանութեամբ. իսկ եթե յանդգնեսցի արարեալ զայս առանց կամաց որ քաղաքաց եւ գիւղից եւ գաւառին իշխեսցէ՝ լուծեալ եղիցի» (էջ 34աբ):

Հոդ. 1Դ, էջ 84: Հմմտ. № 659 ձեռագրում եղածը. «ԼԳ. Եթե ոք ձեռնադրեալ եպիսկոպոս ոչ առցէ յանձն զպաշտաւունս եւ զհոգս ժողովրդեանն ըստնեց[ել]ոյ նմա՝ որոշեալ եղիցի մինչեւ յանձն առցէ. նմանապէս կամ երեց կամ սարկաւազ՝ իսկ եթէ չոգաւ եւ ոչ ընկալան՝ չեղեւ ինքն պատճառ, այլ ժողովրդոյն չարութիւն, նա եպիսկոպոս եղիցի. բայց վիճակեալք քաղաքին որոշեսցին, զի այնպիսի անհնազանդ ժողովրդեան խրատիչք ոչ եղեն» (էջ 34բ):

Հոդ. 1Ե, էջ 84—85 (հուլ. հոդ. 37, էջ 21): Հունարենի վերջին δευτερον δε. υπερεπετατισο δωδεκατη հատվածի գիմաց հայերենը ունի «Եւ երկրորդն՝ յաշնան»։ υπερεπετατιος ամիսը, համաձայն Ֆ. Գինցելի, մակեդոնական, եփեսական եւ մի քանի այլ վայրերի տոմարի վերջին ամիսն է եւ տեղւմ է օգոստոսի 24-ից մինչեւ սեպտեմբերի 22-ը (տես F. Ginzler, Handbuch der mathematischen und technischen chronologie, Leipzig, 1914, III Band, S. 1, 19—20)։ Ջոնարասը եւ Բալսամոնը իրենց մեկնութիւններում υπερεπετατιος-ը նույնացնում են հոկտեմբերի հետ։ Բալսամոնը գրում է. «υπερεπετατιος δε ο 'Οκτωβριος 'εστι μην'». հմմտ. նաև Ջոնարասի կարծիքը «ἡ γυναικὶς τὸν 'Οκτωβριον' οὐτως γὰρ οὐ υπερεπετατιος» (Σύνοταγμα, II, էջ 51, 125)։ Նշանակում է υπερεπετατιος δωδεκατη-ն պետք է Թարգմանել «հոկտեմբերի 12-ին»։ Այդպես Թարգմանել է Նիկողիմը (տես Правила (законы) православной церкви, т. 1, СПб, 1911, стр. 101)։ Տարին երկու ժողով լինելու մասին տես նաև Նիկիայի Եւ Անտիոքի ի կանոններում եւ սրանց համապատասխան ծանոթագրութիւններում։

№ 659 ձեռագրում եղածը մի փոքր այլ է՝ «ԼԴ. Երկիցս ի տարւոյ ժողով լիցի եւ ընկալելու արասցեն առ միմեանս կարգաց բարէպաշտութեան եւ զպատահեալ ընդդիմութիւնս եկեղեցականս լուծցեն, միանգամ ի չորրորդում շաբաթուն Պենագկոստէին, իսկ երկրորդ անգամ ի հոռի մասեան որ աւր Ժէ» (էջ 34բ)։ Վերջին այս տվյալը հմմտ. Անտիոքի ի կանոնի տվյալի հետ։ Արդյո՞ք «ի հոռի... աւր Ժէ»-ն առաջ չի եկել «Ժ-րդ ի հոռի մասոյ»-ից՝ սխալ կամ անուշադիր ընդօրինակելիս։

Հոդ. 1Զ, էջ 85: Հմմտ. № 659 ձեռագրում եղածը. «ԼԵ. Ամենայն եկեղեցական իրաց եպիսկոպոսն հոգ աարցի եւ խնամակալ եղիցի իբրեւ առաջի աշաց Աստուծոյ, եւ մի՝ եղիցի նմա իրաւացի գողանալ ինչ յայնցանէ եւ կամ ազգականաց զԱստուծոյն շնորհել. իսկ եթե աղքատք իցեն, տացէ ինչ, այլ ոչ պատճառաւ նոցա զեկեղեցականն վաճառել» (էջ 35ա)։ № 3369 ձեռագրում «աւցտել»-ի փոխարեն սխալմամբ գրված է «օրհնել» (էջ 13ա)։

Հոդ. 1Զ, էջ 85: № 659 ձեռագրում այս հոդվածի վերջին մասը այսպես է. «բանդի նա է որում հաւատացեալ է զժողովուրդն Տեառն եւ վասն ոգւոց նոցա բան պահանջեալ լինի» (էջ 35ա)։

Հոդ. 1Ը, էջ 85—86 (հուլ. հոդ. 40, էջ 21—22): Հունարենի «λαραγα» (տեքունական) բառը հայերենում գրված է «եկեղեցւոյն» ձևով։ Ուղղում է ասել եպիսկոպոսի անձնական ունեցածը եւ եկեղեցու ունեցածը պետք չէ շփոթել։ Հմմտ. № 659 ձեռագրում եղածը. «ԼԸ. Եղիցի յայտնեալ եպիսկոպոսին իբր, եթե կայցէ իբր ինչ առանձինն, եւ եկեղեցականքն

յայտնի, զի իշխանութիւն կայցի եպիսկոպոսի վախճանելն իւրում, որոց կամեսցի եւ ում կամեսցի թողուլ. եւ մի պատճառաւ եկեղեցական իրաց զրկեալ լինիցի յիւրոց եպիսկոպոսին, զի թերեւս կին եւ. որդիս ունիցի առ ազգականս կամ ծառայս: Քանզի իրաւացի է այս առաջի Աստուծոյ եւ մարդկան, որպէս զի մի՝ եկեղեցին փասեսցի անգիտութեամբ եպիսկոպոսին իրաց: Եւ մի՝ եպիսկոպոսն կամ ազգականք իւր պատճառաւ եկեղեցւոյն յիւրեանց իրացն զրկեալ եղիցին եւ կամ ի նեղութիւն ինչ արկանել իւրոց ազգականաց եւ մահ նորա հայհոյութիւն կրեսցէ՝ (էջ 35աբ): ԱՅ 3369 ձեռագրում չի պահվել հանոնագրքի «Քնաս ինչ կրել... իւր պատճառանաւք եկեղեցւոյն» հատվածը (էջ 13ա):

Հոդ. ԼԹ, էջ 86—87: Նման. ԱՅ 659 ձեռագրում եղածը. «ԼԸ. Հրամայեմք եպիսկոպոսին իշխանութիւն ունել եկեղեցական իրաց. քանզի թէ զպատուական ոգիս մարդկան հաւատալի է նոցա, որչափ եւս առաւել դապականելի իրս ի նոսա թողուլ. որպէս զի նորա իշխանութեամբ եւ խնամակալութեամբ ամենայն ծախեսցի կարաւտելոց ի ձեռն երկցանց եւ սարկաւազաց բաժանեալ հանդերձ Աստուծոյ երկիւղիւն եւ ամենայն զղուշութեամբ կցորդութիւն կայցի եւ ինքն թեպէտ ինչս ունիցի հարկաւորս վասն աւտարաց եղբարց ընդունելութեան, որպէս զի ոչ միով աւերինակաւ կարաւտութիւն լինել նոցա. քանզի աւերէնք Աստուծոյ հրամայեցին, որք սեղանոյն պաշտանեայքն են, ի սեղանոյն անտի վայելին: Քանզի եւ ոչ զինուորն յիւրոց թողակացն զէն պատերազմի պատրաստէ՝ (էջ 35բ—36ա):

Հոդ. Խ, էջ 87 (հուն. հոդ. 42, էջ 23): Նման. ԱՅ 659 ձեռագրում եղածը. «ԼԹ. Եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւազ թե տապեղուլանց եւ արքեպիսկոպոսն կամ դադարեսցեն յիւրացն կամ լուծցին» (էջ 36ա): Ինչպես այս, այնպես էլ մյուս հոդվածներում ԱՅ 659 ձեռագրից մեջբերվածները մեկ անգամ ևս ցույց են տալիս, որ սրանք ավելի պարզեցված են: Օրինակ հուն. «*ἡσυχία*» բառը, այստեղ հանդիպում ենք լատինացված ձևով «տապեղուլանց» *tabul—*առբեղ—ատխտակ: Իսկ ԱՅ 3369 ձեռագրերը չունեն հանոնագրքի «բուէից» բառը (էջ 13բ):

Հոդ. ԽԱ, էջ 87: Նման. ԱՅ 659 ձեռագրում եղածը. «Խ. Սարկաւազաց եւ կէսսարկաւազաց եւ զբակարգաց[ի]ք եւ սաղմոսողոք, նմանապէս վարեալ կամ դադարեսցին կամ ի բաց որոշեսցին նոյն աւերինակ եւ ժողովրդական» (էջ 36ա): ԱՅ 3369 ձեռագրում բնագրի «սաղմոսեբաց»-ի փոխարեն կարգում ենք «երդեցողաց» (էջ 13բ): Ձ ձեռագրում այս հոդվածը, թերեւս սխալմամբ, կրկնված է նաև 38բ—39ա էջերում:

Հոդ. ԽԲ, էջ 87. Նման. ԱՅ 659 ձեռագրում եղածը. «ԽԲ. Եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւազ թէ վաշխս պահանջեսցեն կամ տոկոսիս ի փոխառուացն՝ կամ դադարեսցեն կամ ի բաց լուծցին» (էջ 36բ):

Հոդ. ԽԳ, էջ 87: Նման. ԱՅ 659 ձեռագրում եղածը. «ԽԳ. Եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւազ եթե ընդ հրեսիտոս, այսինքն ընդ թերահաւատս աղաւթակիցք միայն եղեալք՝ ի բաց որոշեսցին, ապա թեեւ զնոսա յորդորեցին աղաւթս կատարել իբեւ վիճակելոց՝ լուծցին ի քահանաութենէ» (էջ 36բ):

Ե ձեռագրում այս հոդվածը զրկված է սույն կանոնախմբի ԽԴ և ԽԵ հոդվածների միջև:

Հոդ. ԽԶ, էջ 87—89 (հուն. հոդ. 46, էջ 23): Հունարենը իրավամբ չունի «կամ սարկաւազ» բառերը: Նման. ԱՅ 659 ձեռագրի սկզբի մասը, որը մի փոքր ընդարձակ է. «ԽԶ. Եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւազ թե զհերետիկոսաց մկրտութիւնն ընկալցին կամ զպատարագ կամ զընծայ՝ լուծանել հրամայեմք» (էջ 36բ):

Հոդ. ԽԷ, էջ 88: ԱՅ 3369 ձեռագրում այս հոդվածը զրկված է սույն կանոնախմբի ԽԸ և ԽԹ հոդվածների միջև:

Հոդ. ԽԸ, էջ 89: ԱՅ 659 ձեռագրում հոդվածի վերջին մասն է տարբեր. «այլ հայհոյելով եւ բաժանելով զարարածս՝ կամ ուղղեսցէ զինքն կամ ի բաց լուծցի եւ յեկեղեցւոյ արտաքս ընկեսցի. նմանապէս եւ ժողովրդականն» (էջ 37ա): ԱՅ 3369 ձեռագրում չի պահվել այս հոդվածի «մոռացեալ թէ ամենայն... արու եւ էգ» հատվածը:

Հոդ. ԽԹ, էջ 89 (հուն. հոդ. 53, էջ 26): Հայերենի «գինւոյ լուծցի» բառերի միջև հունարենը ունի «*βδελυσσόμενος ται ου ου ασχητον*» հատվածը:

Հմտ. ԱՅ 659, 657 ձեռագրերում եղածը. «ԽԷ. Եթե ոք եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւազ յաւուրս տաւնից ոչ ճաշակէ ի մսոյ եւ ի գինւոյ՝ ի բաց լուծցի, իբեւ խաւարեալ խղճի մտաւք. եւ պատճառք գայթակղութեան բազմաց եղեալ» (էջ 37բ, էջ 96բ):

Հոդ. Կ, էջ 89 (հուն. հոդ. 55, էջ 27): Հայերենի «անիրաւաբար» բառը հունարենը չունի. մինչդեռ հունարենի մի այլ հոդվածում՝ 84 (հայերենը՝ ՀԸ) նշված է «*παρά το δίκαιον*»

(անխրաժուրար): Թեև մի քանի ձեռագրերում «անխրաժուրար»-ի փոխարեն հանդիպում ենք «խրաժարար» (ՆՃ 648, էջ 157ա, 3369, էջ 14ա, 3562, էջ 254ա)։

Հող. ԾՈՒ, էջ 89 (հունվ. հոդ. 57, էջ 27): Հոսւն-ի «*ի տօն քէս Եւստէս: քաշլարմէնօն ցիւստս:*» հատվածի դիմաց կանոնադրքում կարգում ենք «կամ ղգէմսն փաստել աշպանեցէ», որը սակայն, տարրեր բան է:

և Լ՝ 659, 657 ձեսագրերում տարբեր է հոդվածի երկրորդ մասը. «կամ զզմոն
 ասել՝ այսպանեսցէ եւ նշաւակեսցէ եւ պատրեսցէ՝ ի բաց որոշեսցի. նմանապէս եւ, Ժողովր-
 դական» (էջ 37բ—38ա, էջ 96բ): Լ՝ 336ձ ձեռագրում բացակայում է Շորոշեսցի նմանապէս
 եւ ժողովրդականքն հատկաբար (էջ 254ա): Իսկ Լ՝ 336ձ ձեռագրում այս հոդվածը սկսվում է
 այսպէս. «Եծոյնսպոյս կամ քահանայ եւ կամ սարկաւաղ անփոյթ» և այլն (էջ 14բ):

Հող. ԳՐ, էջ 69 (հունև. հող. 58, էջ 27): Հունև.-ի վերջին «ἐπιμένων οὐ τῇ παθμιαῖ» հատվածը Կանոնագրքում Թարգմանյաժ է. Հայա եթէ յամառեսցի չածելուդդոթիւնն ձեով, որը լրիվ չի արաւահայտում հունարենի միտքը: Հմմտ. Ն. Ն 659, 657 ձեռագրերում եղածը. «ἔτι». Եղիկոպոս կամ երէց անփոյթ առնելով դժառանգաւորսն խրատել եւ դժողովդաւ-կանն առ ի բարեկայտութիւն՝ ի բաց որոշեսցի. իսկ եթէ ի նմին յուղողթեան կացցեն՝ յռեալ լիցինն (էջ 38ա, էջ 96բ):

Հող. ԾԴԻ, էջ 90 (հուն. հոդ. 59, էջ 27): Հունարենի ձևաբանության մասին հատկապես
բացահայտված է հայերենում: Վերջինս պետք է լինի շարժական իրերի բառերի միջև:

Հմտ. և և 659, 657 ձեռագրերում եղածը. ընթի ոք եպիսկոպոս կամ երէց կարաւ-տնիոց ի պիտոյից ուրուք վիճակելոցն ոչ լցցէ ղկարաւառութիւնն, ի բաց որոշեցի: որպէս-սպանաւք եղեալ եղբաւր իւրոյն (էջ 38ա, էջ 96բ): և 3369 ձեռագրում այս հոգվածը սկըս-վում է այսպէս. ընթէ ոք եպիսկոպոս կամ երէց եւ կամ սարկաւաք ի ժառանգաւորացն եւ այլն (էջ 14բ):

Հող. ԾԾ. էջ 90 (հուն. հող. 60, էջ 27): Հայերենը բառացի համապատասխանում է հունարենին, միայն վերջինիս „καὶ τοῦ γλῶσσας“ հատվածը, որը պետք է լիներ լեզուով բառերի միջև, հայերենում չի պահվել:

Դե Լ՝ 659, 657 ձեռագրերում այս հոդվածը բավական ընդարձակ է. ընթերցողը կարող է համարել, որ այս հոդվածը լիարժեք է համարվում համար 659-ի հետ համեմատվելու համար, որովհետև այս հոդվածը լիարժեք է համարվում համար 657-ի հետ համեմատվելու համար:

Հող. ԽՐ, էջ 90: Հմմտ. № Ա 659, 657 ձեռագրերում եղածը. «ԾԵ. Եթե ամբաստան-
հուժիւն եղիցի զհաւատացելոյ ումեքէ պոռնկութեան եւ կամ շնութեան կամ այլոյ ինչ
անպատեհ եւ հրաժարական դործոյ եւ հանդիմանեալ գոցի ի ժառանգութիւն՝ վիճակի
եկեղեցւոյ ի սպասաւորութեան ոչ լիցի արժանի յառաջ դալ» (էջ 38բ, էջ 96բ),

Հող. Ծի. էջ 90 (հսկ. հող. 62, էջ 28): Հունարենի օրոհտգալ բառը հայերենում Թարգմանված է. Էկորասցի: Հայերեն Էկորասցի Նշանակում է քերվի, ծովի, մինչդեռ հունարենում ունենց օրոհտգալ, ալսինցն վերմի, հրաժարվի, ուրաճա. Հենց աղգես է զրված ԱՅ 659, 657 ձեռագիրերում, Էուրասցի զանուն Գրիստոսի (էջ 38բ, էջ 97ա): Հունարենը լուսին նաև լուսնի հ բառերը: Լողվածի վերմում հունարենի մի հատվածը - μετανόητος ձե, օհ ԼԱՄԵՆՕՆ ԵՄՈՂՄ՝ չի պահպել հայերենի:

Հող. ԾԹ. էջ 91 (հուն. հող. 66, էջ 29): Հայերեն բաղադրան համառոտ է: Այստեղ չի պահպանվում լատինական տեքստի մոտոս չափաբաժանումը: *ei de latinos hantofadri*:

Հող. Կ, էջ 91 (հուն. հող. 64, էջ 29): Հունարենի և չափաբանության և չափաբանության հաս-
վածք հայերենում արտահայտված է չլուծելի բառով:

Հող. ԿԲ, էջ 91: Հմմտ. № № 659, 657 ձեռագրերում եղածը. «Թէ ոք զկոյս անխաւս բռնաբարեալ կալցի՝ ի բաց որոշեսցի եւ մի՝ լիցի նմա իշխանութիւն այլ առնուլ. այլ զնոյն զայն ունել ընդ որ հաճեցաւ, Թէպէտ եւ կարի տառապեալ իցէ» (էջ 39աբ, էջ 97ա):

հող. ԿԵ, էջ 92, (հուն. հող. 70, էջ 29--30): Կանոնագրքում չի պահվել Պ ՆԱՃԱՅՈՍ: և ի ծէ ԼԱՄԻՆ՝ աթորէնթո հատվածները:

Սկսած այս հոգվածից՝ կանոնախմբի շարունակով թյուր են չի պահվել № 057 ձեռն-
գրում:

Հող. ԿԶ, էջ 92 (հուՆ. հող. 71, էջ 30): Հողվածի վերջին «ճրագուն» լուծքի» բառերի միջև հունարենն ունի .η έν ταις έσοταίς αύτών λύγρους άπτοι» հատվածը:

Հող. Կէ, էջ 92--93 (նուճ. հող. 72—73, էջ 30): Հունարենի 72-րդ և 73-րդ հոդվածներն հայերեկում միացրել են միմյանց; Հայերենի ճանաթով ոսկեղինաւ հատվածից սկսվում է հուն.-ի 73-րդ հոդվածը Վերջինս, քի ὁδόνην μηροῖς ἐπὶ εἰς οἰκίαν γρηταύ αφεστρεψθεσθαι

(կամ վարագույր, ոչ ոք իր տնային պետքի համար չսեփականացնեն (չօգտագործեն) հատվածի զիմաց հայերենն ունի լինի լինի պէս զողացեալս. այստեղ միտքը խիստ համառոտ է: Հայերեն հողվածի երկրորդ մասը (հունարեն 73-րդ հողվածը) № 659 ձեռագրում այսպես է. «Կամ թե անաւթ ինչ ոսկեղէն կամ արծաթեղէն, որ բերաւ յեկեղեցին եւ սրբեցաւ. թէ [ի] պէտս առ կամ զողացեալ թաքուցէ, այս անաւթնութիւն է, եթե ոք ըմբռնեսցի յայսպիսի իրս՝ պատուհասեսցի և ի բաց որոշեսցի» (էջ 40ա):

Հող. ԿԸ, էջ 93 (հուն. հող. 74, էջ 30—31): Այս հողվածի վերջին մասը «որպէս զի մի՛ շահել ինչ թուեսցի ի փախուցելոյն» բոլոր ձեռագրերում, բացի ձեռագրերից, սխալմամբ անջատել և դրել են հաջորդ՝ ԿԹ հողվածի սկզբի մասում: Այդ ձևով միտքը մնում էր աղավաղված, ուստի այն ուղղեցինք համաձայն հունարենի և վերևում նշված ձեռագրերի: Հունարենի «πὶ τινι παρὰ ἀξιοπιστῶν ἀνδρῶτων» հատվածը հայերենում գտնում ենք այս ձևով. «առաջի հաւատարմաց ոմանց կամ հաւատացելոց». մնացածը համապատասխանում է հունարենին:

№ 659 ձեռագրում այս հողվածի սկզբի մասը հետևյալ կերպ է շարադրված. «Կէ. Եպիսկոպոս ոք եթե ամբաստանեալ լիցի վասն անպատեհ իրաց առաջի հաւատարմի մարդոց կամ հաւատացելոց՝ կոչել արժան է գնա և հարկաւոր ի ձեռն այլոց եպիսկոպոսաց. եւ եթե եկեսցէ եւ խոստովանեսցի՝ յանդիմանութիւն նորա որոշեսցի ի պատուհասն իւրս և այլն (էջ 40բ): Տարբեր է նաև հողվածի վերջին հատվածը. «Որպէս զի մի՛ թուեսցի ի շահել հալածելոցն» (էջ 40բ—41ա):

№ № 648, 3562 ձեռագրերում «որպէս» բառի փոխարեն հանդիպում ենք «եպիսկոպոս» (էջ 158բ, էջ 255ա), որը սխալ է:

Հող. ԿԹ, էջ 94 Հմմտ. № 659 ձեռագրում եղածի սկզբի մասի հետ. «Ե՛ Վկայութիւն եպիսկոպոսէ գհերիտիկոս ոք, այսինքն գթեւահաւատ ընդունել» (էջ 41ա):

Հող. ՀԱ, էջ 94: (հուն. հող. 77, էջ 32): Հայերենի միայն վերջին մասն է մի փոքր շեղվում. հմմտ. «ου γὰρ λῶβη σῶματος αὐτὸν μαίνεται, ἀλλὰ ψυχῆς μόλυσμός».

Հող. ՀԲ, էջ 94: Հմմտ. № 659 ձեռագրում եղածը. «ՀԱ. Խուլ և կոյր մի՛ եղիցին եպիսկոպոս ոչ իբրեւ զպիղծ եւ զաղտեղի, այլ զի եւ եկեղեցական գործոյն խափանու մնա մի՛ և զիցի» (էջ 41բ):

Հող. ՀԳ, էջ 95 (հուն. հող. 79, էջ 32): Հունարենի «ἀλλὰ μὴδὲ τοῖς πειστοῖς συνεὺ χέσθω» հատվածը, որը պետք է լիներ «եղիցի իսկ» բառերի միջև, չի պահվել հայերենում:

Հող. ՀԵ, էջ 95 (հուն. հող. 81, էջ 32—33): Հունարենում հողվածի սկզբին «եպիսկոպոս» բառի հետ նշված է նաև «կամ երեց» («πιστοῖς ἢ πρεσβύτερον»), որը հայերենը չունի: Այնուհետև հունարենի «εἰς ὁτμοσίας οἰοιχθείας» չի թարգմանված բառացի, այլ իմաստի տեսակետից թարգմանված է «հիշա՝ «չյերկրաւոր հոգս» իսկ հայերենի «պիտոյիցն ապա» բառերի միջև հունարենն ունի «ἢ πειστέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν» հատվածը:

Հող. ՀԶ, էջ 96 (հուն. հող. 47, էջ 33): Միայն երրորդ «մկրտեսցէ» բառը (տող 12) հունարենում հանդիպում ենք «խտական» մի «βαπτιστὴ ἀκով»:

Այս հողվածը չի պահվել № 659 ձեռագրում:

Հող. Զ, էջ 96—97 (հուն. հող. 49, էջ 24): Հունարենի «ἀλλὰ εἰς τρεῖς ἀναρχοὺς ἢ εἰς τρεῖς υἱοὺς ἢ εἰς τρεῖς παρακλήτους, καὶ θιαγείσθω» հատվածը թարգմանված է «այլ յերիս հարս և յերիս որդիս եւ յերիս հոգիս՝ անկցի ի քահանայութենէն» ձևով: Հուն.-ի «ἀναρχοὺς»-ին համապատասխան զրված է «հարս», որպես «անսկիզբ» բառին նույնանիշ, նույնը և «παρακλη-τῶν»-ին՝ «հոգիս», որպես «մխիթարիչ» բառին նույնանիշ:

Այս հողվածը ևս չի պահվել № 659 ձեռագրում:

Հող. ԶԱ, էջ 97—98 (հուն. հող. 50, էջ 24—25): Հունարենում 30-րդ հողվածը ընդգրկում է հայերեն սույն հողվածի սկզբից մինչև «եւ Հոգւոյն սրբոյ» բառերը: Այս մասում հունարենի «πάντα τὰ ἐθνη»-ի զիմաց հայերենում զրված է «զնոսա» բառը: Մնացած մասը՝ սկսած «Բայց որ մկրտելոցն է»-ից մինչև ԶԱ հողվածի վերջը գտնում ենք հունարենում «Τῷ τοῦ λς' καν. μθ'». վերնագրի տակ, որը զրված է հուն. 50 և 51-րդ կանոնների միջև որպես հավելվածի նման մի բան: Վերջինս սկսվում է «Διοαγαγεσθω μεν ὁ βαπτισμένος և վերջանում «ὡς ἀποσυντες το μυστηριον τῆς εὐσεβείας καὶ θιαγείσθωσαν» բառերով: Այս ամբողջ հատվածը չի պահվել Σύνταγμα (II)-ում և Լաուխերտի մոտ:

Հող. ԶԲ, էջ 98—99 (հուն. հող. 50, էջ 25—26): Այս հողվածը Պիտրայի հունարեն հրատարակությամբ կազմում է նախորդի շարունակությունը և այդտեղ նշված է «ὡς αὐτῶν κανὼν ν'». Այս ամբողջ հատվածը չի պահվել Σύνταγμα (II)-ում և Լաուխերտի մոտ:

Ն. Մելիք-Թանգյանը սխալվում է, երբ ՁԱ հոգվածի երկրորդ մասի և ՁԲ հոգվածի մասին գրում. «Չկան հունա-սլավոնականում» («չայոց եկեղեցական իրաւունքը», Ա դիրք, էջ 105). Ինչպես ցույց տվեցինք վերևում՝ այս երկու հոգվածներն էլ կան հունարենում և հայերեն թարգմանութունը միանգամայն համապատասխանում է վերջինիս:

Հոդ. 27, էջ 99: Այս, ինչպես նաև հաջորդ երկու՝ 27, 28 հոգվածները հունարենը չունի, ըստ երևույթին դրանք հետադայի ավելացումներ են, վերցված հավանաբար սույն գրքի չավելվածի ի բնագրի որևէ տարբերակից: Մի քանի ձեռագրերում՝ befgd 28 հոգվածից հետո գրված է. «Այս 2 զլուխս ոչ կա յայլ աւրինակ» և բերում է վեց հոգված, նույն վեց հոգվածները դանում ենք նաև ՁԵ 859 ձեռագրում. նախ անխորադիր և երկրորդ՝ ՁԲ հոգվածից հետո: Ուշադիր համեմատութունը ցույց տվեց, որ այդ վեց հոգվածներից առաջինը համապատասխանում է հանոնադրում եղած հղեմեսի կանոնախմբի 27 հոգվածին, իսկ երկրորդը՝ 27: Մնացած չորս հոգվածները նոր բան են և բերում ենք ամբողջութամբ՝ «ձ. Եթէ աստճորդդ ոք իցէ՝ մի՛ իշխեսցէ առանց իւրոց պաշտանակացն իրս ինչ առնել յեկեղեցւոյն, բայց կամար եւ միաբանութեամբ արասցէ զինչ կամին, զի մի՛ լիցի տրտմութիւն ի միջի իւրեանց»:

ձա. Եւ քահանայ որ կապէ (բնագրում կարդէ—Վ. Ն.) զոր տարապարտուց յանաթանս, ընկալցի պատիժ պատուհասի ըոա արժանի, բայց զոր կապեացն ընկալցի զկապանսն, որպէս թէ յարժանի:

ձր. Եթե ամբարտաւանք եւ հպարտք եւ ուղիք եւ սնապարծ մի՛ մերձեսցին ի պաշտաւն քահանայութեան, վասն այնք թե ամենայն ամբարտաւան ի մէջ մարդկան՝ պիղծ է ասալի Աստուծոյ. եւ վասն նոցա է ասացեալ «Եթե հատուցից զհատուցումն ամբարտաւանից» (ՁԵ 859, էջ 43ար, հմմտ. Ե էջ 41բ, Ե էջ 33բ, Ի էջ 58բ—59ա, Գ էջ 29բ, Գ էջ 25ա): befgd ձեռագրերի վեցերորդ հոգվածը այստեղ չենք նշում. այն տես հաջորդ ծանոթագրութեան մեջ:

Հոդ. 28, էջ 100 (հուն. հոդ. 85, էջ 34—36). ՁԵ 859 ձեռագրում հոգվածը մի փոքր ընդարձակ է և միացված է վերևում նշված վեց հոգվածներից հինգերորդին (ՁԵ 859 ձեռագրի համարակալմամբ ձր-ին, տես վեր). «Այսոքիկ և յաղազս կանոնաց կարդեալ է հրամայեցաւ ձեզ առ ի մէնջ, իբր եպիսկոպոսաց, զուր կացեալք մնացեալք յայսոսիկ ապրեալք եղիջիք եւ խաղաղութիւն կալլիք, ապա եթէ՛ տնհաւանեցիք, տանջանաց մատնեցիք և պատեալք ընդ իմեանս հանապազորդ ընկալիք դարձանաւոր պատուհաս տանջանաց յաղազս անհնազանդութեան կրել: Եւ Գրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն» (էջ 43բ—44ա):

Ինչպես վերևում արդեն նշել ենք, հայերեն ՁԵ հոգվածը հունարենը չունի, սակայն որպէս 85-րդ հոգված հունարենն ունի բոլորովին այլ բան, թե՛ հոգեւորականներին և աշխարհականներին ըստը գրքերն—ից ինչ է հանձնարարվում կարգալի՝ Վերջինս գտնում ենք befgd ձեռագրերում հղեմեսի կանոններին ավելացված, վերևում նշված վեց հոգվածներից վերջինում, որը նպատակահարմար գտանք բերել այստեղ. «Եղիցի ձեզ ամենեցուն եկեղեցականաց եւ աշխարհականաց պաշտել զիրք սուրբք եւ չին եւ նոր կտակարանաց՝ Մովսէսի զիրք՝ Մնընդոց, Ելիցն, Ղեւտական, Թիւքն, Երկրորդ աւրէնք, Յեսու Նաւեա, Դատաւորքն, Հոութն, Թագաւորութեանցն Դ, Մնացորդացն զիր, երկու Եզրի բանք Ի, Որ Ա, Սաղմոսաց զիրք Ա, Սողոմոնի զիրք Ա, Եսայի, Երեմիայ, Եղեկիէլ, Դանիէլ, եւ արտաքուստ պատգամաւորեցի առ ի յուսացուցանել զձեզ մանկունսն զուսման բազում զՍիրաք իմաստնոյ» (Ե, էջ 41բ—42ա, հմմտ. Ե, էջ 33բ, Ի, էջ 58ա, Գ, էջ 29ա, Գ, էջ 25ա):

Այս հոգվածը կրում է խմբագրման հետքեր. դա երևում է մեջբերումը ուշադիր քննելիս ե հունարենի հետ համեմատելիս:

Նոր կտակարանի վերաբերյալ հատվածը (էջ 35—36) չի պահել befgd ձեռագրերում: Այսպիսով, վերջիններում պահվել է չին կտակարանին վերաբերող մասը միայն: Սակայն հետաքրքիրն այն է, որ հայերենի այս մասը համարյա նույնութամբ անցել է «չարանց հետևողաց» կանոնախմբի վերջին (ԻԷ) հոգվածում (տես էջ 112—113). ըստ երևույթին այդ խանգարումը հնից է զալիս մինչև Հովհաննես Օձնեցին, հմմտ. նաև Լավողիկեի կանոնախմբի ԾԵ հոգվածը (տես վերևում, էջ 240—242):

«ՀԱՐԱՆՑ ՀԵՏԵՒՈՂԱՑ» ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիրը, էջ 101: ՆՆՆ 648, 649, 650, 651, 2964, 3362 ձեռագրերում վեր-
նագիրը այսպես է. ԿՃանոնք զոր եղին սուրբ հարքն զկնի առաքելոցն զլուխք իծձ (Ն 650
ձեռագրում՝ Ի և է, Ն 651, Ի և Ե), իսկ ՆՆՆ 648, 3362 ձեռագրերը չունեն ինչ. Սակայն ՆՆ.3369
ձեռագրում հետևյալ վերնագիրն ենք հարգում. ԿՃանոնք սրբոց հարցն զոր եղին զկնի որդից
առաքելոցն Դրիստոսի Աստուծոյն մերոյն (էջ 28ր): Թևև վերևում նշված մի շարք ձեռա-
գրերում վերնագրի վերջում նշված է հոգվածներին ի՞նչ կամ ի՞նչ քանակությամբ, իրականում այդ
ձեռագրերում պահվել են ընդամենը 14 հոգված՝ նշանակում է այդտեղ կատարվել է հոգ-
վածներին մեխանիկական կրճատում: Այդ մասին մենք իմանում ենք վերոնշյալ ձեռագրե-
րի այս կանոնախմբի վերնագրի տակ գրված մի ծանուցումից, ուր ասված է. Եթորոց
դաւադատանքն քաղելալ եղից հրամանաւ սուրբ հայրապետաց Տ՛Խ 649, էջ 25ա, 650, էջ 28բ,
651, էջ 18ա, 2964, էջ 38ա, 3369, էջ 28բ. հմտ. ՆՆՆ 648, էջ 8բ, 3362, էջ 27ա): Ինչպես
տեսնում ենք այս կրճատումը կատարվել է նպատակահարմարաբայան տեսակետից:

Ցանկ, էջ 101—103: Վերևում նշված բոլոր ձեռագրերն էլ այս ցանկը չունենւմ Ռ խմբին պատկանող մի բանի ձեռագրերում բացակայում է երեք հոդվածի վերնագիրը, օրինակ, bdefgiqr ձեռագրերի ցանկում չեն պահվել Բ, Ծ, Է հոդվածների վերնագրերը, Թեև այդ հոդվածները բուն ձեռագրում գտնուում ենք: kmps ձեռագրերում ցանկի միայն Ե-Թ հոդվածների վերնագրերի հաջորդականութունը չի համապատասխանում Կանոնադրքում եղածին, այսպես:

የመጀመሪያ ስርዓት	km/s
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5

Այնուհետև՝ ինչպես Կանոնադրքում: Շ ձեռագրում ԺԲ հոգվածի ցանկի համապատասխան վերնագիրը սխալմամբ լատինի են երկու մասի. «Վասն պանծացեալ իրիցու որ սպանողի ողջ: Վասն ապաշխարութիւն ոչ զնէ» (էջ 29ր), Թեև վերջին մասը կարդահամար չունի:

Հոդ. Ա, էջ 103: ~~ԱՆՔ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562~~ **ձեռագրերում չեն պահվել Ա, Բ, Գ հոդվածները. իսկ Ա՞ 3369 ձեռագրում հոդվածներն ունեն հետևյալ հաջորդականությամբ.**

Կանոնադիրք № 3369 ձե-		Կանոնադիրք № 3369 ձե-	
	աադիր		աադիր
Ա	Բ	Ժ	Ժ
Բ, Գ	Դ	ԺԶ	ԺԳ
Գ	Ա	ԺԵ	ԺԴ
Ե	Գ	ԺԸ	ԺԵ
Զ	Ե	ԺԹ	ԺԸ
Է	Զ	Ի	Ի
Ը	Է	ԻԱ	ԺԹ
Թ	Ը	ԻԲ	ԻԳ
Ժ	Ժ	ԻԴ	ԻԱ
ԺԱ	ԺԱ	ԻԵ	ԻԴ
ԺԲ	ԺԲ	ԻԶ	ԻԵ
ԺԳ	Թ	ԻԸ	ԻԶ
ԺԴ	ԺԸ	ԻԹ	(չունի)

Հոդ. Բ, էջ 103: Բ խմբի մի շարք ձեռագրերում Բ հոդվածը կցված է Գ հոդվածի շարունակությանը և այդ երկուսն էլ նշված են որպես Բ հոդված: Նույն խմբի որոշ ձեռագրերում էլ, օրինակ՝ befgq, Բ հոդվածը զրկված է Գ-ի տեղը, իսկ Գ-ն՝ Բ-ի, որպես առանձին հոդվածներ: ԱՅ 3369 ձեռագրում Բ և Գ հոդվածները միացված են միմյանց և զրկված Գ համարի տակ:

Հոդ. Գ, էջ 104: kmps ձեռագրերում այս հոդվածը վերջից շարունակվում է. «Մեզականութիւնն և զիդին ասացաւ կամ որոշէ եկեղեցի մահու, կամ մեռցին, որպէս տէրունական աւրէնքն հրամայեն» (էջ 34ա, 46ա, 38ա, 42ա): Այս մեջբերումը Բ հոդվածի վերջին մասն է, որը, գուցե, սխալմամբ այնտեղից փոխադրվել և միացվել է Գ հոդվածի վերջին:

Հոդ. Ե, էջ 104: abcdfghikloqt ձեռագրերում այս հոդվածը զրկված է Ը հոդվածի վերջում, իսկ er ձեռագրերում՝ է հոդվածի վերջում, որպես շարունակություն: Երբեմն նշված Ե համարի տակ, երբեմն ասանց համարի:

Հոդ. Զ, էջ 104—105: acdhilort ձեռագրերում այս հոդվածը զրկված է Թ հոդվածի վերջում որպես շարունակություն: Իսկ abed ձեռագրերում մի շարք հոդվածների հերթականությունը ուղղակի փոխված է, օրինակ e ձեռագրում է հոդվածը զրկված է Ե-ի տեղը, Զ-ն՝ Ը-ի, Թ-ն՝ Է-ի, Ժ-ն՝ Թ-ի և հակառակը, ց ձեռագրում Զ հոդվածը զրկված է Ը հոդվածի տեղը, Է-ն՝ Ե-ի, Թ-ն՝ Է և հակառակը: Մոտավորապես նման բան նկատում ենք ab ձեռագրերում:

Հոդ. Ը, էջ 105—106: «Եկեղեցի այլ» բառերի միջև մի քանի ձեռագրերում գտնում ենք փոքրիկ հավելում. «Եկեղեցի, իսկ եթէ ի մահուանէ ապրեցի այլ» ԱՅ 648, էջ 7ա, հմմտ. ԱՅՆ 649, էջ 28բ, 650, էջ 29ա, 651, էջ 19ա, 2964, էջ 36ա, 3369, էջ 29բ, 3562, էջ 276ա):

Հոդ. Ժ, ԺԱ, ԺԲ, ԺԴ, ԺԵ, էջ 106—109: ԱՄ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում այս հոդվածները չեն պահվել, ց ձեռագրերում ԺԱ, ԺԲ, ԺԳ հոդվածները միացված են միմյանց, իսկ Գ ձեռագրում միմյանց միացված են Ժ—ԺԱ հոդվածները:

Հոդ. Ի, ԻԲ, ԻԴ, ԻԶ, ԻԷ, էջ 109—113: ԱՅ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում չեն պահվել այս հոդվածները:

ՆԻԿԻԱՅԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիրը, էջ 114: Մի շարք ձեռագրերում, որոնք օգտագործված են համաժամատվածությունների համար, նախքան վերնագիրը նշված է: Եթե Պա, իսկ Պա 649 (էջ 27ա), 651 (էջ 20ա), 2964 (էջ 38ա), 3362 (էջ 277ա) ձեռագրերում՝ Եթե: Եթե Եթե-ն շրջափակված չէ Եթե-ի հետ, նշանակում է Հովհաննես Օմեկցու կազմած Կանոնագրերում Նիկիայի ժողովի կանոնախոսները գրված է 4-րդ տեղում: Առաքելական, Կղեմեսի և Հարանց հետևողացից հետո:

Այս վերնագիրը համաժամատվածությունների համար չօգտագործված ձեռագրերում ունի տարբերակներ. օրինակ՝ Կանոնը Նիկիայ գլուխը Ի՝ Պա 648 (էջ 8բ), 649 (էջ 27ա), 3562 (էջ 277ա), Կանոնը Նիկիական գլուխը Ի (ԺԲ՝ Պա 651, Խ՝ Պա 650), 2964 (էջ 38ա), 650 (էջ 30բ), 651 (էջ 20ա): Երկու ձեռագրում առաջարանի սկզբի տողը դարձրել են վերնագիր. Մասմանը և կանոնը որ եղաւ ի սուրբ կաթողիկէ եկեղեցի ի մեծ ժողովն Նիկիայ Պա 8459 (էջ 29բ), 9311 (էջ 27բ), իսկ Պա 3369 ձեռագրում կարգում ենք՝ Կանոնը սրբոց հարցն որք եղին ի սուրբ կաթողիկէ եկեղեցոյն (էջ 31բ): Պա 659 ձեռագիրը այս վերնագրի փոխարեն ունի ցանկի վերնագիրը. «Ծանցս կանոնաց Նիկիոյ է» (էջ 61բ):

Յաճկ, էջ 114—115: Ծանկը և երկրորդ վերնագիրը Պա 648, 649, 650, 651, 2964, 3562, 8459, 9311 ձեռագրերը չունեն: Իսկ Պա 659 ձեռագիրը թեև ունի ցանկ, բայց այն չի վերաբերում միայն Նիկիայի ժողովի կանոնախոսին. վերջինիս անվան տակ ցանկում և այնուհետև ձեռագրում նշված են նաև Անկյուրիայի, Կեսարիայի, Նեոկեսարիայի ժողովների կանոնախոսները. ցանկում և թե բուն ձեռագրում բերված չեն վերևում նշված կանոնախոսների բոլոր հոգվածները. օրինակ, Նիկիայի ժողովից չի բերված յոթ հոգված, Անկյուրիայից՝ 9, Նեոկեսարիայից՝ 7: Ահա այդ ցանկը.

Ծանցս կանոնաց Նիկիոյ է

ա. Կտրողաց գերկուորիս:	իդ. Դիթողաց:
բ. Այլաղենաց:	իե. Կախարգաց:
գ. Մատաղաւրէից:	իզ. Բոնաւորաց:
դ. Եպիսկոպոսաց:	իէ. Մանկանց եկեղեցւոյ:
ե. Կարգընկեցաց:	իը. Զոհողաց:
զ. Սրբոց եւ անսրբոց:	իթ. Տանց հեթանոսաց:
է. Քահանայից:	լ. Պառնակերաց:
ը. Հրաժարողաց յաշխարհէս:	լա. Զոհողաց:
թ. Երախայից:	լբ. Պառնակերաց:
ժ. Եպիսկոպոսաց:	լգ. Ի խաւսել աղջկանց:
ժա. Քահանայից:	լդ. Կնոջ երկու եղբարց:
ժբ. Կարգընկեցաց:	լե. Յանկացողաց:
ժգ. Սարկաւաղաց:	լզ. Երկրորդ ամուսնացողաց:
ժդ. Սարկաւաղաց:	լէ. Որ մինն կուսան իցէ և միւսն երկեակ:
ժե. Երեցանց:	լը. Երրորդ ամուսնացողաց:
ժզ. Անասնադիտաց:	լթ. Զորրորդից և հնգից:
ժէ. Կուսանաց:	իւ. Կնաթողաց:
ժը. Արամբից:	իա. Կնաթողաց:
ժթ. Այրեաց:	իբ. Քահանայից:
ի. Կուսանաց:	իգ. Քահանայից:
իա. Գոռնըկաց:	իզ. Կարգի քահանայից:
իբ. Արդար դաւակաց:	իե. Հիւանդաց:
իգ. Սպանողաց:	իզ. Դողից (էջ 61բ—62ա):

Այս ցանկի հաջորդականութեամբ էլ ՆՅ 659 ձեռագրում դասավորված են համապատասխան հոդվածները: Յանկն ունի 46 հոդվածի վերնագիր, իսկ բուն ձեռագրում հոդվածները 48-ն են, ևրկու հոդված՝ ԼԶ և ԽԷ՝ համապատասխան վերնագիր ցանկում չունեն:

Թեև ՆՅՆ 8459, 9311 ձեռագրերում չի պահվել վերոհիշյալ ցանկը, սակայն նույն ձեռագրերում Նիկիայի, Անկյուրիայի, Կեսարիայի և Նեոկեսարիայի ժողովի կանոնախմբերի հոդվածները դրված են Նիկիայի ժողովի անվան տակ, ինչպես ՆՅ 659 ձեռագրում: Այս հանգամանքը մեզ ենթադրել է տալիս, որ այդ երկու ձեռագրերը հավանաբար ծագել են ՆՅ 659 ձեռագրից: Առանձին հոդվածների մասին անհրաժեշտութեան դեպքում կիսովի համապատասխան տեղում: Սակայն, այստեղ, ցանկանում ենք նշել ՆՅՆ 659, 8459, 9311 ձեռագրերում պահված այս նույն կանոնախմբի հոդվածների հաջորդականության մասին: Եթե նկատի ունենանք Կանոնագրքի մեջ պահված Նիկիայի, Անկյուրիայի, Կեսարիայի և Նեոկեսարիայի հոդվածների հաջորդականությունը, ապա այս ձեռագրերում եղածը կունենա հետևյալ պատկերը.

	Կանոնագրք	Ն: 659	ՆՅՆ 8459, 9311
Նիկիա	Ա հոդված	Ա հոդված	Ա հոդված
	Բ	Բ	Բ
	Գ	Գ	Գ
	Դ	Դ	Դ
	Ե	Ե	Ե
	Զ	(չունի)	(չունի)
	Է	(չունի)	(չունի)
	Ը	հոդված	Զ հոդված
	Թ	Է	(չունի)
	Ճ	Ը	Ը հոդված
	ժԱ	(չունի)	(չունի)
	ժԲ	ժԱ հոդված	ժԲ հոդված
	ժԳ	Ը	Թ
	ժԴ	Թ	Ճ
	(չունի)	Ճ	(չունի)
	ժԵ հոդված	(չունի)	ժԱ հոդված
	ժԶ	ժԲ հոդված	ժԳ
	ժԷ	ժԴ	ժԴ
	ժԸ	ԽԷ	ԽԹ
	ժԹ	(չունի)	(չունի)
Ի	Ի	Ի	
Անկյուրիա	Ա, Բ	ԻԶ հոդված	ԻԷ հոդված
	Դ	ԻԷ	ԻԸ
	Գ	ԻԸ	ԻԹ
	Ե, Զ	(չունի)	(չունի)
	Է	ԻԹ հոդված	Լ հոդված
	Ը	Լ	ԼԱ, ԼԲ
	Թ	ԼԱ	ԼԲ
	Ճ	ԼԲ	ԼԳ
	ժԱ	ժԴ	ժԵ
	ժԲ	(չունի)	(չունի)
	ժԳ	ժԵ հոդված	ժԶ հոդված
	ժԴ	(չունի)	(չունի)
	ժԵ	ժԶ հոդված	ժԷ հոդված
	ժԸ	(չունի)	(չունի)
	ժԹ	ժԷ հոդված	ժԸ հոդված
	Ի	ժԹ	ժԹ
	Ա	ժԸ	ժԸ
	Բ	Ի	ԻԱ
	Դ	ԻԱ	ԻԲ
	Դ	ԻԲ	ԻԳ
Ե	ԻԴ	ԻԴ	
Զ	ԻԵ	ԻԵ	
Է	ԻԶ	ԻԶ	
Ը	ԻԴ	ԻԴ	

παρμένων) ὅπως τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων κρατεῖται ἡ γνῶμη κατὰ τὸν κανόνα τὸν διατεταμένον. τοὺς ὅς' ἐτέρων ἀποβλήθεντας. ὅς' ἐτέρων μὴ προσιεσθαι. Ἐξέτα(ξέτω δέ, μὴ μικροψυχία τῇ φιλονεικίᾳ τῇ τοῦ τοιαύτου πύθια τοῦ ἐπισκόπου ἀποσυμμάχῳ γεγνήντα·) ἵνα οὖν τοῦτο τὴν προκειμένην ἐξέτασιν λαμβάνει (m. L., λαμβάνη). καλῶς εἶχεν ἐννοεῖν ἑκάστου ἀναγνώστου καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ὡς τοῦ αὐτοῦ συνόδου γινεσθαι. ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ το αὐτῷ συναγομένων. τὰ τοιαῦτα ἡγήματα ἐξετάζηται (m. L., ἐξετάζοιτο), καὶ οὕτως οἱ ὁμοηγουμένως προσεκοινωνήσαντες τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ λόγον ἀκοινωνήτοι παρὰ πάντων εἶναι, ὁρῶσι, μετρίῳ ἢ τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξῃ τὴν φυλάνθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκδέχεται ψήφον. Αἱ δὲ συνόδοι γινέσθουσιν, μὴ μὲν πρὸ τῆς σεσαρκωότητος, ἵνα παύσι μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τοῦ ὁμοῦν κατὰ τὴν προσεγγέσει τῷ θ.ο.φ. δευτέρῳ οὐ περὶ τὸν τοῦ μετοπίωρου καιρῶν".

Հունարենի այս ռոզիվածը կանոնադրում մասամբ համառոտ և փոփոխված է ներկայանում մի տարբին երկու. ժողով է լինելու, նշված է նաև կղևեւի կանոնախմբի ԼԵ և ԱՆ-տիոբի ժողովի Ի ռոզվածներում Սակայն, կանոնադրում նշված է տարին երեք ժողով: Այսպես է սահմանում նաև կոտտանդին Բարձրբերդցին կանոնական իր Թղթերից մեկում. «Եւթման է այս ասարկաղի որ Ի ասարցին, տեցս անգամ ասոջնորդ կկղեցույ ժողով[ով] Լոսանեն ղդարաց եկկղեցոյ» (ՃՅ 3519, էջ 22ր, տևն նաև Կիրակոս Գանձակոյ Գատմո: Թյուն Հայոց, աշխատասիրութիւն Կ. Ա. ՄԼԻԻ-Օհանջանի, Երևան, 1961, էջ 301):

Տարին երկր ժողով հրապիրելու, որ Ն. Մկիթ-Թանդյանը համարում է սխալ (Հայոց եկեղեցական իրաւունք), զիրք Ա. էլ 151, զուցե տեղական պայմաններէց ելնելու. նպատակով է արված, որովհետեւ Կանոնագրքի համապատասխան հոգւածում նշվում է նաեւ ժողովների հրապիրման ժամանակը. «Մի յաշնան ժամու եւ. մի զոր մատուռնն կոչնն եւ մի յառաջ քան զքառասնորդսն» Իսկ Ե 69 ձևադրում պահվածը համապատասխանում է հունարենին. «Եթե ի տարւոյն երկիցս ժողով արասցեն՝ մի յաշունն ժամու, զոր մատուռն կոչնք եւ. մի յառաջ քան զքառասնորդսն» (էջ 64—65ա, հմմտ. 8459, էջ 33բ, 9311, էջ 31բ)։ Միշնդետ մեկ թվում է Կանոնագրքի ուղղորակման ընտրումն եղել է ճիշտաւոր. ուրիշ երկիցս ժողովս արասցեն՝ մի յաշնան ժամու, զոր մատուռնն կոչնն եւ. մի յառաջ քան զքառասնորդսն»։ «Երկիցս» բառը անուշադիր ընդօրինակելու հետևանքով «է» տառը բաց են թողել և «երկիցս»-ը գրել «երիցս»։ Այս կատարվելուց հետո նախադասութեան հանգրգանքում «մի յաշնան ժամու եւ մի զոր մատուռնն կոչնն...» պետք է հանդես գար ընդգծված՝ «եւ. մի» հատվածը, որպեսզի նախադասութեանը կարգավորեք. որովհետեւ չէր կարող «երիցս» հանդես գալուց հետո նախադասութեան շարունակութեանը մնալ նուրբը՝ «մի յաշնան ժամու, որ մատուռնն կոչնն եւ մի յառաջ քան զքառասնորդսն», այսինքն՝ «եւ մի զոր մատուռնն կոչնն». այն ինչ որ հանդիպում ենք Կանոնագրքում։ Քանի որ այդ անճշտութեանն ունի նաև Կանոնագրքի հնագույն ընթերցանակութեանը՝ 1698 թ., պետք է ընդդռնել որ Կոստանդին Բարձրեկոցու ձևերի տակ եղել է նման մի Կանոնագրքի, որից էլ սղտվելով նա նշել է տարեկան երեք ժողով։

Հոդ. 2, էջ 120—121 (հուն. 6, էջ 429—430): *Կանոնադրբում միայն սկզբի հատվածը համառոտ է. հուն.-ի Τῶ πρῶτῃ ἐν αὐτοῖς, καὶ Αἰθῶ, καὶ Πενταπόλει հատվածի զիմաց Կանոնադրբում կարգում ենք. Շնախնաց սովորութիւն կացցէ:*

Մի քանի ձեռագրերում սկզբի ընդարձակ հատվածը՝ Շխախեաց սովորութիւն կոչ-
 ցէ... և ամենապէս այն յայտ լիցիւն է պահպւլ. (ՆՃ 648, էջ 9ր, 649 էջ 29ա, 650 էջ 32ա,
 651 էջ 21ր, 296է էջ 40ր, 3562 էջ 278ր): Կանոնադրրի վերջին փոքր մասի՝ լիւիիցիւն,
 բազմաց ընտրութիւնն հաստատուցիւն-ի փոխարեն մի քանի ձեռագրեր ունեն լիւիիցիւն
 բազմացն ընտրութեան հաստատուցի բազմացն և. նոքայ ամայնացենա (Ճ 2964, էջ 40ր,
 51մտ. ՆՃՆ 050ւ, էջ 32ա, 051 էջ 21ր, 649 էջ 29ա): Իսկ ՃՃՆ 659, 8459, 9311 ձեռագրերը
 այս և է նոգովանները չեն պահել:

Հող. է. էջ 121 (հուն. հող. 7, էջ 430): Հունարենում դրված է ոչ թե Երուսաղեմ, այլ վերջինիս նոր անունը Ալևա. ապալե. երկրորդ էր ի պատիվ Հոռի կայսեր Էլիս Անդրիանի: Մի բանի ձևագրերում՝ ԱՆ, 648, 649, 650, 651, 2964, 3562, չեն պահվել այս և Հ հոդվածները:

Հոդ. Ը, էջ 121—123: Այժմ 859, 859, 871՝ ձեռագրերում սույն հոդվածը, որ նշված է որպես 2 հոդված, բավական փոփոխված է համաստեղված, միմյանցից անհնշան տարբերություններով, հետևյալ ձևն ունի. «2. Որք անուանեն զինքն սուրբ երբեմն, եւ երբեմն ոչ

ԱՅ 650 ձևագրում այս հոդվածն ունի այլ ամարերակ ժ համարի տակ. «Որք եպիսկոպոս լինին և գայլոյ վիճակ յափշտակել ջանան և որք երիցունք լինին և այլոյ քաղաքի և ժողովրդեան ցանկան յափշտակել, կամ եղև մեծ ժողովոյն, զի գայնպիսին զազարեցուցեն յերաքանչիւր վիճակի: Ապա եթե ի բռնութենէ որ և կամ ի լեզուածութենէ և կամ կաշառաւք զգործն գայն յանգղենացի գործել, ընդէմ եկեսցէ առաքելական կանոնաց, կամ եղև սուրբ ժողովոյն զի գայնպիսին ընկեսցեն ի բաց յաթոռոյն և ի կարգէ քահանայութեանն և բնաւ ի պաշտաւնէն իսկ ի բաց մերժել և այնուհետեւ եղիցի թեզ իրրև զմի յանգղամաց, զի որում տուեալն է՝ տացի և յաւելցի, և որ ոչն դիտիցէ ունել և գոր ունին՝ հանցէ ի նմանէ» (էջ 66բ—67ա): ԱՅ 3369 ձևագրում թեև դառնում ենք այս հոդվածը, սակայն, վերջինս ուրիշ տեղ է դրված՝ Կանոնագրքի ԺԹ և ի հոդվածներին միջև ԻԱ համարի տակ: ԱՅ 648, 649, 650, 651, 2964, 3563 ձևագրերում այս հոդվածը չի պահվել. իսկ ԱՅ 8459, 9311 ձևագրերում չի պահվել «կամ եղև մեծ ժողովոյն... և կեսցէ առաքելական կանոնիս» հատվածը (էջ 36բ, էջ 34ա):

Հունարեն բնագրի 16-րդ հոդվածը Կանոնագրքում չի պահվել, գուցե նրա համար, որ այս և նախորդ՝ ԺԵ հոդվածների ըրվանդակութիւնը համարյա նույնն է, զբա համար էլ այդ երկու հոդվածներից Կանոնագրքում պահվել է ԺԵ հոդվածը միայն:

Հոդ. ԺԶ, էջ 128 (հուլ. հոդ. 17, էջ 434). «Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λεγοντος. Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τοκῶ· καὶ οὐκ ἐκτρέφοντες ἐκαστοτὶς ἀπαιτοῦσιν ἐδικαιοῦσιν ἢ ἄγρια καὶ μεγάλη σύνθετος, ὡς εἰ τις εὐρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τουτοῦ τοκούς λαμβάνων ἐκ μεταχειρίσεως (տ. Տύν., II, L., μεταχειρίσεως), ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἑτέρον τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κερδοῦ ἐνεκα, καὶ ἀποδίδεται τοῦ κλήρου, καὶ ἄλλοις τοῦ κανόνος ἐσται».

Հայերենը թեև բառացի թարգմանությունն չէ, սակայն արտահայտում է հունարենի միտքը: Հայերենում կան շեղումներ և լրացումներ:

Հոդ. ԺԷ, էջ 129 (հուլ. հոդ. 18, էջ 434—435). «Ἦλθεν εἰς τὴν ἄγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἔν τισι τοποῖς καὶ πόλεσιν, τοῖς πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόναι, ὅπερ οὕτε ὁ κανὼν, οὕτε ἡ συνήθεια παρεδωκεν, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντα προσφέρειν, τοῖς προσφερομένοις διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καεῖνο δὲ ἐγνωρίσθη, ὅτι ἡὸς τινὲς τῶν διακόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἀπτονται. Ταῦτα οὖν πάντα (տ. L., μὲν οὖν ἅπαντα) περιηγήσθω (տ. Տύν., II, περιηγήσθω), καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες ὅτι τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπερτεταί εἰσὶν, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους τυγχάνουσι (տ. Տύν., II, չիք τυγχάνουσι). Լαμβανέτωσαν οὐ κατὰ τὴν τάξιν τὴν εὐχαριστίαν μετὰ τοὺς πρεσβυτέρους, ἢ τοῦ ἐπισκόπου διδόντος (տ. Տύν., II, μεταδίδόντος) αὐτοῖς, ἢ τοῦ πρεσβυτέρου. ἀλλὰ μὴ οὐ καὶ ἄλλοις ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐξέστω τοῖς διακόνοις· παρὰ κανόνα γὰρ καὶ παρὰ τάξιν ἐστί τὸ γινόμενον. Ἐἰ δὲ τις μὴ θελοῖ πειθαρχεῖν καὶ μετὰ τοὺς τοὺς ὅρους, πεπαύσθω τῆς διακονίας».

Հայերենը բառացի չի թարգմանված հունարենից, այլ հունարենին համապատասխան վերաշարադրված է: Կիսով չափ համառոտ, թեև հունարենի միտքն արտահայտում է բազմապիսի պարզ:

Հոդ. ԺԸ, էջ 129: Այս հոդվածը հունարենը չունի և ինչքան հայտնի է գրականություններից՝ Նիկիայի ժողովում այդ հարցը ընդունված չի եղել: Ըստ երևույթին այս հոդվածը հետագայի (ԹԵ՝ Թարգմանիչի) ավելացում է:

Հոդ. ԺԹ, էջ 130 (հուլ. հոդ. 19, էջ 435): «Ἦκουσε ὁ ἁγιος Ὑμνοδὸς ὁμοθυμαδον և ὡς ἡ ἐκτελεστική ἐκκλησία: Երբեք չի խմբագրված անշնչան հետքեր, իսկ վերջին՝ սարկավագուհիներին վերաբերող մասը մի փոքր համառոտ է, քան հունարենը: Ահա այդ մասը. «Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῶν διακονισσῶν, καὶ ὅλως περὶ τῶν ἐν τῷ κανόνι (տ. Տύν., II, ἐν τῷ κλήρῳ) ἐξεταζομένων ὁ αὐτὸς τύπος παραφυλαχθήσεται. Ἐμνήσθη μὲν (տ. Տύν., II, L., ἐμνήσθη) δὲ τῶν (տ. L., չիք τῶν) διακονισσῶν τῶν ἐν τῷ σχήματι ἐξετασθεισῶν, ἐπεὶ μὴδὲ χαιροδեսίαν τινα ἔχουσιν, ὥστε ἐξάσταντος ἐν τοῖς λαϊκοῖς αὐτὰς ἐξεταζεσθαι».

Ինչպես տեսնում ենք, հունարենում խոսքը սարկավագուհիների մասին է, իսկ հայերենում մի դեպքում «սարկավագացն», մյուսում՝ «սարկավագաց կանանցն»: Երկու դեպքում էլ պետք է հասկանալ սարկավագուհիներ:

ԱՅ 659, 8459, 9311 ձևագրերում այս և ի հոդվածները չեն պահվել:

Հոդ. Ի, էջ 131 (հուլ. հոդ. 20, էջ 435): Ձևագրում այս հոդվածը միացված է նախորդին:

Համահավաք բնադրի համար օգտագործած համարյա բոլոր ձևադրերն էլ ունեն Վոստանդիանոսի ուղղեմը. Հավատամքը և Նիկիայի ժողովի մասնակիցների ցանկը:

Վոստանդիանոսի ուղղեմը, էջ 131—132. Կոստանդիանոսի ուղղեմի երկու այլ առերեբակներ ևս մեզ հայտնի են. մեկը պահվել է Սոկրատի Եկեղեցական պատմության մեջ, մյուսը՝ մեր մատենադարանի № 1905, 1490 ձեռագրերում: Նպատակահարմար ենք գտնում վերևում հիշված երկու տարբերակներն ամբողջությամբ բերել այստեղ.

1. «Ջարաց և ամբարշտաց նմանեալ Արիոս, իրաւացի է զնոյն զնոցունց ունել անարգանս. որպէս զի և այսուհետև Պորփիրոսն աստուածպաշտութեանն թշնամի՝ կարգս անիրաւս և անաւրէնս հակառակ կրաւնից և կանգնեալ զարժանն էզիտ զվարձ. և այսպիսի որպէս զի զնախատող ինքն զնոյն հետայն լինել ժամանակին: և առավել լնուլ չարափառութեամբ. այժմ հաճոյ թուեցաւ զԱրիոս և զնորուն համակաման զՊորփիրոսնոս կոչեցեալոն որոց յեղանակացն նմանին, զտյսոսիկ ունելով զյորջորջումն: Առ այս և ևթ ինչ շարագրումն յԱրիոսէ կարգեալ զտանիցի. զայս հրոյ մատենեալ, զի մի ընդ վայր միայն նորա վարդապետութիւնն ապականիցի, այլ զի և ոչ յիշումն նորա ընաւին մնասցէ: Զնոյն պատմեմ եւ այժմ, ևթէ որ շարագրեալս ինչ յԱրիոսէ ունիցի համակարգութիւնս որպէս զի թագուցեալ ինչ և ոչ նոյն ժամայն մատուցանել և հրով կիղուլ և զայսպիսիս սպանանել մահու վնասուել Քանդի առ ժամայն այլոցն ի սորա իսկ զլիսյս կտցցէ պատիժն: Ս. այսպիսի և ոչ միոյ թողութեան արժանաւորեցի ամենեւիմբ (Սոկրատայ Սքոլաստիկոսի եկեղեցական պատմութիւն, հտ. Ա, Վարդապատ, 1897, էջ 27):

2. «Թուղթ Կոստանդիանոսի կայսերն առ ամենեւեան.

Յաղթող Կոստանդիանոս մեծ և օգոստոս եպիսկոպոսացի և ժողովրդոց.

Քանդի չար և ամբարիշտ մարդկանց հետեակ ևզև Արիոսն, վասն այսորիկ արգար իսկ է, զի նախատանօք ամբարիշտն նախատիցի, որպէս Պորփիրոս աստուածպաշտութեան թշնամին, որոյ զրազում զարշելի զիրս հանեալ էր ընդզէմ ըստեպաշտ հաւատոյս միւրոյ, եզիտ զիւրեան արժանի պատիժս. և իսկ զայնպիսի իւր ամբարշտութեան արժանի վարձս բնկալաւ, որ մինչև ցապաղայ ժամանակս ոչ միայն պարսաւանօք և վատահամարաւիւր լնանեցեալ եզև, այլ և ամբարիշտ գրետննն նորա ընալինջ եզեն. նմանապէս ևս այժմ հաճոյ թուեցաւ զԱրիոսն և զհետեւոցն նորին Պորփիրոսնոս անուանակոչել. զի որոց վառեցն հետեւօք եզեն նոցին ևս մականուամբն անուանեցին. զարձակ ևթէ զործ ինչ գրեցեալ ի յԱրիոսէ գտանիցի, շուտով ի հուր արկանիցի. զի ոչ միայն զարշելի վարդապետութիւնն նորա արմատախիլ լինիցի, այլ և զի ոչ որ յիշատակ գրոցն նորա մնասցէ, զայս ևս հրամայեմք, զի եթէ որ զգիր ինչ ի յԱրիոսէ շարագրեալ պահեցէ և զնա յառաջ բերեալ ի հուրն ոչ ձգեցէ և եթէ յետոյ յայտնեցի, այնպիսին ի վտանդի մահու լիցի, քանդի եթէ որ ի յայնպիսի պատուիրադանցութեանն ըմբռնեցի՝ առ ժամայն զլիապարտ եղիցի: Աստուած դձեւ պահեցէ՛ (№ 1905, էջ 43ա, հմտ. նաև № 1490, էջ 33բ):

Հավատումք, էջ 133: Կանոնագրերում պահվել է Հավատամքի սկզբի տողը. «Հաւատամք ի մի Աստուած հայր ամենակալ» (էջ 149, տող 3, հմտ. հունարենը. ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ, εἰς ἓνα θεόν πατέρα παντοκράτορα (էջ 436): Հավատամքը հայտնի ըստ է, ուստի մնացածը չենք բերում, սակայն կարևոր է նշել, որ մի քանի կանոնագրեր-ձեռագրերում (b, էջ 63ա, d էջ 46ա, e, էջ 81բ, f էջ 82բ, g, էջ 40բ, q, էջ 38բ) պահվել է Հավատամքի լրիվ բնագիրը: Ըստ երևույթին վերջինս հետագայի ավելացում է:

Նիկիայի ժողովի մասնակիցների ցանկը, էջ 133—150: Նիկիայի ժողովի մասնակիցների կանոնագրերում եղած ցանկում չի նշված Կուրդուրե քաղաքի եպիսկոպոսի անունը՝ Զոսիոս, որը Սարգիսի ժողովում մեծ դեր խաղաց:

Մ. Խորենացու Պատմութիւն Հայոց-ում նշվում են ժողովի մի քանի զլիափոր մասնակիցների անունները. «Եւ ժողովեցան Բիւրոն և Բիկենդ երիցունք ի Զոմ քաղաքէ՝ ձեռնարկութեամբ սրբոյն Սեղրեստրոսի, Աղեքսանդրոս Աղեքսանդրի, Սևստաթիոս Անտիոքայ. Մակարիոս Նրուսաղէմի, Աղեքսանդրոս Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսք» (Մ. Խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց, Տփլիս, 1913, գիրք Բ, գլ. 2Թ, էջ 239, հմտ. Պատմութիւն Սեբեոսի եպիսկոպոսի ի Հերակլէն, Ս. Պեհերուրզ, 1879, էջ 125): Նիկիայի ժողովի մասնակիցներից մի քանիսի անունների ցանկը մի վոքը ընդարձակ գտնում ենք նաև Սոկրատի Եկեղեցական պատմության հունարեն և լատիներեն բնագրերում: Այդ հատվածը հայ թարգմանիչ Փիլոն Տիրակացին գեն է նետել Բերում ենք այս հատվածը ըստ Խորենացու հունարեն թարգմանության. «Ὅσοις ἐπισκοποις Κοσμοπόλεως Ἰστανίας ἐτύει πιατέου οἱ προϋψι- γραται. Ρώμης Βίτων καὶ Βιχεντίνος πρεσβύτεροι. Αἰγυπτου Ἀλέξανδρος. Ἀντιόχειας τῆς ὑερίλης»

Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Μπαρτισ: 'Ἀρχιερῶν Κυνων' καὶ τῶν λοιπῶν ὅν εἰς πλῆρες τὰ ὁνόματα γέγραπται ἐν τῷ Συνοδικῷ Ἀθανάσιου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου'. (Socratis Scholastic Ecclesiastica historia, edidit Robertus Hussey, tomus I, Oxonii, 1853, p. 96):

Մեր օգտագործած ձևազրեբից միայն Դ-ը ունի «Բիտոն», համապատասխան հունարենին և Մ. Խորենացուն, բայց որովհետև այդ ընթերցումը կարող է հետագայի սրբագրություն լինել, ուստի այն թողեցինք տողատակ, բնագրում նշելով «Բիկտոր» համաձայն ձևազրեբի մեծ մասի ընթերցանության:

ABCԲՄՈ ձևազրեբում բնագրի «Սուրբ եպիսկոպոսն քաղաքին Կուռզուբէ... ի Հոռոմ ռազարէ» (էջ 134, տող 5—7) հատվածի դիմաց, աջ կամ ձախ լուսանցքում, միևնույն ձևացազրով և ուղղադրական աննշան տարբերություններով, ավելացված է «Յարեմտեան եպիսկոպոս ոչ որ եղեալ է ի Թիւ անուանց, բայց յերիցանցն Հռովմայ» (Ա, էջ 80բ) հատվածը: Այդ նույն հատվածը iKLMNOQRSTVXYZWԾ ձևազրեբում գրված է բնագրի «Բիկտոր և Բեկենտ Երիցունք ի Հոռոմ քաղաքէ» տողին որպես շարունակություն. այսպես, «Բիկտոր և Բեկենտ Երիցունք ի Հոռոմ քաղաքէ» Ծարեմտեան եպիսկոպոս ոչ որ եղեալ է ի Թիւ. անուանց, բայց յերիցանցն Հռովմայ» (ըստ I ձևազրի, էջ 85բ): Eabefgkmprst ձևազրերը չունեն այդ ավելացումը: dcdihloq ձևազրեբում չի պահվել կամ չի ընդօրինակվել Նիկիայի ժողովի մասնակիցների ցանկը, հետևապես մեղ ոչինչ հայտնի չէ ավելացված հատվածի մասին: GHD ձևազրեբում այդ հատվածը բնագրի այլ հատվածների հետ խառնիխուռն է գրված. բերում ենք ըստ G ձևազրի. «Բիկտոր և Բեկենտ Երիցունք ի Հոռոմ քաղաքէ յերիցանցն Հռովմայ. Յեղիպտացոց յարեմտեան եպիսկոպոսք եղեալ են անուանք Աղեքսանդրոս» (էջ 10ար), J ձևազրում անկանոնությունը այլ ձևով է արտահայտվել, «Սուրբ եպիսկոպոսն քաղաքին Կուռզուբէ այսպէս հաւատամ որպէս յառաջագոյն գրեալ է: Յարեմտեան եպիսկոպոս ոչ որ եղեալ է ի Թիւ անուանց, բայց յերիցանցն Հռովմայ. Բիկտոր և Բեկենտ Երիցունք ի Հոռոմ քաղաքէ» (էջ 45ա), շարունակությունը ինչպես բնագրում: Վերջապես U ձևազրում Թեև Նիկիայի ժողովի մասնակիցների ցանկը չի պահվել, բայց մեղ հետաքրքրող հատվածը գտնում ենք այն ձևով, ինչ որ J ձևազրում է, միայն վերջինիս «Բիկտոր և Բեկենտ Երիցունք ի Հոռոմ քաղաքէ» հատվածը չի պահվել այստեղ:

Նիկիայի ժողովի մասնակիցների թիվը Թեև ընդունված է 318, բայց Կանոնադրում պահված է 313 անուն: Մտոնակիցների թվի առթիվ մեջ ենք բերում Սոկրատի Եկեղեցական պատմության հրատարակիչ Մեսրոպ Տեր-Մովսիսյանի մի ծանոթագրությունը. «Այսակեղ ունենք 318 թիւը, որ ունին նաև Խոր. և մեր միւս պատմադիրները, և շատ յոյն հեղինակներ, իող բնագ. (իմա հունարենը— Վ. Հ.) ունի. եպիսկոպոսների թիւը 300-ից անց էր» (հմտ. հունարենը ἐκκλησιαστικῶν μὲν πλὴθὺς τριῶσδεων ἀριθμὸν նույն տեղում, էջ 38—Վ. Հ.) Եւսեբ. 250, Անտիոքի եպիսկոպոս Եւստաթիոսը 270, իսկ ընդհանուր կարծիքը համաձայն է 318 թի հետ: Արարացի հեղինակ Իրն-Ալի յիշում է, որ բոլոր ժողովուհների թիւը հաւասար էր 2408-ի, որոնցից Կոստանդինը ընտրեց 318 եպիսկոպոսներ» (էջ 17, ծանոթ. 1): Հմտ. Hefele, Conciliengeschichte, Erster Band, S. 257—258:

Կանոնադրում եղած այս ցանկը որոշ տեղեր ունի շեղումներ և 1905 ձևազրի համապատասխան ցանկից, իսկ մի տեղ էլ Կանոնադրում ուղղակի խանգարված է, օրինակ, Պաղեստինի կողմից եկածների ցանկում, ընդօրինակությունների հետևանքով, զուրս է ընկել մի տեղի անուն և մի քանի եպիսկոպոսների վայրի անունը խանգարվել է, բացի դրանից այս մասում չի պահվել նաև 3 եպիսկոպոսների անուն: Այդ բանը ցույց տալու նպատակով նամեմատություն համար կբերենք. և 1905 ձևազրի ունեցածը.

«Ի գաւառէն Պաղեստինոյ.

Մակարիոս Երուսաղէմայ:

Գեբմանոս Նէպաւոլսոյ:

Մարիոս Սէրաստիոյ:

Պայիանոս Կասարիոյ:

Եւսէբիոս Կեսարիոյ:

Սարինոս Ասքաւօնիոյ:

Ղուկկինոս Նիկոպօլսոյ:

Պետրոս Իամնիոյ:

Մազրինոս, որ է Մարինոս Էլեթերոպօլսոյ:

Մարսիմոս Մաքսիմիանոպօլսոյ:

Պօղոս, որ է Պօղինոս Մաքսիմիանոպօլսոյ:

Յունվարիոս Հիերիզոնտինոյ:

Հէդիօզորոս Զարուզօնիոյ:

Աէտիոս Լիւզզիոյ:

Սիզուանոս Ագօտիոյ:

Պատրուփիլոս Սքիթոպօլսոյ:

Ասքղեպիոս Պազայու:

Պետրոս Ահիլայու:

Անտիոքոս Պապիտոլիոյ» (էջ 31բ—32ա,

տես նաև Ն. 1490, էջ 25բ—26ա):

Մասնակիցների ցանկի ալ մասերում ես կան տեղեր, ուր մասնակիցների անունները հանոնադրում պակաս են նշված, օրինակ, Փյունիկացիների կողմից եկածների շարքում չեն նշված Մարտինոս որ է Մարինոս Պալմիրիոյ, Թալասիոս որ է Թադոնիոս Աղադիոյ (էջ 32ա, տես նաև Ն 1490, 26ա)։ Իսկ Ն 1905 ձեռագրի ցանկում չի նշված հանոնադրի ունեցածը «Պալդինոս ի Յադմիրոսէ»։ Կամ Պիսիգացիների կողմից եկածների ցանկում հանոնադրում չեն նշված «Թէոդորոս Ուդիլիոյ», «Ուրանիոն», որ է Ուրանիոս Սէլիկիոյ կամ Սուտէնէսի՝ Ապակամոս Լիսինիոյ (Ն 1903, էջ 34ա, տես նաև Ն 1490, էջ 27ա)։ Իսկ հանոնադրի ունեցած «Գրամիւս յԵմովնէ» նշումը չի պահվել Ն.Ն 1905 և 1490 ձեռագրերում։

Նման շեղումներ տես նաև Միջագետքից, Իսաւրիայից և մի քանի այլ կողմերից եկածների ցանկերում։ Այդ տարբերութունները, ըստ երևույթին, պետք է լացատրել մասնակիցների ցանկերի տարբեր խմբագրութունների, օգտագործման վրաստով։

ԱՆԿՅՈՒՐԻԱՅԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր, էջ 151: Համեմատությունների համար չօգտագործված մի քանի ձեռագրերում այս վերնագիրն ունի տարբերակներ, օրինակ. «Անկիւռեա կանոնին գլուխ ի» (№ № 648, էջ 12բ, 3562, էջ 282ա), «Անկիւռեա կանոնի» (№ 649՝ կանոն) գլուխք ի» (№ № 649, էջ 32ա, 650, էջ 36ա, 651, էջ 24բ, 2964, էջ 45բ), «Կանոն Անկիւրիոյ, զոր եղին սուրբ հարքն» (№ 3369, էջ 40բ):

Յաճկ, էջ 151—152: Վերևում նշված ձեռագրերը ցանկ չունեն: № 059 ձեռագրում եղած ցանկը, բանի որ տրված է այլ կանոնախմբերի ցանկերի հետ միասին, այստեղ չենք նշի, հետաքրքիրները կարող են այն դանել վերևում, էջ 561—562: Մի այլ՝ № 657 ձեռագրում Կեսարիայի, Անկյուրիայի, Նեոկեսարիայի, Նիկիայի հաջորդականությամբ կազմված է այդ ժողովուրդների որոշումներից վերցված 31 հոգվածների վերնագրերի ցանկ, յուրաքանչյուր կանոնախմբից վերցնելով լրիվ կամ մի քանի, նույնիսկ մեկ հոգվածի վերնագիր: Ահա այդ ցանկը իր վերնագրով.

«Նիկայ կանոնացն»

ա. Վասն խոստանալոյ կուսութեան:	ժէ. Վասն աղջկան խօսելոյ:
բ. Վասն ընդ արամբ շնալոյ:	ժը. Վասն կնոջ երկուց եղբարց:
դ. Վասն այրեաց մնացելոց:	ժթ. Վասն ցանկանալոյ կնոջ:
դ. Վասն կուսանաց:	ի. Վասն երկրորդաց:
ե. Վասն կանանց պոռնկաց:	իա. Վասն միւսն կուս իցէ եւ միւսն ոչ:
դ. Վասն պոռնկաց եւ սպանողաց:	իբ. Վասն երրորդացն:
է. Վասն սկսմալոյ սպանողաց:	իդ. Վասն չորրորդացն:
ը. Վասն դիւթից:	իդ. Վասն արձակելոյ զկին:
թ. Վասն չար կախարդաց:	իե. Վասն ոչ վասն պոռնկութեան:
ժ. Վասն երիցանց:	իզ. Վասն քահանայի կնոջ:
ժա. Վասն աշխարհականաց:	իէ. Վասն պղծութեան քահանայի:
ժբ. Վասն բռնութեամբ զոհելոյ:	իը. Վասն կարգի քահանայից:
ժգ. Վասն ի տունս հեթանոսաց:	իթ. Վասն որ ի նեղութիւն անկանին եւ մկրտին:
ժդ. Վասն խառնակեցան եւ կերան:	լ. Վասն զողոց մարդասպանաց:
ժե. Վասն որ չհեռացան ի զոհելոյ:	լա. Վասն արուագիտաց» (էջ 100բ—100ա):
ժզ. Վասն ուսելոյ դհեթանոսաց:	

Այս հաջորդականությամբ էլ ձեռագրում դասավորված են հոգվածները: Առանձին հոգվածների մասին կիսովի իր տեղում, սակայն, այստեղ ցանկանում ենք նշել № 657 ձեռագրում պահված Անկյուրիայի կանոնախմբի հոգվածների հաջորդականության մասին. եթե նկատի ունենանք Կանոնագրի ներկա հրատարակության մեջ պահված Նիկիայի, Անկյուրիայի, Կեսարիայի եւ Նեոկեսարիայի կանոնախմբի հոգվածների հաջորդականությունը, ապա № 657 ձեռագրում եղածը կունենա հետևյալ պատկերը:

	Կանոնադիրք	№ 657
Նիկիա	ԺԸ հոգված	ՀԱ հոգված
Անկյուրիա	Ա, Բ	Ժ
	Գ	ԺԱ
	Դ	ԺԲ
	Ծ, Զ	(չունի)

	է	հոգված	ժԳ	հոգված
	Ը	"	ժԳ	"
	Ք	"	ժԵ	"
	Ժ	"	ժԶ	"
	ժԱ—ժԲ	"	(շուճի)	"
Կեսարիա	Ի	"	Ա	հոգված
	Ա	"	Բ	"
	Բ	"	Գ	"
	Գ	"	Ե	"
	Դ	"	Զ	"
	Ե	"	Է	"
	Զ	"	Ը	"
	Է	"	Թ	"
	Ը	"	ժԷ	"
	Թ	"	Լ	"
Նեոկեսարիա	ժ	"	(շուճի)	"
	Ա	"	ժԸ	հոգված
	Բ	"	(շուճի)	"
	Գ	"	ժԹ	հոգված
	Դ	"	(շուճի)	"
	Ե, Զ	"	Ի	հոգված
	Է	"	ԻԱ	"
	Ը	"	ԻԲ	"
	Թ	"	ԻԳ	"
	ժ	"	ԻԴ	"
	ժԱ	"	ԻԵ	"
	ժԲ	"	ԻԶ	"
	ժԳ	"	ԻԷ	"
	ժԴ	"	(շուճի)	"
	ժԵ	"	ԻԸ	հոգված
	ժԶ	"	ԻԹ	"
	ժԷ	"	(շուճի)	"
	ժԸ, ժԹ, Ի	հոգված		

Այսպիսով, Նիկիայի ժողովից վերցված է մեկ հոգված, Անկյուրիայից՝ 8, Կեսարիայից՝ 16, Նեոկեսարիայից՝ 12: Իհարկե այս բոլորը կապ չունի Կանոնադրի սկզբնական կառուցվածքի հետ և կատարվել է հետադարձ, ուրիշների կողմից:

Երկրորդ վերնագիրը և առաջաբանը, էջ 152—153: Այս չունեն չէ և՛ 648, 649, 650, 651, 657, 659, 2964, 3369, 3562 ձևադրերը:

Հոգ. Ա, էջ 154 (հուճ. հոգ. 1, էջ 441): Πρεσβυτέρους τοὺς ἐπιθύσαντας, εἴτα ἐπαναπαλαίσαντας (m. Σύν., III, ἀναπαλαίσαντας), μῆτε ἐκ μεθοδοῦ τινος ἀλλ' ἐξ ἀληθείας, μῆτε προκατασκευάσαντας καὶ ἐπιτηδεύσαντας καὶ πείσαντας, ἵνα δόξωσι μὲν βασιλικοὺς ὑποβάλλεσθαι, ταύτας δὲ τῷ θεοῦ καὶ τῷ σῴματι προσαχθῆναι: τοὺτους ἔδοξε τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν μετέχειν, προσφέρειν δὲ αὐτοὺς, ἢ ομιλεῖν, ἢ ὅπως λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν μὴ εἶναι:

Հայերենը ոչ թե հունարենի թարգմանություն է, այլ վերջինիս մտքի ճիշտ վերաշարադրումը:

Հոգ. Բ, էջ 154 (հուճ. հոգ. 2, էջ 441—442): „Διακόνους ὁμοίως θύσαντας, μετὰ δὲ ταῦτα ἀναπαλαίσαντας, τὴν μὲν ἄλλην τιμὴν ἔχειν, πεπαῦσθαι δὲ αὐτοὺς πάσης τῆς ἱερας (m. L., ἱερατικῆς) λειτουργίας, τῆς τε τοῦ ἄρτου ἢ ποτηρίου ἀναφέρειν, ἢ κηρύσσειν. Εἰ μέντοι τινὲς τῶν ἐπισκόπων τοῦτους συνείδοιεν κάματον τινα τῇ ταπεινώσειν προσηγορεύοντες, καὶ ἐθέλοισιν πλεῖον τι οἰδοναι: τῇ ἀφαιρεῖν, ἐπ' αὐτοῖς εἶναι τὴν ἐξουσίαν“.

Այս հոգվածը ևս թարգմանություն չէ, այլ հունարենի մտքի վերաշարադրում է ճշտությամբ:

Չէ և՛ 659, 657 ձևադրերում այս հոգվածը միացված է նախորդին:

Հոգ. Գ, էջ 154—155 (հուճ. հոգ. 3, էջ 442). „Τοὺς φεύγοντας καὶ συλληφθέντας, ἢ ὑπὸ οἰκείων ἀραδοθέντας, ἢ ἄλλω τῇ ὑπάρχοντα ἀφαιρεθέντας, ἢ ὑπομείναντας βασάνους, ἢ εἰς δεσμότηριον ἐμψληθέντας. βιώντας τε ὅτι εἰσὶ χριστιανοί, καὶ περισχισθέντας, ἤτοι εἰς τὰς γείρας πρὸς βίαν ἐμψαλλόντων τῶν βλασφημούντων, ἢ βροῦμα τι πρὸς ἀνάγκην δεξαμένων, ὁμολογούντας δὲ διόλου ὅτι εἰσὶ χριστιανοί, καὶ τὸ πένθος τοῦ συμβάντος ἀεὶ ἐπιδεικνυμένους τῇ πάσῃ καταστολῇ καὶ τῷ σῴματι, καὶ τῇ τοῦ βίου ταπεινότητι. τοὺτους, ὡς ἔξω ἁμαρτήματος ὄντας, τῆς κοινωνίας μὴ

Հոդ. ԺԶ, էջ 164 (հուլ. հոդ. 15, էջ 446): Հայերենը չունի հունարենի միայն վերջին՝ δια το πλλακις την προσοδον των πεπραμένων αποσθαινει αυτοις τουτοις πλεονα την τιμην մասը, մնացածը նույնն է: ԱՅ 648, 649, 650, 651, 659, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերում մյս հոդվածը չի պահվել:

Հոդ. ԺԷ, 164—165 (հուլ. հոդ. 16, էջ 446): „Περὶ τῶν ἀλογευσαμένων ἡ καὶ ἀλογευσμένων“ οὗτοι πρὶν εἰκοσασετεῖ γενέσθαι, ἡμαρτον, πέντε καὶ δέκα ἐτεσιν υποπεσόντες, κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς. Ἐῖτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διατελέσαντες ἔτη πέντε, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐξαπτεσθώσαν. Ἐξεταξέσθω δὲ αὐτῶν καὶ ὁ ἐν τῇ υποπείῳσι βίος, καὶ οὕτως τυγχανέτωσαν τῆς φιλανθρωπίας. Εἰ δὲ τινες κατακορῶς ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι γέγονασι, τὴν μακρὰν ἐχέτωσαν υποπείσιν. Ὅσοι δὲ ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν ταύτην, καὶ γυναῖκας ἔχοντες περιπεπτωκασ, τῷ ἁμαρτήματι, πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτη υποπεσόντες, κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς, εἰτα ἔκτε/έσαντες πέντε ἔτη ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν εὐχῶν, τυγχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς. Εἰ δὲ τινες καὶ γυναῖκας ἔχοντες, καὶ ὑπερβάντες τὸν πεντηκονταετη χρόνον ἡμαρτον, ἐπὶ τῇ ἐς θεὸν τοῦ βίου τυγχανέτωσαν τῆς κοινωνίας“.

Հայերենը մի փոքր ընդարձակ է և զղալի շեղումներ ունի հունարենից, թեև վերջինիս միտքն ընդհանուր առմամբ ճիշտ է տրված հայերենում:

Հոդ. ԺԸ, էջ 165 (հուլ. հոդ. 17, էջ 446): „Τοὺς ἀλογευσταμένους καὶ λεπροὺς ὄντας. ἴτοι λεπρώσαντας, τοὺτους προσέταξεν ἡ ἀγία σύνοδος, εἰς τοὺς χειμαζομένους εὐχεσθαι“.

Հայերենն աղելի ընդարձակ է և պարզեցված, իսկ հուն.-ի վերջին մասը տարբեր է: Հուն. տոս չեւաշօմենուս բառի մասին Ն. Մելիք-Քանդյանը գրում է. «Յունաց մեկնիչները դանդաղանկերպ են հասկանում դիւահար խոսքը. ոմանք ըմբռնում են իսկական մտքով, այսինքն այնպիսի անձինք, որոնք ողինբրով լիքն են, այնպիսի հիւանդութիւն ունին, որ ներս թողնել եկեղեցին չի կարելի. ոմանք հասկանում են իբրեւ զրսի ունկնդիրներ, որոնք չնայելով անձրեւին, քամուն, պիտի կանգնէին և աղոթէին» (Հայոց եկեղեցական իրաւունքը, Ա գիրք, էջ 189):

ԱՅ 648, 649, 650, 651, 659, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերում ԺԸ և ԺԹ հոդվածները չեն պահվել:

Հոդ. ԺԹ, էջ 166 (հուլ. հոդ. 18, էջ 447): Հայերենի «և կապել յեկեղեցւոյ», ինչպես նաև վերջին «զի ամենայն ոք գիտակ լինիցի» հատվածները հունարենը չունի. մնացածը համապատասխանում է վերջինիս:

Հոդ. Ի, էջ 166—167 (հուլ. հոդ. 19, էջ 447): Հայերենը ընդարձակ է, որի սկզբի և վերջի մասերում է արտահայտված հունարենի միտքը. իսկ մնացած մասը հունարենը չունի:

ԱՅ 657 ձեռագրում չի պահվել Կանոնագրքում եղածի վերջին «այլ վասն... զի մի՛ եւս լիցին» հատվածը (էջ 101ա):

Հունարենի հաջորդ՝ 20, 21, 22, 23, 24, 25-րդ հոդվածները Կանոնագրքի սույն կանոնախմբում բացակայում են, դրանք սովորաբար գրված են Կեսարիայի կանոնախմբի հոդվածների շարքում (տես ներքևում, էջ 573—574):

ԿԵՍԱՐԻԱՅԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր, էջ 169: Այս վերնագիրը № 659 ձևագիրը չունի, բայց ձևագրի բովանդակած նյութերի ցանկում կեսարիայի ժողովի կանոնախումբը անվանված է «Ժ. Տասն պատգամքն» (էջ 1բ): № № 649, 650, 2964 ձևագրերի ցանկի վերնագրում թեև նշված է «Գլուխք Ժ», իսկ № 651-ում՝ «Գլուխք Ի», բայց իրականում բերված են յոթ հոգվածներ, մինչդեռ № № 648, 3562 ձևագրերում նշված է ուղղակի «Գլուխք է», այնքան, որքան հոգված բերվում է բնագրում: Սակայն № 3369 ձևագրում ցանկի վերնագիրն այսպես է. «Կանոն կեսարիայ ղոր եղին սուրբ հարքն մեր» (էջ 43ա):

Ցանկ և առաջարկ, 169—169: № № 648, 649, 650, 651, 2964, 3369, 3562 ձևագրերը չունեն ցանկը և առաջարկը: Առաջարկը չունեն նաև № № 657, 659 ձևագրերը, սակայն ցանկը, ինչպես արդեն նշել ենք վերևում (էջ 561—562) կեսարիայի ժողովի կանոնախմբին անմիջապես չի նախորդում, այլ թեև լրիվ, մի քանի այլ կանոնախմբերի հոգվածների վերնագրերի հետ, զբված է Նիկիական ժողովի կանոնախմբի ցանկում: Թե կանոնագրում ոչանված այս կանոնախմբի հոգվածների վերնագրերի ցանկի և բուն հոգվածների հաջորդականությունը ինչքանով է համապատասխանում № № 657, 659 ձևագրերի ունեցածներին, դարձյալ ցույց ենք տվել վերևում (էջ 569—570):

Հոդ. Ա, էջ 169 (Անկյուրիա, հուլ. հոդ. 20, էջ 447): Այս կանոնախմբի հունարեն բնագիրը գոյություն չունի: Եվ ընդհանրապես կեսարիայի ժողովի կանոնագրում գտնվող կանոնների ինքնություն հարցը երկրայելի է, թեև այլ օրակարգով կեսարիայում ժողով լինելու մասին կան տեղեկություններ, օրինակ, մինչև Գաղղիայի ժողովը կեսարիայի մի ժողովում նոգվել են Սերաստիայի եպիսկոպոս Նիսասթեոսին (տես «Սոկրատայ Սքոլաստիկոսի եկեղեցական պատմություն», Ա, էջ 205—206, կարգա նաև Հեֆելիի Conciliengeschichte, Erster Band, § 48, էջ 442—443):

Վերևում նշեցինք (էջ 572), որ Անկյուրիայի ժողովի 20—25-րդ կանոնները չեն պահվել կանոնագրի Անկյուրիայի կանոնախմբի բնագրում, այլ արտահայտվել են կեսարիայի կանոնախմբի մի քանի կանոններում:

Կանոնագրի կեսարիայի ժողովի Ա կանոնը Անկյուրիայի ժողովի հունարեն բնագրի 20-րդ հոգվածն է, թեև հայերենը մի փոքր ընդարձակ է և զգալի տարբերություններ ունի վերջինիս նկատմամբ: Հայերենի ներկա հոգվածը մեծ չափով խմբագրման է ենթարկվել: Ահա հուն.-ը. «Ἐὰν τινος γυνὴ μοιχευθῇ, ἢ μοιχεύσῃ τιν. ἐν ἐπὶ τὰ ἐτεσιν δέι αὐτὸν τὸν τελεῖσθαι. καὶ τὸς βιβλίου τοῦ προαγορευτα»:

Հոդ. Բ, էջ 169—170: Հունարենի բնագրում (Անկյուրիա) այս հոգվածը չենք գտնում, բայց քանի որ կանոնագրի Անկյուրիայի ժողովի ԺԲ (հուն. հոդ. 11-րդ) հոգվածը առեանդված աղջիկների մասին է, իսկ կեսարիայի Ա հոգվածը (Անկյուրիայի հուն. հոդ. 20-րդ)՝ մոլուխացածների, կարելի է ենթադրել, որ սա էլ այս երկու հոգվածների շարունակություն է, այստեղ խոսվում է նշանված աղջիկների մասին:

№ 3369 ձևագրում այս հոգվածը, հակառակ կանոնագրում եղածի, շարադրված է հոգնակի թվով, օրինակ «շնացան», «հռնացին» և այլն:

Հոդ. Գ, էջ 170 (Անկյուրիա, հուլ. հոդ. 21 էջ 447): Հայերենը հունարենի նկատմամբ ունի փոքրիկ շղթումներ. օրինակ, հայերենը սահմանում է երկաստիճան պատիժ 5-ական տարով, իսկ հուն.-ը մեկ անգամից 10 տարի:

Հոգվածի երկրորդ մասում № 659 ձևագիրն ունի փոքր շեղում, ահա այն. «Բայց երկրորդս վասն մարդասիրության կամ եղև մեծ ժողովոյն Ժ ամ ընդ պատժաւք լինել ընդ

ունկնադիրսն, իսկ վասն պոռնկութեանն Ծ ամ ես ընդ ձեռամբ առ զրանն տրովք ողորմութեամբ սրբեացի ե հաղորդեացի աւերինաց» (էջ 72ար)։

Հոդ. Դ, էջ 170 (ԱՅԿյուրիա, հուճ. հոդ. 22, էջ 447)։ «Περὶ ἐκλογῶν φρονων. ὑποτασσέ-
ται τῷ θεῷ. τοῦ θεοῦ τελεῖσθαι ἐν τῷ θεῷ τοῦ βίου κατὰ τὴν ἐκλογὴν».

Հունարենում խոսքը նախամտածված սպանություն մասին է ե հակառակ հայերենի՝
բավական սեղմ է։

Հոդ. Ե, էջ 170—171 (ԱՅԿյուրիա, հուճ. հոդ. 23, էջ 448)։ Հայերենն ընդարձակ է.
օրինակ, վերջինիս «և ոչ գիտութեամբ... եւ ընկերաց» հատվածը հուն.-ը չունի, այդպես
նաեւ վերջին «ընդ ապաշխարողս... հաղորդեացի աւերինաց» հատվածը։ Սակայն, հուն.-ի
միտքը ամբողջովին արտահայտված է հայերենում։

Հոդ. Զ, էջ 171։ Հունարենը չունի այս հոդվածը։ Վերջինս թերեւ կարելի է Անկյու-
րիայի ժողովի հուն. բնադրի 20-րդ հոդվածի լրացում համարել (տես վերևում, էջ 573)։
Հունարենում խոսքը ամուսնացածների մասին է, իսկ հայերենում այրիների։ Մի քանի
ձեռագրերում այս հոդվածը բերված է բավական համառոտ. «Զ. Ոյք այրիք մնացեալ իցէն
յետ ամաց ինչ կամ բնաւ առն չիղէ լեալ և ի մեղս անկանիցին ի պոռնիկութիւն» Գ ամ
ընդ ունկնդիրս եւ Բ ամ ընդ ապաշխարողս մտեալ յեկեղեցի և ելցեն։ Ապա թէ ի նոյն
մեղս թաւալին՝ է ամ ապաշխարեցեն» (ձ. 648 էջ 13ա, հմմտ. Ձ 649, էջ 33ար, 650,
էջ 39ր, 651, էջ 27ր, 2964, էջ 50ր, 3562, էջ 283)։ Իսկ Ձ 3369 ձեռագրում «եւ գթով
տնանկաց... եւ գոյս բարեաց անդադար սփռեցէ» հատվածը չի պահվել։

Հոդ. Է, Ը, էջ 172—173 (ԱՅԿյուրիա, հուճ. հոդ. 24, էջ 448)։ «Οὐ κατὰ μὲν νόμον, ἀλλὰ καὶ
κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἀνθρώπων ἐξακολουθοῦντες, ἡ εἰσαγωγὴ τινος εἰς τοὺς ἐκτελεστέους οὐκ
ἔστιν ἐπιτρεπτή, ἢ καὶ κατὰ τὴν οὐκ ἐκτελεστέαν τὴν πενταετίαν κατὰ τοὺς βίβλους
ὁριζούμενος. τὸ εἶναι ὑποπεπρωμένον, καὶ οὐκ εἶναι εὐχὴς, ὥστε προσηγορεύει».

Հայերենն ընդարձակ է և ունի շեղումներ, ըստ երևույթին հայերենը թարգմանու-
թյունն չէ, այլ խմբագրված։ Իսկ Ը հոդվածը նախորդի շարունակությունն է, որ չենք
դառնում Անկյուրիայի ժողովի հունարեն բնագրում։

Այս հոդվածները չեն պահվել Ձ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում,
իսկ Ձ 3369 ձեռագրում դրանք թեւ կան, բայց հոդվածների հաջորդականությունը տար-
բեր է, օրինակ. Կանոնագրի ունեցած է հոդվածը այստեղ դրված է Ը համարի տակ, Ը-ն՝
Թ-ի, Թ-ն՝ Ը-ի։

Հոդ. Թ., էջ 173—174 (ԱՅԿյուրիա, հուճ. հոդ. 25, էջ 448)։ Հայերենը մի փոքր ըն-
դարձակ է, մասնավորապես «իսկ վասն» հատվածից հետո կան լրացումներ։ Իսկ հունա-
րենի միտքն արտահայտված է հայերեն հոդվածի առաջին մասում։

Հոդ. Ժ, էջ 174—176։ Այս հոդվածը եւ չի պահվել հունարենում և Ձ 648, 649,
650, 651, 2964, 3369, 3562 ձեռագրերում։ Ըստ էություն սա կանոնն չէ, այլ խրատ
դոգու-
թյան, մտղասպանության և նման բաների մասին։

ՆԵՈԿԵՍԱՐԻԱՅԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիրը, էջ 177: Համեմատությունների համար չօգտագործված ձեռագրերից մի քանիսում այս վերնագիրն ունի տարբերակներ, օրինակ, «Նիոյկեսարեա կանոնք զլուիս» (ՆՆ 648, էջ 15ր, 3582, էջ 286ա), «Կանոն (ՆՆ 650՝ կանոնք) Նիոյկեսարոյ զլուիս» (ՆՆ 2904՝ զլուիս) և (ՆՆ 650, էջ 39ր, 651, էջ 28ա, 2904, էջ 51ա), «Նեոկեսարեա կանոնին զլուիս» (ՆՆ 649, էջ 35ր), «Կանոնք Նոյնոյկեսարիոյ զոր ճղին սուրբ հարքն մեր» (ՆՆ 3369, էջ 44ր):

Յանկ, էջ 177—178: ՆՆ 648, 649, 650, 651, 2904, 3369, 3562 ձեռագրերը չունեն պանկը և երկրորդ վերնագիրը: Իսկ երկու ձեռագիր՝ ՆՆ 659, 657 ունեն այդ ցանկը, սակայն այն միահյուսված է այլ կանոնախմբերի ցանկերի հետ (տես վերևում ՆՆ 659 ձեռագրի ցանկի համար, էջ 561--562, ՆՆ 657 ձեռագրի ցանկի համար, էջ 569—570): ՆՆ 659 ձեռագրի պանկում նշված են 12 հոգվածների վերնագրեր, յոթ հոգվածների վերնագրեր չկան, իսկ երկու հոգվածի վերնագրերն էլ՝ ԺԴ, ԺԵ, դրված է խ՜ վերնագրի տակ. նույնն էլ հանդիպում ենք 657 ձեռագրում, միայն թե այստեղ տարրեր է հոգվածների համարակալումը: Օ ձեռագրում ցանկը ունի հետևյալ հաջորդականությամբ:

Կանոնագիրք	Օ ձեռագիր	Կանոնագիրք	Օ ձեռագիր
Ա	Ա	ԺԱ	Ը
Բ	Բ	ԺԲ	Թ
Դ	ԺԸ	ԺԴ	Ժ
Դ	ԺԹ	ԺԴ	ԺԱ
Ե	Ի	ԺԵ	ԺԲ
Զ	Պ	ԺԶ	ԺԴ
Է	Դ	ԺԷ	ԺԴ
Ը	Ե	ԺԸ	ԺԵ
Թ	Զ	ԺԹ	ԺԶ
Ժ	Է	Ի	ԺԷ

Սակայն բուն ձեռագրում, հոգվածների հաջորդականությամբ համապատասխանում է Կանոնագրքի ունեցածին և ոչ թե իր ցանկի հաջորդականությամբ:

Առաջաբան, էջ 179: ՆՆ 659, 657 ձեռագրերը չունեն առաջաբան, իսկ մի շարք ձեռագրերում այն համառոտ է. «Այս կանոնք յետոյ եզան քան որ յԱնկիւռեայն, ըայց քան զՆիկիայն յառաջագոյն է. քանզի ժողովեալ ի Նիոյկեսարեան եպիսկոպոսք ԺԶ, վասն պոռնկական աղանդոյն, որ թոյլ տային քահանայից վասն պղծության գործոյ» (ՆՆ 646, էջ 15ր, հմմտ. նաև ՆՆ 649, էջ 35ր, 650, էջ 39ր, 651, էջ 28ա, 2904, էջ 51ա, 3369, էջ 44ր, 3562, էջ 285ա):

Հոդ. Ա, էջ 179 (հուն. հոդ. 1, էջ 451): Հայերենը հուն.-ին համապատասխանում է, միայն տարրեր է սկիզբը՝ հուն.-ի πρεσβυτερος εαν γ'αμν, τῆς τῶδεως αὐτῶν μετὰ τῷ εὐαγγελίῳ (երեցը եթէ ամուսնացած է թող վտարվի իր աստիճանից) հատվածի դիմաց Կանոնագրքում կարգում ենք Վերէց այդ եթէ ամուսնաւ իցէ՝ բնգունելի լիցի ի կարգս:

ՆՆ 648, 649, 650, 651, 2904, 3562 ձեռագրերում չի պահվել Ա, Բ, Գ հոգվածները: Այս կանոնախմբում նշված ձեռագրերում սկսվում է Կանոնագրքի Դ հոգվածով: ՆՆ 659, 657 ձեռագրերում չեն պահվել Ա հոգվածը, իսկ ՆՆ 3369 ձեռագրում թեև բոլոր հոգվածները կան, սակայն հոգվածների հաջորդականությամբ տարրեր է:

«...αὐτὸν ὡς γὰρ ἀπολύσει αὐτόν. Ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχῃσθαι τὴν ἐγγειρομένην αὐτοῦ ὑπερηβάτως».

Հայերենը ընդհանուր առմամբ ճիշտ է արտահայտում հունարենի միտքը, երբեմն տեղի տալով ազատ թարգմանության, երբեմն էլ բաց թողնելով կամ ավելացնելով առանձին հատվածներ. օրինակ՝ հունարեն *ἡ ἀπολύσις* (աշխարհականի) բառը թարգմանված է «պատրաստեալ են ի քահանայութիւն» ձևով: Վերջինս նույնպես հասկացվում է աշխարհական իմաստով: Հունարեն *Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν γειροτονίαν μοιγῇσθαι* հատվածը, որը պետք է ղտնվեր «շնայցէ արձակեցի» բառերի միջև, հայերենը չի պահել, իսկ վերջինիս «զի ոչ ընդունի» գնա եկեղեցի եւ կանոն» հատվածը հունարենը չունի:

Հոդ. ԺԴ, էջ 195 (հուլ. հոդ. 9, էջ 452—453): Հայերենը մի փոքր համառոտ է: Հուն.՝ «...ὅτι ἡμαρτε πρὸς τὴν γειροτονίαν μὴ προσφéréτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς διὰ τὴν ἀλλήν σπουδήν. Τὰ γὰρ λοιπὰ ἀμαρτήματα ἔφασαν οἱ πολλοὶ καὶ τὴν γειροθεσίαν ἀφ' ἐναι հատվածը հայերենը չունի»:

Ք 659 ձեռագրում այս և ԺԵ հոդվածները միացված են միմյանց և դրված են իմարի տակ:

Հոդ. ԺԵ, էջ 185 (հուլ. հոդ. 10, էջ 453): «Ὁμοίως καὶ διακονος ἔαν τῷ (տ. L., ἔαν ἐν τῷ) αὐτῷ ἀμαρτήματα περιπέσῃ, τὴν τοῦ ὑπηρέτου τάξιν ἐχέτω». Հայերենը ընդարձակ է և լրացված Աստվածաշնչից վերցրած ասուլիքով: Ք 648, 649, 656, 651, 657, 2984, 3582 ձեռագրերում այս հոդվածը չի պահվել:

Հոդ. ԺԶ, էջ 186 (հուլ. հոդ. 11, էջ 453): «Πρεσβύτερος πρὸ τῶν τριακοντα ἔτων μὴ γειροτονείσθω, ἔαν καὶ πᾶν ἡ ὁ ἀνθρώπος ἀξίος, ἀλλὰ ἀποστῇσθω. Ὁ γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστός ἐν τῷ τριακαστῷ (տ. L., τριακαστῶ) ἔτει ἐφωτίσθη (տ. Σύν., III, ἐβαπτίσθη), καὶ ἦρξατο διδάσκειν».

Հայերենում ընդհանուր առմամբ հունարենի միտքը ճիշտ է արտահայտված, սակայն ընդարձակ է և խմբագրված:

Ք 650 ձեռագրում այս հոդվածը, որը դրված է իմարի տակ, սկսվում է վերնադիր հիշեցնող վոքերիկ հատվածով. «Վասն կարգի քահանայից» (էջ 82ա), այնուհետև՝ այնպես, ինչպես կանոնադրում: Նույնը տես և 657 ձեռագրում (էջ 164ա), միայն այստեղ համարը նշված է ԻԸ: Մի քանի ձեռագրերում այս հոդվածը խիստ համառոտ է. «ԺԶ. Կամ և դեռ. մեծ ժողովայն երեսնամեա օծանիլ ի քահանայութիւն ըստ օրինակի Փրկչին մերոյ և Լ-աւրեա մկրտել» (Ք 648, էջ 17ա, հմմտ. Ք 649, էջ 37բ, 656, էջ 41բ, 651, էջ 29բ, 2984, էջ 53բ—54ա, 3369, էջ 46ա, 3562, էջ 288ա):

Հոդ. ԺԷ, էջ 186, (հուլ. հոդ. 12, էջ 453): «Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβύτερον (տ. Σύν., III, πρεσβύτεριον) ἀγέσθαι οὐ δύναται, οὐκ. ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐς ἀνάγκης: εἰ μὴ τὰχα οὐα τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ σπουδὴν καὶ πίστιν, καὶ διὰ σπᾶνιν ἀνθρώπων».

Հայերենն ունի շեղումներ և ընդարձակ է:

Ք 649, 656, 651 ձեռագրերում ԺԷ և ԺԸ հոդվածները միացված են միմյանց:

Հոդ. ԺԸ, էջ 187 (հուլ. հոդ. 13 էջ 453): Հայերենը սկզբից մինչև «յաղապի տալ» բառերը միանգամայն համապատասխանում է հունարենին, իսկ հաջորդ «եւ ոչ բաժանել եկեղեցւոյն» հատվածից մինչև վերջ տարրեր է հունարենից: Այս հատվածի փոխարեն հունարենն ունի. «οὐδὲ ποτὶ ἄλλους: ἔαν δὲ ἀπώσῃ, καὶ εἰς εὐχὴν καλῶς μόνος διδῶσιν».

Բնադրի «եւ ոչ բաժանել»-ը ճիշտ չէ, պետք է լինի «եւ ոչ բաժակ», այսպես ունեն Ք 648, էջ 17ա, 649, էջ 38բ, 659, էջ 41բ, 651, էջ 30ա, 2984, էջ 54ա, 3562, էջ 288ա, ձեռագրերը: Ք 657, 659 ձեռագրերը չունեն ԺԸ, ԺԹ, ի հոդվածները: Այս հոդվածում, ինչպես տեսնում ենք, քորեպիսկոպոսները, գյուղական քահանաներն ավելի ստորադաս են, քան քաղաքի երեցները և եպիսկոպոսները: Աստիճանականության այս կարգը, որպես ավատական աստիճանականության արտացոլում հոգևոր իշխանության մեջ, արդյո՞ք կապ չունի Մովսես Խորենացու Պատմության այն տեղի հետ, ուր առավել մանրամասնումքումը խոսում է գյուղի և քաղաքի բնակիչների հարաբերության մասին. «Հրաման տայ» (Վաղարշ Ա—Վ. Է.) և քաղաքացեաց մարդկան արդոյ և պատիւ լինել առաւել քան զգեղկաց և զեղկաց պատուել զքաղաքացիս որպէս զիշխանս...» (Պատմութիւն Հայոց, գիրք Բ, գլ. Թ, էջ 117—118):

Հոդ. ԺԹ, էջ 187, (հուլ. հոդ. 14, էջ 454): Հայերենը բառացի նման է հունարենին, միայն չունի հունարենի վերջին բառերը, որոնք արտահայտում են իմարի տակ:

տարեկոց է՝ Ն Ն 648, 649, 650, 651, 2984, 3562 ձեռագրերում այս և ի նդրվածները չեն պահպանել:

Հոդ. Ի, էջ 187, (հուճ. հոդ. 15, էջ 454). „Διάκονοι ἐπὶ τὰ ὀφείλουσιν εἶναι κατὰ τὸν κανόνα, καὶ πανυ μεγάλη εἴη (տ. Σύν., III, 27) ἢ πολις πεισθῆσῃ (տ. L., πεισθήσῃ) δε ἀπὸ τῆς βίβλου των Πραξεων“.

Հունարենի միտքը հայերենում տրված է ընդհանուր ձևով և ազատ թարգմանությամբ:

ԳԱՆԳՐԱՅԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերցադիր, էջ 189: Համեմատությունների համար չօգտագործված մի քանի ձեռագրերում այս վերնագիրը ունի տարբերակներ. օրինակ՝ «Գանդրական կանոնին զլուխ ի Գ» (ՆՁ 648, էջ 17ա, 3562, էջ 288ա), «Գանդրա կանոնին զլուխ (ՆՁ 2964՝ զլուխք) ի Գ (ՆՁ 2964՝ ի Գ աւգնեա Յիսուս)» (ՆՁ 649, էջ 38ա, 2964, էջ 54բ), «Գանդրա կանոնք զլուխք ի Գ (ՆՁ 650՝ ի Գ աւգնեա Յիսուս)» (ՆՁ 650, էջ 42ա, 651, էջ 30ա), «Կանոնք Գանդրացոց զոր եղին սուրբ հայրապետքն» (ՆՁ 3369, էջ 47ա):

Ունի, էջ 194—199: ՆՁ 659, 657 ձեռագրերում սկզբում զբված է առաջարանը, այնուհետև հոգվածների վերնագրերի ցանկը: Վերջինս ՆՁ 659 ձեռագրում կազմված է այլ-բենական կարգով, զիմացը նշելով հոգվածների հաջորդական համարները: Ահա ցանկը.

Գանկ Գանդրայ կանոնաց

Ամուսնութեան	ա	Հաւր և մաւր	ժե
Աղաբաց	ժգ	Մսակերաց	բ
Գողից	ժ	Մարտիրոսաց	իբ
Ներիցանց	դ, ը, իդ, իզ	Ուսուցչաց	է
Նկեղեցւոյ	թ, իե	Որդւոց	ժգ
Նպիսկոպոսաց	իդ	Պահոց	ժթ
Մառայից	զ	Պարսից	ժէ
Կուսանաց	ժա, ժբ	Տէրանց	ե
Կնաթողաց	ժդ	Տասնապատգամաց	իթ
Կիրակէի	ժը	Քառասնորդաց	ի, իա
Հեղձուցիկ	զ	Քահանայից	իէ, իը (էջ 98ա):

Յանկում 22 վերնագրերի տակ զբված է 29 հոգված, մինչդեռ Գանդրայի ժողովի որոշումները կանոնադրքում գտնուում են 24 հոգվածով: Այս ցանկը նոր է և կազմել է 659 ձեռագրի զրիչը, որը Գանդրայի ժողովի կանոնախմբին կցել է մի այլ բնագիր՝ «Կանոն Անտիոքացոց», սրան համապատասխան՝ վերելում նշված ցանկում մութված են այդ բնագրի հոգվածների վերնագրերը:

ՆՁ 657 ձեռագրում ևս ցանկը և՛ կանոնադրքի և՛ ՆՁ 659 ձեռագրի ունեցածից տարբեր է. այն ևս նոր է կազմվել.

ա. Վասն անդոսնելոյ զամուսնութիւն:	ժգ. Վասն աղաբս առնելոյ:
բ. Վասն որք պիղծ համարին զմիսն:	ժդ. Վասն կնոջ թողլոյ զայր իւր:
գ. Վասն հեղձուցելոյ և մեռելոտոյ:	ժե. Վասն խրատելոյ զաւակսն:
դ. Վասն ծառայից:	ժզ. Վասն ոչ պատուելոյ զծնօղսն:
ե. Վասն տերանց:	ժէ. Վասն կանանց որ իորքեն զզլուխ:
զ. Վասն որք խորշին յերիցուէ:	ժը. Վասն կիրակոյ արհամարհելոյ:
է. Վասն ուսուցանելոյ զօրէնս:	ժթ. Վասն պահս քարոզելոյ վարդապետաց:
ը. Վասն երիցու ըստ կանոնաց եպիսկոպոսն:	ի. Վասն քառասնորդաց պահոց:
թ. Վասն պտղոյ եկեղեցւոյ:	իա. Վասն զատկալ շաբաթոյն հինգշաբաթու:
ժ. Վասն գողանալոյ զպտուղ եկեղեցոյ:	թու.
ժա. Վասն զամուսնութիւն պիղծ համարին:	իբ. Վասն ի ժողովս մարտիրոսաց:
ժբ. Վասն զեր ի վերոյ տեսանելոյ զանձն:	իգ. Վասն սպասաւորելոյ սեղանոյն:

(էջ 108բ):

Առաջաբան, էջ 190—192 (հուն. էջ 487—489): Թե՛ հունարեն և թե՛ հայերեն բնագրերում Գանգրայի ժողովի հոգվածներին, որպես առաջաբան, դրված է ժողովի ուղերձը՝ հասցեագրված հայ եպիսկոպոսներին: Այս ուղերձը մեզ հասել է երկու խմբագրությամբ, մեկը՝ Կանոնագրքում (տես վերևում, էջ 190—192), մյուսը՝ Պետական Մատենադարանի մի քանի ձեռագրերում: Ահա վերջինս. «Այս կանոնք յետ Նիկիոյ ժողովոյն եղան եւ կարգեցան ի Գանգրա բերդի ի Ժն եպիսկոպոսաց: Վասն զի ժողովեցաւ սուրբ ժողով եպիսկոպոսաց յեկեղեցին Գանգրացւոց վասն ինչ պիտոյից եկեղեցւոյ եւ խնդրոյ վասն Նուստաթիաքաց հերձուածոյն, զի գտանէր իբրեւ բազում ինչ զիրս և կարգս որոշեալ էին ի նմանէն յիրաւի սահմանեցին դարձեալ եւ յայտ կամեցան առնել զնոսա ամենայն փութութեամբ, զի բարձրին իրքն որ չարաչար լինէին ի նմանէ, զի ի մեզազրութենէ նորա որ մեղադիր առնէր զամուսնութիւն եւ ասէր. «Զի ոչ ոք եւս որ ընդ ամուսնութեամբ իցէ եւ յանցանիցէ՝ յոյս դասնի այնպիսոյն դառնալոյ եւ կենաց հասանելոյ: Վասն այսպիսի իբաց բազում կանայք հեռացան յարանց իւրեանց եւ արք ի կանանց իւրեանց, և մինչդեռ ի նոյն իրս էին, չկարացին հանդուրժել վասն այսպիսի իրաց եւ շնացան: Այլ և այլ եւս մեծամեծս անարգէին զեկեղեցի եւ արհամարհեն զկարգս եկեղեցւոյ. եւ ոյք յեկեղեցւոյ անդ էին՝ եւ որոշեալ իւրեանց ժողովս առնէին եւ պաշտօն եւ վարդապետութիւն այլ իմն ընդդէմ կարդաց եկեղեցւոյ, նոր իմն ազանելի ազանէին և ժողովէին զպտուղ եկեղեցւոյ եւ յանձինս իւրեանց ազանէին եւ անձանց դարդ առնէին. եւ ոյք ընդ նոսա էին պէսպէս եւ այլ ընդ այլոյ կերպարանս նկարէին, իբրեւ յայսպիսի ինչ ազանելիս յուսացեալ էին իբրեւ զքաւութիւն յայսպիսի ինչ իրաւք ընդունիցին: Եւ յայսպիսի իրս ծառայք ի տերանց հեռացան եւ անարգեցին գոեանց իւրեանց եւ կանայք արտաքս քան զսովորութեան հանդերձ կարգի կանանց, դարանց զգեստ ազանէին եւ աստի կարծէին արդարանալ. եւ այլ բազում ինչ առնէին, զհերս փոքրէին ի պատճառս աստուածաշնորհութեան արտաքս քան զկարգ բնութեան կանանց, պահս ի կիւրակէի պահէին եւ զսուրբ զազատութեան աստի անգոսնէին, եւ զպահս որ ըստ կարգի եկեղեցւոյ սրբոյ կարգեալ էր եւ պահէին՝ նոքա անկոսնէին եւ անփութ առնէին իբրեւ ոչ ուղիղ եղեալ, եւ ոմանք ի նոցանէն ի միս ճաշակելոյ խորշէին եւ կասկածէին, եւ ի տունս յորում ամուսնութիւն կրէր՝ աղաւթս անդ ոչ կամէին առնել, եւ ուր լինէր աղօթք՝ զայնպիսիս անգոսնէին եւ արհամարհէին, բազում անկամ առնել յիշատակ աշխարհականի ումեք, իբրեւ այն թէ պզծեալ յամուսնութենէ անտի էր՝ չմեքծենաին եւ ոչ ճաշակէին. եւ յերիցանց որ ամուսնացեալ էին՝ ամբարհաւաճէին ի վերայ. եւ վերագոյն ինչ միտս սասանին եւ պաշտօնն, որ ի նոցանէ պաշտէր չհալէին: Եւ ի տեղիս ուր մարտիրոսք եղեալ էին՝ արհամարհէին, եւ որ ի մատրունս ժողովէին եւ պաշտօն պաշտէին՝ մեղադիր առնէին: Եւ վասն մեծատանց, որ ոչ ամենայն իրօք յ[ը]նչից հեռանային՝ իբրեւ անյոյս համարէին Աստուծոյ: Եւ բազում այլ ինչ, զոր թուել ոք ոչ բաւեցցէ, քանզի ամենայն ոք ի նոցանէն հեռացան ի կարգաց Աստուծոյ եւ ելին արտաքս քան զկանոնս, ըստ իւրեանց մտաց իւրաքանչիւր իմն ասրէնս կարգեցին եւ ընկալան եւ ոչ կամօք ինչ հաւասար առնէին, այլ իւրաքանչիւր զինչ եւ ի միտս արկանէր՝ զայս յաւելելոյ, եւ հաճոյ թուէր նոցին իբրեւ անթաքաւոր խորհուրդս ինչ ընկալան վասն թշնամանաց եկեղեցւոյ եւ ֆրասելոյ անձանց իւրեանց: Վասն այսպիսի իրաց հարկ եղեւ ժողովոյն (ՊՅ 648, էջ 17ա—18բ. տես նաև ՊՅ 649, էջ 38ա—39ա, 650, էջ 42ա—43ա, 651, էջ 30ա—31ա, 2964, էջ 54ա—56ա, 3369, էջ 47ա—48ա, 3562, էջ 288ա—289բ):

Առաջաբանի սկզբի տողը միայն «Այս կանոնք յետ Նիկիոյ ժողովոյն եղան» կապ չունի վերջինիս հետ, այն ավելացրել է Օմնեցին, որպես ծանոթագրութիւն, որը չի պահպանել ՊՅ 659, 657 ձեռագրերում:

Առաջաբանի երկու խմբագրութիւններէն հունարենին անհամեմատ մոտ է վերորբերյալ բնագիրը:

Սակայն, վերևում նշված ձեռագրերի բնագրերում չեն պահպանվել Գանգրայի ժողովի մասնակիցների անունները և առաջաբանի հունարեն բնագրի վերջին մասը, սկսած *καταψυφισασθαι αὐτῶν, καὶ ὁποὺς ἐχθρῶσθαι, ἐχτὸς αὐτοῦς εἶναι τῆς ἐκκλησίας*-ից մինչև առաջաբանի վերջը (էջ 488): Մինչդեռ Կանոնագրքի համապատասխան հատվածում գտնվում ենք ժողովականների անունները ոչ թե առաջաբանի սկզբում, ինչպես հունարեն բնագրում է, այլ վերջում: Ի գեպ Պետրայի մոտ հունարենն ունի ժողովականների 14 անուն, ՏՍՎ-ում և Լուսինյանի մոտ 13, իսկ հայերենը՝ 15: Այսպիսով, Գանգրայի ժողովի որոշումների թարգմանությունից հետո, սկզբնական բնագրի վրայով հավանաբար օտար ձեռք է սահել, և այն խմբագրվել է, թեև առաջաբանի հայերեն թարգմանություն երկու խմբագրություն-

ները միմյանց լրացնելով, ընդհանուր առմամբ, արտահայտում են ուղերձի հունարեն բնադրի միտքը, ինչպես հիշտ նկատել է Ն. Պալիկյանը (ԲՓՊՀ Հայրի սոցիալական շարժումների պատմությունից (IV դար) էջ 99)։

Սրկրորդ վերնագիր. էջ 199. Վերևում նշված ձևազրկերում այս վերնագիրը չի պահպանվել։

Հոդ. Ա, էջ 192—193 (հուլ. հոդ. էջ 499)։ Հունարենը չունի օկզրի ձև անգոսնենա բառերը, իսկ հունարենի չափ. արտ. չունի մեծ տոն. արտ. (և իր ամուսնու հետ ընդ (զուգավորվող) կնոջ) հատվածը հայերենում դրված է ձևով որ ոչ նշն է ընդ առն իւրում ձևով։ Հունարենի միտքն արտահայտված է, բայց մի փոքր այլ ձևով։ Ընդհանրապես հայերենը համապատասխանում է հունարենին։

Որոշ ձևազրկերում այս հոդվածը մի փոքր ընդարձակ է. Վրջ զամուսնութիւն մեղադրեն և անկոսնեն կամ որ ոչ նշն է ընդ առն իւրում առանց կամաց առն, որպէս [Թէ] ի հաւատս կացեալ իցէ կամ Թէ այր [որ] ոչ նշն է ընդ կնոջ եւ զարջ համարի զամուսնութիւն, իրրեւ Թէ ոչ կարեն յտանել յարքայութիւնն, այնպիսիքն նշովեալ լիցին (ՆՆ 648, էջ 18ր, 649, էջ 39ր, 650, էջ 43ա, 651, էջ 31ա, 2964, էջ 56ր, 3369 էջ 48ա, 3562, էջ 289ր. հմմա. ՆՆ 659, էջ 98ա, ր, 657, էջ 106ա)։

Կանոնադրի համեմատությամբ՝ հոդվածների հաջորդականությունը տարբեր է նաև 3369 ձևազրկում։

Կանոնադիրք		ՆՆ 3369		Կանոնադիրք		ՆՆ 3369	
Ա	հոդված	Ա	հոդված	ԺԳ	հոդված	ԺԳ, ԺԸ	հոդված
Բ	"	Բ	"	ԺԳ	"	ԺԳ	"
Գ	"	Գ	"	ԺԵ	"	ԺԵ, ԺԹ	"
Դ	"	Դ	"	ԺԶ	"	ԺԶ, ԻԱ	"
Ե	"	Ե	"	ԺԷ	"	ԺԷ	"
Զ	"	Զ	"	ԺԸ	"	ԻԳ	"
Է	"	Է	"	ԺԹ	"	Ի	"
Ը	"	Ը	"	Ի	"	ԻԳ, ԻԵ	"
Թ	"	Թ	"	ԻԱ	"	ԻԶ	"
Ժ	"	Ժ	"	ԻԲ	"	ԻԷ	"
ԺԱ	"	ԺԱ	"	ԻԳ	"	ԻԸ	"
ԺԲ	"	ԺԲ	"	ԻԴ	"	ԻԹ	"

Հոդ. Բ, էջ 193 (հուլ. հոդ. 2, էջ 489)։ Հայերենի միայն ձևա Աստուած-ը չենք գտնում հունարենում։ ՆՆ 659 657 ձևազրկերում սրա փոխարեն ունենք երկու հոդված. Վ. Որք զմիւսն պիղծ համարին ուտել, որպէս Թէ որ ուտենն՝ դրկիցին ինչ յարքայութենէն, նշովեալ լիցին։ Գ. Որք ուտեն զմիս հեղձուցիկ եւ կամ զմեռելոտի եւ որք ուտեն զմիս զէնծոյ եւ արիւն խառն ընդ նմին, նշովեալ լիցին (էջ 98ր, էջ 106ա)։ Մինչդեռ մի քանի ձևազրկերում այս հոդվածը մասամբ ընդարձակ է. Վ. Որք ուտեն միս հեղձուցիկ կամ մեռելոտի, կամ զենծոյ եւ զարիւնն ընդ նմին, եւ կամ որք ուտեն միս առանց արեան եւ զոնելոյ եւ մեռելոտոյ, եւ ամենայն երկիդածութեամբ եւ հաւատովք և դատապարտեսցեն զայնպիսիսն վասն ուտելոյն, Թէ որք ուտենն՝ դրկին յարքայութենէն, նշովեալ լիցին (ՆՆ 648, էջ 18ր, հմմա. նաև ՆՆ 649, էջ 39ր, 650, էջ 43ր, 651, էջ 31ա, 2964, էջ 56ր, 3369, էջ 48ա, 3562, էջ 289ր—290ա)։

Հոդ. Գ, էջ 193 (հուլ. հոդ. 3, էջ 489)։ Հայերենի Վերբն իցին տեարքն քրիստոնեայք եւ երկիւղածք հատվածի դիմաց հունարենում կարդում ենք տὸν ἐξουσίαν τοῦ θεοῦ ἐξουσιάζονται (իւր տիրոջը ձառայել) բառերը։

Այս հոդվածն ունի երկու խմբազրկություն։

ա) ՆՆ 659, 657 ձևազրկերում, ուր Գ հոդվածը բաժանված է երկու մասի և ավելի ընդարձակ է՝ Վ. Որ աստուածաշնորհութեան կերպարանովք անհնազանդին տէրանց իւրոց իբրեւ այն Թէ ծառայքն քրիստոնեայք եւ զտեարս արհամարհեն, նշովեսցին։ Ե. Եթե տեարք քրիստոնեայք են, աղաւթականք, խոնարհք, մարդասէրք, հեղք, լուինք վասն Աստուծոյ եւ ծառայքն արհամարհեն, նշովեալ լիցին (էջ 98ր—99ա, էջ 106ա)։

բ) Գ հոդվածի վերջին մասը ընդարձակ է մի քանի այլ ձևազրկերում. Վ. երկիդածք եւ խոնարհք, մարդասէրք եւ ծառայն արհամարհիցէ, նշովեալ լիցին (ՆՆ 648, էջ 18ր, հմմա.

նաև Ն. Ն. 649, էջ 39բ, 650, էջ 43բ, 651, էջ 31ա, 296Ժ, էջ 58բ, 3369, էջ 48բ, 3362, էջ 290ա)։ Այս կերպարանափոխմանը հիմք է հանդիսացել հավանաբար մի երբորդ ձեռագիր, որը մեզ չի հասել կամ Ն. Ն. 639 ձեռագիր խմբագրությունը։ Թեև բոլոր դեպքերում էլ այս խմբագրությունները շատ են հեռացած հունարենից։

Հոդ. Դ, էջ 193 (հուն. հոդ. 4, էջ 489)։ Հայերենն ունի փոքրիկ շեղում։ Հունարենի $\delta\iota\alpha\chi\rho\iota\nu\iota\sigma\iota\varsigma$ բառը հայերենում զրկած է Վերկտեն և Խորշեն, թերևս Վ և Խորշեն-ը ավելորդ է։ Իսկ $\lambda\epsilon\iota\tau\omicron\upsilon\rho\gamma\acute{\iota}\nu\alpha\iota$ -ը հայերենը չի պահել։ Ամբողջական առումով հայերենը ճիշտ է արտահայտում հունարենի միտքը։

Ն. Ն. 649 ձեռագիրը սույն հոդվածը չունի։

Հոդ. Ե, էջ 194։ Ն. Ն. 639, 657 ձեռագրերում այս հոդվածը ընդարձակ է. Վ. Որք ուսուցանեն գաւրէնս և գկարգս տան Աստուծոյ եւ ոմանք արհամարհեն եւ անգոսնեն գծողովորդն եւ զուսանեյն, նզովեալ լիցին (էջ 99ա, էջ 106ա)։

Ինչպես այս, այնպես էլ Զ, է. հոդվածները Ն. Ն. 648, 649, 650, 651, 296Ժ, 3362 ձեռագրերը չունեն։

Հոդ. Զ, էջ 194։ Ն. Ն. 639, 657 ձեռագրերում այս հոդվածը վերաշարադրված է այսպես. Վ. Թէ երէցն չիցէ ըստ կանոնաց եպիսկոպոսին եւ ժողովորդն արհամարհիցէ զերէցն եւ արտաքոյ քան զեկեղեցին եւ քան զերէցն ժողովս առնիցեն եւ կամիցին զպէտս եկեղեցւոյ արտաքոյ վճարել, նզովեալ լիցին (էջ 99ա, էջ 106ա)։

Հոդ. Է, էջ 194 (հուն. հոդ. 7, էջ 490)։ Հայերենի միայն Վ և չորսիցէ-ն հունարենում չենք գտնում։ Ն. Ն. 639, 657 ձեռագրերում այս հոդվածը համառոտ է և շեղվում է նաև հունարենից. Վ. Որք զպտուղ եկեղեցւոյ արգելցեն եւ արտաքս քան զեկեղեցին տան առանց հրամանի երիցուն, այսպիսիքն նզովեալ լիցին (էջ 99ա, էջ 106ա)։

Հոդ. Ը, էջ 194։ Այս հոդվածը ևս ունի երկու խմբագրություն.

ա) Ն. Ն. 639, 657 ձեռագրերում եղածը. Վ. Որք զողանան ի պտղոյ եկեղեցւոյն առանց հրամանի եպիսկոպոսին եւ կամ որ կարգեալ իցէ ի տնտեսութեան եւ ոք առցէ իրս եւ կամ այլում տացէ, եթէ ի կերակրոց եւ եթէ յայլմէ մտոց, եւ տալին եւ ընդունելին նզովեալ լիցին (էջ 99ա, բ, էջ 106ա)։

բ) Մյուս ձեռագրերն ունեն. Վ. Որ տացէ կամ առցէ զպտուղ եկեղեցւոյ կամ որք զողանան ի պտղոյ եկեղեցւոյն առանց հրամանի եպիսկոպոսին կամ որք կարգեալն են ի տնտեսութիւն, առցէ կամ այլում տացէ թէ ի կերակրոց կամ յայլ մտից, տալին եւ ընդունելին, նզովեալ լիցին (Ն. Ն. 648, էջ 19ա, հմմտ. նաև Ն. Ն. 649, էջ 39բ—40ա, 650, էջ 43բ, 651, էջ 31բ, 296Ժ, էջ 57ա, 3369, էջ 48բ, 3362, էջ 290ա)։ Այս երկու խմբագրություններն էլ հունարենից բավական հեռացած են։

Հոդ. Թ, էջ 194։ Մի քանի ձեռագրերում միայն վերջին մասն է ընդարձակ. Վ. Այսպիսիքս և անարհամարհեալս և անարհամարհեալս որ ասէ. Վհուսանն զՏեառն հոգալն, այլ պիղծ համարի զամուսնութիւն, նզովեալ լիցին (Ն. Ն. 651, էջ 31բ, հմմտ. նաև Ն. Ն. 649, էջ 40ա, 650, էջ 43բ, 3369, էջ 48բ, 3362, էջ 290ա—290բ), իսկ Ն. Ն. 639, 657 ձեռագրերում այս հոդվածը ձևափոխված է. Վ. Որք կուսանան թէ պիղծ է ամուսնութիւն եւ ոչ վասն պարկեշտութեան եւ անարհամարհեալս (Ն. Ն. 657՝ անարքութեան) բարւոյ ըստ առաքելոյ, որ ասէ թէ Վհուսան հոգայ զՏեառն, այլ որ պիղծ համարին զամուսնութիւն, նզովեալ լիցին էջ 99բ, էջ 106ա)։

Հոդ. Ժ, էջ 195 (հուն. հոդ. 10, էջ 490)։ Հունարենը չունի միայն Վգեր ի վերոյ են և երկրորդ Վն-ը։

Ահա Ն. Ն. 639, 657 ձեռագրերի ունեցածը, Վ. Որք կուսանան վասն հաւատոյ (հուն.—ում՝ $\delta\iota\alpha\ \tau\omicron\nu\ \kappa\upsilon\rho\iota\sigma\tau\omicron\nu$) եւ զանձինս զեր ի վերոյ ունին քան զամուսնացեալս, նզովեալ լիցին (էջ 99բ, էջ 106բ)։

Հոդ. ԺԱ, էջ 195 (հուն. հոդ. 11, էջ 490)։ Հայերենի Վհաւատարել և յանձն առնուլ-ի զիմաց հունարենը ունի $\lambda\omicron\iota\nu\omega\nu\epsilon\iota\nu\ \tau\alpha\ \tau\omicron\ \chi\lambda\eta\rho\epsilon\sigma\iota$ (մասնակցություն ունենալ հրավերներին), իսկ հունարենի $\delta\iota\alpha\ \tau\omicron\ \epsilon\zeta\epsilon\upsilon\tau\epsilon\lambda\iota\zeta\epsilon\iota\nu\ \tau\omicron\ \gamma\iota\nu\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$ (ցածր համարելով արվածը) համարվում հայերենում զրկված է Վ և արհամարհիցեն ձևով։

Այս հոդվածը Ն. Ն. 639, 657 ձեռագրերում ունի ընդամիջարկություն, որը մի քանի այլ ձեռագրերում գտնում ենք հոդվածի վերջում. Վ. Որք ազարս առնեն հաւատով սրբութեամբ եւ կամ որք կատարեն զիշատակս վկայից եւ կոչեն զեղբարս իւրեանց յազարս կամ ի ժողովս վկայիցն, ըստ առաքելոյ, որ ասէ թէ. ՎՄի՛ թողուլ զժողովս միաբանութեան, որպէս սովոր են ոմանք եւ արհամարհէ ոք եւ ոչ երթան, նզովեալ լիցին (էջ

Հող. Ժե, էջ 197: Այս հողվածք № 650 ձեռագրերում պահվել է այսպես. «Ժե. Կանայք որ յորբերեն զվարս զլիսոյ իւրեանց, որպէս Թէ ի հաւատս (հուն. ἀσφαλῖς բառի փոխարեն) կայցեալ իցէ եւ այնու աւրինակաւ ազաւթական կամին լինել, անարգեաց նա զկանոնս առաքելական, որ ասէ. «Կինմարդ մի՛ գերծցի եւ նա ընդ ոտն եհար գհրաման», նզովեալ լիցի» (էջ 100ր, հմմտ. № 657, էջ 106ր): Մինչդեռ մի քանի այլ ձեռագրերում սկիզբըր համապատասխանում է Կանոնագրքի ունեցածին, իսկ վերջին մասը ընդարձակ է. «Երբեք եթ ռոն եհար եւ արհամարհեաց զհնազանդութիւնն, եւ անարգեաց զկանոնս առաքելական», եթէ «Կինմարդ մի՛ զերծցի եւ նա ընդ ոտն եհար գհրաման», նզովեալ լիցի» (№ 648, էջ 106ր):

19բ, հմտ. նաև № № 649, էջ 40բ, 650, էջ 44բ, 651, էջ 32ա, 2964, էջ 58բ, 3369, էջ 50ա, 3562, էջ 291ա)։

Հոդ. ԺԸ, էջ 197 (հուլ. հոդ. 18, էջ 491). Հայերենն ընդարձակ է, այստեղ ավելի է լինում պահպանում... մեծ ժողովուրդ հատվածը։ Մակայն № 659 և 648 ձեռագրերի խմբի նույն հոդվածը չափազանց ընդարձակ է. ահա վերջինս այդ ձեռագրերում. ա) «ԺԸ. Որք արհամարհեն եւ ընդոտնեն զհրամանս եւ զսահման Արարչին զկանոնս նախնականս զկիրակի, քանզի ի հանգիստ եւ յուրախութիւն վասն մարդասիրութեան իւրոյ տուեալ է որդւոց մարդկան, եւ նոքա ի պահս արկանեն եւ ի տրտմութիւն եւ ի գործ իբրեւ զայլ աւուրս, քանզի զվեց աւուրս զգործեալ զմեզսն՝ պահելով զպատուիրանսն եւ ազաւթիցն պարագելով ջնջեսցես ի բաց զմեզսն. ապա եթէ ի գործ արկես ի պահս եւ ի տրտմութիւն՝ ոչ գտցես հանգիստ յարքայութեանն Աստուծոյ, եւ մեծ ժողովն նիկիայ նշովէ եւ արտաքս մերժէ» (№ № 659, էջ 100բ, 657, էջ 106բ—107ա)։ բ) «ԺԸ. Որք անարգեն եւ ընդոտնեն զհրամանս Արարչին զկանոնս նախնականս, քանզի ի հանգիստ եւ յուրախութիւն եւ վասն մարդասիրութեան իւրոյ որդւոց մարդկան զմեծ աւր կիրակէի. եւ նոքա ի պահս արկանեն եւ ի տրտմութիւն եւ ի գործ, որպէս զայլ աւուրս, քանզի զայլ աւուրս զմեզս գործեալս պահելով զկիրակէն եւ ազաւթից պարագելով ջնջեսցեն ի մեզսն։ Ապա եթէ ի գործ արկես ի պահս եւ ի տրտմութիւն՝ ոչ գտցես հանգիստ յարքայութեանն Աստուծոյ. եւ մեծ ժողովն նշովէ եւ արտաքս հանէ, զի են ոմանք որ յաւուր կիրակէի ծունր գնեն եւ կամ յաւուրս Պնտէկոստէիցն. կամ եղբւ. զի ամենապէս ամենայն իշխանութեան միաբան արժան է զկարգ, զոր ինչ եղ սուրբ ժողովն՝ պահել, զի յոտն կալով մատուցեն զազօթն Տեառն ամենայնի» (№ 648, էջ 19բ—20ա, հմտ. նաև № № 649, էջ 40բ—41ա, 650, էջ 44բ—45ա, 651, էջ 32ա, բ, 2964, էջ 58բ, 3369, էջ 50ա, 3562, էջ 291ա, բ)։

Հոդ. ԺԹ, էջ 197—198 (հուլ. հոդ. 19, էջ 491—492). Հայերենը մի փոքր ընդարձակ է. «այսինքն է ցաւոց և վշտաց ամբարնաւաճեաց և», «և զկարգեալ», «և արհամարհեաց», «և խորհուրդ» հատվածները և բառերը հուն.-ը չունի, թեև ճիշտ է արտահայտում հունարենի միտքը։ Այս հոդվածը՝ մի քանի ձեռագրերում, այլ խմբագրութիւններ ունի՝ ա) «ԺԹ. Եթէ վարդապետ պահս քաղոքեցէ ժողովրդեանս եւ ոչ ոք իցէ հիւանդ եւ ախտածէտ, այլ առողջ մարմնով եւ կատարեալ մտաւք, եւ ամբարտաւանել ընդ ոտն հարկանիցէ զպահսն եւ անարգիցէ զհրամանս քաղոքին՝ նշովեցէ զնոսս սուրբ ժողովն» (№ № 659, էջ 100բ—101ա, 657, էջ 107ա)։ բ) «ԺԹ. Եթէ վարդապետն պահս քաղոքեցէ ժողովրդեանս եւ ոչ ոք իցէ հիւանդ, այլ առողջ մարմնով եւ կատարեալ հասակաւ, եւ ամբարտաւանեալ ընդ ոտն հարկանիցէ զպահսն եւ անարգեաց զհրամանս քահանային իբրեւ կրեցին ի նմա կատարեալ միտք եւ խորհուրդ» նշովեալ լիցի» (№ 648, էջ 20ա, հմտ. նաև № № 649, էջ 41ա, 651, էջ 32բ, 2964, էջ 59ա, 3369, էջ 50ա, 3562, էջ 291բ)։

№ 650 ձեռագիրը չունի ԺԹ և ի հոդվածները։

Հոդ. Ի, էջ 198։ Միայն № № 659, 657 ձեռագրերում այս հոդվածին նախորդում է մի ընդարձակ հատված. «Ի. Ջոր ոչ մարդ ոք այլ Հոգին սուրբ բերանով մարդարէին, թէ շարեցէ պահս, քաղոքեցէ պաղատանս եւ վայ կարգեցէ անձանց»։ Եւ արդ եթէ ոք զացի ի մարդկանէ, որ զայս հրամանս ստուգանիցէ, քանզի ետ արարին Յիսուս է աւր ուրախանալ ի փառս Աստուծոյ, եւ զայս և աւր եկեալ զայսչափ աւուրս զգործեալ զմեզսն ի բաց լուայ, զոր ասեն. «Լուացարուք, սրբեցարուք, ընկեցէ զչարիս ձեր յանձանց. ոչ եթէ ես կարաւտ ինչ եմ ձեր պահաւք կամ պիտոյ ինչ է ինձ, այլ զձեր զաւուրս խորհիմ, զի զուք նորափետուր զարգարիցիք յարքայութեան իմում»։ Արդ եթէ ոք ի մարդկանէ կատարեալ հասակաւ եւ ողջ մարմնով քրիստոնէ անուն ի վերայ եւ և աւր զպահսն ի զլուի ոչ ասացի, նշովեալ լիցին ի սուրբ ժողովոյն» (№ 659, էջ 101ա, բ, 657, էջ 107ա)։

Այս ինչպես և ԻԱ, ԻԲ, ԻԳ հոդվածները հունարենը չունի, սրանք հավանաբար կազմվել և մուծվել են Կանոնագրքում հետագայում։ № 649 ձեռագիրը ևս չունի ԻԱ, ԻԲ հոդվածները։

Հոդ. ԻԲ, էջ 198 (հուլ. հոդ. 20, էջ 492)։ «Εἰ τις αἰτιώτο ὑπερηγάνω διαθεσσε καρχημένως, καὶ βδελυσσομενος τὰς συνάξεις τῶν μαρτύρων, ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς γινόμενας λειτουργίας, καὶ τὰς μνημὰς αὐτῶν, ἀναθεμα ἔστω».

Այս հոդվածը հունարենում զրկված է 20-րդ համարի տակ և զրանով էլ ավարտվում է հունարեն ընագիրը։ Հոդվածի հայերեն ընագիրը մասամբ ընդարձակ է և այլափոխված։

№ 659 և սրան հարող ձեռագրերում ԻԲ և ԻԳ հոդվածները միացված են նշված որ-

պես մի հոգված (ՆՆ 659, էջ 101բ, 648, էջ 20բ, 650, էջ 45բ, 651, էջ 32բ, 657, 107ա, բ, 2964, էջ 59բ, 3369 էջ 50բ, 3562, էջ 292ա)։

Լուդ. ԻԴ, էջ 198: Մի քանի ձևադրեր մինչև հոգվածի սկսվելը ունեն վերնադիր՝ «Վասն սպասաւորաց եւ պաշտօնէից սրբոյ եկեղեցւոյ» (ՆՆ 648, էջ 20բ, 650, էջ 45բ, 651, էջ 33ա, 2964, էջ 59բ, 3369 էջ 50բ, 3562, էջ 292ա), այնուհետև ԻԴ հոգվածը։

Վերջարան, էջ 198—201 (հուն. էջ 492): Հունարենում՝ Պիտրայի և Լաուխերտի մոտ ինչպես և Նյուտոն-ում վերջարանը դրված է որպես 21-րդ հոգված։ Կանոնադրքում եղած վերջարանը համապատասխանում է հունարենին, միայն թե հայերենում, սկսած 201-րդ էջի 5-րդ տողի «Ջայս կանոնս» հատվածից մինչև վերջարանի ավարտը հունարենում չկա, այդ, թերևս, հետադայի ավելացում է։ Հնարավոր է սակայն, որ հայերենի թարգմանութեան համար հիմք հանդիսացող հունարեն բնագիրն այս հատվածը ունեցել է։ ՆՆ 659, 657 ձևադրերը չունեն վերջարանի սկզբից մինչև 201-րդ էջի 5-րդ տողի «զի կատարեսցի» բառերը, իսկ այնուհետև ունեն վերջին փոքր մասը (էջ 102ա, բ, 107բ)։ Մյուս ձևադրերն ունեն վերջարանի ավելի փոքր մասը՝ 201-րդ էջի ութերորդ տողի «Դանդի ես ոմանք» բառերից մինչև վերջ (ՆՆ 648, էջ 20բ, 650, էջ 45բ, 651, էջ 33ա, 2964, էջ 69ա, 3369, էջ 51ա, 3562, էջ 292բ)։

ԱՆՏԻՈՓԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԻ

Առաջին վերնագիր, էջ 202: Մի քանի ձեռագրերում այս վերնագիրը չունի առանձին տարբերություն, սակայն տարբեր է նշված հոգվածների քանակը՝ ԻԳ (23) (ՆՆ 648, էջ 20ր, 649, էջ 42ա, 650, էջ 46ա, 651, էջ 33ա, 2964, էջ 60ա, 3562, էջ 292բ):

Ծանկ, էջ 202—204: Վերևում նշված, ինչպես նաև ՆՆ 3369, ձեռագրերում չի պահվել ցանկը՝ ի ձեռագրում ժ հոգվածի վերնագիրը ցանկում զրված է ն և Զ հոգվածի վերնագրերի միջև:

Ի դեպ այս ցանկը ի ձեռագրում մի փոքր խանգարված է. այդ նկատելով՝ ձեռագրի 103բ և 104ա էջերի միջև ամրացված փոքրիկ թղթի վրա գրվել զրել Ե. «Այս գլխոյս (իմա Անտիոքի ժողովի հոգվածների ցանկը—Վ. Հ.) գհամար տանց գլխոցն լաւ որոնելով քննեա՛, զի ծուռն և սխալն բաղում է»:

Երկրորդ վերնագիր, էջ 204: Վերևում նշված ձեռագրերը չունեն այս վերնագիրը:

Առաջաբան էջ 204 (հուն., էջ 455): Հունարենը (միայն Պիտրայի մոտ) ևս ունի առաջաբան, որը սակայն ընդարձակ է՝ Հայերեն և հունարեն առաջաբանները բոլորովին տարբեր բնագրեր են:

Կանոնագրքում եղած այս առաջաբանը մի քանի ձեռագրերում վերջից շարունակվում է. «Վասն որոյ ժողովեալ յԱնդիոք եպիսկոպոսք ԼԱ յիշխանութենէ հովտաց Ասորւոց, ի Փիւնիկեցւոց, ի Նախնեաց, յԱրարացւոց, ի Միջագետաց, ի Կիւրիկեցւոց, ի Սուրեցւոց սահմանեցին ԻԳ բան» (ՆՆ 648, էջ 21ա, տես նաև ՆՆ 649, էջ 42ա, 650, էջ 46ա, 651, էջ 33ա, 2964, էջ 60ա, 3562, էջ 292բ): ՆՆ 3369 ձեռագրում այդ մասը նույնությամբ գտնում ենք, սակայն այստեղ վերոբերյալ հատվածի վերջին «ԻԳ» բանն բառերի փոխարեն կարդում ենք. «Զայս մի մաս կանոնքս» (էջ 57բ). զբանով իսկ, հավանաբար, այս տողերի հեղինակը հասկացնել է տալիս, որ ՆՆ 3369 ձեռագրում Անտիոքի ժողովի կանոնախումբը չի բերվում լրիվ, այլ որոշ հոգվածներ համառոտելով, որոշ հոգվածներ էլ բաց թողնելով: Առաջաբանի՝ վերևում նշված շարունակությունը սերտ աղբյուս ունի առաջաբանի հունարեն բնագրի հետ. այստեղից էլ ենթադրում ենք, որ այս կանոնախմբի սկզբնական թարգմանություն ժամանակ հոգվածների հետ թարգմանված է եղել նաև առաջաբանը, իսկ երբ Հովհաննես Օձնեցին կաղմել է իր ժողովածուն, զուրս է նետել այդ առաջաբանը՝ փոխարեն մի համառոտը գրելով, որին և կցել է հոգվածները: ՆՆ 648-ի խմբին պատկանող ձեռագրերում եղած առաջաբանը, որ բերեցինք. վերևում, մեր կարծիքով բաղկացած է երկու մասից. նախ՝ Հովհաննես Օձնեցու գրածից, երկրորդ՝ հունարեն առաջաբանի հայ թարգմանությունից վերցված որոշ տեղեկություններից:

Հոդ. Ա, էջ 205—206 (հուն. հոդ. 1, էջ 456): Հայերենը հունարենի բառացի թարգմանությունն է, եթե նկատի չունենանք հետևյալ երեք փոքրիկ տարբերությունները. ա) հունարենը չունի հայերենի «եւ գառաքելոցն իբրեւ» հատվածը, բ) հայերենի «կապել» բառի փոխարեն հունարենն ունի πείρα ἀπολογιστος (զատկի հաղորդություն չտալ): Այս հատվածը պետք է լիներ այսպես. «Վասն ամենասուրբ տաւնից փրկութեան զատկի հաղորդութիւն չտալ (կամ անմասն առնել հաղորդութեան) եւ մերժել յեկեղեցւոյ» գ) հայերենն ունի «եւ ընդ Հրէայս կատարեսցէ զտաւնս», իսկ հունարենը՝ καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεῖν τὸ πείρα: Զատիկը՝ τὸ πείρα արտահայտված է «տաւն» բառով:

Մի քանի ձեռագրերում այս հոգվածը խիստ համառոտ է. «Ա. Ամենայն ոք որ եւ իցէ որ համարձակեսցի եւ լուծցէ զսահմանս սուրբ ժողովին Նիկիա որ յաղազս ամենասուրբ տօնից (ՆՆ 3369՝ տառից) փրկութեան՝ այսպիսին հատցի եւ որոշեսցի ի պաշտամանէն» (ՆՆ 648, էջ 21ա. տես նաև ՆՆ 649, էջ 42ա, 650, էջ 46ա, 651, էջ 33բ, 2964, էջ 60բ, 3369, էջ 57բ—58ա, 3562, էջ 292բ):

Հող. ԺԳ, էջ 213—214 (հուն. հող. 13, էջ 461): *Բացի հայերենի, չկամ համարձակեցնել ըստերից, որ հուն.-ը չունի, մնացածը համապատասխանում է հունարենին:*

Հոգ. ԺԴ, էջ 214—215 (հուլ. հոգ. 14, էջ 461): Մի քանի ձեռագրերում հոգվածը վերջից շարունակվում է. «անդի են եւ մայրաքաղաքաց եպիսկոպոսն յիւրում ատենին լուծցէ զկարծիս խարդախութեան» (Ք Ն 648, էջ 22բ, 649, էջ 43բ, 656, էջ 48բ, 651, էջ 34բ, 2964, էջ 63ա, 3369, էջ 59ա, 3562, էջ 294բ):

Հոգ. ԺԵ, էջ 215 (հուլ. հոգ. 15, էջ 461): Բացառությամբ հայերենի երկու հատվածներին՝ «և չարախաւսիցի», «կամ իբաւ ոք իշխեսցէ առնել այնպիսւոյն», որ հունարենը չունի, մնացածը համապատասխանում է հունարենին:

Մի քանի ձեռագրերում բնագրի «այսպիսին մի» բառերի միջև գտնուում ենք հետևյալ հատվածը. «արտաքս բնկեսցի, զի ոչ յերկիր եւ ոչ յաղբէ պիտանացու ըստ բանին տևառն եւ» (Ք Ն 648, էջ 22բ, 649, էջ 43բ, 650, էջ 48բ, 651, էջ 34բ, 2964, էջ 63բ, 3369, էջ 59բ, 3562, էջ 294բ):

Հոգ. ԺԶ, էջ 215—216 (հուլ. հոգ. 16, էջ 462). Հայերենն ունի աննշան մի երկու շեղում. օրինակ՝ հունարենի τον θρόνον (գահ, աթոռ) բառը հայերենում հղված է «գահամանն», կամ հուն. τελευτας (կատարյալ)՝ հայերենում «բազում»: Իսկ հոգվածի վերջին «կատարեալ եւ ժողով լիցի» իբրեւ չիցէ նա ընդդէմ մաւր քաղաքաց եպիսկոպոսին մասը հունարենում այսպես է. τελευτων οε εχειν τον εινα συνδοτον η συμπαροιστι και ο της μητροπολιεως (կատարյալ ժողով է այն, որին ուրիշների հետ մասնակցում է և մետրոպոլիտը)։ Ք Ն 648, 649, 656, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում այս հոգվածը չի պահպանվել:

Հոգ. ԺԷ, էջ 216—217 (հուլ. հոգ. 18, էջ 462): Հունարենը չունի «և ոչ հեռանալ» հատվածը: Հունարենի εις παροιαν μη απέλθει εις την εχαιοτοτονίτη հատվածը հղված է «ի հաւառ ուրեք և յիշխանութիւն իւր չեղև երթալ» ձևով, իսկ վերջին օ ան η Եղէ «παρχιας τελευτας συνδοτος χρινασας το παριστάμενον» օրիշ հատվածը՝ «մինչև իշխանութեանն կատարեալ ժողով ժողովիցի իբաւունս առնել և ի վեր բառնալ զինչ արժանն իցէ որոշել, սահմանել, կարգել վասն նորա»:

Հոգ. ԺԹ, էջ 217—218 (հուլ. հոգ. 19, էջ 462—463): Բացառությամբ հայերենի «ի տեղուղ իւրում յոր տեղի աւծաւն», «որ արտաքոյ», «եւ անհաստատ», «ամենայն իմաստութեամբ եւ երկիւղածութեամբ» հատվածներին, որ հունարենը չունի, մնացածը նույնությամբ գտնուում է հունարենի հետ:

Ք Ն 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում չեն պահպանվել ԺԹ, Ի, ԻԱ հոգվածները: Եւ ձեռագրում այս և հաջորդ հոգվածները միացված են միմյանց:

Հոգ. Ի, էջ 218—219 (հուլ. հոգ. 20, էջ 463): Հայերենը հոգվածի միջին մասում մի փոքր շեղում ունի. այստեղ հղված է. «մին յերրորդ շարաթու տաւնից Ջատիկն», մինչդեռ հունարենն ունի μεν μετὰ τήν τριτην εβδομαδα της εορτης του Πασχα. Հայերենում չի պահպանվել «և հետո» (μετὰ)։ Այնուհետև, հուն.-ի ὥστε τήν τετάρτην εβδομαδὴν της πεντηκοστης επιτελεισθαι τήν συνδοτον, υπομινύσχοτος τοὺς ἐπαρχιώτας τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει հատվածի դիմաց հայերենն ունի «իբրև կատարիցի ի չորրորդումն շարաթու Պենտադոստէին, ժողովին առ ի յիշատակել ժողովոյն զիբր իշխանութեանն»։ Մի փոքր տարբեր է երկրորդ ժողովի ամսաթիվը: Հայերենում նշված է «և զերկրորդ անգամ» ժողով լինել յիս հոկտեմբերի, որ է Ժ-բ գ հոռոմի ամսոյ, իսկ հուն.-ում՝ տիդ δὲ δεοτερην συνδοτον γίνεσθαι ἰδού Οκτωβριαις, ἥτις ἐστὶ δεκάτη ὑπερβερταίου. Հուն.-ում նշված է հոկտեմբերի 15-ը, որ է հյուպերերետայի 10-ը, մինչդեռ հայերենում նշված է «յիս հոկտեմբերի, որ է Ժ-բ գ հոռոմի ամսոյ»:

Տարին երկու ժողով լինելու մասին տե՛ս նաև Կղեմեսի ԼԵ և Նիկիայի Ե հոգվածները և համապատասխան ծանոթագրութունները (էջ 553, 563): Տարբեր է նաև վերջին մասը. հմմտ. ἄνευ τῶν πεπιστευμένων τας μητροπολεις և «առանց կամաց և հաւանութեան որ իցէ մաւր քաղաքաց եպիսկոպոսն»։ Հունարենը չունի «և մերձեսցին», «և փնտսեալ», «զանձինս իւրեանց» բառերը: Մնացածը համապատասխանում է հունարենին:

Հոգ. ԻԱ, էջ 219 (հուլ. հոգ. 21, էջ 463—464): Եթե նկատի չունենանք հայերենի «և աւծաւն», «կամակարել ուրեք յեկեղեցւոյ» հատվածները, որ հուն.-ը չունի, մնացածը համապատասխանում է հունարենին:

Հունարենի 22-րդ հոգվածը (էջ 464), որը վերաբերում է եպիսկոպոսներին, որոնց արգելում է օտար թեմում ձեռնադրութուն կատարել, Կանոնագրքում չի պահպանվել:

Հոգ. ԻԲ, էջ 219—220 (հուլ. հոգ. 23, էջ 464): Մի քանի ձեռագրերում այս հոգվածի երկրորդ մասը տարբեր է և ընդարձակ՝ Կանոնագրքի ունեցածից, ուստի այն բերում ենք ամբողջությամբ. «Ի. Եթէ եպիսկոպոսի չէ արժան ղոք փոխանակ իւր նստուցանել, եթէ անա մերձեալ իցէ ի մահ: Եթէ այսպիսի ինչ լինիցի, անհաստատ լիցի հաստատու»:

Հոդ. ԻԾ, 223: Այս հոդվածը հունարենը չունի, շատ հավանական է, որ այն ծագել է հնդկ, պատմական որևէ հիշատակարանի հիման վրա և ներշնչում է հավասար այս կանոնախմբի հավաստիության նկատմամբ:

ԼԱՎՈՂԻԿՆԵՒ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Յանկ, էջ 224—228: NO ձեռագրերում ցանկի ՊԱ և ՊԲ հոդվածների վերնագրերից առանձին բառեր հանելով՝ այդ երկու հոդվածի վերնագիրը միացրել են այսպես. «Վասն չհանելոյ շարաթու պահոցն»:

Առաջաբան. էջ 228, հուն., էջ 494: № 648 և սրան հարող ձեռագրերում առաջաբանն ունի շեղումներ, այդ ցույց տալու համար՝ այն կրեքենք ամբողջությամբ. շխկ յետ այսոքիկ գաւրանայ Աւստացոց (№ № 649, 651, 2964 ձեռագրերում՝ Նաւստացոց, իսկ № 3369 ձեռագրում՝ անհաւատացոց) հերձուածն, որ չորրորդքն կոչին, որ բազմայեղ ալլալուծիւնս գաւանէին ի լըլկանս եկեղեցւոյ ժողովեալք Լաւորդիկիա Փռւղացւոց եպիսկոպոսք ի, որք ժողովեալք ի Պատկիանէս ի պէսպէս իշխանութենէ արիանոսաց ջնջուծն առնել նոցա խիթմանց լուծուծն, սահմանեցին կանոնս ՄԾ՝ (№ 648, էջ 24ա, հմմտ. նաև № Ն. 649, էջ 45ա, 650, էջ 49բ, 651, էջ 36ա, 2964, էջ 66ա, 3369, էջ 63ա, 3562, էջ 296բ): Այս ձեռագրերում առաջաբանը բաժանված է երկու մասի և գրված է որպես Ա և Բ հոդվածներ. իսկ բնագրի Ա և Բ հոդվածները վերևում նշված ձեռագրերը չունեն, բացառությամբ № 3369-ի, ուր առաջաբանը գրված է որպես Ա, Բ հոդվածներ, իսկ բնագրի Ա, Բ, Գ, Դ հոդվածները՝ Ծ, Զ, Գ, Դ համարների տակ:

Հունարենը ևս ունի առաջաբան, բայց շատ համառոտ, որը, հավանաբար, ատաղձ է հանդիսացել այս կանոնախմբի Հովհաննես Օմեցու գրած առաջաբանին:

Հունարենի առաջաբանը գտնուում ենք Պիտրայի հրատարակությունում (էջ 494, ծանոթ 1), որ բերում ենք Դիոնեսիոս Կրտսերի լատիներեն համապատասխան վիպակայն հետ միասին. «Ἡ ἀγία σύνοδος ἡ κατὰ Λαοδικεῖαν τῆς Φρυγίας Καπατιανῆς, συγχορευθεῖσα ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀσιανῆς, ὁρους ἐξέθετο ἐκκλησιαστικούς ὡς (m. L., οὕς) ὑποτέτακται». „Sancta synodus guae apud Laodiceam Phrygiae Pacatianaе (sic, rectius quam graece) convenit ex diversis regionibus Asiae, definitiones, exposuit ecclesiasticas, quae subter annexae sunt»: Այս առաջաբանը գտնուում ենք նաև Լաուրիերտի մոտ (էջ 72): Հայերեն առաջաբանի լի Պատկանիանէս-ը Պիտրայի մոտ գրված է Καπατιανῆς: Այս տեղանվան ուղղական հոլովածակը ըստ Հեֆելիեի Πακατιανῆς է (Conciliengeschichte, Erster Band, էջ 721, 723, հմմտ. նաև Դիոնեսիոս Կրտսերի տվյալը, տես Պիտրա, էջ 494, ծանոթ. 1, Լաուրիերտ, էջ 72): Այստեղից էլ՝ հայերենի «Պատկանիանէս» ձևը: Բացի դրանից՝ նույն առաջաբանի «յարիտոսաց»-ի փոխարեն ձեռագրերի մեծ մասն ունեն «յարիտիսա». բառն անհասկանալի է: Հունարենում նշված է ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀσιανῆς (ասիական տարբեր գավառներից (թեմերից): Մեզ թվում է հունարենն է՝ Ἀσιανῆς (ասիական) տեղանունն ընդօրինակությունների հետևանքով աղճատվելով հեռացել է իր սկզբնական իմաստից և հայերենում դարձել «յարիտիսա» և ապա «յարիանոսաց»:

Հոդ. Ա, էջ 229 (հուն. հոդ. 1, էջ 495): Հունարենի վերջին ἀποσίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινῶν ἡμετέραν հատվածը հայերենում թարգմանված է «համարձակել» բառով, թույլատրել համապատասխանում է հուն.-ին: Հունարենի 1—19-րդ հոդվածները սկսվում են περὶ τοῦ որը հայերենի է և Ը հոդվածներում է թարգմանված ճիշտ զվասն այնոցիկ, թույլատրել թարգմանված է՝ «չէ մարթ», «ոչ է արժան» և նման ձևերով:

Հոդ. Դ, էջ 229: Մուլն հոդվածը № 3369 ձեռագիրը չունի:

Հոդ. Ե, էջ 229 (հուն. հոդ. 4, էջ 495): Հունարենի καὶ τὰς λεγομένας ἡμῶν λαμβάνειν (և այսպես ասած մեկուկես վերջին) հատվածը հայերենում թարգմանված է ընդարձակ «ոչ բնաւ փոքր ինչ զտեղոսեաց մասն առնուլ» ձևով:

Հող. 2, էջ 229 (հուն. ճող. 6, էջ 495): Հունարենի տօյ շրջափռոյ բառը հայերէնում թարգմանված է լայնագլուխ և հերձուածողին՝ ձկնով: Այս կանոնախմբում, ինչպէս հետո կտեսնենք, շրջափռոյ-ին համազոր միշտ գրվում է լայնագլի բառը:

Հող. է. էջ 230 (հուն. հող. 7, էջ 496): Հայերենի լեզուատաղիք կամս-ի միջև հուն.-ն ունի Դժու Փաշելուշուր բառերը, իսկ եզակի ձևերումը զրված է հոգնակի ձևով՝ Վհերձու-ծողս:

Հող. Խ. էջ 231 (հուն. հող. 9, էջ 496): Հայերենում ավելացված է «և ընակա» հատվածը, մնացածը համապատասխանում հունարենին:

Այս հոդվածը չի պահպնել № № 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում:

2η. Φ. 1, 231 (1806. 10. 10, 1796): «Παρί τοῦ μὴ δεῖν τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀδελφούς πρὸς γάμου κοινωνίας συγκατεῖν ἐὰν ἐκείνων παῖδις αἰρετικοίς». *Ἰωάννης ὁ φηρὲς ἐν τῇ ἑκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν*

Հող. ժԱ. էջ 231 (նուն. հող. 11, էջ 496): Հայերենի թերքը և Շորպէս ի հրապարակի կամ բնաւին կնոջ մարդոյ հատվածը հունարենում չենք գտնում:

Հող. ժԳ, էջ 232, Այս և ԺԵ, ԺԶ հոդվածները չեն պահվել և և 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում:

Հող. ԺՈ, էջ 233 (հուն. հող. 18, էջ 497): Հայերենը չունի հուն.-ի περί τοῦ սկիզբը
 Հունարենի չափ են աἰῶνες ἐννιάται, (9-րդ ժամին) հատվածը հայերենը չունի. այն պետք է լինի
 չժամ ևս-ի միջև:

№ 3369 Հետազոտում ժե, ժԶ, ժԸ հոգվածները միացված են միմյանց և նշված իՆ համարի տակ:

Հող. ԺԹ, էջ 233—234 (հուն. հող. 19, էջ 497—499): Հունարենում չկա հայերենի
 լեւ որ յաշտիճանին, եւ ոչ եթէ կէսսարկաւադաց թէ սաղմոսողոզս հատվածը, ծնացածը
 համապատասխանում է հունարենին: Մինչդեռ մի քանի ձեռագրերում, այդ հատվածը
 հայսլեւ է. լեւ որ աշտիճանին եւ ոչ կէսսարկաւադաց եւ զրակարդացաց եւ սաղմոսողոզաց:
 Ճ 648, էջ 24ր, հմտմ. նաև Ճ 649, էջ 46ր, 050, էջ 49ր, 651 էջ 37ա, 2964, էջ 67ր,
 3562, էջ 297ա, բ, 3369, էջ 64ա:

[illegible]

ζνη. ΗΠ, 12 234 (Ηελ. Η.Η. 21, 12 498): "Οτι ου δεῖ ὑπηρετας εἶναι γῶραν ἐν τῷ δια-
κονικῷ, καὶ ἀπεσθαι δεσποτικῶν (ω. Σύν., III, τῶν ἱερῶν ἡμ. δεσποτικῶν) σκευῶν".

Հայերենն ընդարձակ է և Վերջին շառ սրբել... մատչիցի՝ մասը հունարենը չունի։ Հունարենի սկրիպտը (հյուպերեստ) բառը գործածվում է սպասավոր իմաստով՝ Հենց այդպես է գործածել նաև Մ. Պորենացին իր Պատմության մեջ չի ծերունույ ըսհանայէն Դանիէլը, որ աշակերտ էր սրբոյն Գրիգորի և հիւպերէստ (III, ԺԴ, հմմտ. Մ. Պորենացու Պատմության Ստ. Մալխասյանի աշխարհաբար Թարգմանությունը, Ժեհան, 1961, էջ 278)։ Եվայա սուսորը իմաստով է գործածված նաև Նիկիայի կանոնախմբի ժե կանոնում՝ շև սարկաւա-գին իշխանութիւն լիցի... Ի սպասու կալ եպիսկոպոսին՝ (հմմտ. հուն. καὶ ἐπιμενεῖσθαι οἱ οὐάχονοι . . . τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπέρκειται εἰσὶν էջ 565-ում, տես նաև այդ հոդվածի Զոնարասի մեկնությունը՝ Σύστημα, II, 455 և հմմտ. Սարգիսի կանոնախմբի Ժ, ԺԱ, ԺԳ, ԺԾ հոդվածները և այլն)։ Սակայն, Հավորիկի սույն հոդվածի իրենց մեկնություններին մեջ Զոնարասը և Բարսամուր հիուպերեստը նույնացնում են կիսասարկավազի հետ՝ Զոնարաս՝ ὑπέρκειται λέγονται οἱ υποδιάχονοι, Բարսամուն՝ ὑπέρκειται λέγονται οἱ υποδιάχονοι (Σύστημα, III, ΑΒ΄γιν, 1583, էջ 190)։ Այդ պատճառով էլ այս և հետագայի մի քանի հոդվածներում ո՛ւր ὑπέρτερος-ը Թարգմանված է շէսսարկաւադս։

Հող. ԻԲ, էջ 234 (հուլ. հող. 22. էջ 498): «Օτι ου δεῖ ὑπηρετεῖν ὡράριον φορεῖν, οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιπεῖν»: Հայերենում հողվածի վերջին բ է զուսն պահելոյ... ագաւթից մասն ընդարձակ է Մի քանի ձեռագրերում ամբողջ հողվածը ընդարձակ է. «Զէ մարթ կէսսարկաւադին կտաւ զուսովք արեանել և յայնպէս կարգաւ կամ սաղմոսել և ի զուսն պահելոյ հեռանալ բնակին և ոչ ի պատճառս աղաւթից» (Ք Ք 50, էջ 50բ, 551, էջ 37ա, 296Ը, էջ 67բ, 3359, էջ 64բ).

Հոդ. ԻԳ, էջ 234: Ք Ք 650, 651, 2964 ձեռագրերն այս հոդվածը չունեն:

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԶԻ ԿԱՆՈՆԱՔՈՒՄԲ

Սաճի, էջ 243—244: ԱՅ 659 ձեռագրի ցանկը գրչի կողմից նոր է կազմված և փաստորեն երեսուն հոդվածների վերնագրերի փոխարեն այնտեղ զանազան էջ 27 հոդվածների վերնագրեր, ընդ որում երկու վերնագիր վերաբերում է մեկից ավելի հոդվածներին: Հոդվածների վերնագրերի գիմաց հայկական տասներով գրված են հոդվածների համարները: Ահա այս ցանկը:

«Յանգ կանոնաց Լուսավորչին

Քահանայից Ա, Բ, Գ	Կոծ ղնդաց ժէ
Հեթանոսաց Դ	Նշխարաց մարտիրոսի ժԸ
Երկհակի և Լուսի Ե	Նկատողաց զխառնակուճն անասնոց ժԹ
Երկ[ը]որդաց ամուսնացելոց Զ	Անապատաւորաց Ի
Յանդէպ ուտողաց Է	Արհամարհողաց զկուր (ՏԻԸ) մեռելոյ ԻԱ.
Գաղտ պսակի Ը	Քոստովանութիւն յայանողաց ԻԲ
Արեւանկաց Թ	Կնոջ արձակելոյ ԻԳ, ԻԴ
Ջիւմուլաց Ժ	Արբեցողաց ԻԵ
Իգացելոց ԺԱ	Կաշառառուաց ԻԶ
Թովչաց ԺԲ	Ջեռնածուաց ԻԷ
Կուսանաց ԺԳ	Կիրակէի ԻԸ
Մանկանց առանց կնքոյ մեռանկոյ ԺԴ	Վայրապար նդովողաց ԻԹ
Ջգերեզմանս բացողաց ԺԵ	Նուիրելոց կուսից Լձ (էջ 103 ա, բ):
Ջգիսն եղողպտելոյ ԺԶ	

Ինչպես գտվար չէ նկատել, այս վերնագրերը կազմված են հոդվածների հաջորդականությամբ, համապատասխան: Համեմատությունների համար չօգտագործված մյուս ձեռագրերը առաջին վերնագիր և ցանկ չունեն (տես ԱՅ 648, էջ 31ա, 649, էջ 77բ, 650, էջ 86բ, 651, էջ 64բ—65ա, 2964, էջ 110բ, 3562, էջ 303ա):

Երկրորդ վերնագիր. էջ 245: Այս վերնագրին մի փոքր հավելում ունեն երեք ձեռագրերի բնագրերը. «Կանոն սրբոյն Գրիգորի Պարթևի յաւելուճն Նիկիական» (ԱՅ 659, էջ 105բ). «Կանոնք առաք[ելոյն] Ի (ԱՅ 657 լուսի առաքելոյն Ի) սրբոյն Գրիգորէ (ԱՅ 657՝ Գրիգորի) Պարթևի Հայոց Լուսաւորչի եւ առաքելաշնորհ վկայի (ԱՅ 657՝ արհի) յաւելուճն Ի Նիկիական կանոնս (ԱՅ 657՝ զլուսիք Լ)» (ԱՅ 6459; էջ 83բ, 657, էջ 135ա): «Յաւելումն Նիկիական» և «Յաւելումն Ի Նիկիական կանոնս» բառերը համաժ. Մ. Քորենացու «Պատմութիւն Հայոց»-ի (Տփղիս, 1913, գիրք 2-րդ, գլ. 7, էջ 241) ըստի ինչ զլուսիս յիցքեցէ Ի կաւնոնս ժողովոյն յաւելուլս կամ Ազաթանգեղոսի «Պատմութիւն Հայոց»-ի (Տփղիս, 1909, էջ 463—466) «Ի նոյն լուսաւոր կաւնոնս յաւելուլս» (ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.) հատվածների հետ:

ԱՅ 657 ձեռագրում վերահիշյալ վերնագրի տակ նշված են 83 հոդվածներ (էջ 135ա—146ա). Կանոնագրում եղած Գրիգոր Լուսավորչի կանոնախմբի 30 հոդվածներից 17-ը՝ Ա, Բ, Գ, Ե, ԺԳ, ԺԹ, ԻԲ—ԻԵ, ԻԸ, ԻԹ գտնում ենք ԱՅ 657 ձեռագրում, իսկ 13 հոդվածներ՝ Գ, Զ—ԺԲ, Ի, ԻԱ. ԻԶ, ԻԷ, Լ չեն պահպանում այս ձեռագրում. մնացած 66 հոդվածները այլ բնագիր են և զրված են Գր. Լուսավորչի անվան տակ:

Հոդ. Դ, էջ 245: Սույն հոդվածը ամենայն հավանականությամբ Անկյուրիայի ժողովի է հոդվածի համառոտումն է: Հետևապես այստեղ խոսքը վերաբերում է ոչ թե հեթանոսների տուն գնալուն, այլ նրանց տներին մասնակցելուն: Այստեղից էլ բնագրի «Ի տունս»:

պետք է ուղղել թի տաւնս, ինչպէս վարվեցինք Անկյուրիայի ժողովի վերոհիշյալ հոգւածի
համապատասխան հատվածի հետ, քանի որ ձեռագրերի մի մասը տալիս էր թի տաւնս:
Այստեղ այդպէս չվարվեցինք, որովհետեւ ըստ ձեռագրերն ունեին թի տաւնս ընթեր-
ցումը:

Հոդ. ԺԲ. ԼԿ 246: ԱՅ 651 ձեռագրում չի պահվել այս հոգւածը:

Հոդ. Լ, ԼԶ 249: Մի քանի ձեռագրերում է հոգւածը վերջից շարունակվում է.
թիսի որ խոտորիցի եւ յանցանիցէ զփրկական խորհրդովն՝ դամենայն ժամանակս
կենաց իւրոց պարտի լալ այնպիսին եւ խոտորվանել եւ ի ժամանակի ելից իւրոց յաշխար-
հէս արժանի լիցի սուրբ հաղորդութեանն» (Ն 2964, էջ 112բ. տես նաեւ Ն 26 649, էջ 79ա,
650, էջ 86բ—87ա, 651, էջ 66ա): Իսկ Ն 659 ձեռագրում «մարդասիրեսցէ» բառին հաջոր-
դում է մի այլ հատված, որը, սակայն, մեր կարծիքով, կապ չունի է հոգւածի հետ եւ հան-
դիսանում է զրչի բացատրութիւնը. ահա այդ հավելումը. «Եւ արդ, զայս ամե-
նայն զրեցար աս ի Իորձելոյ զիւրաքանչիւր չափ ապաշխարութեան, զի մի՛ զոք կորուս-
ցուք յայնպիսեաց անտի, այլ զարհուրեալք ի ծանր դատաստանէն եւ յահագին եւ ի մեծ
հատուցման առւերն անտոն մերոյ ընկալցուք զայնպիսին եւ աւղտեցուք զնոսա հան-
դերձ աղաթիւք եւ պատարագաւք եւ յափշտակեցուք զնոսա յորոգայթից սատանայի.
որպէսզի եւ զանձինս մերի արացուք զերծուցանել յահագին տանջանացն Գրիստոսիւ
Արիստոսիւ տէրամյ մերով, որում փառք յարիտեանս. ամէն» (էջ 108ա): Այս հատվածը
Ն 8459 ձեռագրում զրված է որպէս Ա հոգւած (էջ 89բ—90ա):

ՍԱՐԳԻԿԵՒԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր և ցանկ, էջ 250—252: ԱՅ ԱՅ 650 651, 3964 ձեռագրերում Սարգիկեի ժողովի կանոնախմբի վերնագիրը թեև այսպես է՝ «Սարգիկէ կանոնին զլուխ ԻԱ» բայց բնագրում չեն բերվում 21 հոդվածները, այլ նշվում են նրանցից միայն յոթը: ԱՅ ԱՅ 648, 3562 ձեռագրերում այս կանոնախմբի վերնագիրը համարյա նույնն է, ինչ որ վերևում նշվածը. «Սարգիկէ կանոն զլուխ», կամ ԱՅ 649 ձեռագրինը՝ «Սարգիկէ կանոնին զլուխ է»։ Վերջին երեք ձեռագրերում ևս պահվել է միայն յոթ հոդված: Այս ձեռագրերից և ոչ մեկը չունի հոդվածների վերնագրերի ցանկը: Իսկ ԱՅ 3369 ձեռագիրն ունի «Գիր կանոնական Սարգիկեայ որք ժողովեցան» (էջ 51ա): Թեև այս ձեռագիրը նույնպես ցանկ չունի, բայց հոդվածների հաջորդականությունը համապատասխանում է կանոնագրի ունեցածին: Ցանկի և հոդվածների միջև միայն Ո ձեռագրում պահվել է ընդարձակ առաջաբան, որ բերում է նրա ամբողջութեամբ. «Եղև այս ժողովն որ ի քաղաքն Սարգիկեա վասն Աթանասի Աղեքսանդրու հայրապետին եւ Պաւղոսի Խոստովանողի եւ նման նոցին խորհողաց ուղղափառաց, որք ղժողովոյն խոստովանին զնիկիա կանոնեալ սահման: Եւ զի ամենայն արեւելեան յաթոռոցն ուղղափառ հայրապետքն յարիանոսացն հալածեալք էին եւ ինքեանք արիանոսքն զաթոռոս նոցա տիրեալ էին եւ ամենայն քրիստոնեայք բազում չարչարանս կրէին հրամանաւ Կոստաս յաբեւելեան թագաւորի, որ էր աղանդոյն Արիոսի: Եւ զի յարեւմտեան՝ Կոստանդինոս ուղղափառ թագաւորն, եղբայրն Կոստաս, հրաման եհան, զի յարեւմտեան եպիսկոպոսքն ժողովեցին ի քաղաքն Սարգիկեա, նոյնպէս եւ առ եղբայրն իւր առ Կոստաս զրեաց, զի եւ նա հրամայեցէ զԱթանաս ընդունել զարձեալ յառաջին աթոռն իւր եւ ղժողովն առնել, յարպէս զի տեսցեն վասն խնդրոյն, որ ի մէջ նոցա: Եւ ժողովեցան ի քաղաքն Սարգիկեա յարեւմտից եպիսկոպոսք Յ եւ յարեւելից ՀԶ: Եւ զի ոչ զային յարեւելեանքն ամենեքեան ի ժողովն պատճառեալ զպատճառս ինչ եւ որք եկին ասեն՝ «Ոչ է արժան զալ Աթանասի եւ Պաւղոսի ի ժողովս»։ Եւ հաւանեալ վասն աղմկին՝ ոչ եկին ի ժողովն Աթանաս եւ Պաւղոս: Եւ եկեալ ի Փիլիպպոսկալիս ժողովն յարեւելից յայտնապէս զխոստովանութիւն ոչ խոստովանէին զնիկիոյ, որ եւ թղթովք յայտ առնէին յարեւմտեան ժողովոյն որ ի Սարգիկեա, զԱննման կարծիսն հաւատոյն, իսկ յարեւմտեանքն հաստատեցին զհաւատն որ ի նիկիայ եւ ինքեանք զայս կանոն կարգեցին, զլուխ ԻԱ» (էջ 117ար)։

Հոդ. Ա, էջ 252—253 (հուն. հոդ. 1, էջ 468): Հայերենի «եպիսկոպոս ասաց» բառերի միջև հուն.-ն ունի քաղաքի անունը՝ $\kappa\alpha\lambda\epsilon\omega\iota$ Κορδούβη ։ Իսկ հայերենի «եւմեք իշխանութիւն» բառերի միջև հուն.-ն ունի $\tau\omicron\omega\nu$ ἐπισκόπων բառը. մնացածը համապատասխանում է հունարենին։

Որոշ ձեռագրերում, պահվել են Սարգիկեի ժողովի միայն յոթ հոդվածները. զրանք կադմում են այս ժողովի կանոնական որոշումների համառոտ խմբագրությունը: Ահա Ա հոդվածը. «Ոչ է սլարտ եպիսկոպոսի իւրմէ վիճակէն յայլ վիճակ փոխել, զի այնպիսին յազահութենէ է տոշորեալ. քանզի ոչ երբեք ուրեք եպիսկոպոս կարացի դուանել, որ ի մեծ քաղաքէ ի նուաստադոյնսն փոխեցաւ» (ԱՅ ԱՅ 648, էջ 28ա, 649, էջ 48ա, 650, էջ 55ա, 651, էջ 38ա, 3964, էջ 60ր, 3562, էջ 299ա)։

Հոդ. Բ, էջ 253—254 (հուն. հոդ. 2, էջ 469): Հայերենի «արուեստս տանջելիս»-ի միջև հուն.-ն ունի $\sigma\upsilon$ οεχέειν $\alpha\lambda\lambda\alpha$ բառերը. մնացածը համապատասխանում է վերջինիս։

Համառոտ խմբագրությունը այս է. «Բ. Վասն եպիսկոպոսի որ խաբէութեամբ թղթով փոխի վիճակէ ի վիճակ, սակաւ վարձակուրդ ապականէ դոմանս եւ յերեսաց ժողովրդոց

Թուղթ ի մէջ բերէ. այնպիսին եւ ոչ ընդ աշխարհականն ի վաղճանին արժանի լիցի Վաղդութեան (Ն. Ն. 618, էջ 26ա, 649, էջ 48ա, 650, էջ 52ա, բ. 651, էջ 38բ, 2964, էջ 70ա, 3562 էջ 299ա):

Հոդ. Գ, էջ 254—255 (հուն. հոդ. 3, էջ 469—470): Հայերենի «Ծուլիտսի Հռոմայ» բառերի միջև հուն.-ն ունի τῶν ἐπιστολῶν բառը, «են որպէս» բառերի միջև՝ τῶν ἀποστόλων հատվածը. մնացածը համապատասխանում է հունարենին:

Համառոտ խմբագրութիւնը խիստ առժեյ է իմաստից. «Գ. Մի՛ ոք եպիսկոպոս իւր պաւս Երթիցէ, բայց թէ՛ յեպիսկոպոսակցէ իւրմէ կոչեսցի, զի մի՛ փակեսցի զուռն» (Ն. Ն. 648, էջ 26ա, 649, էջ 48ա, 650, էջ 53բ, 651, էջ 38բ, 2964, էջ 70ա, 3562, էջ 299ա):

Հոդ. Դ, էջ 255 (հուն. հոդ. 4, էջ 470—471): Հայերենի «և հաճոյ» ու «զբող» բառերը հուն.-ը չունի. Ն. Ն. 618, 619, 660, 651, 2964, 3562 ձևաղբերում այս հոդվածը չի պահպանում:

Հոդ. Ե, էջ 255—257, (հուն. հոդ. 5, էջ 471—472): Հայերենի «Հռոմայ եպիսկոպոսն» բառերի միջև հուն.-ն ունի ἐκκλ.իցի բառը, մնացածը համապատասխան է միմյանց. Ն. Ն. 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձևաղբերում այս հոդվածը չի պահպանում:

Հոդ. Զ, էջ 257—258 (հուն. հոդ. 6, էջ 472—473): Նախքան Ձ հոդվածի սկսվելը կանոնադրի համահավաք բնաղբի համար օգտագործված մի քանի՝ ABCDEFGHIJKLMNOPQ ձևաղբերում զրկված է «նորին», իսկ E ձևաղբերում՝ «նոցին»։ սրանք վերաբերում են հոդվածի սկզբի՝ «Ὁστος ἐπιστολος ἐπε սովորական դարձվածքին, որ այս հոդվածում չի բերվել և փոխարեն զրկվել է «նորին» կամ «նոցին», այսինքն Ձ հոդվածը ևս հոսիսս եպիսկոպոսի ասածն է: Հայերեն թարգմանութիւնը համապատասխանում է հունարենին, միայն թե հունարենի լրջ, πρῶτον ἐκείνων τῶν ἐναπομειναντα ἐπιστοπων հատվածը հայերենը չունի, այն պետք է գտնվեր «եպիսկոպոս որ» բառերի միջև. ինչպես նաև «և առնէին»-ի միջև հուն.-ն ունի πρῶτον ἐκείνων τῶν ἐναπομειναντα հատվածը:

Հայերենի «բաղմութեան թուղթ ժողովուրդը և քաղաք»-ի զիմաց հուն.-ն ունի τῶν ἀποστόλων հաս. բառը, այսինքն՝ բաղմամարդ քաղաք:

Այս հոդվածը համառոտ խմբագրութիւն մեջ տրված է այսպէս. «Զ. Ոսիսս եպիսկոպոս [այս]աց. թէ՛ զէպ լինիցի բաղում եպիսկոպոսաց ի մի վայր ժողովեալ եւ մի եպիսկոպոսի մնալ անբէն ի ասն է թղթով կոչել զնա եւ մնալ նմա: Ապա թէ՛ ոչ եկեսցէ, ձեռնարկեսցին յոր ինչ ժողովեցան: Եւ ոչ է արժան եպիսկոպոս կարգել ի դեաւդ կամ ի զուգնաքեա քաղաքի ուր երիցունք բնական են. զի մի՛ արհամարհեսցի եպիսկոպոսին անուռն եւ իշխանութիւնն» (Ն. Ն. 618, էջ 26ա, 649, էջ 48ա, 650, էջ 52բ, 651, էջ 38բ, 2964, էջ 70ա, 3562, էջ 299ա):

Հոդ. Է, էջ 258—260 (հուն. հոդ. 7, էջ 473—474). Հայերենում մի քանի տեղ նկատվում են շեղումներ, օրինակ, հուն. αἱ ἀρχαί բառի զիմաց զրկված է «աշխարհական», παρὰ τὸν ἡγεμόνα՝ «եղբարբակցէն», συγκαταλέγουσιν՝ «և պտղտաւնակցէ եպիսկոպոսակցէ», իսկ «աշխարհականաց պատիւս» բառերի միջև հուն.-ն ունի τῶν κατὰ γῆραις συγκαταθετα καὶ ἐπιστολῶν. ἡ. ձ. առաջին հատվածը, որը զուրս է ընկել հայերեն բնաղբից: Մի երկու տեղ հուն.-ի εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον թարգմանված է «ի պաղատն» (այսպէս նաև այլ հոդվածներում), թեև հոդվածի սկզբում զրկված է «իշտ թարգմանութիւն» բառակա՝ «ի բանակա» (=ճամբար): Հայերենի «յանապատ տեղի վասն» հատվածը հուն.-ը չունի, զրա փոխարեն այնտեղ կարգում ենք οὐκ οὐκ οὐκ, «կամ անխոր զատապարտեալ սահեսցի» հատվածի զիմաց հուն.-ն ունի εἰς περιουσιμὸν ἢ νῆσον κατεβιβαζέμεντας և այլն:

Հոդ. Թ, էջ 261—262 (հուն. հոդ. 9, էջ 474—475): Հայերենի «նոցա աւղնականու» թիւն» բառերի միջև հուն.-ն ունի ἀγαθόν. մնացածը համապատասխանում է հուն.-ին:

Հոդ. Ժ, էջ 262—263 (հուն. հոդ. 10, էջ 475—476): Եթե բացառենք որոշ շեղումներ, օրինակ, «զբաղաբաղի սպասաւորութիւն» բառերի միջև հուն.-ն ունի καὶ πρεσβυτέρους. «ընդունել թեթևութեամբ» բառերի միջև՝ τοῖς μὲν καὶ, իսկ հայերենի «եղև առաքեալ»-ի փոխարեն հուն.-ն ունի ἐγένετο ἡδύατα. և այլն, ապա հայերենը համապատասխանում է հունարենին:

Մի քանի ձևաղբերում սույն հոդվածի համառոտ խմբագրութիւնն այսպէս է. «Ժ. Ոսիսս եպիսկոպոս ասաց. զի թէ՛ ոք զմեծատուն կամ զքրդիստիկոս ի հրապարակէ աղաւնսցէ լինել եպիսկոպոս՝ ոչ յառաջ նախ կարգեսցի եթէ ոչ նախ սարկաւազի եւ զբաղաբաղի սպասաւորութիւն կատարեսցէ. զի թէ՛ ընդ ամենայն աշտիճան արժանաւոր կարծեսցի ի կամարն եպիսկոպոսութեան, յասաջաղիմութեան անցանել կարասցէ եւ յիւրա-

Ե Ձ 648, 649, 651, 3964, 3562 ձևադրերում այս հոդվածը չի պահպանվել:

Հող. Գ. էջ 276 (հուն. հող. 4, էջ 509): Այս հողգլածի առթիվ Ն. Մելիք-Քանդյանը դրում է. «Մեր ձեռագրերում... բոլորի մեջ Մաքսիմ շնականը (հմտ. հուն. Μαξιμου του συνιστο—
 ւ. Հ.) Թարգմանված է Մաքսիմ շինական, շնական բառի միտքը չհասկանալուն համար
 (ընդգծումը Ն. Մելիք-Քանդյանին է.—Վ. Հ., տե՛ս «Հայոց եկեղեցական իրաւունքը», Ա
 դիրք, էջ 168): Իդուր է Մելիք-Քանդյանը կշտամբում Թարգմանին. այդ շփոթումը գալիս
 է ոչ թե Թարգմանիից, այլ հետագա դարերի գրիչներից, որոնք ընդօրինակել են Կանո—
 նագրերը: Եվ պատահական չէ, որ համոհավաքի համար մեր օգտագործած մի շարք ձեռա—
 գրեր ունեն ոչ թե «շինական», այլ «շնական»: Ի դեպ Կանոնադրքի տարբեր կանոնախմ—
 բերի Թարգմանիչների հասցեին Մելիք-Քանդյանը նման անուկի կշտամբանքների շատ
 է գրվում:

ԵՓԵՍՈՍԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր, էջ 277: Համեմատական բնագրի համար չօգտագործված մի քանի ձևադրերում այս վերնագիրը նշված է տարբերակներով: Օրինակ. «Եփեսոսի սուրբ ժողովոյն կանոնքին զլուխ Զ» (Ձ № 650, էջ 55ր, 651, էջ 39ա, 2964, էջ 71բ), «Կանոնք Եփեսոսի զլուխ Զ» (Ձ № 648, էջ 27ա, 3562, էջ 300ա), «Եփեսոսի ժողովոյն կանոնքին, զլուխ բ» (Ձ № 649, էջ 49ա), «Կանոնք սրբոց հարցն Եփեսոսի սուրբ ժողովոյն» (Ձ № 3369, էջ 68ա): Նշված բոլոր ձևադրերում էլ Եփեսոսի ժողովի վեց հոգվածներից պահվել է երկուսը՝ Բ և Գ: Իսկ Ձ № 650 ձևադրում որպես վերնագիր թեև նշված է «Կանոնք սուրբ ժողովոյն Եփեսոսի որ ժողովեցան ի հոգւոյն սրբոյ երկերիւրքն եւ կարգեցին տունք ԺԶ» (էջ 214ր), սակայն այդ վերնագրի ներքո բերած կանոնները Սեանտոս եպիսկոպոսի կանոնախումբն են (տես վերևում, էջ 469—474):

Յաճկ և առաջաբան, էջ 277—278: Վերևում նշված ձևադրերից և ոչ մեկը չունի ցանկը և առաջաբանը: Պիտրայի մոտ հունարենում կա ընդարձակ առաջաբան (էջ 515), որը բոլորովին տարբեր է Կանոնագրի ունեցածից: Այս առաջաբանը նույնությամբ գտնուի ենթ Եփեսոսի ժողովի կանոնախմբի մի այլ՝ 18-րդ դարի թարգմանության մեջ (տես Ձ № 1490, էջ 296բ—297ա), միայն թե վերջինիս մեջ նշված են նաև Անտիոքի եպիսկոպոս Նովիանոսի և սրա 34 կողմնակիցների անունները, որոնց չենք հանդիպում Պիտրայի հրատարակության բնագրում, Տնտալմա-ում (II, էջ 192) և Հաուխերտի մոտ: Տնտալմա-ում առաջաբանը ևս տարբեր է Կանոնագրերում և Պիտրայի մոտ եղածից: Այս առաջաբաններից և ոչ մեկը չկա Հաուխերտի մոտ (տես էջ 87): Պիտրայի բերած առաջաբանի վերջին հատվածը՝ «Ἐπειδὴ δὲ ἔχρηγν . . . καὶ ἀγῶνι, ὅτι περ. Σύνταγμα-ում (II, էջ 192) զրված է որպես 1-ին հոգվածի սկզբի մաս. այդպես է նաև Կանոնագրերում:

Հոդ. II, էջ 278—279 (հուլ. հոդ. 1, էջ 515—516): Տնտալմա-ում սույն հոգվածն սկսվում է «Ἐπειδὴ ἔχρηγν καὶ τοὺς ἀπολειφέντας τῆς ἀγίας συνόδου ἀγιοτήτι καὶ ἰγῶνι, ὅτι περ ἀκαθ, ἵνչպես Պիտրայի բերած առաջաբանի վերջին հատվածը. այնուհետև՝ ինչպես Պիտրայի մոտ:

Հայերենում հոգվածի սկզբի մասը (ըստ Տնտալմա-ի II, և ըստ Պիտրայի առաջաբանի վերջին մասը) խիստ համառոտ է: Հուլ.-ի «Ἐπειδὴ δὲ ἔχρηγν καὶ τοὺς ἀπολειφέντας τῆς ἀγίας συνόδου ἀγιοτήτι καὶ ἰγῶνι, ὅτι περ հատվածի զիմաց հայերենն ունի «Քանզի պիտոյ էր ձերումդ սրբութեան, զի թէպէտ ես: Հայերենի շնորհիվ եպիսկոպոսապետին» հատվածը հունարենում չենք գտնում: Ի դեպ այս հատվածը «Κοινωνία κληρικών»-ում հայերենի նման ևս նշված է «Κελεστήνα επίσκοπα ριμσκού» (ղլ. 12, թերթ 36):

Այս հոգվածը համեմատական բնագրի կազմման համար չօգտագործված վերևում նշված ձևադրերը չունեն:

Հոդ. Բ, էջ 279—280 (հուլ. հոդ. 2, էջ 516): Հուլ.-ի «ἡ ἀποστασία, τῆς ἀποστασίας ῥαυերը հայերենում թարգմանված է «ի բացակայան», «ի բացակայ» հեռավոր, օտար իմաստով: Ձ № 648 և սրան հարող ձևադրերում այս հոգվածը նույնն է ինչ որ Կանոնագրերինը, միայն թե առաջիններում և ոչ գտան իս-ի փոխարեն կարգում ենք. «ἡ ἡ αὐτῶν ἰδῶν»:

Հոդ. Գ, էջ 280 (հուլ. հոդ. 3, էջ 516): «Ἐὶ δὲ τινες καὶ α. Σύν., II, չիր ևս) τῶν ἐν ἐκ-սτη, πῶς ἢ γὰρ κληρικῶν, ὑπὸ Νεστορίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων τῆς ἱερωσύνης ἐκαλύθησαν, διὰ τὸ ὁρθῶς φρονεῖν, ἐδικαιώσαμεν καὶ τοὺς τὸν ἴδιον ἀπολαβεῖν ἔαυτον. κοινῶς δὲ τοὺς τῆ ὁρθοδόξου καὶ τῆ (m. L., չիր տղ) οἰκουμένης συνῶς συμφρονούντας κληρικούς, καλεούμεν τοὺς ἀποστατήσαντες ἢ ἀφίσταμένοις ἐπισκόποις, μηδ' ὅλως ὑποκεισθαι κατὰ μέτρονα τροπον». Հայերենում հունարենի միաբն արտահայտված է ընհանուր առմամբ ճիշտ, թեև ոչ բառացի թարգմա-նությամբ:

ԱԹԱՆԱՍ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑՈՒ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր. Լճ 292: Բնագիրը կազմելիս չօգտագործված մի քանի ձեռագրերում այս վերնագիրն ունի տարբերակներ, օրինակ՝ «Ծանկ կանոնին Աթանասի գլուխք Ղ» (Ձ 648, էջ 32ր, 3362, էջ 307ա), «Կանոնն սրբոյն Աթանասին գլուխք Ձ» (Ձ 637, էջ 107ր), «Ծանկ Աթանասի» (Ձ 639, էջ 118ր), «Կանոնն սրբոյն Աթանասի» (Ձ 8439, էջ 62ա, 9311, էջ 59ա): Եւ Ձ 649, 650, 651, 2964, 3369 ձեռագրերն սույն վերնագիրը չունեն:

ԹԼԼ ԵՍ. Աթանասի Աղեքսանդրիոյ հայրապետի ճառք, Թուղթք ե ընդդիմացութիւնք» (Վենետիկ, 1899) ժողովածուում կան մի շարք հարց ու պատասխաններ (էջ 134—234, 347—477), սակայն դրանք այլ րաներ են: Հունարենում այս կանոնները հայտնի են Տիմոթեոս Աղեքսանդրացու անունով: Ընդհանուր այս վերնագրի տակ զբաղեցնում է երկու վերնագիր եւ. առաջին. 'Αποκρισεις γαλιλαϊκῶν Τημεθίου τῶν ἀγιοτάτων, ἐπισκόπου 'Αλεξανδρείας (էջ 636—638. Աղեքսանդրացի ամենատուր բաղնիկապետ Տիմոթեոսի կանոնական պատասխանները), 37 հարց ու պատասխան հոգվածներով, որոնց սկզբի 14 հարցերին և պատասխաններին է համապատասխանում կանոնագրի ունեցածի սկզբի մասը, իսկ մնացածը միմյանցից տարբեր րաներ են. ապա երկրորդ վերնագիրը՝ Τῶν πνευματικῶν Τημεθίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας (էջ 638—643. Նույն Տիմոթեոսի ուրիշ, տարբեր գլուխները), 24 հարց ու պատասխան հոգվածներով, որ, բացառութեամբ 23-րդ հոգվածի (էջ 643), չենք գտնում կանոնագրում:

ԹԼԼ ԵՍ. Եւ 282—294: Այս ցանկը մի քանի ձեռագրերում եւ ունի տարբերակներ. օրինակ՝ Ձ 648, 3362 ձեռագրերում եղած ցանկը կազմել են հիմք ընդունելով կանոնագրի ունեցածը եւ ապա որոշ խմբագրական աշխատանք կատարել. Ձ 8459, 9311 ձեռագրերում այն կազմել են հետագայում՝ կանոնագրի ունեցածից անկախ. Ձ 657 ձեռագրում եղածը նույնպէս տարբեր է մյուսներից եւ կազմվել է առանձին. իսկ Ձ 639 ձեռագրինը ոչ միայն տարբեր է մյուսներից, այլեւ այդտեղ հոգվածների վերնագրերը տրված են այբբենական կարգով, զիմացը նշելով հոգվածների համարները: Որպեսզի այդ ցանկերի մասին ընթերցողը լրիվ զազափար ունենա, բերենք ամբողջական ձևով Ձ 648 ձեռագրի օրինակը.

ա. Վասն որք երախայութեան հաղորդեսցի:

բ. Վասն երախայի որ գիւհհար է եւ մկրտել խնդրէ:

գ. Վասն այսահարի որ օրէնս խնդրէ:

դ. Վասն երեխայի որ հիւանդանա եւ ի մտաց թափել եւ մկրտել խնդրէ:

ե. Յաղագս թէ յաւուր տօնի լիցի կին ընդ առն իւրոյ:

զ. Յաղագս թէ կին երեխա ի մկրտութեան աւուր լինի կանանցն կարգ:

է. Կինոյ որ ծնանի ի պատարագս սուրբ Զատիկին:

ը. Յաղագս որ կոչեն զվիճակեալն ի զուգաւորելն, որոց խնամութիւն ի միջի կայ:

թ. Վասն որ հիւանդանա ի պահս սուրբ Զատիկին:

ժ. Աշխարհակալն որ յերագս լինի եւ խնդրել հաղորդել:

ժա. Վասն որ յիւր միտս չէ եւ սպանէ զինքն:

ժբ. Վասն ոչ մերձելոյ առն ի կին իւր աւուր շարաթու եւ կիրակէի:

ժգ. Վասն առն որոյ կինն այսահար իցէ:

ժդ. Վասն որոշելոյ զԱրիստ յորժամ պատարագն մասչի:

ժե. Վասն որք մտաբերեն միայն զործեն դմեղս:

ժզ. Վասն որք զազգական կին առնել:

ժէ. Վասն ոչ ամուսնացեն զհարազատաց որդիս:

ժը. Վասն ոչ առնել առն զքենին իւր կին:

ժթ. Վասն որք ի հեթանոսութեան զազգական իւր կին առեալ իցէ:
 ի. Վասն կնոջ որոյ այրն խառնազնաց է:
 իա. Վասն այր մարդոյն որ չիցէ ի գործ այրութեան:
 իբ. Վասն երեխայի որ զկին թողեալ է և այլ արարեալ՝ մկրտել խնդրէ:
 իգ. Վասն որոյ իւր կին հաշմեացի և յորդորէ զայր իւր կին առնել:
 իզ. Վասն որոյ կին պոռնկեացի և ազաչեացէ զայր իւր չթողու ի բաց:
 իե. Վասն յանցաւորի որ մահու ցաւք հասանիցեն և հաղորդէ:
 իզ. Վասն որ ընդ անասնոյ պղծի և կին խնդրէ առնել:
 իէ. Վասն անասնոյ որ զմարդ սպանէ:
 իբ. Վասն կնոջ որ բռնադատիցի ամուսնանալն և յանձնասպան լինի:
 իթ. Վասն որ եղբայր զեղբայր իւր ի փախուստ դնէ և զառնա սպանանէ:
 իը. (sic) Վասն որ զծառայն իւր սպանանէ ի հարկանելն:
 լա. Վասն որ ի զողութիւն սպանի:
 լբ. Վասն քահանայի որ աւաղակաց զիպեացի և սպանցէ զոք:
 լգ. Վասն յերախայութեան զեղբայր իւր սպանանէ մկրտել խնդրէ:
 լզ. Վասն որք զիւահարի և սպանանէ զոք:
 լե. Վասն որ զմահապարա ոք սպանանէ:
 լզ. Վասն որք անյուսութեամբ լան զմեռեալսն:
 Վասն որ ի կենդանութեան ոչ կամէր մկրտել և ի ժամ մահուն կապեցաւ բե-
 րանն, միայն ակնարկէ և խնդրէ մկրտել:
 լէ. Վասն երեխայից որ բաղմամեղ իցէ և խնդրէ մկրտութիւն, տա՞լ մկրտութիւն,
 թէ ոչ:
 լը. Վասն որ ի կենդանութեան ոչ կամէր մկրտել և կապեցաւ լեզուն, միայն արկ-
 նարկէ և խնդրէ մկրտել:
 լթ. Վասն մկրտելոյ զմանուկն:
 խ. Վասն որ առ ստեամբ մեռանի մանուկն:
 խա. Վասն զադանարեկի:
 խբ. Վասն քահանայի որ ի թողեալ կին դառնայ:
 խգ. Վասն քահանայի ոչ թողուլ զկին իւր:
 խդ. Վասն ակամայ սպանանելոյ:
 խե. Վասն քահանայից որ բանադրէ զոք և վախճանի քահանայն:
 խզ. Վասն քահանայի որ երդնու:
 խէ. Վասն քահանայից ոչ է պարտ երդնուլ:
 խը. Վասն քահանայի որն ակամայ երդնու:
 խթ. Վասն որ ի սուտ քահանայէ մկրտի:
 ծ. Վասն որ ի լուծեալ քահանայէ մկրտի:
 ծա. Վասն ոչ առնել քահանայ զխեղն:
 ծբ. Վասն քահանայի որ յետ ձեռնադրութեան ու.բու.կ լինի:
 ծգ. Վասն քահանայի կնոջ որ ի զիւթս երթայ:
 ծդ. Վասն երեխայ մեռանելոյ ի ծուլութենէ քահանայից:
 ծե. Վասն առն որոյ կինն հիւանդանայ:
 ծզ. Վասն առն որ զամուսին թողու և այլ կին առնէ:
 ծէ. Վասն որ զկին թողու և այլ արար:
 ծը. Վասն կնոջն որ յօտարէ բռնադատի:
 ծթ. Վասն որ զկին թողու վասն ամուսնեան:
 կ. Վասն կնաթողի:
 կա. Վասն պոռնկութեան կամ վասն այլ ինչ չարութենէ թողու զկին:
 կբ. Վասն ոչ հաղորդել կնահանի:
 կգ. Վասն կնոջն որ մեկնի յառնէ:
 կզ. Վասն կնահանից եւ այլն:
 կե. Վասն որ կուսութիւն խոստանայ պահել:
 կզ. Վասն որ զայրի կին առնէ, արժան է քահանայութեան:
 կէ. Վասն երկրորդ կին առցէ:
 կը. Վասն որ զկնի մկրտութեան սուրբ եկաց:
 կթ. Վասն քահանայի որ կին առնէ:

- հ. Վասն բանանայ որ գիրքն կտրէ:
 հա. Վասն քանանայի որոյ ձեռամբ մահ գործի:
 իր. Վասն քանանայից որ յակամայ մահ գործէ այլոց:
 հդ. Վասն քանանայի որ ի խրատելն գոր հարուածով մահ գործի:
 հդ. Վասն կին քանանային որ դերի երթիցէ:
 հե. Վասն ոչ ըմպել զպղծեալ զինի:
 հդ. Վասն որք երգմունս գրեն:
 հլ. Վասն որք ուլն կապեն՝ դարիւն արգելու:
 հը. Վասն զեղահատաց:
 հթ. Վասն չմկրտել դասահարն մինչև սրբեսցի:
 ձ. Վասն բրիստոնեա անուն է հազորդս ոչ տալ:
 ձա. Վասն դիւահարին որ ի վարս սուրբ իցէ, հազորդ տալ:
 ձբ. Վասն կին մողի որ բրիստոնեա կամի լինել եւ մկրտութիւն խնդրէ:
 ձգ. Վասն թէ ոք ի բրիստոնէից մող իցէ եւ կինն նորա օրէնս խնդրէ:
 ձդ. Վասն կախարդաց որ պանիր տան ծամել:
 ձե. Վասն որ երախա զիպի բանակի կամ ի պատերազմի եւ ազաչէ դքահանայ մկրտի:
 ձդ. Վասն յանդաւորի որ ցաւք մահու հասանի:
 ձէ. Վասն որք յերեխայութեան եւ յետ մկրտութեան մահ հասանի:
 ձբ. Վասն որք զԲրիստոս ուրանա.
 ձթ. Վասն անասնադիւաց:
 ղ. Վասն երգման քանանայից (յէ յէ 648, էջ 32բ—34ա, հմտ. ձեռ. յէ 3562, էջ 307ա—308բ, տես նաեւ ձեռ. յէ յէ 8459, էջ 63բ—67ա, 9311, էջ 59բ—64բ, 657 էջ 107բ—108բ):
 յէ 659 ձեռագրի ունեցած ցանկը նույնպէս անկախ է կազմված Կանոնադրքի ընամ-
 զրում և համարի: Ահա այն.

Ե Յ Ա Ն Ո Ք Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

ե. Աննակնոց:	ծթ. Խառնադնացից:
մ. Լիւիսարհակնաց:	է. լը. Մննդակնաց:
մբ. Այսահարաց:	իթ. Մառայից:
մդ. Ամուսնացելոց:	կթ. Մառայից քանանայից:
մդ. Արեւոստաց:	ծա, հր. Կանանց քանանայից:
իե. Անասնադիւաց:	ծդ, ծը. Կնահանաց:
իգ. Անասունն որ զմարդ սպանանէ:	ծե, ծդ. Կնաթողաց:
իէ. Ակամայից:	կ. կր. Կնահանաց:
ծէ. Ամուլից:	կդ. Կուսանաց:
հ. Անդաստանից:	կէ. Կարդընկեցաց:
ձե. Ամպարըշտաց:	ձբ. Կարասից:
ձա. Դահալիմաց:	ժդ. Հարազատ եղբարց:
լ. Գողոց:	ժէ. Հարազատ որդւոց:
խ. Պաղանարեկից:	ժը. Հեթանոսաց:
բ, լդ, հթ. Դրահարաց:	իբ. Հաշմանդամոց:
խե. Դատաստանի:	հա. Հարկանողաց:
հէ, հը. Դիւահարաց:	հդ. Հնձանաց:
ա, դ, իա. Երախայից:	դ. Մկրտելոց:
դ. Երախա կնոջ:	ժե. Մեղանշողաց:
իը. Եղբարց:	ծ. Միակնից:
լբ. Երախայից սպանողաց:	ձ, ձա, Մողից:
լդ, լէ. Երախայից	ձդ. Յանցաւորաց:
խդ, խէ. Եր[դ]մնահարաց:	ծդ. Ուրուկաց:
կդ, ձդ. Երախայից:	հե. Ուլն կապողաց:
հդ. Երգմանց:	ի. Ջեղոցաց:
հդ. Թովչաց:	իգ. Պոռնիկ կնոջ:
ծբ. Ժողովրդական:	ծթ. Պոռնկաց:

կա. Պատճառաւ հաւատոց մեկնողաց:

լդ. Խզ. Սպանողաց:

լթ. Ստեամբ սպանողաց:

խր. Սուտ քահանայից:

թ. Վիճակելոց:

իդ. Վնասակարից:

կզ. Վանականաց:

ը. Տկարաց:

կե. Տղայոց առնակնաց:

լա, խա, խբ. Քահանայից:

լե. Քրիստոնէից:

խդ, խթ. Քահանայից:

կը. Քահանայից կրճատելոց:

ձդ. Քահանայից երդմանց (էջ 118բ—119բ):

Այստեղ եւս պակասում են Կանոնագրերի ԺԸ, ԾԻ՝ հոդվածները և սրանց վերնագրերը: Իսկ ՆՁ 649, 650, 651, 2964, 3369 ձեռագրերում չի պահվել այս կանոնախմբի ցանկը:

Երկրորդ վերնագիր. էջ 259: Վերևում նշված ձեռագրերում այս վերնագիրը ևս ունի տարբերակներ. «Հարցմունք պէսպէս եւ պատասխանիք Աթանասի Աղէքսանդրու եպիսկոպոսի սորին կանոնիս զլուխք Ղ» (ՆՁ 048, էջ 34ա, 3562, էջ 308բ, հմմտ. նաև ՆՁ 649, էջ 51ա, 650, էջ 55բ, 651, էջ 41ա, 2964, էջ 74ա). «Կանոնք սրբոյն Աթանասի հարցումն եւ պատասխանիք» (ՆՁ 8459, էջ 67ա, 9311, էջ 64բ). «Հարցմունք պէսպէս առ (ՆՁ 657՝ ասէ) երանելին սուրբ Աթանասի եպիսկոպոսապէտն Աղէկսանդրի եւ պատասխանիք նմին» (ՆՁ 659, էջ 120ա, 657, էջ 108բ. «Հարցմունք պէսպէս եւ զանազան պատասխանիք սրբոյն Աթանասի Աղէքսանդրացոյ եպիսկոպոսի է ասացեալ» (ՆՁ 3369, էջ 69բ):

Առաջագրւմ, էջ 289—290: Ծի քանի ձեռագրերում առաջագրանը համառոտ է եղալի շեղումներ ունի Կանոնագրում եղածից. «Ե ժամանակին յայնմիկ երեքցաւ այր մի արիանոս Գորգոս անուն ի Կապոդակիէ և հասեալ յԱղէքսանդր, շարժէր զքաղաքն ի վերայ Աթանասի, աւգնէին նմա եւ իշխանքն. զոր երանելին Աթանաս որոշեալ էր յեկեղեցոյ, բայց մեծ մասն քաղաքին ընդդիմադարձ լինէին աղանդոյն: Իսկ չարքն հալածական արարեալ զԱթանաս յաթոռոյն եւ հասեալ Գորգիանոս ի Սելևկիա ժողով արարեալ հաստատէր զաղանդն: Իսկ Աթանաս զոչէր արտասուօք առ Աստուած հանդերձ սուրբ ճգնաւորօքն, որ էին ի ժամանակին, մինչեւ բառնայր Աստուած զԳորգիանոս ի կենաց: Եւ ապա զարձաւ Աթանաս յԱղէքսանդրա եւ կարգէ կանոնս եկեղեցոյն զլուխս» (ՆՁ 648, էջ 34ա, բ, հմմտ. նաև ՆՁ 649, էջ 51բ—52ա, 650, էջ 56ա, 651, էջ 41ա, 3369, էջ 69բ, 2964, էջ 74ա, բ, 3562, էջ 309ա): ՆՁ 8459 (էջ 62աբ) և 9311 (էջ 59աբ) ձեռագրերում առաջագրանը, որը համառոտ է քան նախորդը և կադմված է, հավանաբար, Կանոնագրում եղած համապատասխան առաջագրանից, գտնվում է ոչ թե ցանկից հետո, ինչպես Կանոնագրում է, այլ, ցանկից առաջ՝ ահա այդ առաջագրանը. «Երեւեցաւ այր անօրէն մի Գորգիանոս անուն ի Արիոս անուն: Իսկ երանելին յորգարուի արտասուօք եւ աղթիւք ընդերանէր եւ կանոնք կարգէր զլուխս ՂԱ: Իսկ ՆՁ 659 և 657 ձեռագրերը առաջագրանը չեն պահել:

Հոդ. Ա, էջ 290—291 (հուն. հոդ. 1, էջ 630): Հունարենի Հարցի օճ էἰς τὸν ἐπὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι հատվածը հայերենում արտահայտված է միայն «կատարեալ իցէ» բառերով: Հոդ. Բ, էջ 291 (հուն. հոդ. 2, էջ 630) Հայերեն Հարցի վերջին «գիւճահարն» բառը հստակ չունի: Հունարեն Պատասխանի սկզբի «Ἐστὶν ὁ βασιλεὺς ἡμεῶν μὴ καταρτισθὶ ἀπὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος հատվածը Կանոնագրում այսպես է. «Եթէ ոչ սրբեցի ի պիղծ այսոյն», ուր չի պահվել βασιλεὺς ἡμεῶν (գիւճահար) բառը:

ՆՁ 659 և 657 ձեռագրերը չունեն Հարցի «պարտ է առնուլ, թէ ոչ» հատվածը:

Հոդ. Գ, էջ 291 (հուն. հոդ. 3, էջ 630): Հուն. Հարցի πνεύματι-ի գիւճաց հայերենն ունի «կնքաւոր» թարգմանությունը բառացի չէ՝ «հաւատացյալ», այլ իմաստով նույնն է՝ «կնքված»:

Հոդ. Դ, էջ 291—292 (հուն. հոդ. 4, էջ 630—631): Տարրեր է միայն մի հատվածը, հուն. —ի ἔως ἧς (յանի ոգջ է) բառերի գիւճաց հայերենում կարգում ենք մի ընդարձակ հատված՝ «այլ գի եւ աղաչանքն եւս յերկար լինիցին մինչև յաւուրս է»:

Հոդ. Ե, էջ 292 (հուն. հոդ. 5, էջ 631): Հունարեն Հարցի 71 αὐτὸς μετὰ ὑποταχὸς հատվածը չի պահվել հայերենում, հավանաբար միտքը նախորդ նախադասության մեջ կրկնված լինելու պատճառով: Այդ հատվածը հաջորդում է «ի գիշերին» բառին: Իսկ հայերեն Հարցի «յաւուրս» և Պատասխանի «ասելով ի սովորութենէն ասէ» բառերը հունարենը չունի:

Հոդ. Զ, էջ 292—293 (հուն. հոդ. 6, էջ 631): Հունարեն Հարցի 72 αὐτὸς μετὰ (որպեսզի մկրտվի) (բառացի լուսավորվի) բառերի գիւճաց հայերենն ունի «յինել երախայ», Հայերեն Հարցի վերջին մասը համառոտ է, քան հունարենը, վերջինիս καὶ ὑπερβέβαια καὶ πνεύματι ὑπερβέβαια (և հետաձգել և ինչքան (ժամանակ) հետաձգել) հատվածը հայերենը չունի:

Ահա այս հոգվածը երկու այլ ձեռագրերի նյութերով. «Հարց. Եթէ կինն այսահարի յոյժ եւ ոչ աղատի եւ այլն նորա ոչ համբերէ կամի այլ կին առնուլ, օրէն է, թէ ոչ»:

Պատասխանի. Եթէ օր քան զաւր ցաւն սաստկանայ՝ պարտ է արձակել, ապա եթէ ազատի, ոչ է պարտ թողուլ. (Ձ 8459, էջ 70ր, 9311, էջ 68ա): Ձ 648, 3362 ձեռագրերում այս հոգվածը դրված է ԺԳ համարի տակ, իսկ ԺԳ-ն՝ ԺԲ-ի:

Հոդ. ԺԳ, էջ 296 (հուլ. հոդ. 13, էջ 633): Հայերեն չարցում «յաւուր շարաթու և կիւրակէի» հատվածի դիմաց հուն.-ն ունի չմերձոն տէջ ἐξομαλτος. հայերենում չարցը դրված է կոնկրետ, իսկ հունարենում ընդհանուր՝ «շարաթվա որ օրերը» ձևով: Հունարենի չմերձոն տէջ ἐξομαλτος հատվածի թարգմանությունը նույնությամբ գտնում ենք Ձ 639 և 657 ձեռագրերում (էջ 123ա, էջ 109ր):

Ահա Ձ 8459, 9311 ձեռագրերի ունեցածը. «Հարց. Եթէ այր եւ կին ամուսնանան յաւուրս պահոց եւ կիրակէի եւ յայլ սուրբ յաւուրսն, զի՞նչ պարտ է առնել նոցա»:

Պատասխանի. Ապա եթէ անխափան գործէ եւ զսուրբ աւուրսն ոչ պահէ, ոչ հաղորդի մինչև դառնա ի գործոյն, զղջայ եւ խոստովանի» (էջ 70ր—71ա, էջ 68ա, բ):

Հոդ. ԺԳ, էջ 296—297 (հուլ. հոդ. 9, էջ 632): «Ἐρωτῆται θ'. Εἰ σφίλει κληρικος εὐχεσθαι παρόντων Ἀρειανῶν, ἢ ἁλλῶν αἰρετικῶν, ἢ εἰ οὕθεν αὐτὸν βλαπτει, ὅποτεν αὐτὸς ποιῇ τὴν εὐχὴν, ἢ γοῦν τὴν προσφορὰν»:

Ἀποκρίσις. Ἐν τῇ θείᾳ ἀναφορᾷ ὁ διάκονος προσφωνεῖ πρὸ τοῦ ἀσπασμοῦ. Οἱ ἀκοινωνήτοί περιπατήσατε. Οὐκ ὀφείλουσιν οὖν παρῆναι. εἰ μὴ ἂν ἐπαγγέλλωνται μετάνοειν καὶ ἐκφθεῖν τὴν αἵρεσιν»:

Հայերենի և՛ չարցը և՛ Պատասխանը խիստ համապատասխան են.

Ձ 3369 ձեռագրում Պատասխանը շարունակվում է. «եւ ապա մատուցանի զպատարազն» (էջ 71ր):

Հոդ. ԺԱ, էջ 297: Սկսած այս հոգվածից՝ հայերենում բոլորովին տարբեր հոգվածներ են նշված, որ նույնիսկ մոտավոր կերպով չենք գտնում հունարենում: Իսկ թե հայերենի թարգմանությունն հունարեն բնագիրը ինչպիսի՞ն է եղել՝ չկարողացանք պարզել: Այսուհետև կնշենք Ծանոթագրություններում օգտագործված ձեռագրերի տված տարբերությունները:

Հոդ. ԺԶ, էջ 297: Ձ 3369 ձեռագրում Պատասխանը ընդարձակ է. «Ոչ է պարտ եւ ընթոն այնպիսի չար եւ պիղծ մեքենալ ի սրբութիւնսն սրբոց» (էջ 72ա):

Հոդ. ԺԵ, էջ 297: Ձ 3369 ձեռագրում Պատասխանը դարձյալ ընդարձակ է. «Ոչ է ընթոն եւ արժան, չեն միմեանց այր եւ կամ կին, այլ շնութիւն եւ պոռկու թիւն է» (էջ 72ա): Եւթղ ձեռագրերում այս հոգվածը դրված է ԶԷ եւ ԶԸ հոգվածների միջև՝ ԶԸ համարի տակ:

Հոդ. ԺԸ, էջ 298: Ձ 8459, 657 ձեռագրերում չի պահվել այս հոգվածը. իսկ Ձ 8459, 9311 ձեռագրերում թեև նույնպես չի պահվել, բայց զրիչը ավելորդ չի համարել դրել. «Ἐγὼ ԺԸ գրած է» (էջ 71ր, էջ 69ա): Հավանաբար զրիչն հարկ չի համարել այդ չարցը ընդօրինակել, քանի որ նախորդ՝ ԺԶ, ԺԷ հոգվածները ևս վերաբերում են հարազատների ամուսնություն խնդրին: Ուստի ընդօրինակելով վերջին երկու հոգվածները, հաջորդ՝ ԺԸ-ը բաց ի թողել: Այս ցույց է տալիս, թե ինչպես մի շարք ձեռագրերում, որ չենք օգտագործել ո՛չ Կանոնագրերի համահավաք բնագիրը կազմելիս և ոչ էլ Ծանոթագրություններում, Կանոնագրերը երբևէն քմահաճ կերպով խմբագրել են կամ լքել են հոգվածներին: Ձ 3369 ձեռագրում Պատասխանը դարձյալ ընդարձակ է. «Ոչ է ընթոն եւ պարտ, զի կատարեալ գիշութիւն եւ. չար պոռկու թիւն է» (էջ 72ա):

Հոդ. ԻԱ, էջ 298—299: Հմմտ. Ձ 8459 և 9311 ձեռագրերի ունեցածը. «Հարց. Եթէ մարդ որ այր ոչ է եւ կինն ելանէ եւ այլ այր առնէ, պարտ է իրկաթոդ առնել զայն, եթէ խեղճ ունեւ եւ կամ թէ այրն չարձակէ զկինն եւ ասէ. «Ջրեղ Աստուած ինձ է տուեալ, կաց եւ պաշտեա դիս», զի՞նչ է առնել նոցա, արձակել՝ պարտ է, որ այլ չար չլինի, իայց ապաշխարել: [Պատ.] Պարտ է եւ ապա օրէնս առնուլ» (էջ 72ա, էջ 69ր—70ա): Ձ 3369 ձեռագիրը չի պահել «չարձակէ զկինն ի բաց եւ ասէ այսպէս, թէ ինձ հատվածը»:

Հոդ. ԻԲ, էջ 299: Ձ 8459, 9311 ձեռագրերում այս հոգվածը նույնպես չի բերվում, վերաբերել՝ զրիչը նշել է. «Գրած է ԻԲ» (էջ 70ա):

Հոդ. ԻԳ, էջ 299—300: Հմմտ. Ձ 8459, 9311 ձեռագրերում եղածը. «ԻԳ. Հարց. Եթէ կին ուրուք հաշմեցէ և ասէ ցայր իւր «Ոչ եմ ի կարդ կանանց, արա դու քեզ կին, որ զբոտուն ի շէն պահէ և ինձ օր զաւուր հաց տուր և ես ինձ աղօթք առնեմ մինչև յօր մահ»:

աւն իմոյն, և ասէ այրն. «Աննեմ դամենայն զոր ասես»։ Զինչ պարտ է առնել նոցա՜ Պատ. Վնասակար է, ոչ է արժան ալ կին առնուլ, մինչև այն կինն մեռանիս (էջ 72ա, բ, էջ 70ա)։

Հոդ. ԻԵ, էջ 300—301: Բնագրի «թէ յանցաւոր ոք է և յանդգնեալ» հատվածի փոխա-
րէն Ք Ք 8459, 9311 ձեռագրերում կարդում ենք. «Եթէ ոք անգանիս» (էջ 73ա, էջ 72ա)։
Իսկ Ք 651 ձեռագրում չի պահվել «յազտ մահու անկանել եւ աւրէնս խնդրէ» հատվածը։

Հոդ. ԻԶ, էջ 301: Ք 3369 ձեռագրում Պատասխանն այսպես է. «Կինն իշխէ մեկնիլ
այրէն, ոչ է պարտ ալ կին կամ այր ասնել երկորին» (էջ 73ա)։

Հոդ. ԻԷ, էջ 301: Ք 651 ձեռագրում չի պահվել այս հոդվածը։ Իսկ Ք Ք 3369, 650
ձեռագրերում Պատասխանն ընդարձակ է. «Որպէս և որէնքն ասեն՝ որ սպանանէ զմարդ,
փոխանակ նորա հեղցեան դարիւն նորա» (էջ 72ա, էջ 60բ)։

Հոդ. ԻԹ, էջ 302: Ք Ք 8159, 9311 ձեռագրերում չի պահվել այս հոդվածի «Երբեւ
վկայիցեն յազումը, որ ականատես յեալ ևն այնմ ամենայնիս» հատվածը։

Հոդ. Լ, ԼԲ, էջ 303: Ք Ք 8459, 9311 ձեռագրերում այս երկու հոդվածները չեն ընդ-
օրինակված, բանի որ դրչի կարծիքով վերջիններիս միտքն արտահայտված է ԻԹ հոդվա-
ծում. ուստի այս հոդվածների փոխարեն գրում է. «Լ. ԼԲ՝ այս Բ տունս զբաժ է» (էջ 74բ,
էջ 72բ)։

Հոդ. ԼԱ, էջ 303: Մի քանի ձեռագրերում Պատասխանն ընդարձակ է. «Բննել հա-
ստեալ. քստ օրինացն և. պատասխանի տալ դարձան» (Ք 648, էջ 38ա. տես նաև Ք
Ք 649, էջ 55ա, 650, էջ 61ա, 651, էջ 45ա, 3369, էջ 73բ, 3562, էջ 313ա)։

Հոդ. ԼԲ, էջ 303: Ք 659 ձեռագրում Պատասխանն այսպես է. «Ոչ է արժան կալ ի
բահանայոթեան, վասն զի ոչ է իշխանութիւն բահանայի սպանանել զոք՝ ոչ զմարդ եւ
ոչ զանասուն» (էջ 127ա)։ Թեւեալ այս ավելի ճիշտ է։

Հոդ. ԼԳ, էջ 304: Ք 8459 ձեռագրում զրիչն այդ հոդվածը չընդօրինակելով նշում է.
«ԼԳ՝ զբաժ է» (էջ 74բ). հավանաբար նկատի ենի ԻԹ հոդվածը։ Իսկ Ք 9311 ձեռագրում
այս հոդվածը նույնպես չի պահված, բայց ընդօրինակելով հաջորդ՝ ԼԴ հոդվածը, զիմացը
նշում է երկու համար՝ ԼԴ և ԼԳ (էջ 73ա)։

Հոդ. ԼԵ, էջ 305—306: Ք Ք 8459, 9311 ձեռագրերում այս հոդվածը չի պահվել, իսկ
Ք 651 ձեռագրում ԼԵ—ՅԶ հոդվածները զրված են ոչ թե Կանոնադրքի ընդդիմ հաջորդա-
կանությամբ, այլ վերջինիս Մ և ՄԱ հոդվածների միջև։ Ք Ք 3369, 650 ձեռագրերում Պա-
տասխանն ընդարձակ է. «Պարտ է տալ, թէ ի հակէ լինի, զի խոստովանող Դրիստոսի է»
(էջ 74բ, էջ 62ա), իսկ Ք Ք 659, 657 ձեռագրերում Պատասխանը համառոտ է. «Մկրտել
արժան է» (էջ 128ա, էջ 111բ)։

Հոդ. ԼԶ, էջ 305: Մի քանի ձեռագրերում հարցը ընդարձակ է. «Թէ ոք յերախայից
ընդ որում հանապաղ ջանայր յիշեցուցանել զպատուիրանն Աստուծոյ եւ ոչ կամեցաւ զալ
ի մկրտութիւն, և և հասին նմա յանկարծօրէն ցաւք եւ կապեցաւ բերան նորա, ոչ զմեզս
իւր խոստովանել կարաց և ոչ զհաւատն դասնել ի սուրբ երրորդութիւնն, որպէս վայել էր,
այլ միայն ակնակեաց, թէ ճուրբ ինչ կնիք»։ պարտ է տալ, թէ ոչ» (Ք 648, էջ 38բ. տես
նաև Ք Ք 649, էջ 56ա, բ. 650, էջ 62ա, բ. 651, էջ 46բ, 657, էջ 111բ, 659, էջ 127բ, 2964,
էջ 51ա, բ. 3369, էջ 74բ, 3562, էջ 314ա)։ Ք Ք 8459, 9311 ձեռագրերում այս հոդվածը չի
պահվել։

Հոդ. ԼԷ, էջ 306: Հմտ. «Հարց. Եթէ կին յորժամ մանի և մանուկն ի սլատահմանէ
մեքս ի մահ լինի ի նմին աւուր, պարտ է մկրտել։

Պատ. Յորժամ եւ հանդիպի, պարտ է մկրտել» (Ք Ք 8459, էջ 76ա, 9311, էջ 74ա)։

Հոդ. ԼԸ, էջ 307: Հմտ. «Հարց. Եթէ ի ծիծ տալ կնոջն զերախայն խեղդէ» (Ք Ք 8459,
էջ 76ա, 9311, էջ 74ա)։ Խ 659 ձեռագրում Պատասխանն այսպես է. «Ապաշխարել պարտ
է, զոր հրամայաց Նիկիականն ծամ» (էջ 129ա)։ Նկատի է առնված Նիկիական Երկրորդ
կանոնախմբի ԼԲ հոդվածը, ուր ասված է. «Որք զակամայ սպանութիւնս առնեն ծամ
ապաշխարեցեն» (Ք 659, էջ 88բ)։

Հոդ. ԼԹ, էջ 307—308: Ք Ք 8459 և 9311 ձեռագրերում չի պահվել այս հոդվածի
«պաշտել զպաշտաւն բահանայութեան, և յետ ժամանակի անդրէն ի կին իւր զարծցի» հատ-
վածը (էջ 76բ, էջ 74բ)։

Հոդ. ԽԲ, էջ 308: Ք Ք 8459 և 9311 ձեռագրերում Պատասխանը համառոտ է. «Պարտ
է ապաշխարել» (էջ 77ա, էջ 75բ)։

Հոդ. ԽԵ, էջ 308—309: Բնագրում Հարցի «յադաւթից» բառի փոխարեն երկու ձեռագրեր ունեն «յեկեղեցոյ» բառը (ՆՆ 8459, էջ 77ա, 9311, էջ 75բ): Պատասխանը երկու այլ ձեռագրերում շարունակվում է. «Արժան է ի ներքս ածել, որ կացցէ ի տեղոյ պաշտման նորա» (ՆՆ 3369, էջ 75բ, 650, էջ 63ա) հմտ. ՆՆ 659 և 657 ձեռագրերի ունեցածը (էջ 136ա, էջ 112ա):

Հոդ. ԽԶ, էջ 309: Հմտ. ՆՆ 8459 և 9311 ձեռագրերը. «Եթէ դատաստան ինչ լինիցի ընդ քահանայի եւ ընդ այլ ումեք ի մարգկանէ եւ յերգումն տան զքահանայն, վասն րազում ընչից եւ ոչ կարէ քահանայն գերծանիլ ի զպարտողացն եւ ոչ ունի ինչք, որ վճարէ եւ ընդանիք քահանային ոչ առնուն յանձն գտուզանս ապա իբրեւ րոնագատեսցի քահանայն եւ երդնու արդար, պարտ է անխէղճ կալ ի քահանայութեանն, թէ ոչ» (էջ 77բ, էջ 75բ—76ա): Կանոնագրքի բնագրի շարունակում կարասւոյ, որ զպարտեն չատվածը ՆՆ 3369 ձեռագրում, կարծես, աղճատված է. շարունակում ի կարօտոյ զի որպէս զիցեն» (էջ 75բ):

Հոդ. ԽԷ, էջ 309—310: Հմտ. ՆՆ 8459 և 9311 ձեռագրերի ունեցածը. «Հարց. Եթէ ոք ի քահանայից վկայ եւ միջնորդ իցէ մեծ իրաց, զի՞նչ եւ իցէ եւ դատախազն ոչ չաւատայ վկայութեան քահանային, այլ խեռ ունեւոյ յերգումն տայ զքահանայն. պա՛րտ է քահանային երդնուլ զճշմարիտն եւ ոչ թողուլ զրկանք լինել ի մէջ նոցա, թէ ոչ, առնու յանձն գերզումն եւ մին զմէկ այլն զրկէ ե խլէ զնորա ապրանքն» (էջ 77բ—78ա, էջ 76ա): Իսկ Պատասխանի վերջին մասը. «այլ եղիցին ձեր բանն . . . այսինքն է ի սատանայէ՝ չի պահվել նշված ձեռագրերում: Եւ ձեռագրում Հարցի մեջ կրկնվել է սկզբի «Եթէ ոք ի քահանայից . . . բաժնից եւ զեւազից» հատվածը:

Հոդ. ԽԸ, էջ 310—311: Հոդվածի փոխարեն ՆՆ 8459 և 9311 ձեռագրերում զրիչը նշել է. «ԽԸ զրած է» (էջ 78ա, էջ 76բ), նկատի է առել ԽԸ հոդվածը և ԽԸ-ն չի ընդօրինակել:

Հոդ. ԽԹ, էջ 311: Բնագրի «Թէ ոք յանդուզն ի մարգկանէ» հատվածի փոխարեն ՆՆ 3369 ձեռագրում պահվել է «Եթէ ոք յանդգնութիւն արասցէ աշխարհական զոլով» (էջ 76ա):

Հոդ. Ծ, էջ 311—312: Մի քանի ձեռագրերում Պատասխանը շարունակվում է. «Բն-պունել արժան է եւ զվրէժխնդրութիւն զործոյն Աստուծոյ թողուլ» (ՆՆ 648, էջ 40ա, 650, էջ 64ա, բ, 3562, էջ 316ա):

Հոդ. ԾԲ, էջ 312: ՆՆ 659 և 657 ձեռագրերում չի պահվել այս հոդվածը:

Հոդ. ԾԳ, էջ 312: Բնագրի «առ հարկի եւ ապաշաւէ» հատվածի փոխարեն Լրկու ձեռագրերում կարգում ենք. «յահէ քահանայիցն եւ փոյիմանի» (ՆՆ 8459, էջ 79բ 9311, էջ 77բ): Երեք ձեռագրերում Պատասխանը շարունակվում է. «Զէ արժան ունել վասն զի զինքն նուիրեաց զիւաց» (ՆՆ 648, էջ 40ա, տես նաև ՆՆ 3369, էջ 77բ, 3562, էջ 316ա):

Հոդ. ԾԸ, էջ 313: Երկու ձեռագրերում Պատասխանը շարունակվում է. «Զէ արժան այլ կին առնել, զի եւ ոչ մեք ունիմք համարձակութիւն յաղագս այգորիկ հրաման տալ» (ՆՆ 648, էջ 40ա, 3562, էջ 316բ): Այս և ՄԶ հոդվածները ՆՆ 8459 և 9311 ձեռագրերում զրիչը գուրս է նետել, նշելով «ԾԸ, ՄԶ զրած է» (էջ 80ա, էջ 78բ): Նույն բանը կրկնված է նաև ՄԸ և Կ հոդվածների նկատմամբ:

Հոդ. ԿԲ, էջ 315—316: Պատասխանը ՆՆ 3369 ձեռագրում այսպէս է. «Ոչ է պարտ եւ ընրոն ընդունելի» (էջ 77բ):

Հոդ. ԿԳ, էջ 316: Երկու ձեռագրերում հոդվածն ընդարձակ է. «Հարց. Եթե ոք ի պատ-ճառս հաւատոց կամեսցի մեկնել յառնէ իւրմէ, կամ այր ի կնոջէ իւրմէ եւ անյաւժարն ի նոցանէ այլ առնիցէ կին կամ կինն՝ այր, զի՞նչ պարտ է առնել Պատասխանի. Ոչ է աշ-ժան մեկնել ի միմեանց եւ հաւատքն չեն ընդունելի» (ՆՆ 659, էջ 133բ. տես նաև ՆՆ 657, էջ 113ա): ՆՆ 3369 ձեռագրում ԿԳ հոդվածը զրված է ԿԳ հոդվածի տեղը և ընդհանրացվել:

Հոդ. ԿԴ, էջ 317 (հուճ. հոդ. 23, էջ 643): «Πευσις χγ'. Τινες μοναχους και κατωκληυ-ρτους οστερον, εβλινθον εκ των μοναχων εαυτων και εχαιρετονηθησαν, ειτα μετα των χαιρε-τονιαν αποβαλλόμενοι τελείως το σχήμα το μοναχικόν. εδέξαντο γυναικας, ει δεον αυτούς δεχσθαι εις λειτουργίαν, η ου;»

‘Απόκρισις. “Αδεχτοι παντως εισιν εις λειτουργίαν’ οια οη και από μοναχων οντες και μετα χαιρετονιαν ταυω προσομιλησαντες”. Հայերենի Հարցը ընդհանուր ձևով է արտահայտում հունարենի միտքը, իսկ Պատասխանները երկու բնագրում էլ բացասական են և տարբեր:

Հոդ. ԿԵ, էջ 317—318: Հմտ. ՆՆ 8459 և 9311 ձեռագրերում եղածը. «Հարց. Եթէ ոք ի տղայութեան կին առնալ է պատկաւ եւ օրինօք եւ կինն շուտով մեռաւ եւ. զեռ զմիմեանս չեն տեսնալ վասն տղայութեանն եւ իբրեւ ի չափ հասակի եհաս կին մի այլ

էառ, այնպիսին պարտ է դալ ի քահանայութեան կարգ, թէ ոչ» (էջ 81ր-82ա, էջ 80ր, չող. ԿԼ, էջ 315: Պատասխանը միևնույն ձեով գրեցրում այսպէս է. «Արժան է» (Ն. Ն. 8459, էջ 82ա, 9311, էջ 81ա), իսկ Ն. Ն. 659, 657 ձեով գրեցրում՝ «Եթե ի մեղացն ի յաց կեաց եւ արդարութեամբ զնաց, արժանի է քահանայութեան» (էջ 135ա, էջ 113ր):

Չող. ՆԱ, էջ 319—320: Ն. Ն. 8459 և 9311 ձեով գրեցրում այս հոգովածը գրելը չընդօրինակելով ավելացրել է՝ «էլ զրած է» (էջ 82ր, էջ 81ր):

Չող. ՆԲ, էջ 320—321: Ն. Ն. 8459 և 9311 ձեով գրեցրում եղածը. «Հարց. Եթե ոք ի քահանայից շինուած առնէ ե կամ այլ ցեղ ըստ եւ զործ ե կամ քար զիպեսցի մարդոյ և կամ ի յարձր տեղաց անդանի եւ մեռանի, զի՞նչ պարտ է առնել, վասն կարգի քահանայութեանն: Եւ. Եթէ ոմանք յաշխարհականաց նոյնպէս սպանումն զիպեսցի, որպէս պարտ է սալ ապաշխարութիւն» (էջ 82ր-83ա, էջ 81ր-82ա):

Չող. ՆԴ, էջ 321: Ն. Ն. 8459 և 9311 ձեով գրեցրում այս հոգովածը գրելը չընդօրինակելով ավելացրել է. «էլ զրած է» (էջ 83ա, էջ 82ա):

Չող. ՆԵ, էջ 321—322: Մի քանի ձեով գրեցրում Պատասխանն ընդարձակ է. «Խղճել պարտ է, ե ի յաց հեղուլ քրիստոնէից, զի պիտի է» (Ն. Ն. 648, էջ 42ա. տես նաև Ն. Ն. 650, էջ 67ր, 651, էջ 50ր, 2964, էջ 88ա, 3562, էջ 319ա): Նույն բանը Ն. Ն. 3369 ձեով գրեցրում պարզել է այսպէս. «Խղճել պարտ է ե ի յաց հեղուլ ըմբոն է, զի պիտեալ է» (էջ 79ա): Մինչդեռ Ն. Ն. 649 ձեով գրեցրում այս հոգովածը չուենի ամբողջութեամբ:

Չող. ՆԶ—ՆՇ, էջ 322—323: Այս չորս հոգովածները Ն. Ն. 8459 և 9311 ձեով գրեցրում չընդօրինակելով ավելացրել է. «Գրած է այս Դ տունս» (էջ 83ա, էջ 82ր):

Չող. ՆԸ, էջ 322: Երկու ձեով գրեցրում չարքը մի փոքր ընդարձակ է. «Որ ունի ինչ արկանէ որ այնոցիկ սրոց արկանն հատանի ե կամ այլ ինչ այնպիսի յաղաղս սրկան եւ սոյլ սնտի յաջգումն, արդար բժշկութիւն համարի՞լ պարտ է, թէ նենդութիւն եւ զի լինիցի ինչ ըստ կարծեաց զործն» (Ն. Ն. 648, էջ 42ա, ր, 3562, էջ 319ր):

Չող. ՆԹ, էջ 322—323: Մի քանի ձեով գրեցրում չարքը մի փոքր ընդարձակ է. «Թէ ոք թովիչ է ե կամ ձեռն ինչ որ ածէ յաշաղոյ եւ կամ այլ ցաւոց եւ դեղ հատանէ ցերման եւ ասէ. Բժշկութիւն լինի. եւ զգրարարսն եւ զայլ ամենայն նոյնպիսիս որ սոցին նման են սխալանս ի զայլապիտութիւն տղիաաց ի կարգ եկեղեցոյ, որպէս պարտ է համարել զնոսա կամ որպիսի՞ պատուհասի արժանի համարել կամ թէ համարակութիւն կալ թովչացն, զի բժշկացն զոճահարսն, թէ ոչ» (Ն. Ն. 648, էջ 42ր. տես նաև Ն. Ն. 649, էջ 61ա, 650, էջ 68ա, 651, էջ 50ր, 2964, էջ 88ա, ր, 3369, էջ 79ր, 3562, էջ 319ր):

Չող. ՈԱ—ՈԲ, էջ 324—326: Այս հինգ հոգովածները գրելը չընդօրինակելով ավելացրել է. «Դրած է այս Դ (պետք է լինի Ե—Վ. Ն.) տունս» (Ն. Ն. 8459, էջ 83ր, 9311, էջ 82ր):

Չող. ՈԴ, էջ 324: Երկու ձեով գրեցրում այս հոգովածը համառոտ է. «Հարց. Եթե մոգի ուրուք կին կամեսցի քրիստոնեայ լինել և այրն չարգելցէ ի քրիստոնէութենէն եւ ի կնուսթենէ իւրմէ չարակիցէ, պարտ է տալ ի նոյն ամուսնութեան կնիք, թէ ոչ: Պատ. Պարտ է մկրտել» (Ն. Ն. 659, էջ 137ր—138ա, 657, էջ 114ր):

Չող. ՈԶ, էջ 324—325: Երկու ձեով գրեցրում չարքը ունի որոշ շեղումներ. «Եթե ոք ի քրիստոնէից լինիցի մոգ եւ կին նորա յառաջին քրիստոնէութեանն հաստատուն կայցէ, պարտ է կալ ի նոյն ամուսնութեանն կամ խեղճ ի՞նչ իցէ կնոջն ընդ մոգի առն կեալ, Եթէ ոչ, կամ աւրէնս առնուլ, համարակութիւն իցէ, թէ ոչ» (Ն. Ն. 659, էջ 138ա, 657, էջ 114ր—115ա): Իսկ մի քանի ձեով գրեցրում Պատասխանն ավելի ընդարձակ է. «Ե՛ս սրբութիւնսն չէ իշխանութիւն ինչ մերձեալ, վասն զի նա եւ այրն իւր մի մարմին են, որպէս եւ Պաւղոս առաքեալն ասէ, թէ որ մերձենա ի պոռնիկն մի մարմին են եւ եղիցի երկոքին մի մարմին» (Ն. Ն. 651, էջ 51ա, տես Ն. Ն. 649, էջ 62ա, 2964, էջ 89ա, ր, 3369, էջ 80ա. հմտ. Ն. Ն. 659, էջ 138ա, 657, էջ 115ա):

Չող. ՈԸ, էջ 325—326: Մի քանի ձեով գրեցրում Պատասխանը շարունակվում է. «Արդ՝ ոչինչ թերութիւն համարել յաղաղս եւ զոյս օծմանն չբաւարարեալ, զի ուր հողին տեսն է, անդ աղատութիւն է եւ ինքն ընդ դամենայն յամենայն» (Ն. Ն. 648, էջ 43ր. տես նաև Ն. Ն. 649, էջ 62ա, 650, էջ 69ր, 651, էջ 51ր—52ա, 2964, էջ 90ա, 3369, էջ 80ր, 3562, էջ 321ա):

Չող. ՈԹ—ՈՐ, էջ 327—329: Այս երկու հոգովածները միջև մի շարք ձեով գրեցրում տեղ է դրել երկու նոր հոգոված, որոնք չենք գտնում Կանոնագրքի հնագույն և լավագույն ձեւագրերում: Այդ հոգովածներն են. «ԶԼ. Հարց. Որ զՔրիստոս ուրասցի եւ յանցանիցէ զփրկական խորհրդովն, զի՞նչ պարտ է առնել: Պատ. Չամենայն ժամանակս կենաց իւրոց պարտի

լալ եւ ապաշխարել եւ ի ժամանակի ելից իւրոց յաշխարհէս արժանի լիցի սուրբ խորհրդոյն հաւատով Աստուծոյ մարդասիրութեանն: ԶԹ. Հարց. Թէ ոք յանասնագիտաց զսահմանեալ ապաշխարհութիւնն կատարեաց եւ դառնայ ի զուգակիցն իւր, իսկ նա հարկաւորեալ ոչ առնու յանձն, խեղճ համարել զիրան. եւ սա ըողոքիցէ չտանել վտանգիցն, զինչ հրաման տացեմք: Պատ. Պարտ է կարէկից լինել իւրում վշտագնեալ անդամոյն, վասն զի ապաշխարութեամբ եւ հաղորդութեամբ սրբեցաւ. ապա թէ ոչ հաւանեացի եւ յաղաղս երկեղածութեան առնէ դայն, իշխանութիւն լիցի ի վերայ կամաց իւրոց անայր մնալոյ, եւ սա թէ ոչ ունիցի ժոյժ ինքն գիտասցէ, զի ինքն գինչ կամիցի արասցէ: (ՆՁ 648, էջ 43բ—44ա, տես նաև ՆՁ 649, էջ 62բ—63ա, 650, էջ 70ա, 651, էջ 52ա, 396է, էջ 90բ—91ա, 3369, էջ 81ա, բ, 3562, էջ 321բ): Վերելում բերված երկու հոգվածը նույնությամբ գտնուում ենք նաև Կանոնագրքի մի քանի ձեռագրերում ևս՝ ը (էջ 110ա, բ), Ե (էջ 87բ—88ա), Շ (էջ 68ո), Ի (էջ 105ա,բ), Գ (էջ 62ա), Կ (էջ 64բ), Օ (էջ 71բ), Ղ (էջ 30բ—51ա) և (էջ 69ա,բ): Այս հոգվածները մասին Ի ձեռագրի 105ա էջի աջ լուսանցքում, զրիչը, Թե մեկ ուրիշ, Թողել է իր տարակուսանքը. «Այս Գ գլուխս (պետք է լինի Բ—Վ. Հ.) ոչ ցանկն կայ եւ ոչ շարասուի կանոնքն» (իմա՝ շարասույում ընդօրինակված կամ ավելի ճիշտ շարասույում գտնվող Կանոնագրքում—Վ. Հ.): Այդ պատճառով էլ վերոհիշյալ ձեռագրերի մի մասում Աթանասի կանոնախմբի հոգվածները թիվը հասնում է 90-ի, իսկ մի այլ մասում՝ 91-ի:

Հոդ. ԶԸ, էջ 327—329: Այս հոգվածը չի պահվել ՆՁ ՆՁ 8459 և 9311 ձեռագրերում և ոչ մի նշում էլ չկա այդ մասին, ինչպես երբեմն հանդիպում ենք: Սակայն դրա փոխարեն ընդօրինակված է երկու հոգված, առաջինն այն է, ինչ վերելում նշեցինք՝ «Եթե ոք գիրքստոս ուրասցի» և այլն, իսկ երկրորդը՝ նոր է և չունեն վերելում նշված ձեռագրերը. «ԶԹ. Հարց. Վասն զի ահա ոմանք ձեռնարկեցին կարգեալ յինքեանց զասացեալ ծածուկսն եւ մակախ առնել դայս Աստուածաշունչ գիրս յաղաղս որոց հաւատացաք, որպէս աւանդեցին հարքն, որք ի սկզբանէ ականատեսք եւ սպասաւորք եղեն բանին: Կամ եղեւ ինձ դառ ի սեփհական եղբարց եւ ուսեալ ի վերուստ արտասպատմել զկանոնեալ եւ դաւանդեալ աստուածային գիրս, զիւրաքանչիւր ոք պատմեցաւ եւ Բրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն» (ՆՁ ՆՁ 8459, էջ 85ա, 9311, էջ 83բ—84ա): Վերջինս հոգված չէ, այլ հավանաբար զրիչ մտորումները:

ՆՁ 657 ձեռագրում այս հոգվածի Հարցը, որը չունեն մյուս ձեռագրերը, պահվել է այսպես. «Պարտ է քահանային երդնուլ, թէ ոչ» (էջ 115բ), այնուհետև հետևում է նույն Պատասխանը, ինչ գտնում ենք Կանոնագրքում:

ԲԱՐՍԵՂ ԿԵՍԱՐԱՑՈՒ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր, էջ 329: Համեմատական բնագիրը կաղմելիս չօղտադորժած ձեռագրերից երեքուստեքնի վերնագիրը փոխարինում է սույն վերնագրին՝ Ն Լե 648, 3562 ձեռագրերը ունեն. «Մանկ կանոնք Բարսեղի առ Ակալիքոս զլուխք Մ» (էջ 44ա, էջ 322ա). իսկ Ն 659-ը՝ «Յանգ Բարսեղի երկրորդ» (էջ 185ա): Մնացած ձեռագրերը՝ Ն Լե 649, 650, 651, 2964, 3369 այս վերնագիրը չունեն:

Յաճկ, էջ 329—334: Ն Լե 649, 650, 651, 2964, 3369 ձեռագրերը ցանկ չունեն: Ն Լե 648, 3562 ձեռագրերում եղած ցանկը համապատասխանում է կանոնագրքի ունեցածին միայն հետեյալ յեղույմներով. ա) ԼԶ, ԼԷ վերնագրի փոխարեն ունեն մեկ վերնագիր «ԼԶ. Վասն մոնոգանացն» (Ն Լե 648, էջ 44բ, 3562, էջ 322բ). բ) ՊԸ հոդվածի վերնագիրը զրված է ՊԷ հոդվածի վերնագրի տեղը ե հակառակը: գ) Մ հոդվածի վերնագրի փոխարեն ունեն. «ԽԹ. Վասն ոչ յիշիլ զմեզս յանցաւորին» (Ն Լե 648, էջ 45ա, 3562, էջ 322բ): դ) ՄԱ հոդվածի վերնագրի՝ 334 էջի 1-ին և 2-րդ տողերը չունեն: Մնացածը նույնն է ինչ որ կանոնագրքինը: Ն Լե 618 և 3562 ձեռագրերում եթէ ցանկում նշված է 4 ջ հոդվածի վերնագիր տպւոյն ձեռագրում բերված է 40 հոդված, նշանակում է Բարսեղի կանոնախումբն այս ձեւադրերում բերված են թերի:

Ն 659 ձեռագրում եղած ցանկը տարբեր է կանոնագրքի ունեցածից, այն կաղմել է ձեռագրի զրիւր. ահա այդ ցանկը.

ա. Սպանութեան:	իա. Կնաթողաց:
բ. Ակամայ մեղաց:	իբ. Ակամայ պոռնկութեան:
գ. Դեղատուաց:	իգ. Ուխտաւորաց:
դ. Երդման:	իդ. Երդման:
ե. Երկրորդ ամուսնութեան:	իե. Կախարդաց:
զ. Պատերազմաց:	իզ. Արուաղիտաց:
է. Վաշխից:	իէ. Ընդ եղբաւր պոռնկելոյ:
ը. Կուսանաց:	իը. Ընդ աղղայի[ն] պոռնկելոյ:
թ. Դաւառութեաց:	իթ. Որք զհարսանիսն զողանան:
ժ. Երեցանց անպատեհ ամուսնութեան:	լ. Որք շրթամբք պղծին:
ժա. Որ յառաջ ապականեցան քան զամուսնութիւնն:	լա. Որք ընդ քուրս պղծին:
ժբ. Յափրշաակողաց:	լբ. Համաւերէն զամենայն մեղուցեալս կանոնելոյ:
ժգ. Մեկնելոյ արանց ի կանանց:	լգ. Ողջ ից[է] մարմնով:
ժդ. Մնաւդաց արհամաբհելոյ:	լդ. Սխալողի յանդիմանութեան:
ժե. Մոռոյից եւ աղախնեաց արհամաբհելոյ զտեարս:	լե. Դիտակաց մեղաց ուրուք:
ժզ. Այրեաց:	լզ. Թշնամանողաց:
ժկ. Ինքնակամութեան:	լէ. Դատարկաբանից:
ժը. Խիսա հարուածոց մահու:	լը. Երդման:
ժթ. Հեթանոսաց պոռնկութեան:	լթ. Թողացելոյ զյանցանս ուրուք:
ի. Կանանց որ թողին դարս իւրեանց:	լս. Թողլոյ զմեզս ուրուք:
	լա. Յածողաց աւելորդաւր:
	լբ. Բարկացողաց:
	լգ. Թշնամանողաց (էջ 185ա, բ):

Հունիսի 4-ը հոգվածը, որը վերաբերում է ենկրատիտների, սակկոֆորների և ապո-տակտիտների կրկին կնքելուն, Կանոնադրքում չի պահվել:

Հայերենը թարգմանություն չէ, այլ վերաշարադրված է և համառոտված իսկ հուն.-ի *ἡ ἐκείνου...* և *ἡ ἐκείνου...* հատվածը հայերենում չի պահվել:

Հուն.-ի 71-րդ հոդվածը, որը վերաբերում է 70-րդ հոդվածում նշված հանցանքի մեղսակիցներին և 72-րդ հոդվածը՝ ով անձնատուր է լինում կախարդության, Կանոնադրում չեն պահվել:

Հոդ. 15, էջ 352—353 (հուն. հոդ. 73, էջ 599): Հայերենը չունի հունարենի միայն վերջին բառերը *καὶ τὸν ἐκείνου...* և *καὶ τὸν ἐκείνου...* մասը:

ԱՅ 659 ձեռագիրը այս հոդվածը չունի, իսկ մի քանի այլ ձեռագրերում բոլորովին ուրիշ բան է. «Լի. Ձմոնողանաց դարանց ոչ լուսաք, բայց միայն այնոցիկ որ իւրեանց կամաւ ետուն դանձինս ի կարգ մոնողութեան, որք ի ձեռն լուութեան համարեցան հրա-ժարել յամուսնութենէ, սակայն և ի նոսա պարտ և արժան է յառաջագոյն եկելոցն ի կարգս հարցանել և քննել զայժմ և կեալսն և առնուլ ի նոցանէ խոստովանութիւն չլինել նոցա մարմնասէր և ոչ յանդիմութեան վարս վարել: Իսկ ապա թէ վրիպումն ինչ լինիցի ումեք անկանել յարատ պոռնկութեան, արժան է զայնպիսին խրատել և ի կարգ ուղղութեան ածել: Զի այր որ բնդ կնոջ միաւորեալ բնակէ և ոչ շատասցի իւրով ամուսնոյն և անկա-նիցի ի պոռնկութիւն, զայնպիսին ընդ պոռնիկս համարեսցուք եւ առաւել յաճախեսցուք ի վերայ նորա զպատուհաս. քանզի եւ կանոնս այսպէս ունիմք ի վերայ յանցանաց աշակ-սեացն սաստկապէս (ի վերայ... սաստկապէս հատվածը Ն 651 ձեռագիրը չունի) եւ ի վե-րայ զնացելոց նմա ինչ և և առողջացին ի հաւատս ապաշխարութեան: ԱՅ 648, էջ 50բ, 619, էջ 70ա, 650, էջ 77ա, 651, էջ 58բ, 2964, էջ 100աբ, 3562, էջ 329ա): Այս հոդվածի ուղղագրական աննշան տարբերություններով դանում ենք ի՞նչ ձեռագրերում:

Հունարենի 74-րդ հոդվածը, որը վերաբերում է ապաշխարության, Կանոնադրից չունի:

Հոդ. 16, էջ 353—354 (հուն. հոդ. 75, 76, 79, էջ 599—599): Ընդհանուր առմամբ այստեղ Հիշա և ն արտահայտված հուն.-ի 75, 76 և 79-րդ հոդվածների մտքերը, թեև Կանո-նադրում կան առանձին հատվածների և բառերի բացթողումներ և ավելացումներ:

Հուն.-ի 77, 78, 80. 81-րդ և 82-րդ հոդվածները, որոնք վերաբերում են կնաթող-ներին, տարբեր ժամանակներում երկու քրոջ հետ ամուսնացողներին, բազմամուսնու-թյամբ զբաղվողներին, հավատուրացներին և երգմանդաններին, Կանոնադրում չեն պահվել:

Հոդ. 18, էջ 354—355 (հուն. հոդ. 83, էջ 600): Հայերենում չի պահվել *ἡ ἐκείνου...* և *ἡ ἐκείνου...* հատվածը, իսկ հունարենում բացակայում են «և դարձցին և խոստովան եղի-րին» և «հեռացեալք յեկեղեցոյ» հատվածները:

ԱՅ 659 ձեռագրում այս հոդվածը չի պահվել:

Հոդ. 19—Մ, էջ 355—359. Սյս հոդվածները հունարենը չունի, սրան հակառակ հու-նարենն ունի բոլորովին այլ նյութեր՝ 84-րդ հոդվածից մինչև 86-րդ հոդվածը և 88-րդից մինչև 92-րդ հոդվածները (էջ 600—601, 605—612) մասամբ խրատական բնույթի և ուղ-ղված ուրբեր մարդկանց. որինակ՝ 84-րդ և 85-րդ հոդվածները վերաբերում են նրանց, որոնք չեն մտածում իրենց հոգու փրկութեան մասին, 86-րդ հոդվածում հեղինակը բա-ցատրում է, թե ինչու քրիստոնյաները ամեն կենդանու միս չեն ուտում, 88-րդ հոդվածում գրում է ոմն Գրիգորի քահանայի՝ կնոջից բաժանվելու մասին, 91-րդ և 92-րդ հոդվածներում մանրամասն խոսում է և կեղեցու կյանքում դեռ խաղացած ավանդությունների մասին և այլն, և այլն:

ԱՅ 648 ձեռագրում չի պահվել 18 հոդվածից մինչև ՄԱ հոդվածը: Ն 3562 ձեռագրում 18 և 19, իսկ ԱՅ 651 ձեռագրում՝ 18 և 19 հոդվածները միացված են միմյանց:

18 հոդվածի առաջին տողը խախտված է, մեզ թվում է թերևս պետք է կարդալ այս-պես՝ «Եթե որ յեղբարէ ըստ կարի հրամայեալ՝ թշնամանէ կամ ընդդէմ կայ»:

Հոդ. 19, էջ 359—362 (հուն. հոդ. 87, էջ 602—605): Այս հոդվածը մի քանի ձեռա-գրերում ունի ավելի համառոտ վերնադիր. «Դարձեալ սրբոյն Բարսեղի, վասն ամենեկին հեռանալոյ (Ն 651՝ հեռանալու) յաղագին կին առնելոյ» (ԱՅ 650, էջ 79ա, 649, էջ 71բ, 651, էջ 60բ, 2964, էջ 103ա), իսկ ԱՅ 3562 ձեռագրում չի պահվել ոչ վերնադիրը և ոչ էլ այս հոդվածի կոմպ. ձեռագրերում այս հոդվածը չի դրված որպես ՄԱ հոդված այլ առանձին կանոնախումբ, այդ պատճառով էլ ցանկից առաջ ունի վերնադիր. «Գիր կանոնական վասն չամուսնանալոյ առ ընտանիս», սրանից հետո հոդվածի բովանդակութեան վերնադիր ցան-կում: «Վասն չամուսնանալոյ առ ընտանիս». սրա և բուն հոդվածի միջև երրորդ վերնա-

դիրը. Վեր կանոնական սրբոյն Բարսեղի առ քահանայ մեծ Թեոդորոս Յանտիոքիա վասն ամենեկին հեռանալոյ և զազգային չառնել, Արանձ: Վերջինիս, արգեն, հաջորդում է բուն հողվածը:

Ն. Ակինյանը 1949 թ. Շահնաշ Ամսօրեայա-ում (Նե Նե 4-12) գրում է. թե Վսակա-ւին չէ գանուած Կանոնաց ինքնակաց օրինակ մը, արտաքոյ Կանոնադրոց (էջ 86): Այս խոսքերը վերաբերում են Շահնաշի կանոնախմբին: Սակայն, այժմ. կարելի է ասել, որ Կանոնադրելու նենցածից դուրս ու անկախ գտնվել է Բարսեղ Կեսարացու այն նամակի հայերեն թարգմանության մի օրինակը, որը 373 թ. ուղղված էր Տարսոսի եպիսկոպոս Դիոդորին և որը հանդիսանում է Կանոնադրքում տեղ գտած Բարսեղ Կեսարացու կանոնախմբի ՄԱ հողվածը: Այս բնագիրը, ինչպես հիմա է պարզվում իր ինքնուրույն գոյութիւնը պահպանել է Կանոնադրքից (8-րդ դարի սկիզբը) չատ առաջ, հետադարձում չով-հաննես Օձնեցիին խիստ համառոտելով օգտագործել է այն Կանոնադիրը կաղմկիս: Այդ բնագիրը գտնվում է մեր Մատենադարանի Նե 659 ձեռագրի 198ա—204 էջերում, ահա այդ նամակը.

«Բարսեղի եպիսկոպոսի Դիոդորայ երիցու Անտիոքոս».

Եհաս առ մեզ դիր որ ովերագիր ունէր Դիոդորայ, իսկ որ զկնի այսորիկն դայր այլում ումեմն վայելուչ էր բանն առաւել քան թէ Դիոդորայն, քանզի թուի ինձ ոմն ի գըժընդակ արուեստականացն ընդ քոյոյ զիմաւեզ մտեալ և այնպէս զինքն կամեցեալ հաւատոյ ար-ժանի առնել լսաւդացն. որ իբրև հարցեալ եղև յումեմնէ, թէ պարտ և արժան իցէ նմա կին առնել, զկնոջն իւրոյ իբրև վախճանեցաւ քոյրն. ոչ սոսկացաւ. զողացաւ ի հարցմանէն, այլ յոյժ խնդութեամբ ընկալաւ զլուրն և զղէջ ցանկութիւնն կարի քաջ մեծապէս ցաւն-կութեամբ ընդ նմա գործեաց: Արդ՝ եթե էր առ իս զդիրն, իսկ զնորա առաքելի քեզ և շատ և բաւական լինէիր անձին աւգնել և ճշմարտութեանն: Եւ վասն զի որ ետն և դարձեալ եհան իբրև զյաղթութեան իմն նշանակ զմէնջ գնայր կրէր, որք իսկ գրասն անդ արգելաբ իբրև զգրով ունել գքոյ իշխանութիւն. թողացուցանել դայն գործել: Արդ՝ զրեցի քեզ թուգթ զի երկուքումք ձեռաւք եղիցի գալ մեզ յանաւրէն բանն յայն և մի մի ինչ թողուլ դաւ-բութիւն. զի մի՛ ունեցի բան որով կարիցէ ֆլաս գործել որ պատահին նմա:

Եւ նախ առաջին, որ բուն իսկ մեծ է ի վերայ այսպիսի իրաց սովորութիւն, որ ի բազում ժամանակաց հետէ այժմ առ մեզ կրի, զոր առաջի է գնել, որ գաւրինաց ունի զաւրութիւն, վասն ի սուրբ արանց զկրաւնս մեզ աւանդել. և զայս զոր ասեմս այսպիսի իմն եթե ոք ախտիւ պղծութեան յաղթեալ երբեք անկցի յերկուց քեոց յանկրաւնս՝ խառնու-կութիւն, ոչ ամուսնութիւն վարկանց զայս և ոչ բնաւ ամենեւին յեկեղեցւոյ միաբնութիւն արժան է ընդունել յառաջ միցն (հետագայում ուղղված է՝ մինչ չև—Վ.Հ.) քակեալ է գնոսա ի միմեանց: Բայց սակայն, զի թէպէտ ոչ գոյր ասել շատ և բաւական էր չարութիւնս առ չարին պահպանութիւն, վասն զի որ զթուղթն դրեաց անարդ և խոտան ձեռնարկութեամբ, զայսքան անհնարին չար փորձեցաւ ի վարս զնացից մերոց ածել մուծանել, հարկ է և մեզ որչափ և խորհրդոց ածեալ է, աւղանկանութիւն մատուցանել և ոչ տալ թոյլ. և սակայն առ յոյժ առաքինիսն՝ մեծ և ի վեր քան զբան էառ իւրաքանչիւր ումեք յորում ըմբռնեալն ոք է ի հաւատս, դրեալ ի Ղետականին՝ գքոյր կին ի վերայ քեռ իւրոյ մի՛ առջիր. հակա-ռակ միմեանց մերկանալ զամաթ խայտառականաց նորա առ նովաւ, մինչ կենդանի է քոյր. և արդ յայտ յայսմանէ ասէ, զի թողացուցէ առնուլ իբրև վախճանին: Եւ արդ առ այս նախ առաջին դայն ասեմ, զի զոր ինչ միանգամ առ յարեմքն ասեմ այնոցիկ ասեմ, որ ընդ արիւնիաւքն եմ, ապա երբ ոչ այս այսպէս է հարկ է ե ընդ քլիսաւոր եանց և բնդ շարաթուրն ընդ խորութեամբ կերակրոցն անկանց մեզ. քանզի ոչ երբ գտցուք ինչ որ բաւ կամաց հեղ-տութեան մերոյ ընդ լծով՝ ծառայութեան արիւնաց գանձին արկանցեմք և ևթև երեսնցի ինձ (հետագայում ուղղված է՝ ինչ) ծանր արիւնացն եղելոյ յայնժամ այսա առ Վրիստոսի ազա-տութիւն վախուցեալ անկանցիցիմք: Հարցեալ եղեաք եթե դրեալ է առնուլ գքոյր (գքոյր— աջ լուսանցքում) կին ի վերայ բոռ իւրոյ. ասասցուք, որ մեզ զգոյժ և հաստատուն և ճշմա-րիտ է. թե ոչ դրեալ և իսկ յայնմանէ որ զկնի դայ լանիս, զոր ոչն է ճառեցեալ այնու ջանալ հաւանեցուցանել, այնորիկ է որ աւրէնս գնէ, ոչ ևթև որ դաւրինացն բանս ասէ, ապա եթե ոչ այսպէս է, զոյ հնար ամենայն ումեք որ կամի համարձակ յանգըղնել, և մինչդեռ կենդանի կայ քոյրն առնուլ զմիւս ևս բոյր կին. քանզի նոյն այս իմաստ և ի վերայ նորա յարմարեալ պատկանի, քանզի դրեալ է, ասէ, եթե ոչ առցես հակառակ նա-խանձաւոր միմեանց, իսկ ապա թէ այդպէս է, որ ոչ հեռի հակառակութեամբն ոչ արգել առնուլ. բայց որ ջատագով նախատիս անհեռ և աննախանձ գոլ ասէ, զբարս քեռց առ

միմիական. ի բաց բարձեւոյ աշուհետեւ պատճառին, վասն որոյ հրաժարեցոյցն զերկոցունցն առ միմեանս զընտելութիւնն: Զինչ է որ արգելուն առնուլ զքոյր կանայս, այլ ոչ զրեալ զայդ ասասցուք: այլ և ոչ զայն որ որոշեալ և մեկնեալ է: Բայց միտք բանիդ որ զհետն դայ, նոյնպէս երկոցունց զաներկիւզ անխտրութիւն մատուցանէ, բայց թե՛ պարտ և արժան և յաս սակաւ մի յետոյս արէնսդրութեանն անդրէն զառնալ և թափէր ի բաժնասանաց, քանզի երկեցաւ ոչ զամենայն աւերինաց մեղաց ի ներքս փակել աւերէնսդրին, այլ առանձինն հրաժարեցոյց զնորիւ պատգոցն, ուստի համարեալ զնաց իսրաէլ ի վերայ Բանանացւոցն, առ որ փոխեցան, քանզի ունի այսպէս բանս ըստ զնացից երկրին Նորիւ պատգուոց՝ մի զնասնիք, յորում բնակեալն էին զու ի նմա, մի՛ առնիջիք. և ըստ զնացից երկրին Բանանացւոց յոր ևս տարայց զձեզ անդր ոչ առնիջիք և աւերինաւք նոցա ոչ վարեսջիք, իսկ ապա ուրեմն ի զկալ եղևր, զի ազդ մեղանացս այսոցիկ, ոչ զտանէր յազդն յայնոսիկ յայնժամ, վասն որոյ և ոչ պահպանութեան պէտք և արէնսդրին վասն մեղանացս այսոցիկ շատ և բաւական համարեալ անուսույնանկան սովորութեան բարուցն վարժեալ առ զարշ պղծութեան որովայնս. բայց զի առ զմեծն հրաժարեցուցեալ, զփոքրն լուռ եկեալ եկաց, զի թուր բազում մարմնաւորացն երկուս յորոյս միանգամայն կանայս առնել՝ է քնաս առնել իրացս աւերինակ հայրապետին, բայց մեղ զինչ պարտ և արժան է զործել զգրեալսն ասել, թէ զլուսեայն առաւել խուզել և հետազատել: Արդ՝ աստէն իսկ ոչ սյարտ և արժան է ընդ միում լուսի խառնակի հաւր և որդւոյ, յաւերէնս յայտոսիկ ոչ է զրեալ, բայց ի մարդաբնին ամբաստանութիւն հասեալ է: քանզի որդի ասէ և հայր <ասէ> առ մի բող մտանէին: Բայց քանի ե այլ ազդ պղծ խտիւղ զորո զիւաց վարդապետանոց եզիտ, իսկ աստուածային զիրար լուս կացին զպարկեղանս սուրբ զբոց զազիր և քարշ անուանակոչութեամբ խտեղել ոչ զամեցեալ, այլ ընդհանուր ի մի վայր բովանդակիլ անուամբք զազտեղութիւնս նոցա համարանաց, որպէս ինքն ասաքեալն Պաւլոս ասէ. «Պոռնութիւն և ամենայն ազտեղութիւն մի անուանեցի ի ձեզ, որպէս և վայել է սրբոց: Ազտեղութեանն անուամբք զարուացն զանճառազորութիւնս և զիզացն ի մի ի վայր ածեալ փակեաց. իսկ ապա ուրեմն ոչ ամենայն իրաւք լուռն կալ աներկիւզ մատուցանէ ցանկասիրացն: Բայց ևս և ոչ լուռ կալ ասեմ զմասն զայս և կարի քաջ ի բաց հրաժարեցուցեալ աւերէնսդրին, քանզի ոչն մտցես առ ամենայն ընտանիս մարմնոյ քո (քո ձայն լուսանցքում). մերկանալ զամաւթ խայտառակութեան իւրեանց և այս ի մի վայր ածեալ փակէ զազդ ընտանութեանն, քանզի զինչ այլ ինչ ընտանեգոյն լիցի ուրուք քան զիւր կին, զի ոչ ասեն երկու, այլ մի մարմին: Իսկ ապա ուրեմն ի ձեռն կնոջն յորոն առնն ընտանութիւն շրջեալ փոխեցաւ, զի որպէս զմայր կնոջն ոչ առնէ և ոչ զզուստր կնոջն, այսպէս և ոչ զքոյր կնոջն, վասն որոյ և ոչ զքոյր իւր և այս անդրէն զարձեալ նոյն աւերինակ և ոչ կնոջն արժան է ընդ ընտանիս առնն յամուսնութիւն գալ և քանզի հասարակ է ի վերայ երկոցունց ազգականութեանն իրաւունք: Բայց ևս ամենեցուն, որք յազգս ամուսնութեան խորհին բողոքեմ, թէ անցանէ ձե աշխարհիս այսորիկ և մտմանակս կտրեցալ է, զի որ ունիցի կանայս, իբրև ոչ ունիցի: Ապա թէ ինձ բերեալ ընթեռնուցու, որք զայն որ աճիցէքն ասէ և բազմացարուք, ծագր առնեմ զայնու, որ զժամանակս աւերէնսդրութեանն ոչ զիտաց որոշել՝ պոռնութեան սփոփանք երկրորդ ամուսնութիւնն է, ոչ եթի պաշար անյազ զիջութիւն, թէ ոչ կարեն արգելուլ զանձինս ի պոռնութեանն ամուսնացին, բայց նոքա աւաղիք և ի բնութիւնն ոչ հային, որոց աչք ուրոցն բոտեալ են արտիւ անարդ պղծութեանն, զայն որ ի վազընջուցն հետէ որոշեալ է և մեկնել զանուանս ըստ ազդ լինին: Արդ յորմէ ազգակցութենէ զծնեալն անուանեցին զնոսա միմեանց, թէ քեռորդիս անուանեցին, քանզի երկրորդն անուանք նոցա ի զէպ և ի ճահեն, վասն շփոթեալ խառնակութեանն. մի առնէր այր զու զմայրաքոյրն, մաւրու մատաղ մանկանցն և մի զայն որ ի տեղ մաւր զմանկունսն զրգել և սնուցանել պարտի, զսա լինել անհաշա և անհամբոյր քինու և նախանձու, քանզի միայն ազդ մաւրուաց և քան զմահ անդր ևս վարէ զթշնամութիւնն և մանաւանդ զի որք այլ ազդ ինչ են, թշնամիք են միմեանց, ընդ մեռեալսն հաշտութիւն բերեն այնուհետև. իսկ մարուք յետ մահուանն թշնամութեան սկիզբն առնեն: Եւ զլուսի ճտեղիցս երաւուրեմալ զիմեալ է ոք յամուսնութիւն բացեալ կայ առաջի ամենայն աշխարհ. տպալ բե արտաւոր է ումեք փոյք ամուսնութեանն. վասն այսորիկ ևս տուաւ արգելի է, զի ուսցի ամենայն ոք զանձն իւր սրբութեամբ ստանալ մի՛ յախտ. ցանկութեան շատ ասել յարձակել և յիւսդ այլ չափ իզթոյն արգել զիս, բայց ազգութիւն խնդրեմ, զի խրատս մեր հզաւարագոյն քան զախտն զտանիցի կամ ոչ գալ հասանել ի մեր վարս ցաւն այն, այլ յոր վայրս համարձակեալ զործեցաւ ի նմին տեղիս կալ քնալ:»

ՄԱՀԱԿ ՊԱՐԹԵՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԻ

Յաճկ, 1,2 363—367: Սահակ Պարթևի կանոնախումբը կանոնադրում կազմված է կանոնական առանձին շրջաբերական նամակներից, որոնք ունեն հետևյալ հաջորդականությամբ և ենթավերնագրերը:

1. Յաղագո բորեպիսկոպոսաց թէ որպէս պարտ է ղկանոնական կարոն հաստատուն պահել յեկեղեցիս (բաժանված է 12 հոդվածի):

2. Կարդ քահանայից աս ժողովրդականս եւ նոցին ժողովրդականաց հնազանդութիւն եւ կարդ ուղղութեան առ քահանայս (բաժանված է 23 հոդվածի):

3. Թէ որպէս սահմանեցաւ կարդ ուխտի եւ որոշման վանաց (բաժանված է 9 հոդվածի):

4. Թէ որպէս պարտ է եպիսկոպոսաց ունել զընտանիս սորոյ եկեղեցւոյ (բաժանված է 5 հոդվածի):

5. Թէ որպէս պարտ է եպիսկոպոսաց պահել զղանձս եկեղեցւոյ կամ որոց որպէս մատակարարել (բաժանված է 6 հոդվածի):

Ընդամենը 55 հոդված է հինգ ենթավերնագրերի առկա: Երեւմս պատահում է, որ այդ ձեռագրերում այս ենթախմբերի հաջորդականությունը տարբեր է, օրինակ՝ ԱՅ 659 ձեռագրում տարբեր է ոչ միայն վերնում նշված հաջորդականությունը, այլև ձեռագրի տարբեր ստուերում, միջանկյալ նյութերից հետո, իրարից հետո, գտնվում են կանոնական այս թղթերի տարբեր ենթախմբերը: Եթե հետևելու լինենք կանոնադրում այս ենթախմբերի հաջորդականությունը, ապա ԱՅ 659 ձեռագրի և Սոփերբի Բ հատորում եղածը կունենան հետևյալ հերթականությունը:

Կանոնադիրք	ԱՅ 659 ձեռ.	Սոփերբ Բ հատ.
1	(չուցի)	2 (էջ 80—87)
2	4 (էջ 255ա—261բ)	3 (էջ 88—99)
3	3 (էջ 227բ—233բ, ընդարձակ հատված չի պահվել, այնուհետև առանձին վերնագրի տակ զրված է կանոնագրերի խՆ — ԽԴ հոդվածները՝ էջ 261բ—263բ):	4 (էջ 100—116)
4	1 (էջ 216բ—221բ)	1 (էջ 71—79)
5	2 (էջ 221բ—227ա)	5 (էջ 117—126)
(սուկի)	(չուցի)	6 (Գիր աւանդութեան, էջ 127—134)

Ինչպես որ այս ենթախմբերի հաջորդական կարգը փոփոխական է, ԱՅ 659 ձեռագրում էլ ենթախմբերի վերնագրերը հաճախ նշված են տարբեր, որ ցույց կտանք իր տեղում, եղած նյութերն էլ բաժանված չեն հոդվածների (հմտ. նաև ԱՅ 649, 650, 651, 2964 ձեռագրերը). որոշ հոդվածներ բառի բուն իմաստով հոդվածներ չեն, այլ ներածական, օրինակ՝ ԺԳ հոդվածը և այլն: Այս բոլորը ցույց են տալիս, որ դրանք տարբեր աղբյուրներից զրված կանոնական առանձին թղթեր են, որոնք բաժանվել են հոդվածների հետադադրում, ամենայն հավանությունով կանոնադրի մեջ մտնելու ժամանակ: Կանոնագրերի ընդգրկված համար ողտադրված ձեռագրերից չորսի ցանկում հոդվածների վերնագրերը թեև, ըստ էության, չեն տարբերվում եղածից, սակայն բոլոր այդ վերնագրերը զրված են ոչ թե հոդվածների սկզբում, ինչպես կանոնադրում է, այլ Սահակ Պարթևի կանոնախմբի տար-

րեր ենթախմբերի սկզբում. օրինակ՝ կմ ձեռագրերի ցանկում նշված են Ա—ԼԵ հոգվածների վերնադրերը, իսկ հետո զրված են համապատասխան հոգվածները՝ Ա—ԼԵ, ապա հաջորդ ենթախմբի հոգվածների ցանկը՝ ԼԶ—ԽԴ, սրան համապատասխան հոգվածները. նորից ցանկ՝ ԽԵ—ԽԹ, և ապա սրան համապատասխան հոգվածներ. ի վերջո էլի ցանկ՝ Մ—ՄԵ, և սրա համապատասխան հոգվածներ: ԲՏ ձեռագրերում ցանկը կազմված է ճիշտ այդ ձևով, միայն այն տարրերով, թյամբ, որ այս երկու ձեռագրերում ցանկի վերնադրերի համարակալումը վերևում նշվածի նման չէ, այլ ամեն անգամ սկսվում է սկզբից. այսպես՝ Ա—ԼԵ, Ա—Թ, Ա—Ե, Ա—Զ: Ի միջի այլոց կ ձեռագրում հոգվածների ցանկում եղած վերնադրերը թևե կանոնադրի ունեցածի համեմատությամբ երբեմն զրվում են ետ ու առաջ, բայց հոգվածների հերթականությունը նույնն է, ինչ կանոնադրում:

Ձեռագրերի ցանկում նշված չԽԹ. Վասն եպիսկոպոսաց և վարդապետաց վերնադրերը հոգվածների շարքում համապատասխան հոգված չունի. ոակայն ուշադիր բնութայնում ցույց տվեց, որ ԽԸ հոգվածի երկրորդ մասը՝ «Հրեշտակական վարուց»-ից մինչև նույն հոգվածի վերջո, պետք է լինի առանձին հոգված՝ համապատասխան ցանկի ԽԹ վերնադրին: Ըստ երևույթին՝ ընդօրինակության ժամանակ ինչ-ինչ պատճառով հոգվածի համարը՝ ԽԹ զուրա է բնկել և հոգվածը միացվել նախորդ՝ ԽԸ հոգվածին և այդ ձևով մնացել մինչև այժմ: Նկատի ունենալով այս հանգամանքը, հոգվածների շարքում ԽԸ հոգվածից առջևտեղինը վերջինիս կցված մասը և զրկելն առանձին՝ ԾԿԸ—ԽԹ համարի տակ: Ըստ այնմ էլ ԽԹ հոգվածին հաջորդող մի քանի հոգվածների համարները նույնպես փոխեցինք մեկով, որով հոգվածների համարակալումը համապատասխանեց ցանկում կազմին: Իսկ Վասն սրոյ ազաչև և վկայության ղնևմ հատվածից, որը ձեռագրերում զրված է ԾԶ—ՄԵ համարի տակ, համարակալումը հանեցինք, որովհետև չէր համապատասխանում ցանկի վերնադրին. այն շատ աղելի նման է վերջարանի, քան թե հոգվածի: Աճ Աճ 640, 650, 651, 2984 ձեռագրերը ցանկ չունեն: Ո ձեռագրում ՄԱ հոգվածի վերնադրեր ցանկում այսպես է. Վասն եպիսկոպոսի թէ որպէս պարտ է լինել տեսուչ եկեղեցւոյ: Այնուհետև ընդգծված բառերի վերևում աղելացրել են. «Պահել զի նշա»:

Հոգ. Ա, էջ 369: Հոգվածի սկզբում հեղինակը գրում է. «Վերադոյն ճառեցաւ ի մէնջս: Այս առթիւ Մ. Արեղյանը գրում է. «Իսկ վերևում բան չկա ասված» (տես Հայոց հին գրականությունը պատմություն, դիրք Ա, Երևան, 1944, էջ 118, ծանոթ. 1): «Ինչպես երևում է—աղելացում է Մ. Արեղյանը,—այս խմբագրությունը (իմա Կանոնագրերը Հայոց, Արսեն Ղազան, Թիֆլիս, 1914—Վ. Հ.) թերի է» (նույն տեղում): Նախորդ ծանոթագրության մեջ նշեցինք, որ Սահակ Պարթևի կանոնախումբը (ըստ Կանոնադրերի) բաղկացած է հինգ ենթախմբերից, որոնք տարբեր գրություններ են և տարբեր ժողովածուներում ունեն տարբեր հերթականություն: Այստեղից էլ Վերադոյն ճառեցաւ ի մէնջս—ի բովանդակությունը պետք է փնտրել Սահակ Պարթևի կանոնախմբերի մյուս ենթախմբերում. օրինակ՝ Ն. Ակինյանը կարծում է, որ Կանոնադրեր Սահակ Պարթևի առաջին ենթախմբին՝ «Յաղագս քորեպիսկոպոսաց թէ որպէս պարտ է ղկանոնական կարգն հաստատուն պահել յեկեղեցիս», նախորդել է Կանոնադրերի չորրորդ՝ «Թէ որպէս պարտ է եպիսկոպոսաց ունել զընտանիս սրբոյ եկեղեցւոյ» ենթախմբը և վերջինիցս վերցնելով «տեսուչ... զի սրբոց եւ նախնաւորաց աւրինաց և հմուտ եղելոց վարդապետութեան արժանաւոր է տալ զայնպիսի պատիւ, որք զժողովուրդն բավական լիցին խրատել...» (տես Հանգե Ամսօրեայ. 1946, № 1—12, էջ 52) հատվածը, ենթադրում է, որ Վերադոյն ճառեց, ի մէնջս ասելով հեղինակը նկատի ունի այս հատվածը: Ն. Ակինյանը ճիշտ է այնքան որ Կանոնադրում եղած Սահակ Պարթևի չորրորդ ենթախմբը պետք է զրված լինի առաջին տեղում, ինչպես նշվում է Սոփերքում: Մեր կարծիքով Սահակ Պարթևը Վերադոյն ճառեցաւ ի մէնջս—ով նկատի ունի չորրորդ ենթախմբի ոչ թե այս կամ այն ասույթը, ինչպես փորձում է ցույց տալ Ն. Ակինյանը, այլ ամբողջ չորրորդ ենթախմբը, որովհետև այս ենթախմբի ԽԹ հոգվածում ևս հանդիպում ենք նման բնորոշման, ինչպես Ն. Ակինյանին նշածն է: Ի դեպ Սահակ Պարթևի ենթախմբերի վերնադրերի ուշադիր քննությունը նույնպես բերում է տրամաբանական այդ եզրակացության: Մի քանի ձեռագրերում Վերադոյն ճառեցաւ ի մէնջս որոց հատվածի «ի մէնջս որոց»-ի միջև գտնում ենք միջանկյալ նախադասություն. «Վերադոյն ճառեցաւ ի մէնջս եւ ընտրել կացուցանել յաթոռ քորեպիսկոպոսութեան զայնոսիկ որոց» այնուհետև ինչպես բնագրում է (№ № 640, էջ 86բ, 650, էջ 96ա, 651, էջ 74բ, 2984, էջ 123բ): Լ. 659 ձեռագիրը չունի Ա—ԹԲ հոգվածները:

Հոգ. Ը, էջ 371: 371-րդ էջի 11-րդ տողի «Աստուծոյ զի» բառերի միջև մի քանի ձեռագրերում գտնում ենք ընդարձակ հատված, «զարդարուն ճշմարիտ հաւատովք եւ գործովք առաքի սուրբին ցանկալի ամենեցուն եւ պատուական որպէս եւ վայել է իսկ պաշտօնէից Աստուծոյ» (Մ Մ 649, էջ 88ա, 650, էջ 97բ, 651, էջ 75բ, 2964, էջ 125ա):

Ենթավերնագիր, էջ 375: Մ 659 ձեռագրում ԺԳ—ԼԾ հոդվածների ենթախումբը հաջորդում է Շահապիվանի ժողովի կանոնախմբին, հետևյալ ուղագրով վերնագրով. «Կանոնական թուղթ վարդապետացն Հայոց, կարգ քահանայից առ ժողովրդականսն և նոցին առ ժողովրդականացն հնազանդութիւն և կարգ ուղղութեան առ քահանայս» (էջ 255ա): Այս ենթախմբի վերնադիրը հենց այդպես է դրված նաև նույն ձեռագրի բովանդակած նյութերի ցանկում. «Ցանգ վարդապետացն Հայոց» (էջ 1բ): Քանի որ Մ 659 ձեռագրում այս ենթախումբը հաջորդում է Շահապիվանի ժողովի կանոնախմբին մի կողմից և վերնագրում էլ նշված է «Կանոնական թուղթ վարդապետացն Հայոց» մյուս կողմից, կարող է ստեղծել սխալ այն տպավորությունը, որ Սահակ Պարթևի կանոնախմբի այս ենթախումբը մինչև այժմ թյուրիմացաբար է վերագրվել Սահակ Պարթևին և նրա իսկական հեղինակը Շահապիվանի ժողովի մասնակից վարդապետներն են եղել: Սակայն այս երկու բնագրերի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ այն չէր կարող ժողովի մասնակիցների անունից գրվել, այլ անհատ մարդու անունից միայն: Թե ինչպես է վերնագրում տեղ գտել նշված թյուրիմացությունը, դժվար է հաստատ բան ասել, սակայն հաստատ կարելի է նշել, որ նման թյուրիմացությունը եղակի չէ, օրինակ՝ Մ Մ 8459, 9311 ձեռագրերում Հարանցն հետեոյաց կանոնախումբը վերնագրված է Կղեմեսի անվամբ. «Սահմանք եւ կանոնք, զոր եղին առաքնալքն ի ձեռն Կղեմայի» (էջ 3ա, էջ 2ա), կամ Մ Մ 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում Սահակ Չորրորդիցու կանոնախումբը դրված է Մովսես Քերթազհոր անունով:

Մի քան այլ ձեռագրերում այս ենթախումբն ունի «Կանոն սրբոյն Սահակայ Հայոց կաթողիկոսի ի լրումն հաւատոյ ամենայն աշխարհիս Հայոց մեծաց, գլուխք ԺԲ» (Մ 2964, էջ 127ա, հմտ. Նաև Մ Մ 649, էջ 89բ, 650, էջ 99ա, 651, էջ 77ա):

Հոգ. ԺԳ, էջ 375 376: Մի քանի ձեռագրերում հոդվածի սկիզբն այսպես է. «Եղբարց սիրելեաց երիցանց և վանականաց եւ ճամաւրէն ժողովրդականաց որպէս ամբաստանութիւն եղեալ և այլն» (Մ 659, էջ 255ա, տես նաև Մ Մ 649, էջ 89բ, 650, էջ 99ա, 651, էջ 77ա, 2964, էջ 127ա): Ընդգծված հատվածը բացակայում է Կանոնագրում:

Հոգ. ԺԴ, էջ 377: Այս հոդվածի վերջին մասը մի քանի ձեռագրերում ընդարձակ է, համեմատված Աստվածաշնչից վերցրած մեքերիստիկներով, օրինակ՝ «Քահանայից, լուայք ի մարգարէն... անձանձրոյթ հոգ տանել» հատվածը ներքոհիշյալ ձեռագրերում այսպես է «Քահանայից որպէս լուայք ի մարգարէիցն, որպէս Եղեկիէլ չոչէ հոգով սրբով եւ ասէ, թէ ով հովիւ տարապարտ արօտ, որ թողի զխաշինս իմ յաջ բազուկ քո և յաջ ակն քո, այլ զի մի՛ լուիցուք զնորին պատուհասն, այլ օրինակ ճշմարիտ կացուղէք զանձինս ձեր ժողովրդականացդ ամենայն պարկեշտութեամբ աղօթից եւ պահոց, անձանձրոյթ հոգ տանել եւ ի մի առնուլ զասացեալսն ի Մարգարէն, թէ շրթունք քահանային գիտութեան զգուշացին, զի արէնք հարցանին ի բերանք քահանային, քանզի հրեշտակ է հղարի Աստուծոյ» (Մ 649, էջ 90ա, բ, տես նաև Մ Մ 650, էջ 100ա, 651, էջ 78ա, բ, 2964, էջ 128ա):

Հոգ. ԻԲ, էջ 380: Հոդվածի վերջին մասը Մ 659 ձեռագրում մի փոքր ընդարձակ է. «...ի կարգէն իւրմէ դադարեալ լիցի մողովրդեանն և միասին եկեղեցւոյ իշխան մի՛ լիցի եւ ընկերք իւր ընդ նմա հաղորդել մի՛ իշխեսցեն եւ ժողովրդականքն զայնպիսին» (էջ 258ա) ընդգծված մասը Կանոնագիրը չունի:

Հոգ. ԻԳ, էջ 380: Մ 651 ձեռագիրն այս հոդվածը չունի, Իսկ Մ 659 ձեռագրում չի պահպանվել սկզբի «տղէտ երէցեալք ժողովուրդ մի՛ իշխեսցեն ունել» հատվածը:

Հոգ. ԻԴ, էջ 380—381: Մ Մ 651 և 2964 ձեռագրերում չի պահպանվել հոդվածի սկզբից մինչև «յառաջ մի՛ իշխեսցեն առնել» հատվածը, ԻԴ հոդվածի մնացած մի փոքր մասը կցված է ԻԲ հոդվածին:

Հոգ. ԻԸ, էջ 382—383: Մ 2964 ձեռագիրը չունի հոդվածի սկզբի «ապա եթէ լսեմ» բառերը:

Հոգ. ԼԶ, էջ 386—391: Այս հոդվածին նախորդող վերնագրից մինչև Սահակի կանոնախմբի վերջը (421 էջ) չի պահպանվել Մ Մ 649, 650, 651, 2964 ձեռագրերում: Սակայն հետաքրքիր է այս ենթախմբի Մ 659 ձեռագրում ունեցած վերնադիրը. «Սահմանադրութիւն կարգաց ընկալեալ ի նահատակէն տեառնէ Գրիգորէ թարգմանեցաւ ի ձեռն Եղեկայ, հրամանաւ երանելոյն Սահակայ եպիսկոպոսապետին Հայոց եւ նորին աթոռակցաց, թէ որպէս սահմանեցաւ կարգ ուխտի եւ որոշումն վանաց» (էջ 227բ, հմտ. Արեւ Մխիթարյան, Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, էջ 25—31): Հմտ. ԽԴ հոդվածի և համապատասխան ծանոթագրու-

թյան հետ: Արեւ Մխիթարյանը այս ենթախումբը նշում է Գրիգոր Լուսավորչի անունով:

Այս հոդվածում կան տեղեր, որոնք Մ 659 ձեռագրում համառոտ են, տեղեր էլ կան, որ ընդհարձակ են. այդ բանը ցույց կտանք համապատասխան հատվածները բերելով: Երինակ. 1. 388-րդ էջի 5—6 տողերի «եւ զնա իսկապէս...»-ի Քրիստոս հաւատացելոց հատվածը Մ 659 ձեռագրում այսպես է. «եւ զհաւատն զնա իսկապէս խոստովանիմք ասել մայր եկեղեցւոյ ի Քրիստոս հաւատացելոց» (էջ 288բ): 2. 390-րդ էջի 8-րդ տողից «Տեսե՛ր զճշմարիտ հիմն եկեղեցւոյ» հատվածից մինչև 391-րդ էջի 1-ին տողի «եկեղեցի» բառը Մ 659 ձեռագրում գրված է այսպես. «վասն որոյ փրկիչն տէր ասաց խնդալ զառաքելս, թէ խնդացէ՛ք զի անուանք ձեր դրեալ են ի զպրոթիւն կենաց տեսնել զճշմարիտ հիմն եկեղեցւոյ» (էջ 230ա):

Հոդ. ԼԹ, էջ 395—390: Մ 659 ձեռագրում չի պահվել այս հոդվածի «այլ միևնոյն...» և ոմն փոքր հատվածը (էջ 233ա):

Հոդ. Խ, էջ 397—399: Մ 659 ձեռագրում պահվել է այս հոդվածի սկզբի մի փոքր մասը, իսկ «Տաւան սրբոյն Յովհաննու Մկրտչի եւ վկայի» հատվածից մինչև հոդվածի վերջը՝ «այսինքն մտեալ հիւրքն և արհնեսցեն» հատվածը չի պահվել Մ 659 ձեռագրում. սրան հաջորդում է Շահապիվանի ժողովի կանոնախումբը, վերջինիս էլ՝ Սահակ Պարթևի կանոնախմբի Բ ենթախումբը:

Հոդ. ԽԱ, էջ 399—400: Մ 659 ձեռագրում ԽԱ—ԽԴ հոդվածները գրված են առանձին վերնագրի տակ. «Կանոն Լուսավորչին» (էջ 261բ), որոնք այստեղ նշված են որպես մեկ կանոնական թուղթ առանց հոդվածների բաժանելու: Նույնը տես Ը ձեռագրում, (էջ 114ա): Այստեղ սկզբում այս կանոնախումբը գրված է այնպես, ինչպես Ա-ում, բայց հետո ԽԱ հոդվածի սկիզբից, տողամեջ, կարմիր թանաքով գրիչն ավելացրել է՝ «Կանոն Լուսավորչին», նույն թանաքով և ձեռագրով էջի ներքևի լուսանցքում ավելացնելով՝ «յօրինակէ դրեցի»:

Թեքն սա Նշանակում է այլ օրինակից է դրել, որի մեջ այս մի քանի հոդվածի վերնագրված է Գրիգոր Լուսավորչի անունով, ինչպես և Մ 659 ձեռագրում: Արեւ Մխիթարյանի հրատարակության քննարկում ես այս ենթախումբը բերված է «Կանոն Ե. Գրիգորի Պարթևի» (էջ 31—32) անունով և գրված է վերջինիս կանոնախմբի շարքում. դա մեզ ենթադրել է տալիս, որ հրատարակիչը հավասարաօգտվել է մեր Մատենադարանի Մ 659 կամ Ը ձեռագրերից:

Հոդ. ԽԴ, էջ 400—402: Բնագրի «ի վեր կիրակէքն ամենայն...» և Վարդավառն հատվածը Մ 659 ձեռագրում շարադրված է այսպես. «Եւ ի վեր կիրակէ այն ամենայն յիսներեկին և տասն սրբոյ Պնդակոստէին յորում հոգին սուրբ առաքելոցն շնորհեաց լեզուս և տասն սրբոյ Աստուածածնին և միշտ կուսին և Վարդեմարն» (էջ 262ա) ձևով:

Հոդ. ԽԵ, էջ 402—403: Սրա սկզբի մասը հիշատակարանն է և կարող է հնության կնիք ունենալ, բայց հաջորդ մեծ մասը՝ «Արդ՝ եթէ ոք» (էջ 402 տող 8) հատվածից մինչև հոդվածի վերջը ավելացվել է ուրիշի, հավանաբար Հով. Օմեկցու կողմից: Հենց այդ մասն է, որ կարող է այս կամ այն չափով իրավաբանական հոդվածի (որոշում է հանցանքը և պատիժը) տպավորություն թողնել: Նկատի ունենալով, որ Սահակ Պարթևի կանոնախմբի Գ ենթախումբը Մ 659 ձեռագրում ունի երկու վերնագիր (տես ԼԶ և ԽԱ հոդվածների ծանոթագրությունը), իսկ այդ ենթախումբն էլ ավարտվում է թարգմանության մասին եղած վերոհիշյալ հիշատակարանով (տես ԽԴ հոդվածը), կարող ենք ենթադրել, որ միայն այս ենթախումբը՝ ԼԶ—ԽԴ հոդվածները, սակայն ոչ այս ծավալով, այլ համառոտ, եղել է հունարեն, Գրիգոր Լուսավորչի անվամբ, որը «հետագայում» Ծ դարում թարգմանվել է հայերենի: Թարգմանելուց հետո Սահակ Պարթևը լրացրել է և ճշակեցրել դրանք և որպես կանոնական շրջաբերական ուղարկել տեղերը: Ի դեպ Սահակ Պարթևի կանոնների վավերականությունը հայագիտության մեջ կասկածի է ենթարկվել (տես Լ, Գաթրճեան, Սրբազան պատարագամատուցը Հայոց, Վիեննա, 1897, էջ 141, ծանոթ. 103, էջ 231, ծանոթ. 38, էջ 323, 733. Ն. Ակիման, Ս. Սահակի վերագրուած կանոնները, Հանդէս Ամսօրեայ, 1946, № 1—12, էջ 48—70, 1947, № 1, էջ 1—25):

Հոդ. ԽԶ, էջ 403: Այս հոդվածը Մ 659 ձեռագրում սկսվում է այսպես. «Այցելու հասարակաց այր վիճակեալս եպիսկոպոսն» (էջ 216բ): Չ ձեռագրում «Թէ որպէս պարտ է եպիսկոպոսաց ունել զընտանիս սրբոյ եկեղեցւոյ» ենթախումբը սխալմամբ կրկնված է (էջ 114բ—115բ), թեև թերի, համեմատության համար օգտագործեցինք 115բ—117բ էջերում գրվածը միայն: Հմմտ. Ծ, էջ 191ա—195ա:

Հոդ. ԽԷ, էջ 409—410: Մ 659 ձեռագրում դուրս է ընկել սույն հոդվածի «պարտի րեւել յինքեան եպիսկոպոսն եւ ամենայն վարդապետք, ուր ոչ ազգականութիւն եւ ոչ ականոնութիւն է եւ» հատվածը, (էջ 220ա):

(Հոդ. ԾԵ) էջ 420—421: Մ 659 ձեռագրում չի պահվել սույն հոդվածի «աղքատք խնամեալք, քնանկը յապահովացեալք» հատվածը (էջ 227ա):

ՇԱՀԱՊԻՎԱՆԻ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Յանկ, էջ 422—423: № 659 ձեռագրում, հակառակ կանոնագրում եղածի, սկզբում զրված է առաջարանը, ապա՝ ցանկը. ա՛յա այն.

«Յանկ կանոնաց վարկապետաց Հայոց.

ա. Ծպիսկոպոսաց:

բ. Ծիցանց:

դ. Պոռնրկաց:

դ. Կնաթողաց:

ւ. Ամուլաց:

դ. Աղգականաց, որ յաւնէ ելանի-
ցնն:

է. Բոնութեամբ առեանկաց:

ը. Կախարդաց:

թ. Նարցկաց և դիւթից:

ժ. Դիւթից:

ժա. Կոծողաց մեռելոյ:

ժր. Որդի որ դկին հաւր ունիցի:

ժդ. Ազգական կնոջ:

ժդ. Ծպիսկոպոսաց և երիցանց:

ժե. Պաշտաւնէից և ուխտի մանկանց:

ժդ. Ծպիսկոպոսի և վանանց երիցու:

ժէ. Նշխարացն մարտիրոսաց:

ժը. Վարդապետի և աշակերտի:

ժթ. Մծղնէից:

ի. Մծղնէից» (էջ 236ր):

Այս ցանկը կազմված է կանոնագրում եղածից անկախ, ձեռագրի գրչի կողմից: № № 649 և 3562 ձեռագրերում Շահապիվանի ժողովի կանոնախումբը ընդօրինակել են երկու անգամ՝ № 648, 28ա—31ա (կնշենք որպես առաջին ընդօրինակություն) և 132ա—193ա (կնշենք որպես երկրորդ ընդօրինակություն) էջերում, № 3562, 301բ—305ա (կնշենք որպես առաջին ընդօրինակություն) և 440բ—451ա (կնշենք որպես երկրորդ ընդօրինակություն) էջերում: Վերջին շորս բնագրերից միայն № 3562 ձեռագրի երկրորդ ընդօրինակության մեջ է պահվել ցանկը, մնացածները լուսն են այն: Այս վերջինս նույնն է ինչ որ կանոնագրում եղածը, միայն ցանկի հրեք հոդվածների վերնագրերում նկատում ենք աննշան շեղում. «Ժք. Վասն որ ընդ մուրուի շնալ: ժդ. Վասն որ տանտիկին ունի ի տան: ի. Վասն եպիսկոպոսի որ դիտէ զայն»:

Բացի սրանից, ցանկում բոլոր հոդվածների վերնագրերի սկզբում հանդիպում ենք «Վասն» բառին, օրինակ՝ գ. Վասն շնացողաց, և այլն:

Առաջարան, էջ 424—429: Կանոնագրում, Շահապիվանի ժողովի կանոնախմբի ցանկից հետո, կա միջանկյալ մի հատված. «Եղեալ միաբանութեամբ աւագ Հայոց յեթներորդ ամի վախճանելոյն սրբոյն Սահակայ կարգեցան կանոնքս այսա: Արդարացի կերպով այդ հատվածը վաղուց արդեն վերագրել են Հովհ. Օճեհցու գրչին: Այս հատվածին այնուհետև հաջորդում է ընդարձակ վերնագիր: Վերջինս № № 648 և 3562 ձեռագրերի առաջին ընդօրինակության մեջ տարբեր է. «Եւանք զոր եղին հայրապետք Հայոց ի Շահապիվանի ի բանակետդ թագաւորաց Հայոց» (էջ 28ա, էջ 301ր): № 659 ձեռագրում առաջարանին նախորդում է «Նախադրութիւն» վերնագիրը, իսկ մնացած ձեռագրերի համապատասխան վերնագրերը նույնն են, ինչ որ կանոնագրերինը:

Առաջարանում նշվում է, թե ե՛րբ, ի՛նչ նկատառումներով է գումարվել Շահապիվանի ժողովը: Որոշ ուսումնասիրողներ այդ առաջարանի զգալի մասը համարում են ուշ ժամանակներում կատարված ընդմիջարկություն (տե՛ս Ա. Ղլուճյան, Կանոնգիրք Հայոց, էջ 58. հմմտ. Ն. Ակիմյան, Հանդէս Ամսօրեայ, 1949, № 4—12, էջ 98):

№ 659 ձեռագրում առաջարանն ունի բավականին ընդարձակ հատված, որ լուսնի կանոնգիրքը. և որովհետեւ դա լափազանց կարեւոր է, ուստի պատկերացումն ամբողջական դարձնելու համար այդ առաջարանը կրեւորն լրիվ:

նախադրութիւն. Պարտ և պատշաճ է նաւաւարին հոգալ զիրս նաւին և զշաւիդս ծովուն նկատել և ըստ հողմոյն աշողութեան զնաւով ի վերայ մկանաց ծովուն. նոյնպէս և զաւրաւարին յամենայն ժամ զգարսն տեսանելով և ի հանգիսի անցանել զայրբնտիր, զծիրնտիր, զգէն զանձամբ և ուրիշ սպառազէն զերկարաւն ակն ունել ճակատուն յաղթող զտանել և առնուլ զպսակն ի թագաւորէն. ապա առաւելապէս արժան է վարդապետաց եկեղեցւոյ հովուաց և առաքնորդաց, արդարութեամբ և ստոյգ պտուիրանին Աստուծոյ կենդանւոյ յամենայն ժամ յաւրէնսն տեսնել խորհել ի տուէ և ի դիշերի և զմանկունս եկեղեցւոյ նորապետոր զարդարել ի տէր:

Յետ փոխելոյն յերկրէս վարդապետացն հարցն արդարոց և ճշմարիտ արկնսդիր առաջնորդացն մանաւանդ սրբոյ քահանային Սահակայ Հայոց կաթողիկոսի և հոգիւից, հոգեկիր ճշմարիտ վարդապետին Մեսրոպայ, որ լուսաւորեաց զերկիր Հայոց, ի փոխել նոցա յերկրէն (ուրիշներ ռաղղել և յերկրէս—Վ. Հ.) լինէր եղծումն և բայքայումն կարգաց և արինաց սրբոյ եկեղեցւոյ, որպէս տեսանէր յառաջագոյն ի տեսնան քահանայապետն Սահակ և կամ ևս յառաջ մեծն Կրիզորիոս: Եւ քաղմանային, որք յաճախէին ի զործս պղծութեան և յետս ընդդէմ զնացից ի ցամաքել սիրոյն բազմանայր անարէնութիւնն, և ոչ ոք էր, որ քաղէր զորմն և կտէր զգաղձն վիսապար, քանդի արմատացնալ էր սեղն և տարածէր ար ըստ արէ և լինէր յաճախումն մծղելից, ինահանէից, պոռնկաց, անձնակամաց, գողոց, և ամենայն շարագործաց յաշխարհին Հայոց ի մէջ տանն Թորգոմայ: Եւ լինէր սուգ և տրտմութիւն, որ էին ի ժամանակին վարդապետը, եպիսկոպոսը, երիցունք և ոյք ունէին զուխտ սուրբ պաշտամենայք Քրիստոսի և մանկունք եկեղեցւոյ սրբոյ, այլ և յուխտէ քահանայիցն ոչ գնային ըստ սրբութեան ճանապարհին և մանաւանդ զի ոչ իր ի ժամանակին յայնմիկ իշխանութիւն ի ձեռն նախանձայոյ զաղգին Մամիկոնէից. զի հնազանդեալ էին համարձակելոց Պարսկային թագաւորութեանն: Զի թէպէտ և հեծէին և մոռնէին ի նմանութիւն կորեանց առիւծոյ վարդանն Մամիկոնեան ազգաւ իւրով հանդերձ եղբարք, այլ կային իրրե և զառազգի արգելալք և ակն ունէին վերին աւանականութեանն: Քանզի շարահնար ազգն Պարսից ի կասկածանս կային և յերկիւղի և տային զիշխանութիւնն ի ձեռս նոցաւ: Ապա ար աւուր յղէն զքան և զիշեր զիշերի ցուցանէ զգործսն արդարութեան, բան առ բան հասանէր մարդ ի մարդոյ, հնչին լինէր յիւրաքանչիւր լսելիս: Եւ գային ժողովէին ի հրամանէ միարանութեան յեղեալ կլտն ի Շահապիւմանի բանակետը թագաւորացն Հայոց ի ժամս նորաբեր տաւինն, և լինէր այս ի Իջ մամի թագաւորութեանն Յազկերտի Պարսից արքայի, և Վասակայ Սիմոն մարզպանին Հայոց, և Վահանայ Ամատունոյ հազարապետի, և Վրուայ Խոսրոսունոյ մաղխալի: Եւ գային ժողովէին եպիսկոպոսը Ի և երիցունք բազումք, սարկաւազք և նախանձայոյք պաշտամենայք Քրիստոսի և համարէն ուխտք եկեղեցւոյ, իշխանք, զաւառապետք, զաւառակալք, պետք, բռնաւորք, զաւրագլուխ հարիւրաւորք, ազատք, կուսակալք կողմանց կողմանց մեծ աշխարհին Հայոց, նախարարք ամենայն առաջի վասակայ մարզպանի և Վահանայ հազարապետի և Վրուայ մաղխալի և առաջի գլխաւոր եպիսկոպոսաց Ղազար, Տաճատա, Արտակա, Գաղա, Եփրեմի և այլոց բազմաց երիցանց գլխաւորաց՝ Յովսեփայ (Յաղղված ռաղղներ ի յաղղմից Յովսեփայ—Վ. Հ.), Յովհաննայ, Մեղտայ, Երեմիայի, Ասպուրակայ, Դանիէլի, Ղեւնտի սրբոյ, Եղիշէի դրան երիցու և այլոց սրբասէր քահանայից, որք էին նախանձախնդիր արինացն առաջի աւագ նախարարացն՝ քաշին և կորովոյն վարդանայ Մամիկոնեւոյ և Արշալուրայ (զրիշն ռաղղել է Արշուրայ—Վ. Հ.) կամսարականի և Մանաճիւրի Ռշտունեւոյ սպարապետին Հայոց, Զրկա Դիմաքսնի և այլոց նախարարաց: Որք միաբանեալք էին և հաւանեալք արդար արինաց և քրիստոսական պաշտամանն և միաբան բարբառէին այսպէս, և թէ ձգեղեալ զկարգն սրբոյն Գրիգորի և զՆերսէսի և զՍահակայ և զՄաշտոցի դուք այդրէն հաստատեցէք և այլ ևս լաւ որպէս ձեր կամք են և մեք ախորժելով յանձին ունիմք, զի կարգք եկեղեցւոյ թուլացան և մարդիկ յանարէնութիւն դարձան: Արդ՝ որ արէնք Աստուծոյ հաճոյ են և եկեղեցւոյ, դուք զայն կարգեցէք և մեք հնազանդիմք. և թէ ոք հաստատուն ոչ պահէ զկարգս արինացն եպիսկոպոս կամ երէց կամ ազատ կամ շինակա՞ն՝ պատուհասեցի և տուգանս տացէ՛: Եւ զայս ասացեալ քահանայապետիցն եթէ ռուսաբնակն և Նիկիական հաստատեալ կացցէ, որպէս և էն իսկ և մեք հնազանդ եմք, բայց որ ինչ պիտոյ է ի լրութիւնս ի նոյն կանոնս և մանաւանդ ի մէջ տանս Թորգոմայ հաստատեցի՛: Ապա կարգեցին և եղին այսպէս: (Ն՝ 659, էջ 233բ—236ա, հմտ. Արէլ Մխիթարեանց, Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, էջ 57—60):

Առաջարանի մի այլ խմբագրութիւն քտնում ենք մի քանի ուրիշ ձեռագրերում ևս. «Յետ փոխելոյ յերկրէս վարդապետացն Հայոց հարցն առաջնոց արդարոց և ճշմարիտ առաջնորդաց և մանաւանդ սրբոյ քահանայապետին երանելոյն Բազակայ Հայոց կաթողիկոսի և հոգեւոր, հոգեկիր, ճշմարտասէր վարդապետին Մեսրոպայ, որ լուսաւորեաց երկիրս Հայոց վարդապետութեան»:

թեմք իւրով. ի փոխելն նոցա յերկրէս առ արարիչն եւ տէր, լինէր եղծումն եւ քակտումն եւ քայքայումն կարգաց եւ օրինաց սրբոյ եկեղեցոյ: Ապա օր աւուր ըխէր բան առ բան եւ գիշերոյ առ գիշեր ցուցանէր զգործս արդարութեան բան առ բան հասանէր մարդ ի մարդոյ հնչումն լինէր յիրաքանչիւր լսելիս: Եւ զային հասանէին ժողովեալք ի հրամանէ միաբանութեանցն յեղեալ կէտն ի Շահապիվանի րանակետդ թագաւորացն Հայոց ի ժամամայ (sic) նորաբեր տօնին: Եւ զային ժողովէին եպիսկոպոսք եւ երիցունք բազումք եւ սարկաւագունք եւ նախանձաւորք պաշտօնեայք Քրիստոսի եւ համօրէն ուխտ սրբոյ եկեղեցոյ եւ իշխանք՝ ամենայն զաւառատեարք, պետք եւ բռնաւորք եւ ազատք կողմանց կողմանց աշխարհիս Հայոց առաջի գլխաւոր եպիսկոպոսաց՝ Ղօղայ, Տաճատու, Արտակայ, Գաղայ, Եփրեմայ եւ այլոց բազմաց եւ իրիցանց գլխաւորաց՝ Յովսեփու, Յովհանայ, Մէղիտայ, Երեմիայի, Ասպուրակեայ, Դանիելի, տեառն Ղևոնդի, տեառն Եղիշայի եւ այլոց բազմաց սրբասէր քահանայից, որք էին նախանձախնդիր շրինացն սրբութեան եկեղեցոյ Աստուծոյ: Ժողովեալ առաջի աւագ նախարարացն քաջին եւ կորովոյն սրբոյն Վարդանայ Մամգունենի եւ ամենայն իշխանացն Հայոց եւ ազատաց բազմաց եւ միախորհուրդ միաբան բարբառէին այսպէս, եթէ Քեղեալ կարգսն սրբոյն Գրիգորի եւ զնկրսեայ եւ զՍաղակայ եւ զՄաշտոցի գուր անդրէն հաստատեցէք, եւ այլ եւս զլաւն որպէս եւ ձեռն կամք են, եւ մեք ախորժիւք եւ յօժարութեամբ յանձին ունիմք կատարել, քանզի կարգք եկեղեցոյ թուլացան եւ մարդիկք յանօրէնութիւն հատան եւ թողին զպատուիրանս տեառն: Արդ օրէնք որ Աստուծոյ հաճոյ են եւ եկեղեցոյ նորա իշխանութիւն, դուք զայն կարգեցէք եւ մեք հնազանդիմք եւ հաստատուն պահեմք, եթէ որ հաստատուն ոչ պահեցէ զկարգ օրինացն կամ եպիսկոպոս կամ էրէց կամ սարկաւագ կամ ազատ կամ շինական՝ պատուհաս կրեցէ եւ տուգանս տացցէ: Եւ զայս ասացեալ միաբան քահանայապետիցն եւ քահանայիցն եթէ Առաքելական կանոնն եւ Նիկիական հաստատուն կացցէ եւ մեք հնազանդեալ եմք, բայց որ ինչ պիտոյ է ի նոսա ի լրութիւն եւ մանաւանդ ի մէջ տանս Թորգոմայ եւ կողմանցս արեւելեացս՝ հաստատեցուք: Ապա կարգեցին եւ եղին այսպէս (Ք 2964, էջ 132բ—134ա, հմմտ. նաև Ք 649, էջ 94աբ, 650, էջ 103բ—104բ, 651, էջ 82բ—83աւ Հմմտ. Ալիշան, Հայապատում, էջ 159—160. Այրարատ, էջ 519):

Առաջաբանի մի երրորդ խմբագրութիւն պահվել է Ք 648 եւ 3562 ձեռագրերի առաջին ընդօրինակութիւն բնագրում. «Ե ժ ե Զ ամի թագաւորութեան Յաղկերտի Պարսից արքայի, յաւուրս սրբոյն Վարդանա ժողովեցան եւ եպիսկոպոսք յաղագս եղծանելոյ ոմանց զկարգս եկեղեցւոյ ըստ տեսեան սրբոյն Գրիգորի եւ սրբոյն Սահակայ. եւ սահմանեցին գլուխս Ի» (Ք 648, էջ 28ա, բ, 3562, էջ 301բ):

Առաջին եւ երկրորդ խմբագրութիւնների մեջ հիշված մի շարք անձնանունները, ինչպէս Ճիշտ նկատել է Ն. Ակինյանը (Հանդէս Ամսօրեայ, 1949, Ք 4—12, էջ 90—91), հետագայի մոտեմ են եւ կապ չունեն առաջաբանի սկզբնական բնագրի հետ: Ներսէս Ակինյանի կարծիքով առաջաբանը սկզբնապէս պետք է լինէր այսպէս. «Պարտ եւ պատշաճ է նաւաւարին հոգալ զարուեստագործութենէ նաւին եւ զշաւիղս ծովուն նկատել եւ ըստ հողմոյն աշողութեան զնալ ի վերայ մկանանց ծովուն, նոյնպէս եւ զաւրաւարին զգաւրսն ի հանդիսի անցուցանել զայրնտիր (sic) եւ զծիրնտիր, զէն զարամք եւ ասպարազէն զերիվարաւ եւ ակն ունել ի ճակատուն յաղթող գտանել եւ առնուլ պսակ եւ պատիւ ի թագաւորէն: Ապա առաւել արժան եւ իրաւ է վարդապետաց սրբոյ եկեղեցւոյ արիւնաց արդարութեան <պատկառ կալ> եւ զմանկունս եկեղեցւոյ նորափետուր զարդարել ի Տէր:»

Յետ փոխելոյ յերկրէ վարդապետացն հարցն արդարոց՝ Սահակայ... եւ Մաշտոցի... զային ժողովէին ի հրամանէ միաբանելոցն յեղեալ կէտն ի Շահապիվանս, ի բանակետն թագաւորացն Հայոց, ի ժամանակի ամանորաբեր տանին: Եւ լինէր այս ի Զ ամի թագաւորութեան Յաղկերտի Պարսից արքայի եւ Վասակայ Սիւնւոյ մարզպանութեան Հայոց եւ Վահանայ Ամատունւոյ հազարապետութեան եւ Վրոպայ խորխոռունւոյ մաղխազութեան: Եւ ժողովէին համօրէն ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ եւ իշխանք ամենայն... կողմանց կողմանց, աւագք նախարարք աշխարհիս Հայոց... <Աւագ նախարարք> միաբան ասէին այսպէս... Արէնք, որ Աստուծոյ հաճոյ են եւ եկեղեցւոյ նորա ի շինութիւն, դուք զայն կարգեցէք եւ մեք հնազանդիմք եւ հաստատուն պահեմք. եւ եթէ որ հաստատուն ոչ պահեցէ զկարգ արքինացն, աղատ կամ շինական, պատուհաս կրեցէ եւ տուգանս տացէ:

Եւ զայս ասացեալ միաբան քահանայապետիցն, եթէ Առաքելական եւ Նիկիական կանոնք հաստատուն կացցեն եւ մեք հնազանդեալ եմք. բայց որ ինչ պիտոյ է ի լրութիւն ի նոյն կանոնս, մանաւանդ ի մէջ տանս Թորգոմայ եւ կողմանցս արեւելեայց, <որպէս եւ ձեռն կամք են. եւ մեք կամօք եւ ախորժելով յանձն առնումք: ...Եւ եթէ որ հաստատուն ոչ պահեցէ զկարգս

օրինաց՝ կամ եպիսկոպոս կամ երէց պատուհաս կրեցել եւ տուգանս տացել՝ Ապա կարգեցին եւ եգին այսպէս (Հանդէս Ամսօրեայ, 1949 թ., Ն՝ 4—12, էջ 102—103)։

Ն 659 ձեռագրում մինչև Ա հոգվածը գտնում ենք վերնադիր. «Սահմանք եւ կանոնք զոր եգին վարդապետը Հայոց ի նոյն լրութիւն Առարելական եւ Նիկիական կանոնաց հաստատութիւն» (էջ 236ր)։

Հոգ. Ա, էջ 429—430: Ն 659 ձեռագիրն այս հոգվածն ունի աննշան շեղումներով. օրինակ՝ «ի տուլ եւ ի գիշերի եւ զպատուիրանս», «եւ ոչ յահեակ» հատվածները ձեռագրում բացակայում են, իսկ մի քանի բառեր չլի վիոխարինված են այլ բառերով. օրինակ՝ վատթարութեան փխ. ի վատթար գործս, զվիճակ փխ. զբամիճ, ի սուրբ արծոն փխ. եկեղեցւոյն, զարտուղի փխ. ըստ արտուղի. մատուցեն փխ. վստ ուսումն ուսցին (էջ 237ա)։ Մի քանի ձեռագրում էլ «զոր պարտ է նմա... դնոյն վատ ուսումն ուսցին» հատվածը բացակայում է (Ն Ն 649, 650, 651, 2964)։ Ն Ն 648 եւ 3562 ձեռագրերի առաջին ընդօրինակութիւնում Շահապիվանի ժողովի կանոնախումբը դանում ենք համառոտ ձեռվ, այդ համառոտումը կատարվել է հետագայում։ Վերջիններս տարբերութիւնը ցույց տալու համար այստեղ, Կանոնադրի հոգվածներին զուգահեռ կրեւերնք սյդ բնագրերու ռԱ. Նթլ եպիսկոպոս որ գացի ի պղծութեան կամ կամի պոռնկութեան կամ զինչ եւ իցէ ի վատթար դործս եւ զառաքելական պատիւն անարդեացել եւ վկայութեամբ յայտ եկեացէ, անկցի յաթոռոյն եւ զբահանայութիւնն մի՛ պաշտեացէ, ՌՄ դրամ տուգանս տացել սուրբ աթոռոյն» (Ն Ն 648, էջ 28բ, 3562 էջ 301ր)։

Հոգ. Բ, էջ 430—432: Հմմտ. «Բ. Եթէ քահանայ ի նոյն յանցանս գտանի եւ վկայիւր իրքն յայտ եկեացեն՝ Յ դրամ տուգանս տացել եւ ինքն լուծցի՝ եւ ի դպրաց կարգի կացցէ. ապա թէ ոչ դարձցի՝ եւ ի դպրաց կարգին ելցէ, եւ՝ զկնի ծանր ապաշխարութեան տեսանելով եպիսկոպոսին ի դպրաց կարգի կացուցել. եւ թէ կնաւ իցէ քահանայ կամ սարկաւադ՝ Յ դրամ տուգանս տայցեն եւ ինքեան ընդ պաշտօնեայս մի՛ խառնեացին, այլ ի կարգի զինուորաց ի բաժին եւ ի հարկ արքունի (կացցեն)։ Եւ թէ դուստր քահանային պոռնկեացի՝ եկեղեցւոյ բաժնին մի՛ իշխեսցէ եւ ի քահանայական տանն ի բաց ելցէ զնելով ծանր ապաշխարութիւն, սոյնպէս թէ՛ որդի քահանայի արասցէ՝ պատուհաս կրեսցէ։ Եւ աղախին պոռնիկ ի տան քահանայի մի՛ կացցէ» (Ն Ն 648, էջ 28բ, 3562, էջ 301ր—302ա)։ Թեւ Ն 659 ձեռագրում այս հոգվածը համառոտված չէ եւ բաղական մոտ է Կանոնագրի բնագրին, բայց ունի որոշ շեղումներ ունենալով կարող է պատմաբաններին եւ բանասերներին հետաքրքրութեան առարկա դառնալ, ուստի բերում ենք այդ հոգվածն ամբողջութեամբ. «Բ. Նրեց որ գացի ի պղծութիւն կամ ի պոռնկութիւն կամ յայլ վատթարութիւն, եւ վկայութեամբ իրքն ի մէջ եկին, զերիցութիւնն մի՛ պաշտեացէ, Յ դրամ տուգանս տացէ եւ նա ի դպրաց կարգի կացցէ։ Ապա եթէ ի դպրութեան ի նոյն պղծութիւն դոցի՝ ի կարգին ելցէ եւ ի դպրութեանն կենաց, մինչև ի կարգ ուղղութեան եկեացէ ապաշխարութեամբ. եւ տեսնալ եպիսկոպոսին զճանապարհս նորա՝ ի դպրաց կարգ մտցէ, Երիցու եւ սարկաւագի կանոն այդ կացցէ։ Զի եկեղեցի եւ սուրբ սեղանն, մանաւանդ տրուական խորհուրդն զանարատս ընդունի. զի մի՛ բարկութիւնն Աստուծոյ գարթիցէ ի վերայ երկրի ի ձեռն առաջնորդի։ Եթէ կնաւ երեց գտցի ի պղծութեան եւ կամ յայլ գործս, եւ ստուգեցաւ վկայութիւն, քահանայութիւնն լուծցի եւ յեկեղեցւոյ բաժնէ հեռացի, Յ դրամ տուգանս տացէ, զայն ի կարաւանայ տացեն։ Թէ՛ երեց թէ՛ սարկաւագ կանոն այդ լիցի։ Եւ նորա ի զինուորաց կարգի կացցեն ի բաժնի եւ ի հարկ արքունի եւ ընդ պաշտանեայս մի՛ խառնեացին։ Ապա եթէ կին երիցուն կամ սարկաւագին ի շնութեան գտցին՝ ընտրոյ տեարբ նոցա լիցին, կամ՝ զեկեղեցին ընարեացեն եւ զքահանայութիւնն, կամ՝ զկինն, Եթէ զքահանայութիւնն՝ զկինն ի բաց թողցէ եւ ապաշխարութիւն խիստ ի վերայ դիցեն։ Ապա թէ դուստր քահանայի դոցի ի պոռնկութեան՝ եկեղեցւոյ բաժնի մի՛ իշխեսցէ եւ խիստ ապաշխարութիւն դիցեն։ Եւ պատուհաս։ Եւ որդւոյ երիցու նոյն լիցի։ Եթէ երեցն մեռցի՝ կինն առն չիշխէ յինեւ, նոյնպէս երեցն։ Եւ աղախին պոռնիկ ի քահանային տան մի՛ լիցի, զի սրբութիւն տեսնէ» (էջ 237ա—238բ)։

Հոգ. Գ, էջ 432—433: Ն 659 ձեռագրում այս հոգվածը նույնն է Կանոնագրի բնագրի հետ, բացառութեամբ մի քանի բառերի, որ չունի Ն 659 ձեռագրի բնագիրը. օրինակ՝ 432-րդ էջի 11-րդ տողը՝ «որ սրբութեամբ զուգին», 433-րդ էջի 1-ին տող՝ «զփառաւորութիւն», 2-րդ տող՝ «առ ուսնհար», «զոր աստուած ետ», 7-րդ եւ 434-րդ էջի 1-ին տողերի «բաշխեսցեն», 435-րդ էջի 2—3-րդ տողերի «ու... ի գլուխ դիցի»։ 433-րդ էջի 9—10-րդ տողերի «Մ դրամ կարաւանից»-ի փոխարեն Ն 659 ձեռագիրը ունի «Մ գրամ յեկեղեցի Մ գրամ կարոտեւոց» (էջ 239ա)։

Ն Ն 648 եւ 3562 ձեռագրերում այս հոգվածը պահվել է այսպես. «Բ. Եթէ որ կին ունի եւ պոռնկի, թէ շինական է՝ գան արբցէ, Ժ դրամ տուգան եւ ամ մի ապաշխարեացէ եւ ապա խառնեացի լընկերս, ապա թէ ազատ է՝ զան շմարթի հարկանել, բայց Մ լրամ յեկեղեցի եւ Մ յազատ»։

տրտ տացել, եւ Ռ ամ ապաշխարեսցէ եւ հաղորդեսցի Ապա եթէ ոք յառաջ քան զամուսնութիւնն ընդ ատարի կամ ընդ իւր խօսած պոռնկի, ընդ անարգանցն տուգան տացէ, զինչ արկցեն հայր եւ մայր կուսին, որպէս Մովսէս հրամայէ յօրէնան տեսնել ընդ կամեցողի զնոյն աղչիկ կին առնուլ՝ առաջի ի ձեռն ապաշխարութեան սրբեսցիս, մի՛ իբրեւ զկուստնաց պսակ արհնեսցեն, այլ իբրեւ զերեկին ուռ տեառնագրեսցեն լոկ, Ապա թէ աղչկանն կամօք լիալ է պոռնկութիւնն, տուգանին (SIC) հայր եւ մայր աղչկանն մի՛ իշխեսցեն, այլ ճ դրամ այրն եւ Մ դրամ աղչիկն տուգանս տացեն յեկեղեցի եւ յաղթատաւ Ապա թէ միին կուսան է եւ միւսն պոռնիկ՝ կուսանին պսակ եւ պոռնկին ուռ վասն յաղթութեան թշնամոյն (էջ 28բ—29ա, էջ 302ա, բ)։

Այս հոգվածը, ըստ Ն. Ակինյանի, սկզբնապես պետք է եղած լինէր այսպես. «Եթէ ոք կին ունիցի եւ պոռնկեսցի... տուգանս տացեն յեկեղեցի եւ ի կարօտեալս բաշխեսցեն... Եթէ ազատ է՝ Մ դրամ տուգանս տացէ եւ Ռ ամս ապաշխարեսցէ. եթէ շինական է՝ դան յուղվ արքցէ, ճ՝ դրամ տուգանս տացէ եւ տարի մի ապաշխարեսցէ, ապա խառնեսցի։ Եթէ այր եւ եթէ կին կանոն այդ կացցէ (24, 1949, № 4—12, էջ 116)։

Հոգ. Գ. էջ 435—436։ Հմմտ. «Եթէ ոք զկին թողցլ, զորդոց մայր առանց բանի պոռնկութեան կամ կախարդութեան կամ թէ արատ ինչ ի մարմինն իցէ եւ ինքն այլում պին իցէ եղեալ՝ դատաստան ալօ լիցի. զորդիս եւ զստացուածս, զհող եւ զշուր եւ զամենայն ինչ հաւասար բաժանեսցեն. եւ կինն թէ այր կամեսցի ամբլ ի տանն, ամբլ։ Եւ այրն կնաթող է ամ ապաշխարեսցէ՝ եւ թէ ազատ է՝ 3 դրամ տուգանս տացէ. ապա թէ շինական է՝ գանալից լիցի եւ ճ՝ դրամ տացէ։ Ապա թէ տարի մի ի վերայ լիցէ անցեալ, եւ կին ոք յանդուգն լինել կնահանին՝ կալցին զկինն եւ ի գողենոց տացեն եւ տարի մի աղասցէ, զի պատճառ զտաւ զառաջին կինն թողլոյ. ապա թէ աղատ է եւ չեղթա ի գողինն՝ ճ՝ դրամ տուգանս տացէ» (№ № 648, էջ 29ա, 3562, էջ 302բ)։

Հոգ. Ն. էջ 436—438։ Այս հոգվածը մի քանի ձեռագրերում այսպես է. «Եւ. Եթէ ոք կին արար եւ նա ամուլ դիպեցաւ եւ արձակեաց այրն, զոր ինչ կինն թերեալ է՝ դայն տարցի. և եթէ քան զամուսնութիւնն այլ ինչ արատ չկայցէ, տուգանս տացէ վասն անարգանացն, ազատն՝ ՌՄ դրամ, շինականն՝ Ու. Եւ թէ ամ մի շիցէ անցեալ ի վերայ եւ այլ ոք կին լինիցի նմա, այնպէս արասցեն որպէս վերագոյնն ասացաք։ Ապա թէ յառաջագոյն այրն եւ կինն ընդ միմեանս պոռնկեալ իցեն՝ այրն ճ՝ դրամ տուգանս տացէ եւ Գ ամ արտարոյ դրանն եւ ամ մի ի ներք մտցէ եւ ելցէ եւ ապա հաղորդեսցի. որ զամուլ եւ զորդոց մայր թողու, ապաշխարութիւնն այդ է» (№ № 648, էջ 29ա, բ, հմմտ. № № 649, էջ 97բ, 650, էջ 107բ, 651, էջ 86բ, 2964, էջ 137ա, բ, 3562, էջ 302բ—303ա)։

Հոգ. Զ. էջ 438։ Հմմտ. նաև «Զ. Եթէ կին յառնէ ելանիցէ, կալցին եւ անգրէն դարձուցեն. եւ թէ այրն պոռնիկ է կամ հանկանակող եւ արքեցող՝ գանիւ խրատեսցեն եւ առ իրեարս զարձուցեն» (№ 648, էջ 29բ, հմմտ. նաև № № 649, էջ 97բ, 650, էջ 107բ, 651, էջ 86բ, 2964, էջ 137բ, 3562, էջ 303ա)։

Հոգ. Է. էջ 439—440։ Հոգվածի սկիզբը № 659 ձեռագրում այսպես է. «Է. Որ բռնութեամբ և անիրաւութեամբ առնանգեն» (էջ 241բ), այնուհետև ինչպես Կանոնագրքի բնագրում։ Մինչդեռ մի քանի ձեռագրերում այս հոգվածը համառոտված է. «Ոյք առնանկ (№ № 648, 3562 ձեռագրում՝ անկ և առ, էջ 29բ, էջ 303ա) արասցեն, անգրէն առ հայրն եւ մայրն դարձուցեն զկինն և տուգան տացէ ընդ անարգանացն, ազատն՝ Ռ դրամ, շինականն՝ Շ (№ № 648, էջ 29բ, 3562, էջ 303ա՝ Ռ, № 659, էջ 241բ՝ Ռ), և սուտ փեսային օգնականքն ճ տացեն յեկեղեցի եւ յաղթատաւ։ Ապա թէ ապականեաց սուտ փեսան զկինն՝ ճ՝ դրամ անարգանացն տացէ եւ Գ ամ ապաշխարեսցէ եւ քահանայն որ պսակեացն՝ լուծցի եւ պսակն անվաւեր լիցի։ Ապա թէ համ լիցի աղչկանն կամ ծնողացն եւ ի հաւանութիւն գան՝ պսակ մի՛ դիցեն, բայց միայն ուռ (շաւուռնակութեամբ № № 648, 3562 ձեռագրերը չունեն) տեառնագրեալ դիցի ի գլուխն։ Ապա թէ կուսանք կացեալ են ըստ օրինին՝ արհնեսցի. եթէ ազատ, եթէ շինական կանոն այդ կացցէ» (№ 2964, էջ 137բ, հմմտ. նաև № № 648, էջ 29բ, 649, էջ 97բ—98ա, 650, էջ 107բ—108ա, 651, էջ 86բ, 3562, էջ 303ա)։

Հոգ. Ը. էջ 440։ Հմմտ. «Ը. Եթէ ոք ի կախարդութեան գացի կամ յուրացութեան եւ կամ յայլ ի շար գործս եւ ի զղջումն եւ յապաշխարութիւն ոչ եկեսցեն ըստ դրոց հրամանին՝ քարկոծ լիցին։ Ապա. եթէ խոստովանեսցի՝ մինչև ցմահ իւր ապաշխարեսցէ, ԺՌ ամ ընդ ունկնադիրս եւ մտեալ յեկեղեցի ելցէ ընդ ապաշխարողսն մի՛ լոկ ի քառասներորդում, այլ յամենայն ժամ, եւ քննեալ հետքն ի ձեռն ողորմութեանն բաղուած ինչ ծախել ի կարատեալս, վասն փրկութեան անձինն իւրոյ, ջերմ արտասուաւք զյետին թաւալկն առցէ» (№ 659, էջ 242բ)։ Մինչդեռ մի քանի ձեռագրերում այս հոգվածը խիստ համառոտ է. «Ը. Եթէ ոք ի կախարդութեան գացի և ոչ խոս-

տողանեսցի՝ քարկոծեսցի ըստ զրոց. ապա թլ խոտովանի՝ ժՐ ամ առ դրանն ապաշխարեսցի» (Մ Մ 648, էջ 29ր, 3562, էջ 303ա, ր), Մ 2964 ձեռագիրը «ելցի եւ» (Կանոնագիրք էջ 440 տող 11) բառերի միջև ունի մի փոքր հատված. «միմեայն ի քառասներորդսն այլ» (էջ 138ա)։

Հոգ. Թ, էջ 441—442: Հմմտ. «Թ. Ոյք ի հարցուկս երթան կամ ի դիմս՝ ազատն Մ դրամ տացէ եւ շինականն՝ դանիւ հանդերձ ճ, եւ ապաշխարել Գ ամք, ապա հաղորդեսցին։ Ապա թէ եպիսկոպոս կամ երէց երթան ի հարցուկս եւ Բ կամ Գ վկայիք յայտնեսցին իրք՝ եպիսկոպոս Ռ դրամ, երէցն Շ տացեն, եւ ինքեանք ի կարգէն լուծցին։ Ապա թլ ի հարեղայից կամ ուխտաւորաց գտցի ոք՝ զաշխարհականացն տացէ դատաստան» (Մ Մ 648, էջ 30ա, 3562, էջ 303ր)։ Կանոնագրքի 441-րդ էջի 2-րդ տողի «ԺԵ կրկին» հատվածը մի քանի ձեռագրերում գտնուում ենք. «էլ ըրի» (Մ Մ 649, էջ 98ա, 651, էջ 87ր, 2964, էջ 138ա), իսկ Մ 650 ձեռագրում, «էլ բեր» (էջ 108ա)։ Ն. Ակինյանի կարծիքով այս հոգվածը սկզբնապես պետք է եղած լինէր այսպես, «Որք ի հարցուկս երթան, տուգանս տացեն եթէ ազատ է՝ Մ դրամ, եթէ շինական՝ գան արբցն ժԵ կրկին, ճ՝ դրամ տուգանս տացէ յեկեղեցի եւ կարօտելոց բաշխեսցեն, Գ ամս ապաշխարեալ՝ հաղորդեսցի։ Ապա եթէ եպիսկոպոս կամ երեց իցէ, եպիսկոպոսն յեպիսկոպոսութենէն, եւ երէցն յերցուիսն լուծցի Ռ դրամ եպիսկոպոսն տուգանս տացէ, Շ՝ երէցն, Ապա թլ ի կարգէ պաշտօնէիցն իցէ կամ որդի երիցուն իցէ, զպատուհաս, զտուգանս եւ զապաշխարութիւն զաշխարհականացն կրեսցէ եւ ի կարգէ պաշտօնէիցն ի բաց կացցէ։ Եթէ այլ եւ եթէ կին կանոն այդ կացցէ» (Հանդէս Ամսօրեայ, 1949, Մ 4—12, էջ 121—122)։

Հոգ. Ժ, էջ 442: Հմմտ. «Ժ. Որ ի դիմութեան դտցին՝ ժԵ կրկին դան արբցեն, խանձեսցեն, մրեսցեն, ոսկերս արկցեն եւ յարկանոց տարցեն եւ Բ ամս ազատցէ գողեացն, եւ այլ զինչ տան գործելու թէ ազատ է եւ ի գողենոց չերթայ՝ Է դրամ ի գողիսն տացէ եւ ինքն Բ ամս յիւր եկեղեցւոյն ապաշխարեսցէ եւ հաղորդեսցի եւ այլ մի մեղիցէ» (Մ Մ 659, էջ 243ր)։ Այս հոգվածի մի այլ տարբերակը տես նաև Մ Մ 648 և 3562 ձեռագրերում. «Ժ. Իսկ որ լուկ դիմեն եւ ոչ կախարդեն՝ գան արբցեն, խանձեսցին, մրեսցին եւ զՐ ամ գողեացն ազատցէ. ապա թէ ազատ է՝ Շ դրամ տացէ եւ Բ ամ ապաշխարեսցէ» (էջ 30ա, էջ 303ր)։

Հոգ. ԺԱ, էջ 443—444: Հմմտ. «ԺԱ. Եթէ ոք կոծ դիցէ մեռելոյ անյուսարար, նզովեալ լիցին դնել ինչքն եւ կոծողքն, Շ դրամ տուգանս տացեն, եւ շինականն՝ Մ, եւ տարի մի չեկեղեցի մի՝ մտցեն եւ մեռելունքն ընդանիքն պատարագ մի՝ արասցեն, զի՝ ինքեանք ընդ բանիւ են։ Բայց երիցունքն եւ պաշտօնեայն յիւրեանց անձանց արասցեն պատարագ հանգուցելոյն, Ապա թլ մեռեալն պատուիրեաց կոծ դնել, զտուգանն կրկին տացեն եւ պատարագ մի՝ մատուցեն եւ յիշատակ մի՝ արասցեն» (Մ Մ 648, էջ 30ա, 3562, էջ 303ր—304ա)։

Հոգ. ԺԲ, էջ 444—446: Այս հոգվածը Մ Մ 648 ձեռագրում խիստ է համառոտված. «ԺԲ. Որ զկին հօր իւրոյ ունի, նզովեալ լիցի, է ամ ընդ ունկնդիրս եւ Գ ամ ընդ ձեռամք կացցէ եւ ճ՝ դրամ տուգանս տացէ» (էջ 30ա, հմմտ. Մ 3562, էջ 304ա)։

Հոգ. ԺԳ, էջ 446—450: Այս հոգվածը շուրջն Մ Մ 648 և 3562 ձեռագրերի առաջին ընդօրինակութիւնները, մինչդեռ նույն ձեռագրերի երկրորդ ընդօրինակութիւնների մեջ այն պահվել է, միայն թե կցված է նախորդ՝ ժՐ հոգվածին (Մ Մ 648, էջ 188ա, 3562, էջ 446ա)։ Իսկ մի քանի ձեռագրեր ազդեալանս մարմնոյս-ի (Կանոնագիրք, էջ 446, տող 5) փոխարեն ունեն ազդեալանս արգանդի մարմնոյս (Մ Մ 659, էջ 243ա, 649, էջ 100ա, 650, էջ 108ա, 651, էջ 89ա, 2964, էջ 140ր)։ Ակինյանի կարծիքով, որը մեզ հավանական է թվում, «ԺԲ և ԺԳ կանոնները... նախնարար հավանօրէն մէկ կանոն կը կազմէին։ Խմբագրողը ընդլայնած է զայն կրկնութիւններով և Աստուածաշնչէն հանած այլ և այլ վկայութիւններով։ Եվ նա փորձում է վերակադմել այդ հոգվածները այսպես. «Եթէ ոք զկին հօր իւրոյ ունիցի, ի սուրբ եկեղեցի նա մի՝ մտցէ. ապաշխարեսցէ է ամ ընդ ունկնդիրս, Գ ամս ընդ ձեռամք, Մ դրամ աղքատաց, Մ յեկեղեցի տուգանս տացէ։ Եթէ հայր զօրդւոյ կին ունիցի կամ եղբայր զեղբօր, նոքն պատուհաս եւ տուգանք կացցեն։ Զչերմ հարազատի եւ զազգականի զկին ոք մի՝ իշխեսցէ ունել ի կնութեան եւ կամ շնալ. Եւ եթէ կնոջն կամօք իցէ խառնակութիւնն՝ պատուհաս եւ տուգանս զնոյն կրեսցէ։ Զկինն յուրկանոց տացեն, Ժ տարի ազատցէ գողեացն. ապա եթէ ազատ է եւ ի գողիս չերթայ՝ 3 դրամ տացէ նոցա։ Զքոյր կամ զքեռորդի կամ զեղբօրորդի կամ զհօրաքոյր կամ զայլ ոք յազգի անդ իւրում մինչև ի շորորող զարմ կին ոք մի՝ իշխեսցէ առնել. Եկեղեցի զապաշխարութիւն նոցա ոչ ընդունի մինչև մեկնեսցին ի միմեանց։ Որ ի խորհրդին էին եւ որ զպսակն օրհնեաց՝ տուգանս տացեն եւ յաղքատս բաշխեսցեն Շ դրամ եպիսկոպոսն, Մ՝ երէցն և Մ՝ որ զպսակն օրհնեաց։ Թէ ազատ է, թէ շինական՝ կանոնք այդ կացցեն» (Հանդէս Ամսօրեայ, 1949 թ., Մ 4—12, էջ 123)։

Հոգ. ԺԴ, էջ 450: Հմմտ. «ԺԴ. Եպիսկոպոս կամ քահանայ կամ սարկաւազ կամ ո եւ իցէ

յուխտէ եւ տանդիկին անուն ունիցի ըստ սովորութեան մօղնէից՝ ի կարգէն լուծցիս (Ձ 30ա, 3562, էշ 304ա)։

Հոդ. ԺԵ, էջ 450—454։ Ձ 30ա և 3562 ձեռագրերում այս հոդվածը չի ընդօրինակվել։ Իսկ Ձ 659 ձեռագիրը թեև ունի այն, բայց նկատում ենք խմբագրման որոշ հետքեր, ուստի հոդվածը բերում ենք ամբողջությամբ. «ԺԵ. Զի եթէ ոք ի պաշտանէից և յուխտէ մանկանց ի հաւատս կայցէ, կամ մկնակեաց կամ գին, եւ է զսրբութիւն կամ զկուսութիւն պահել եւ կենացն յաւիտէնից հասնել ընդ ընկերս կացցէ, ընդ ճշմարիտս եւ ի միմեանց շինեսցին սիրովն Քրիստոսի. զի եղբայր յեղբարէ ազնի որպէս քաղաք ամուր եւ թէ աստուած բնակեցու յայնչ ցանէ զմիակրանս ի տան աստուծոյ. եւ թէ սրբութիւն կամ երեք ժողովեալ են յանուն իմ, անդ ես եմք. եւ զարձալ «Ուր երկու եւ երեք խնդրեսցեն միաբանութեամբ ի հաւել իմէ՝ տացի նոցա» եւ «Յայսմ ծանիցեն թէ իմ էք, յորժամ զմիմիեանս սիրիցէք»։ Մի՛ լիցի սովորութիւն մի մի լինել. ապա թէ զիստիկ կարեն զիտել զկարգս հաւատոյն կամ զյանցուածս իւրոյ իմացի կամ զհնազանդութիւն և զսէր առ ընկերս եւ զազանք են ի լերինս թէ ոչ ոք մերձանայ խաղաղ կան։ Այլ հաւատ ճշմարիտ այս է, հնազանդութիւն առ ընկերս և սէր առ միմիեանս և առ Քրիստոս, ի մէջ մարդկան լինել աւրինակ բարի եւ մի՛ որ նախանկար, զի շահել ի միմիեանց եւ նախանձիլ ի գործս յարիս տեսցեն և փառաւորեսցեն զհայր յերկինս «եւ զանարգ և զգայիւնակ զոտ նոցայր ի ձեռն հոգեւոր խրատու պատուական համարեալ բերան Աստուծոյ կոչեսցիս»։ «Եկաք, որդիք իմ, և լուարուք և զերկիր Տեառն ուսուցից ձեզ, «Ժանոցանք, լուարուք և ուսաբուք [որ] Տեառն հաճոյ է և զկենանս յաւիտենից ձեզ առթէ», «լուցոյ զիզու ի շարութենէ»։ «Լուր, լեզու շար հաստատեալ է ի մարմնիս», «լոյծ զկնճիռն անխաւութեանս, «գիր դուռն ամուր շրթանց և պահպան բերանոյս, «եւ մի՛ խոտորեսցես ի բանս զարս»։ «Ջարձաթ ի վարձու ոչ տալ, տոկոսեալք ոչ պահանջել»։ «Ջգրաւ պարտապանի դարձուցանել»։ «Որդիք մարդկան մինչև յե՛րր խտասիրութեք»։ առ նեղարտի ով ունիցի ժոյժ՝ Յարենէ, ի հեղձուցելոյ, ի շնորհենէ, ի պոռկութենէ, ի գողութենէ, յազարութենէ, ի ստու երգմանէ, ի բանասարկութենէ, յարբեցութենէ, յորկորտութենէ յանձնկամութենէ, ի կամակորութենէ, ի սիգութենէ, ի վիստութենէ. մի՛ հպարտ, մի՛ շարակամ, մի՛ ամբարտաւան, մի՛ խղճեցող, մի՛ լերզս լկտեաց, մի՛ ի հտպանս, մի՛ վայրապար ի ծաղր, մի՛ յահուր, մի՛ զրկող, մի՛ տրտնջող, մի՛ յանդուգն, մի՛ ցանկացող, մի՛ քնէած, մի՛ կամակոր յուսմանէ՝ զի մի ի շարիս անկիցիս, մի՛ հեղձալ յաղաթս, մի՛ ատեւ զաղբատս՝ զի յաւուր շարի փրկէ քնա աէր, մի՛ ատեւ զպահս և զճգնութիւնս՝ որ զհուր շիշուցանէ և զառիւծս սանձէ, ընդ Աստուծոյ բանս ի կիր արկանէ, որպէս Մովսէս և այլ որ ինչ գործք են, սիրել զտէր յամենայն սրտէ և զպատուիրանս նորա պահել ընդ ամենայն մարդոյ զխաղաղութիւն ունել՝ հեզ խոնարհ և յամենայն ժամ դողալ և երկիրդի կալ և լսել բանից նորա, զոր ասէն՝ «յո՛ւմ բնակեցայց եթէ ոչ ի հեզս և ի խոնարհս և որք դողան ի բանից իմոց», «խնդրէ խաղաղութիւն և երթ զհետ նորա»։ յուսոյն ակն ունել և մի՛ վայրապար ի սուգ և ի տրտմութիւն ընկզմել, այլ բարիս գործել մի՛ ձանձրանալ՝ մարդ կատարեալ և յերկրի հրեշտակ բերեալ։ Որ միայնակեաց կամ ի լինել և կուսան և զհաբեղայութիւն յանձն առնուլ՝ զկանոնդ զայդ կայցի, ամենայն ոյք ի հաւատաս կացցէ» (էշ 247բ—249բ)։

Հոդ. ԺԶ, էջ 455—459։ Ձ 659 ձեռագրի այս հոդվածում ևս նկատելի են խմբագրման հետքեր. «ԺԶ. [Ո]ր էպիսկոպոս կամ վանաց երէց կամ անապատասէր կամ սաղարութեան ցանկանայ կամ՝ զաւառի կամ՝ զիւղից, լուիցէ զինչ ասէ. «Մեծութիւն թէ դայցէ մի՛ յաւթարեսցիս»։ տաղանդ առեր յԱստուծոյ, ի վարձու շահել պարտի, գուցէ տոկոսեալք պահանջէ. հովիւ հաւտի պատրաստ։ Բայց որ զլիսաւոր եպիսկոպոսն է աշխարհին՝ առանց նորա կամացն եպիսկոպոսք մի՛ լիցին։ Եւ վանաց երէց կամ անապատաւոր առանց զաւառին եպիսկոպոսին չիշխէ լինել։ Եպիսկոպոս ոք կամ երէց կամ ազատ կամ շինական վասն առաջնորդս կարգելոյ եւ հովիւս պատրաստելոյ եկեղեցւոյ և աւրինադիրս, զի ծանիցեն հեթանոսք, թէ մարդիկ են նոքա, եւ վասն այնորիկ կաշառ առցեն կամ աշառիցեն եւ ոչ զճշմարիտն ընտրիցեն, թէ կարի յանարգաբար է եւ յարհամարհելոց եւ միայն նախանձաւոր սրբութեանն եւ աւրինացն է, յառաջ կայցին։ Լուր զինչ ասէ. «Ջլիմարս եւ զանտոհմս աշխարհիս ընտրեաց Աստուած»։ եւ յարուցանէ զաղբատն յաղբեաց նստուցանէ ընդ իշխանս, զի յամաթ արասցէ զամբարտաւանս եւ զհզարս, քանզի «Մարդ ի դէմս հայի (վերջին բառն ավելացրել են ուրիշներ աջ լուսանցքում—Վ. Հ.), իսկ Աստուած՝ ի սիրտ[ս]»։ Եւ սոքա կաշառաւք եւ աշառութեամբ զանարգեալս մեղաւք եւ զպղծելիս աւրինացն ըստ բանին Պաղտի. «Եկեղեցւոյ դատաւորս կացուցանէ տալիք արծաթոյն անիծեալ լիցին, որպէս խաշահանձքն, որ կաշառ ետուն պահապանացն, ընդ Սիմովիւր կախարդի, որ ընչիւք կամէր ստանալ յառաքելոցն զշնորհս հոգւոյն սրբոյ։ Եւ առնելիք կաշառ

ռին նզովեցին ի տեառն։ Եւ կաշառն զոր առին՝ ընդ Յուդային համարեսցին, զոր վասն տեառն մատնութեանն ա՛ռ և երկպատիկ դարձուցեն անդրէն։ Տալիքն իշխսն առնել, այլ ի կարաւտեալս տացեն։ Նպիսկոպոսն կամ երէցն, որ վասն այսր կաշառ առնու կամ դինչ եւ է իրաց ըստ գրեցելոյն, թէ՛ պաշառ կուրացուցանէ զմիտս իշխանացա եւ դարձեալ։ Կաշառ ի վերայ իրաւանց մի՛ առցեսա, յամենայն ժողովոյս նզովեսցի եւ իշխանութենէն մերժեսցի եւ ի քահանայութենէն, եւ կաշառն, զոր առին ընդ Գեեղի բորոտի դաւղանն համարեսցի եւ անէժը մարդսրկին ի վերայ եղիցի, զի ի ձեռաց դիտին խնդրեսցի արիւմ զաւրացն, այլ զարժանաւորն պտցին։ Լուարութ մարգարէին, զՍեբ իւրեանց յանաւրնութեան եւ աչ նոցա լի է կաշառաւ, տուր նոցա ըստ գործոց նոցա։ Թէ հիմն եւ գուլս հաստատուն՝ ապա միշինք ոչ ի վերայ աւագոյ, կառավար արքեայ՝ կառք ընդ որպէտ ընթանան, նաւավար ի բուն՝ նաւ երազ ծովածովս, խաշնարած յոյլ՝ խաշինք զվնասուղ խոտ ճարակն, զի թէ առաջնորդ արիւնացն ճշմարիտը՝ ապա կարգեալքն ընդ նոքաւք առաւելապէս, թէ խարիսխ անշարժ՝ շինած ոչ գետավէժ, Լիլ հովիւ քաշ՝ հատք ոչ զաղանակուր, եթէ դէտ զգոյշ եւ արթուն՝ ապա զաւրքն ի խաղաղութեան։ Քանզի դուք վարդապետք, դէտք ժողովրդեանն եւ արիւնակ աշխարհի, ի ձեզ հայեցեալ դուստմն ձեր յառաջ բերին զգոյշ (էջ 249—251)։ Իսկ Մ Մ 648 և 3562 ձեռագրերում այս հոդվածը չափազանց խիստ է համառոտված. «ԺԶ. Որ զանարժան որ կաշառք ձեռնադրէ, կաշառ[ա]րուն ընդ Յուդայի եւ ընդ Գեհեզէ, եւ կաշառատուն ընդ հրէիցն որ զարժաթն պահապանացն ետուն և ընդ Սիմոնի կախարդի. եւ ձեռնադրեալն եւ ձեռնադրողն ի կարգին լուծցին» (էջ 30ա, ր. էջ 304ա)։

Հոդ. ԺԷ, էջ 459—460։ Կանոնագրքի զԶիշատակս մարտիրոսաց եւ զժողովս առանց եպիսկոպոսին հրամանի մի՛ որ իշխեսցէ առնել և հատվածը Մ 659 ձեռագրում հանդիպում ենք այսպիսի. «Եւ զժողովս եպիսկոպոսաց յեպիսկոպոսին հրաման առնու մի՛ իշխեսցէ առնել» (էջ 251բ), մնացածը նույնն է։ Այս հոդվածի սկզբի մասը նույնությամբ գտնում ենք Մ Մ 648 և 3562 ձեռագրերի առաջին ընդօրինակության մեջ միայն վերջին մասը՝ «դնել Եթէ որ սեղան կամ իցի կանգնել... հասցէ վոխանակ բարեխառնութեան» (էջ 459, տող 11—12-ից մինչև էջ 460, տող 3) հատվածից չի պահվել։ Իսկ նույն ձեռագրերի երկրորդ ընդօրինակության մեջ այս հոդվածը թեև պահվել է նույնությամբ, սակայն «Եթէ որ սեղան կամ իցի» (էջ 459, տող 12) բառերից մինչև վերջը դրված է որպես առանձին հոդված, ԺԷ համարի տակ (Մ Մ 648, էջ 191, 3562, էջ 449բ)։

Հոդ. ԺԸ, էջ 460—461։ Բացառությամբ Կանոնագրքում եղած «կամ կապեալ բանի վարդապետութեան» հիւսվածի, որը չունի Մ 659 ձեռագիրը, մնացածները համապատասխանում են միմյանց։ Իսկ Մ Մ 548 և 3562 ձեռագրերում այս հոդվածը վերաշարադրված է համառոտ և բովանդակ է վերջում՝ ԻԱ համարի տակ։ Վարդապետի ուրուք եթէ զաշակերտ կամ զժողովրդապետ կամ զքահանայ նզովեալ իցէ կամ բանադրեալ եւ կապեալ բանի վարդապետութեամբ, այլ որ մի՛ իշխեսցէ լուծանել, բայց եթէ աշակերտն յապաշխարութիւն գայցէ և նա բարեխառնութեան արասցէ հնազանդեցուցանելով ընդ բուն վարդապետան, զի զարժանի է (SIC) արհեստիւնեան միաբան արհեստի եւ զոչ արժանիսն միաբան րմբերանել եւ պատուհասել, զի կատարեսցի բան տեառն թէ՛ թաշաւ ծանիցեն ամենեքեան եթէ իմ աշակերտք էք եթէ միաբան կայցէք» (էջ 21ա, էջ 304բ—305ա)։

Հոդ. ԺԹ, էջ 461—462։ Մ 659 ձեռագրի քննարկը ևս համապատասխանում է Կանոնագրքի այս հոդվածին, միայն երկու տարբերությամբ. նախ՝ Մ 659 ձեռագիրը չունի Սաղմոսի ԽԸ—13, 21 մեջբերումը. երկրորդ՝ քննարկի «Եւ մանկունքն որ չն իցեն գիտացեալ զպղծութիւնն» հատուածը Մ 659 ձեռագրում գտնում ենք «Եւ մանկունքն, որ չգիտեն զպղծութիւնն ճաշակել զանաւրնութիւնն» (էջ 253ա) ձևով։ Հմտ. նաև Մ Մ 646 և 3562 ձեռագրերի «Եւ նոցա ձեռ. թԺ. Եթէ որ ի մծղնութեան գտցի ի քահանայից, ի սարկաւագաց կամ ի հարեզայից՝ ի ճալատն աղուեսդրոյմ դիցեն եւ ի տեղի ճգնաւորաց ապաշխարեսցեն։ Ապա թէ անդ ի նոյնն գտցին՝ զերկուսին շիւսն կտրեսցեն եւ ի զողենոց տաղեն» (էջ 30բ, էջ 305ա)։

Հոդ. Ի, էջ 462—466։ Այս հոդվածը Մ 659 ձեռագրում գտնում ենք զգալիորեն խմբագրված. «Ի. Որ յուրուք ժողովրդնէ մծղնէ գացի եւ երկցքն դիտեն եւ ոչ բողոքեաց եպիսկոպոսին, զպատուհասն զոր եղին կանոնքս կրեսցեն, զի այլ երէց եւ վանական ոչ իցէ ի տեղի նոցա ընդ նա հայեցեալ ճշմարիտ հովուեսցէ ժողովրդեան իւրոյ։ Ապա թէ երէցն ասիցէ ցեպիսկոպոսն եւ յայտ առնէ, եւ եպիսկոպոսն կարասի առնու եւ ծածկէ կամ աշառի, եւ յայտ լինի թէ արդարեւ եհաս յականչս նորա, բողոքէր ի ցանցն (SIC) դուցն յանձն» եւ նա արհամարհեաց զպատուիրանն Աստուծոյ եւ կորուսելոցն խնդիր չարար եւ չեղեւ նախանձախնդիր Աստուծոյ իւրոյ։ Ապա թէ եպիսկոպոսն չանացաւ, երիցունքն եւ այլ մարդիկն վկայեսցեն զաշխատութենէ նորա եւ զմծղնեայն

յայտ արար իշխանութեան Երուր, եւ իշխանն, որ էր աշխարհին եւ կամ գեղջ ուրուր, եւ կամ մեցի պղծութեանն թիկունք լինել եւ զմծղնեայն թագուցանել կամ վասն կարասւոյ կամ վասն ահիառութեան եւ ծառայութեան եւ ոչ ընտրեաց զՔրիստոս սիրել եւ զպատուիրանսն եւ վրէժ-խնդիր արինացն՝ այնպիսին նզովեալ լիցին եւ յեկեղեցւոյ հետացի մինչեւ տտցէ զպղծագործսն ի ձեռն եպիսկոպոսին: Եթէ ի նախարարին զտանիցին պղծութիւնքն կամ կին նորա կամ դուստր կամ որդի կամ ինքն իսկ գլխովին, եւ ոչ զընտանիսն տացէ ի ձեռն եպիսկոպոսին, եւ ոչ ինքն դարձցի ի սրբութիւն, ի բուռն ապստամբ կամ ի լինել, ամենայն տամբն իւրով եւ ծընն-գովր եւ կենաւ ձգովեալ լիցին, եւ ի հրապարակ մի՝ իշխանցէ դալ եւ ընկերք եւ աշխարհք մի հնազանդեցին նմա մինչեւ ինքն ի սրբութիւն եկեցէ: Ապա եթէ ինքն ոչ իցէ ի պղծութեանն՝ զընտանիսն ի ձեռն տացէ զխաւոր եպիսկոպոսին: Ապա թէ յոստանդիւնքն (SIC) զտանիցին պղծութիւնքն եւ ինքն եւս ընդ ընտանիսն ի պղծութիւն զտցի՝ կայցին միաբան պղծագործքն ընտանեալն հանդերձ եւ ի հրապարակ ածցեն առաջի գլխաւոր եպիսկոպոսին եւ առաջի մեծա-մեծ իշխանաց եւ միտրան վրէժխնդիր լինիցին արինացն Աստուծոյ: Զի տեսեալ այլոցն սրբ-բութեամբ եւ երկիրդիւ պաշտեցեն զարարիչն արարածոց. զի ողջ եւ կատարեալ լիցին կարգք աստուածապաշտութեան վրէժխնդրութեամբ արինացն եւ յարգանաւք սրբոցն. զի նոյնպէս եւ հատուցմանց բարերարին Աստուծոյ ակնկալցւոր, արդեամբք ժառանգեցուք զպարգեւս նորա. ամէն (էջ 253ա—254բ): Այս նաեւ Ն՝ Լ: 648 եւ 3552 ձեռագրերի նույն հոգւածի համառոտ խմբաբնութիւնը. Ը՝ Բ՝ յուրուր ժողովրդեան մծղնա դտցի եւ երիցունքն դիտացեն եւ ոչ յայտնեցեն եպիսկոպոսին՝ մծղնայն ըստ հրամանի կանոնաց դատեցին, եւ երիցունքն ի կեան. իւրեանց մի՝ պաշտեցեն զբահանայութիւնն: Ապա թէ երէցն վկայիք եպիսկոպոսին ասաց եւ նա ծածկեաց վասն կաշառոց, երէցն անպարտ եղիցի եւ եպիսկոպոսն լուծցի: Ապա թէ եպիսկոպոսն ջանաց վրէժխնդիր լինել եւ իշխան որ վասն արծաթոյ թիկունք եղեւ անորոցն՝ նզովեալ լիցի ի կեանս եւ ի մահ, եւ յեկեղեցւոյ սրբոյ ի բաց կացցէ, մինչեւ տացէ զպղծագործն ի ձեռն եպիսկոպոսին: Ապա թէ ինքն աւագն կամ ընգանիք նորա գտանիցին ի գործն, թէ ինքն ապստամբ եւ ի բուռն ապստամբ կա, նզովեալ լիցի եւ ամենայն հաւատացեալք ի բաց լիցին ի նմանէ, եւ թէ այլ որ գտցի ի գործն՝ զնոյն արասցեն (էջ 30բ—31ա, էջ 304բ):

Դ ձեռագրում րնագրի «կործանեցի յաթոռոյն» (էջ 463, տող 8—9) հատվածի դիմաց, 204բ էջի ձախ լուսանցքում ավելացված է. «որ ծածկեն զշնացողսն». նույն կերպ են վարվել նաև S (էջ 201բ—202ա) եւ V (էջ 105բ) ձեռագրերում. այսպիսով, ըստ այդ ձեռագրերի, րնագրի նշված հատվածը պետք է կարդալ. «կործանեցի յաթոռոյն որ ծածկեն զշնացողսն», իսկ այսուհետև՝ ինչպես րնագրում:

Մատենադարանի մի քանի ձեռագրերում Շահապիվանի ժողովի Ի կանոնին հաջորդում է վերջաբան: Այն մեզ հասել է երեք խմբագրությամբ.

1. «Եւ եղեալ միաբան քահանայապետից եւ քահանայից եւ ամենայն հաւատացելոց զկարգս զայս եւ զկանոնս եւ ընթերցեալ առաջի ամենայն զարացն եւ զարագլիսացն եւ հաճէին հա-ւանութեամբ ամենայն աշխարհն Հայոց, ասելով միաբան զարացն եւ զարագլիսացն, իշխա-նաց եւ նախարարաց, առատաց եւ շինականաց, թէ այո՛, այո՛, կարգ եւ արէն այդ կացցէ, ինչ որ վասն մեր աւգտի է եւ ի՛նչ փրկութիւն ոգոց մերոց, իշխանութիւն եկեղեցւոյ Աստուծոյ եւ մեզ առաջնորդ եւ առիթ ի կեանսն յաւիտէնից. ամէն» (Ն՝ 659, էջ 254բ, հմմտ. Հանդէս Ամսօրեայ, 1949 թ., № 4—12, էջ 170):

2. «Եղեալ միաբանութեամբ քահանայից եւ քահանայապետիցն եւ ամենայն հաւատացե-լոցն զկարգս զայս եւ զկանոնս եւ մատուցեալ առաջի մեծամեծ իշխանացն եւ աւագ նախարա-րացն եւ ընթերցեալ առաջի ամենեցուն, հաճէին հաւանութեամբ, ասելով միաբան զօրացն եւ զօրազլիսացն եւ շինականացն թէ այո՛, այո՛, կարգ եւ օրէնք այդ կացցեն ինչ որ վասն մեր օգտի է ի փրկութիւն հոգոց եւ մարմնոց մերոց, իշխանութիւն եկեղեցւոյ եւ առիթ փրկութեան մերոյ ի կեանս յաւիտենից: Կանոնք զոր եղին վարդապետք Հայոց ի Շահապիվանի ի րամակնող թագաւորաց Հայոց ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր. ամէն եղիցի, եղիցի» (Ն՝ № 2964, էջ 149բ—150ա, 649, էջ 107բ, 650, էջ 117ա):

3. «Եւ եղեալ միաբանութեամբ քահանայապետից եւ քահանայից ամենայն հաւատացելոց զկարգս զայս եւ զկանոնս եւ մտուցեալ առաջի մեծամեծ իշխանացն եւ աւագ նախարարացն ընթերցեալ առաջի ամենեցուն, հաճէին հաւանութեամբ ամենայն աշխարհս Հայոց, ասելով միաբան զօրացն եւ զօրագլիսացն եւ իշխանացն. Այո՛, այո՛, կարգ եւ կանոն այդ կացցեն ինչ որ վասն մեր օգտի է ի փրկութիւն եկեղեցւոյ Աստուծոյ եւ առաջնորդ եւ առիթ կեանսն յաւիտե-նից» (Ե՝ էջ 169բ, հմմտ. Նաեւ Ե՝ էջ 210ա, Գ՝ էջ 141բ, Բ՝ էջ 239ա, Գ՝ էջ 127ա):

Կանոնագրերի համահավաք րնագրի կազմման համար օգտագործված 48 ձեռագրերից միայն վեցին հինգ ձեռագրերն են, որ պահել են սույն վերջարանը:

ՍԵՎԱՆՏՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր, էջ 467: Համեմատութիւնների համար շօտագործված № № 648, 649, 650, 651, 659, 2964, 3562 ձեռագրերում այս վերնագիրը չի պահպանվել:

Յառնկ, էջ 467—468: Վերևում նշվածներից միայն № 659 ձեռագրում է պահպանվել ցանկը, որը նույնպես նոր է կազմվել, ընդ որում, եթե Կանոնագրերի բնագրում 14 հոդվածների համար ցանկում նշված են 14 վերնագրեր, ապա այստեղ՝ 16: Այդ առաջ է եկել նրանից, որ Գ հոդվածը բնագրում բաժանված է երեք առանձին հոդվածների, սրան համապատասխան էլ ցանկում տեղ են գտել 16 հոդվածների վերնագրեր: Ահա այդ ցանկը.

«Յանկ սուրբ ժողովոյն նիստոսին.

ա. Արիւնահեզաց:	թ. Առնակնոյ շնացելոյ:
բ. Անասնապղծից:	ժ. Որք ի հաւատս կացցեն:
դ. Աղղապղծից:	ժա. Ընդ իւր խաւսեալ յաւսեցելոյ:
դ. Որ զեղբաւր կիւն պղծէ:	ժբ. Ձխաւսեալ յաւսեցելոյ:
ե. Ծնալոյ ընդ քեռ:	ժգ. Երէց որ շնայ եւ զողանայ:
զ. Այլ կամ կիւն որ Ծ ամեան իցէ	ժդ. Որ կիւն ամուսնութեան:
եւ կիւն առնէ:	ժե. Հաւատաւորաց:
է. Որ ընդ կնքաւորս պղծի:	ժզ. Նախաբողաց (էջ 214բ):
ը. Երբեքսարդ որ մեղիցէ:	

Սերիորդ վերնագիր, էջ 468: Մի քանի ձեռագրերում այս վերնագիրը սխալ է հասցեագրւած. օրինակ՝ № № 659 և 3369 ձեռագրերում. «Կանոն սուրբ ժողովոյն նիստոսին, որ ժողովեցան ի հոգւոյն սրբոյ երկերիւրքն եւ կարգեցին տունք ժՁ» (էջ 214բ), «Կանոն սուրբ հարցն նիստոսի» (էջ 68ա): Այսպիսով, Սեվանտոսի կանոնախումբը նշված է նիստոսի ժողովի անվան տակ: Մի քանի ձեռագրերում՝ № № 648, 649, 651, 2964, 3562 այս կանոնախումբը, գտնվելով նիստոսի ժողովի կանոններից հետո, վերնագրում ունի «նորին», «նոցա», «նոցին» բառերը, որ նշանակում է, թե այս կանոնախումբը (իմա Սեվանտոսի) նիստոսի ժողովի մի այլ որոշման հոդվածներն են: Ահա այդ վերնագրերը. «Դարձեալ նորին» (№ № 649, 2964 նոցին, № 651 նոցա) այլ կանոնք գլուխք (№ № 651, 2964 գլուխք) ժՁ» (№ № 649, էջ 49բ, 651, էջ 39բ, 2964, էջ 72ա), «Դարձեալ նորին կանոնք» (№ № 648, էջ 27ա, 2562, էջ 300բ), Սակայն № 650 ձեռագրում այս կանոնախումբը գտնվելով Կոստանդնուպոլսի ժողովի կանոններից հետո՝ վերնագրում ունի «նոցա» բառը, որը ցույց է տալիս, որ այս կանոնախումբը Կոստանդնուպոլսի ժողովի մի այլ որոշման հոդվածներն են: Ահա այդ վերնագիրը. «Դարձեալ նոցա այլ կանոնք գլուխք ժՁ» (էջ 54ա):

Բնագրի փոքրիկ առաջարանը շուրջին վերնաշարի ձեռագրերը:

Հոդ. Ա, էջ 469—471: Սույն հոդվածը սկզբից մինչև «զոր Աստուած անէժ եւ նզովեաց» (էջ 470, տող 12) հատվածը Ն. Սկինյանը, այս կանոնախմբի իր հրատարակչության բնագրում, գրել է որպես առաջարան (տե՛ս Հանգլս Ամսօրեայ, 1949 թ., № 4—12, էջ 74—76): Իսկ մի շարք ձեռագրերում այդ մասը՝ «Որպէս ասէ տէրս-ից մինչև «Այլ ի գրոց, ի մեղաց զոր» հատվածը (էջ 470, տող 12) բացակայում է (№ № 648 (էջ 27ա), 649 (էջ 49բ), 650, (էջ 34ա), 651, (էջ 39բ), 659, (էջ 214բ), 2964, (էջ 72ա), 3562, (էջ 300բ): Հիշված ձեռագրերում որպես Ա հոդված նշված է առաջարանի վերջին մասը. «Աստուած անէժ եւ նզովեաց... եւ յաւուր մտհոտան իւրոյ խառնեցի»: № 3369 ձեռագրում առաջին վերնագրից հետո գրված են նիստոսի ժողովի Ա և Բ հոդվածները. այնուհետև բացակայում են Գ—Ձ հոդվածները, իսկ Ա և Բ հոդ-

վածներին որպես շարունակություն կցված է Սևանտոսի անունով մեղ հասած կանոնները: Վերջինիս Ա հոդվածը նույն ձևով, ինչ որ նշեցինք վերևում, մի քանի ձևազրկերի նման, դրված է որպես Գ հոդված: Ն. Ակինյանը կարծում է, որ Ա հոդվածը պետք է սկսված լինի այսպես. «Ա. Այր արինահեղ ապաշխարեսցէ...» (Հանդէս Ամսօրեայ, 1949 թ., № 4—12, էջ 76, ծանոթ. 13):

Հոդ. Բ, էջ 471: Մի քանի ձևազրկերում այս հոդվածի սկզբի «Որ երեսնամեայ է եւ» հատվածի փոխարեն նշված է «Որք» կամ «որ» (տես Ա: Ն: 648, էջ 27ր, 649, էջ 49ր, 650, էջ 54ա, 551, էջ 40ա, 659, էջ 215ա, 2964, էջ 72ր, 3369, էջ 68ր, 3562, էջ 300ր), իսկ «ասէ»-ի փոխարեն՝ «յարինացն քարոզիր ի Մովսիսէ» (տես նույն ձևազրկերը, բացառությամբ Մ Մ 648-ի, 2964-ի և 3562-ի): Ն. Ակինյանը կարծում է, որ Բ հոդվածը պետք է սկսված լինի այսպես. «Եթէ այր ոք կամ կին...» (տես նույն տեղում, էջ 76, ծանոթ. 16): Ի՞նչ ձևազրկում այս հոդվածը դրված է որպես նախավերջին, իսկ Բ հոդվածի փոխարեն դրված է «Բ. Անասնապոզի» (էջ 240ա, էջ 127ր), մինչդեռ նույն ձևազրկի 241ր էջում գրիչը դարձյալ դրում է. «Այս երկու տունս Բ և ԺԲ (իւս Կանոնադրքում եղած Բ և ԺԳ) ի յարինակն չկայր, յայլ արինակ գտա եւ զրեցի»: Եւ ձևազրկում Բ հոդվածի տեղը զրկված է. «Բ. հոս պիտո անասնապոզի», իսկ նույն հոդվածը դրված է կանոնախմբի նախավերջին հոդվածի տեղում:

Հոդ. Գ, էջ 471—472: Ինչպես նշեցինք վերևում, այս հոդվածը մի քանի ձևազրկերում բաժանված է երեք առանձին մասերի, ահա զրտնք. «Գ. Որ կին առնէ զմայր կամ զղուտոր, ի հուր այրեցէ՛ք զնոսա, անիծեալք են:

Դ. Որ առնէ զկին եղբորն իւրոյ՝ պիղծ է, զի մի են նոքա՝ որ առնէ զհօրեղբոր, որ առնէ զորան, որ առնէ զթոռն, որ առնէ զհաւոյն կիսն, այսպիսիքն նշովեալ եղիցին:

Ե. Որ շնա ընդ քեռ իւրում նշովեալ լիցի, որոշեցէ՛ք զնոսա եւ անշատեսցին ի մեղաց, եւ ապաշխարութիւն նոցա ԺԵ ամ դրանն արտաքոյ, Ե ամ՝ ընդ ապաշխարողս, եւ Գ ամ արէնս մի՝ առցեն» (Ա: 648, էջ 27ր. հմմտ. նաև Ն: Մ 649, էջ 49ր, 650, էջ 54ա, 651, էջ 40ա, 659, էջ 215ա, 2964, էջ 72ր, 3369, էջ 68ր, 3562, էջ 300ր):

Հոդ. Դ, էջ 472: Որոշ ձևազրկերում այս հոդվածը խմբազրկված է այսպես. «Զ. Այր Մ ամեան եթէ կին առնիցէ, նշովեալ են երկոքեանն, ամենեքեան կարդացէ՛ք նոցա աղճատեալս եւ լկկեղեցի մի մտցեն» (Ա: 648, էջ 27ր, հմմտ. նաև Ն: Մ 649, էջ 50ա, 650, էջ 54ր, 651, էջ 40ա, 2964, էջ 72ր, 3369, էջ 68ր, 3562, էջ 300ր):

Հոդ. Զ, էջ 472: Թեթէ խմբազրկման հետք նկատվում է նաև այստեղ. «Ը. Երիտասարդ եթէ մեղանէ՛ կին նորա արէնս մի առցէ մինչև նախ ապաշխարեսցէ» (է 648, էջ 27ր, հմմտ. նաև նախորդ ծանոթագրությունում նշված ձևազրկերը):

Հոդ. Է, էջ 472: Մասամբ խմբազրկված է նաև այս հոդվածը. «Թ. Առնակին եթէ շնայցէ՛ Ժ ամ դրան արտաքոյ ապաշխարեսցէ և Ե՝ ի ներքս, և Դ ամ արէնս մի առցէ: Ապա Թէ գաղտ իցէ ապաշխարութիւն՝ դրաց արտաքոյ ապաշխարեսցէ մինչև կատարեսցի ԺԵ ամն» (Մ 648, էջ 27ր, հմմտ. նաև վերևի ծանոթագրությունում նշված ձևազրկերը): Մ 651 ձևազրկում Զ և է հոդվածները միացված են միմյանց և դրված Թ համարի տակ:

Հոդ. Ը, էջ 473: Վերևում նշված ձևազրկերը «ամիսս երկուս-ի փոխարեն ունեն «ամիսս երիս» (Մ 648, էջ 27ր, և մյուս ձևազրկերը):

Հոդ. Թ, էջ 473: Այս հոդվածը Մ 659 ձևազրկում բաժանել են երկու առանձին մասերի՝ ա. «Եմաւորս նոյի եղեւ ցրհեղեղն, վասն այնոցիկ որ յաւան զդատերսն Կայենի», այս մասը կցված է Ը հոդվածին, իսկ մնացած մասը դրված է որպես առանձին հոդված: «Գայլ» բառի փոխարեն մի քանի ձևազրկեր ունեն «զող» (Ն: Մ 648, էջ 28ա, 649, էջ 50ա, 650, էջ 55ա, 651, էջ 40ր, 659, էջ 216ա, 2964, էջ 73ա, 3369, էջ 69ա, 3562, էջ 301ա), որը, կարծես, ավելի ճիշտ է:

Հոդ. ԺԳ, էջ 474: Այս հոդվածը բավական փոփոխված է. «ԺԶ. Եթէ ոք զկին իւր հանցէ առանց բանի պոռնկութեան, ինքն տա նմա շնալ, ապա ԲԼ թողցէ՛ և ապաշխարեսցէ՝ ապաշխարութիւն նորա Ը ամ առ դրանն արտաքոյ, Զ՝ ընդ ապաշխարողս Ելցէ, եւ Զ ամ օրէնս մի առցէ. այս փոխանակ երկոցունց ընդ իւր եւ ընդ կնոջ (այստեղից Մ 659 ձևազրկի շուրջի վ. Հ.) իւրոյ: Ապա Թէ անապաշխար մնացեն՝ մի՛ թաղէք զնոսա, զի այնպիսիքն զարքայութիւն աստուծոյ ոչ ժառանգեն» (Ա: 648, էջ 28ա, հմմտ. նաև Ն: Մ 649, էջ 50ր, 650, էջ 55ա, 651, էջ 40ր, 659, էջ 216ր, 2964, էջ 73ր, 3369, էջ 69ա, 3562, էջ 301ր):

ՆԵՐՍԵՍԻ ԵՎ ՆԵՐՇԱՊՈՒՀԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր, էջ 475: Այս վերնագիրը շունեն Ն՝ 649, 650, 651, 2964 ձեռագրերը, իսկ Ն՝ 648, 3562 ձեռագրերը ունեն հետևյալ վերնագիրը. «Կանոնք Ներսէսի եւ Ներշապոյ Մամիկոնէից» (էջ 54ա, էջ 334ա): Ու ձեռագրում վերնագրի գիմաց, հետագայում (ԺԹ՝ դար), մեկն ավելացրել է. «Ներսէս Բ Աշոտարակեցի եւ Դուստր Բ Ժողով» (էջ 188ա):

Յաճկ, էջ 475—476: Ն՝ 649, 650, 651, 2964 ձեռագրերը շունեն ցանկ, իսկ Ն՝ 648, 3562 ձեռագրերը թեև այն ունեն, բայց նկատվում է, որ վերաշարադրված է Կանոնագրի ունեցած ցանկից, երբեմն ցույց տալով ինքնուրույնության հետքեր: Ն՝ 648 և 3562 ձեռագրերի ունեն ցանկում նշված է 30 հոդվածի վերնագիր, այդ նրանից է, որ ինչպես այս, այնպես էլ վերևում նշված ձեռագրում այս կանոնախումբը ունի 30 հոդված. 31—37-րդ հոդվածները ինչ-ինչ պատճառներով չեն պահպանվել: Ահա այդ ցանկը.

- ա. Վասն յեկեղեցի տանել զսեղանս և ոչ ի տանս իրեցութեան:
- բ. Վասն շառնու գինս քահանայր սյուտարագին:
- գ. Վասն ոչ վաճառել կամ վարձս դնել:
- դ. Երկկանանց ոչ ուտել զշնորհ եկեղեցոյ:
- ե. Վասն շաքաթու եւ կիրակէի պատարագ մատուցանել:
- զ. Վասն քահանայից որ պատարագ մատուցանեն:
- ը. Վասն հանձի (SIC) եկեղեցոյն ոչ տալ ի հարսանիս:
- թ. Վասն ոչ առնել մկրտութիւն ի տունս յաշխարհականաց:
- ժ. Վասն որ ըստ կոլման լինել նախագահ:
- ժա. Վասն առանց քահանայի ոչ է պարտ առն ժամ:
- ժբ. Վասն դպրի շահանել հանդերձ զինուորական:
- ժգ. Զշնորհս եկեղեցոյ մասնաւորել եկեղեցոյ՝ ըստ իւրաքանչիւր կարգի:
- ժդ. Սպաս եւ պատարագիչն աւագ երիցուն եղիցի:
- ժե. Չառնել ի տունս մկրտութիւն:
- ժզ. Կանանց շտալ մօտ առ քահանայսն ի մկրտել:
- ժէ. Սարկաւագունք մի առցեն մկրտութիւն:
- ժը. Ոչ առնուլ հաս ապաշխարողացն:
- ժթ. Ոչ յայտնել զքանս խոստովանութեան:
- ի. Գերեզման յեկեղեցիս մատ ոչ առնել:
- իա. Քահանայ վաշխ ոչ առնուլ:
- իբ. Յագապս մասունս ոչ առնուլ:
- իգ. Ոչ երթալ ի պատարագ յորժամ ոչ կայ:
- իդ. Տղայոց հարսանիս:
- իե. Զկուսանս այրեաց ոչ տալ:
- իզ. Զառչառ ոչ ձեռնադրել:
- իէ. Զ[պ]ուտանս ոչ աւրհնել:
- իը. Ոչ առնուլ զկենդանին նուիրեալ:
- իթ. Զառաջաւորս ոչ լուծանել:
- լ. Ըրագալուծին շաքաթու թան եւ գինի մի՛ ճաշակեսցեն» (էջ 54ա, բ, էջ 334ա, բ):

Ներկումի վերնագիր, էջ 476: Կանոնագրի ունեցածին նման է Ն՝ 648 և 3562 ձեռագրերինը, որոնք շունեն միայն ստունս լէն: Իսկ մյուսները ունեն «Դարձեալ եւ այս կանոնք յաւուրս

Ներսէսի մեծի եւ Ներշապհոյ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի գլուխն է» ձեռն (Ձ Ձ 649, էջ 80ր, 650, էջ 88ր, 651, էջ 67ա, 2964, էջ 114ա)։ Այս համանաբար ավելացրել է Հ. Օձնեցիս որպէս առաջարան եւ վերնագիր։

Հոդ. Ա, էջ 478: Մանոթագրութիւններում օգտագործված՝ արդեն հայտնի ձեռագրերում այս կանոնախմբի հոդվածները թեւ տարբերութիւն չունեն կանոնագրում եղածից, սակայն եղած նյութը այս ձեռագրերի Ա—Ը հոդվածներում բաժանված է տարբեր սահմաններ ունեցող հոդվածների. օրինակ՝ Ա հոդվածը սկսվում է այնպես, ինչպես կանոնագրում կա, բայց վերջանում է Բ հոդվածի սկզբի ընդարձակ հատվածով. «Այլ ի նոյն ինքն... եւ ժլատութեամբ թշնամանել զսրբութիւնսն»։ Վերջինս դրված է որպէս շարունակութիւն Ա հոդվածի (տես Ձ Ձ 648, էջ 55ա, 649, 80ր, 650, էջ 88ր, 651, էջ 67բ, 2964, էջ 114բ, 3562, էջ 335ա)։

Հոդ. Բ, էջ 478—479: Վերահիշյալ ձեռագրերում այս հոդվածի միայն վերջին՝ «եռափանեցին քահանայք... վասն սուրբ պատարագին» մասն է դրված որպէս Բ հոդված (Ձ Ձ 648, էջ 55ա, 649, էջ 80ր, 650, էջ 88ր, 651, էջ 67բ, 2964, էջ 114բ, 3562, էջ 335ա)։

Հոդ. Գ, էջ 479: Նշված ձեռագրերում Գ հոդվածի տակ դրված է ինչպես այս, այնպես էլ հաջորդ Դ հոդվածի մեծ մասը՝ սկզբից մինչեւ «եւ զրկեցան ինքեանք յաւրհանութենէն Աստուծոյ» հատվածը (տես Ձ Ձ 648, էջ 55ա, բ, 3562, էջ 335ա, բ)։ Այս նույն ձեռագրերում, որտեղից սկսվում է հոդվածը, «կէսք» բառից առաջ դրված է «Դ», այսպէս՝ «...դահեկանաց իւրեանց Դ կէսք վաճառեցին...» (տես նույն էջերը)։ Նշված «Դ»-ն շորորոգ հոդվածի համարն է, բայց այն հաշվի չեն առել որպէս կարգահամար։

Հոդ. Ե, էջ 480: Այս հոդվածը ձեռագրերի մի մասում սկսվում է Դ հոդվածի վերջից մնացած մի հատվածով. «Կարդեցաք եւ հաստատեցաք (Կանոնագրի բնագրում՝ սահմանեցաք—Վ. Հ.), զի յայսմհետէ հրաժարեցեն քահանայք եւ ժողովրդականք յայդպիսի անառակ եւ մահաբեր սովորութենէն»։ Այնուհետեւ սրան կցված է կանոնագրում եղած Ե հոդվածն ամբողջութեամբ, եւ այդ բոլորը դրված է Դ համարի տակ (տես Ձ Ձ 648, էջ 55բ, 3562, էջ 335բ), իսկ Ձ Ձ 649, 650, 651, 2964 ձեռագրերում Դ եւ Ե հոդվածները միացված են միմյանց եւ դրված են Դ համարի տակ։

Հոդ. Ջ, էջ 480—481: Այս հոդվածը նշված ձեռագրերում բաժանված է երեք մասի, որից երկու մասը դրված է տարբեր համարների տակ, որպէս առանձին հոդվածներ, իսկ երրորդ մասը մուծված է կանոնագրի ունեցած է հոդվածում, այսպէս՝ ա. մաս «Քահանայք զաբաթու... եւ անտարանաւ կարգաւորաբար որպէս առանձին հոդված, նշված է Ե կամ Ջ համարների տակ. բ. մաս «Եւ զբաժանն հաղորդութեան... եւ տանջեցին (Կանոնագրի բնագրում եւ տուժեցին—Վ. Հ.) յաստուծոյ», որպէս առանձին հոդված, նշված է Ջ կամ է համարների տակ (Ձ Ձ 648, էջ 55բ—56ա, 649, էջ 81բ, 650, էջ 89բ, 651, էջ 68ա, 2964, էջ 115բ, 3562, էջ 335բ—336ա)։ Գ. մասի վերաբերյալ տես հաջորդ ծանոթագրութեան մեջ։

Հոդ. Կ, էջ 481: Ջ հոդվածի մնացած՝ երրորդ մասը՝ «Քահանայք (այս բառը կանոնագրի բնագիրը չունի—Վ. Հ.) պատրաստեցեն կառարել զսուրբ խորհուրդն... ամենայն զգուշութեամբ», նշված ձեռագրերում դրված է որպէս սկիզբ է հոդվածի։ Այնուհետեւ է հոդվածը ամբողջութեամբ եւ Ը հոդվածի սկզբի մասը «Եւ զկտակարանս եւ զմարգարէս... եւ հանդերձ ընդմեջակ սրբոյ սեղանոյն», միասին նշված են որպէս է կամ Ը հոդված (Ձ Ձ 648, էջ 56ա, 649, էջ 81բ—82ա, 650, էջ 89բ, 651, էջ 68ա, 2964, էջ 115բ—116ա, 3562, էջ 336ա)։

Հոդ. Ը, էջ 481—482: Այս հոդվածի մնացած մասը՝ «Եւ զկեկեցեալ վարագոյր (վերջին բառը կանոնագրի բնագիրը չունի—Վ. Հ.) առաքաստիկ փեսայի... թէ քահանայ է՝ լուծցի, թէ դպիր՝ որոշեցի» դրված է որպէս Ը կամ Թ հոդված (Ձ Ձ 648, էջ 56ա, 649, էջ 82ա, 650, էջ 90ա, 651, էջ 68ա, 2964, էջ 116ա, 3562, էջ 336ա)։

Հոդ. Թ, էջ 482: Այս հոդվածը թեթեւ կերպով խմբագրված է. «Թ. Ամենեկն քահանայք գահասիրութեամբ մի՛ հակառակեցեն ընդ միմեանս, զի զոր շնորհն Աստուծոյ ընտրեաց նախ ի քահանայութիւն, նա՛յ է նախաթոռ յեկեղեցւոյ եւ ի տան» (Ձ Ձ 648, էջ 56բ, 649, էջ 82ա, 650, էջ 90ա, բ, 651, էջ 68բ, 2964, էջ 116բ, 3562, էջ 336բ)։

Հոդ. ԹԳ, էջ 483—484: Ներբեհիշյալ ձեռագրերում այս հոդվածի վերջին հատվածը այսպէս է. «Եւ ոչ ժողովրդականքն առ քահանայսն ունել զնոցա պաշտանն» (Ձ Ձ 648, էջ 57ա, 549, էջ 82բ, 650, էջ 91ա, 651, էջ 69ա, 2964, էջ 117ա, 3562, էջ 336բ)։ «Պաշտանն» բառը կանոնագրի բնագրում գրված է ԹԴ հոդվածի սկզբում, այսպէս. «ԹԴ. Պաշտանն եւ պատարագիք եւ սպասք...» եւ այլն։

Հոդ. ԹԵ, էջ 486: Վերը նշված ձեռագրերում «ապաշխարութեան ապաշխարողացն»-ի փո-

խարեն գտնում ենք Միայն «զխոստովանողացն» ձևով (Մ 648, էջ 57բ, հմտ. նաև Մ Մ 649, էջ 83բ, 650, էջ 91բ, 651, էջ 69բ, 2964, էջ 118ա, 3562, էջ 337բ)։

Հռչ. ԻԵ, էջ 487: Նշված ձևագրերում այս հոդվածն այսպես է. «Ոչ է պարտ զկուսանս այրեաց տալ» (Մ Մ 648, էջ 58ա, 649, էջ 84ա, 650, էջ 92ա, 651, էջ 70ա, 2964, էջ 119ա, 3562, էջ 338ա)։

Հռչ. ԻԷ—ԻԸ, էջ 487—488: Վերոնշյալ ձևագրերում ԻԷ հոդվածը վերջանում է այսպես. «զսուրբ պատարագն արհնէացեն»։ Կանոնագիրք-ձևագրերում վերջինիս շարունակություն կազմող «զարչառս եւ զոյխարս» բառերը իրավամբ տեղափոխեցինք ԻԸ հոդվածի սկզբում, այսպես. «Ըւ զարչառս եւ զոյխարս քահանայք ի տունս իւրեանց կենդանի մի իշխեսցեն առնույն, իսկ այնուհետեւ՝ ինչպես բնագրում (Մ Մ 648, էջ 58ա, 649, էջ 84ա, 650, էջ 92բ, 651, էջ 70ա, 2964, էջ 119ա, 3562, էջ 338ա)։

Հռչ. ԼԱ—ԼԷ, էջ 489—490: Նշված ձևագրերում, ինչպես արդեն ասել ենք վերևում, չեն ընդօրինակվել այս յոթը հոդվածները։

ՀՈՎԱՆ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՈՒ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր, էջ 491: Մ 659 ձեռագրում պահվել է այլ վերնագիր. օժտանալու Ման-դակունյ ի խրատս եկեղեցւոյ համառատ բան: (էջ 263ր): Վերջինս ցույց է տալիս, որ այս վերնագրի տակ շարադրված էյութերը եկեղեցւոյն հարցերին վերաբերող խրատներ են և բեր-ված են համառոտ: Այնպէս հավանականութիւնով Մ 659 ձեռագրի դրիշ Մաղաքիան այս վերց-րել է ոչ թե անմիջապէս Կանոնագրքի համապատասխան բնագրից, այլ Կանոնագրքից անկախ ղոյութիւն ունեցող մի այլ բնագրից:

Յասկ, էջ 491—492: Ցանկի և բուն կանոնների հաջորդականութեան մէջ գտնուում ենք որոշ անկանոնութիւն: Եթե հետեւելու լինենք ցանկի հաջորդականութեանը, ապա կանոնները կունե-նան հետեւյալ կարգը.

Ցանկի Ա վերնագրին համապատասխանում է Ա հոգվածը:

Բ	»	»	Գ, Ե	»
Գ	»	»	Դ	»
Դ	»	»	Է	»
Ե	»	»	Ը	»
Զ	»	»	Թ	»
Է	»	»	Ձ	»
Ը	»	»	Ժ	»
Թ	»	»	ԺԱ	»

Այսպիսով, ցանկում չի նշված Բ հոգվածի վերնագիրը, սակայն Բ հոգվածը պետք է լինի ոչ թե առանձին, որը, մեր կարծիքով, հետագայ ընդօրինակութիւնների սխալի արդյունք է, այլ Ա հոգվածի շարունակութիւնը: Այդ երևում է Ա հոգվածի ցանկի վերնագրից, ինչպես նաև Ա և Բ հոգվածների բովանդակութիւնից: Այնուհետև Բ հոգվածի ցանկի վերնագրին արտահայտու-մ է ու միայն Գ հոգվածի, այլև Ե հոգվածի բովանդակութիւնը: Նշանակում է այստեղ գործ ունենք միեւնոյն հոգվածի կրկնութեան հետ: Վերջապէս՝ համարյա բոլոր ձեռագրերում (բացառութեամբ յոթ ձեռագրի) Ժ և ԺԱ հոգվածները միացված են և գրված մեկ հոգվածի՝ Ժ-ի տակ, սակայն ցանկում այդ հոգվածն ունի երկու առանձին վերնագիր: ԵԸ. Դեւք առանց հրամանի Աստուծոյ ոչ իշխեն մտանել ի մարդ» և ԵԹ. Դիւհարի շհուղորդել մինչև սրբեացիս: Ի դեպ՝ Ո ձեռագրի գրիչն ավելի վաղ նկատել է այս անկանոնութիւնը և ձեռագրի 277ր էջի ներքևի լուսանցքում ավելաց-րել է: «Ցանկս տարակոյս է, զդոյշ լեր եւ մի՝ մեղադրեր, դի յաւրինակն այսպէս գտաք»:

Այս շեղումները ցույց են տալիս, որ ժամանակի ընթացքում, Հովհաննէս Օձնեցու Կանոնա-գրքի կազմվելուց հետո, ընդօրինակութիւնների միջոցով տեղի են ունեցել որոշ խանգա-րումներ:

Այս ցանկը չի պահպանվել Մ 659 ձեռագրում:

Առաջաբան, էջ 492: Այս առաջաբանը մեզ ծանոթ ձեռագրերից ունի միայն Մ 659 ձեռա-գիրը երկու տեղ, նախ՝ Հովհ. Մանդակունու կանոնախմբում, ինչպես Կանոնագրքում է, երկ-րորդ՝ Հովհ. Օձնեցու կանոնախմբի ԼԲ հոգվածին առընթեր (ձեռագրում այդ հոգվածը համարա-կալված է ԺԸ): Վերջինս որոշ շեղումներ ունի Կանոնագրքի ունեցածից. «Զմեծ եւ զսուրբ եւ ղմարդասէր եւ զբարեբար տեառնէ պարտիմք գոհանալ, որ արար զմեզ բանաւորս եւ հոգեորս եւ ետ մեզ ճանաչեք զանուն իւր սուրբ եւ ասէ. Ըս ընդ ձեզ եմ յաւիտեանս ժամանակաց» (էջ 273ա):

Հոգ. Ա, Բ, էջ 492—493: Հովհ. Օձնեցու «Սակս ժողովոց ի Հայս» աշխատութեան Մատե-նագրանի Մ 500 ձեռագրի պահված արինակում, թվելով Մանդակերտի ժողովում վերահաս-

տատված կանոնները, վերջում դրված է. «Եւ զկանոնս սրբոյն Սահակայ եւ Յոհաննու Մանդաղունոյ վերստին հաստատեցին» (էջ 274բ)։ Նույն բանը երևում է Օձնեցու «Սակս ժողովոց ի Հայս» աշխատության «Գիրք թղթոց»-ի օրինակից։ Մեջբերելով Հովհ. Մանդակունու մի շարք հոգվածները, որոնք քննվել են Մանդակերտի ժողովում, Հովհաննես Օձնեցին այնուհետև ավելացնում է. «Այս աւանդ կացցէ ի վիճակիս մերում եւ այս մատենագիր եղիցի ամենայն Հայստանեաց, որք ընդ ձեռամբ մերով հաւանեալ կան ի պահեստի։ Ահաւասիկ ես Յովհաննէս Հայոց կաթողիկոս գրեցի իմով ձեռամբ դայս կանոնս, հաստատութեամբ սուրբ հաւատոյ...» (էջ 232, տես եւ հմտ. № 3076, էջ 119ա, բ, ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.)։

Հովհ. Օձնեցու կանոնախմբի մի օրինակը, որը պահված է Մատենադարանի № 659 ձեռագրում (էջ 263բ—267ա), բաժանված չէ առանձին հոգվածների։ Կանոնադրում եղած Ա եւ Բ հոգվածները լեն տարբերվում № 659 ձեռագրի համապատասխան հոգվածներից։ Մինչդեռ նույն ձեռագրում պահվող՝ Հովհաննես Օձնեցու կանոնախմբի մի այլ տարբերակի (էջ 267ա—273բ) վերջին հոգվածը Հովհան. Մանդակունու Ա եւ Բ հոգվածներն են, այդ մասը բերում ենք ամբողջությամբ. «ԺԹ. Կանոնք միաշարաթուն ոչ հրամայեցին պահել եւ յայտնի է, զի շարաթն ար երեկոնս ապաշխարողաց ոչ քարոզին մի դէմս ըստ Մովսիսի արինադիր հրամանին. եւ այս՝ զի կարապետ է թաղաւորին յառաջընթաց, ընդ առաջ ելանէ ճրագաւք եւ մոմեղիտովք կիրակիին յաղազս կանոնական կարդաւորութեանն, այլ վասն սրբոյ կիրակէին պահելոյ ոչ կանոնք հրամայեն պահել եւ ոչ վարդապետք, եւ ոչ մեք հրամայեմք. այլ նզովեմք եւ անէծս ի վերայ դնեմք որ[պէս]՝ առաջինքն որ ի նիկիայ սուրբ հարքն, այլ եւ ոչ ծնդրադրութիւն առնել» (էջ 273ա, բ)։ Համեմատութիւնը ցույց տվեց, որ այս մեջբերումը համապատասխանում է ոչ թե Հովհաննես Օձնեցու Ա Ա հոգվածին, այլ, Հովհան Մանդակունու կանոնախմբի Ա եւ Բ հոգվածներին եւ վերջված է, ամենայն հավանականությամբ, Հովհաննէս Օձնեցու «Սակս ժողովոց ի Հայս» աշխատության որևէ տարբերակից, թեև նման տարբերակ մեր Մատենադարանի ձեռագրերում չգտանք։ Մատենադարանի № 948 ձեռագրի տարբեր մասերում, տարբեր վերնագրերով, պահվել են Հովհան Մանդակունու կանոնախմբի երկու ընդարձակ հատվածներ. բերում ենք դրանք լրիվ.

«Կանոնք անկեղեցւոյ սուրբ ժողովոյն,

Ոչ հրամայեմք ի շարաթու կամ ի կիրակէի պահել եւ յայտ աստի է, զի շարաթն որ ապաշխարողացն ոչ քարոզի, քանզի նախ յառաջին հրամանէն պատուէր. եւ զարձեալ, զի կարապետ է, ընդ առաջ ելանել մեծի կիրակէին ճրագոք, ոչ հրամայեցին պահել կանոնք եւ ոչ վարդապետք, այլ նզովս արկին պահողացն ՅԺԸ եպիսկոպոսք որ ի սուրբ ժողովն։

Այլ յաւուր կիրակէի եւ զատկէն մինչև ցպենդեկոստն ծունր ոչ հրամայեցին դնել յաղաթս կալն եւ ոչ պահել։ Ապա եթե ասիցն որ ի պաս քառասնորդացն եթե ձեթ ծառոյ բերեւ եւ ձուկն չրոյ եւ զինի որթոյ, ով անհեղեղ սգաարանք, այն իսկ են նեստորի աղանդն անիծելոյն. քանզի մեծ մարգարէն Մովսէս՝ զձուկն միս ասաց, եւ առաքեալ վկանաց՝ քանզի մարմին է, եւ Բարսեղ Կեսարացի՝ զազան ասաց զձուկն եւ անյիշելին նեստոր՝ շուր։ Արդ՝ ո՞րպես է նա շուր, զի կենդանի է ամենեւին, մի՞թէ իցէ ինչ պակաս արդեաւք չամ մարմնով կամ թռչելով։ Գիրք ասեն զսկզպուն շուն՝ երեք դիւսեան եւ զհիւտրայն (կարդալ զհիւտրայն) եւս շար քան զնա, բայց սակայն զիւրեանց որդիսն ոչ ուտեն, այլ ձուկն ուտէ եւ մարգ եւս ուտէ։ Այլ եւ կան հաւք չրայինքն եւ բնաւ ոչ որ է, որ առանց չրոյ սնանի։ Գիրք զձուկն կենդանի ասէ եւ զեղ եւ զձեթ մի ասէ. Ծառայ ասէ. «Փայտ իւղոյ», եւ Դաւիթ ասէ. «Մերութիւն իմ ի ձէթ պարարտութեան», եւ աւետարան ասէ, «Տուր մեզ յիւղոյդ ձերմէ», զի ահա յայտ է եթե իւղ եւ ձեթ մի է։ Եւ Աղամ ոչ էր զինի, այլ խաղող միայն։ Ապա նոյն հրամայեց ըմպել վասն տրտմութեանն, նոյնպէս եւ մեղ տուեալ է յորախութիւն, այլ ոչ ի զեղխութիւն, այլ կերակուր յորժամ ուտեմք ի նմին կամք, այլ յորժամ արբենեմք՝ զանվաեւուչն խաւիմք, զոր մարգալէն Նղկելիս ասէ զայնոսիկ եթէ. «Վա՛յ որ յառնէն ընդ առաւառն եւ զհետ երթան ցքոյն», Եթէ մոլորեցան եւ դանդաղեցին վասն գինւոյ, քահանայքն եւ մարգարեքն նաև յառաջ ուխտաւորքն Սամուել եւ Սալմոն եւ որդիքն Յունադարս միս ուտէին, բայց զինի եւ իւղ ոչ ըմպէին։ Գիրք ասեն եթէ հացիւղի եւ մեղրիւղի եւ ամբարաւիղի մի են, եւ պանիր, ձուկն, ձէթ են զինի մի են։ Եւ եթէ ասէ՝ եթէ ձու ի ար կենդան լինի, այլ եւ ի կենդանի անասնոցն, եւ եթե ի ար կերակուր չլինի՝ մեռանի։

Զլորեքշարաթ եւ զուրբաթ պարտ է պահել, բայց ի գործոց պարապեցուցանել մեղք են, նոյնպէս եւ զմարտիրոսաց յիշատակս թէ ի նոսա դիպեցեն փոխել պարտ է ի հինգշարաթն եւ

ոչ պարտի յուրբաթու կատարել, ևթէ զմեծ ար ուրբաթու եկեղեցի ընդ պահաք հրամայէ արկանել յորում զիրք զկենդանարար խաչելութիւնն պատմեն, որ եւ զմարդիկ ի ծառայութենէ մեղաց փրկեաց. արդ զնա պահել հրամանեցին եւ զայլ ուրբաթսն որ ի զատկէն մինչ ի Պենդեկոստի ուտել (էջ 56ա—57ա)։

«Յովհաննու Մանդակունայ ասացեալ».

Դեւք առանց հրամանի Աստուծոյ ի մարդ ոչ կարեն մտանել. եւ յայտ ի Սաւուղա և, զի ասէին [ծ]առայքն Սաւուղա. Ահա այս շար ի տեառնէ խեղդէ զքեզ։ Եւ վասն Յովքա Աստուած ետ հրաման, զի ասէ Տէր ցաատանա. Ահա մատենմ զնա քեզ։ Եւ յերամակն խողից ոչ կարացին մտանել զմեքն։ Ապա զի՝ տրդ իշխեն մտանել ի մարդ առանց հրամանի Աստուծոյ. Բայց ասեն զիրք. Որ անմեղն է եւ առաքինին՝ անդի իսկ ի յովմանց պատիծս խնդրէ եւ զոմանս խրատէ, բայց արէնս ոչ է պարտ առնուլ մինչև սրբեացի. Ապա թէ ի նմին վախճանի ընդ մարտիրոսսն պսակի, զոր առաքեալ ասէ. «Մատենել զայնպիսին ի սատակումն մարմնոյն, զի ոգին ապրեացի» (էջ 29ա)։

Վերևում բերված առաջին հատվածը, որոշ շեղումներով, համապատասխանում է Հովհան Մանդակունու կանոնախմբի Ա, Բ, Դ, Է հոդվածներին, որոնք երբեմն ավելի ընդարձակ են. օրինակ՝ № 948 ձեռագրի բնագիրը չունի Դ հոդվածի «Բայց զոր»-ից (էջ 496, տող 6) սկսած մինչև նույն հոդվածի վերջը և այլն։ Իսկ երկրորդ հատվածն աննշան տարբերությամբ ծածկում է Ժ և ԺԱ հոդվածները։

Ինչպես դժվար չէ նկատել, վերը բերված հատվածները բաժանված չեն առանձին հոդվածների (ինչպես № 659 ձեռագրում է), այլ թողնում են այլ և այլ առիթներով, զանազան ժամանակներում դրված, կանոնական տարբեր զրույթյունների տպավորություն (այդ հատվածների վերնագրերը ավելացված են հետագայում, ընդօրինակությունների ժամանակ)։ Կանոնական այս զրույթյունների առանձին զրույթյունը և վերջիններիս հոդվածների բաժանված չլինելը կարծի է տալիս, որ սրանք մինչև Կանոնադրքի մեջ մուծվելը, և դրանից էլ հետո, զրույթյուն են ունեցել. որպես անկախ բնագրեր, ինչպես Բարսեղ Կեսարացու կանոնախմբի վերջին՝ ԱԱ հոդվածը (տես՝ վերևում, էջ 620—621)։ Իսկ ինչ վերաբերում է Հովհան Մանդակունու կանոնախմբի Ծ, Զ, Է հոդվածներին, որոնք չեն պահվել № 948 ձեռագրի վերոհիշյալ բնագրերում, ըստ երևութիւն. սրանք ևս Հովհան Մանդակունու մի այլ կանոնական զրույթյունից վերցված նյութեր են, որոնք, սակայն, առանձին, Կանոնադրքից անկախ, մեղ չեն հասել, թեև է հոդվածը գտնւում ենք սույն աշխատության երկրորդ հատորում զետեղված՝ Հովհան Մանդակունու մի այլ կանոնախմբի մեջ։ Նույն բովանդակություն ունեցող Գ և Ծ հոդվածների կրկնությունը Կանոնադրքի Հովհան Մանդակունու կանոնախմբում, հավանաբար, պետք է բացատրել Մանդակունու կանոնական տարբեր զրույթյուններից օգտվելու փաստով։

Հովհան Մանդակունու Կանոնախմբի Դ, Է, Ը, Թ հոդվածները որոշ շեղումներով հանդիպում են «Գիրք թղթոց»-ում (էջ 231—232). սկիզբը, «Ո՛վ անհեթեթ զղայարան», հմմտ, Կանոնագիրք, էջ 493, տող 12. վերջ. «Յիսուսի ծնունդն էր այսպէս», հմմտ, նույն տեղում, էջ 499 տող 3)։ «Գիրք թղթոց»-ում պահված հատվածների մեջ կան այնպիսիներ, որոնք մոտ են Կանոնադրքի՝ Հովհան Մանդակունու կանոնախմբի հոդվածներին, սակայն կան նաև այնպիսիներ, որոնք մոտ են № 948 ձեռագրի բնագրին։ «Գիրք թղթոց»-ը ևս № 948 ձեռագրի նման չունի Դ հոդվածի «Բայց զոր»-ից (էջ 496, տող 6) սկսած մինչև հոդվածի վերջը։ Մեր նշած հատվածը մուտք է դրած «Գիրք թղթոց»-ում Հովհան. Օձնեցու «Մակա ժողովոց ի Հայաստան» աշխատության միջոցով, որպես մեղքերում։

Հոգ. Զ, Ը, էջ 497, 498։ № 659 ձեռագրում պահված Զ և Ը հոդվածներին ոչ այնքան մեծ տարբերությունները ցույց տալու համար կրեմենք այդ երկու հոդվածները. «Ի Պենտակոստիցն մինչև զվարդեվառն մին շաբաթն ուտի, երկուն պահի. Վարդեվառն տաւն առաքելոցն է և մատուցը ըստ հնումն, ի նորումն նաւակատիք սուրբ եկեղեցւոյ եւ մարտիրոսաց յիշատակ» (էջ 266ա, բ)։ «Ը. Եւ որք ի շորեքշաբաթու և յուրբաթու մարտիրոսաց յիշատակ առնեն՝ մեղք են, զի եթէ ի կարգի էր. ապա ի զատկին ուրբաթն ար պարտ էր առնել մատաղ, զի Քրիստոս աստուած արարիւն երկնի եւ երկրի յուրբաթուն խաչեցաւ եւ ընթերցուածք եւ Սաղմոս եւ Աւետարան այն ար շատ են. եւ այն ար ամենայն մարդիկ ազաւանցան ի ծառայութենէ մեղաց եւ զրախոս այն ար բացաւ ի ձեռն աւազակին եւ զմարդիկ ի ծառայութենէ այն ար զերծոյց Քրիստոս, բայց կարգը եկեղեցւոյ զայն ուրբաթ պահել հրամային եւ փոխանակ նորա ուտել զայլ ուրբաթսն մինչև ցՊենտակոստէն» (էջ 266բ—267ա)։ Իսկ Կանոնադրքում պահված Ժ և ԺԱ հոդվածները № 659 ձեռագրում չեն պահվել. այստեղ Հովհան Մանդակունու կանոնախմբումը ավարտվում է Կանոնադրքում պահված Թ հոդվածով։

ԱՔՐԱՀԱՄ ՄԱՄԻԿՈՆԵՒՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Հօդ. Ա, էջ 501—502: Այս հոդվածը որպես առանձին նամակ, ուղղված Աղվանից Վաչաղան թաղավորին, գտնում ենք «Մովսէսի Կաղանկատուացույ պատմութիւն Աղուանից աշխարհի» (Քիֆլիս, 1912) աշխատության մեջ, որպես Ա հատորի 25-րդ գլուխ՝ «Երանելուն Արահամու Մամիկոնէից եպիսկոպոսի առ Վաչական Աղուանից արքայ թուղթ սակս ննջեցելոց» խորագրով (էջ 96—97)։ Մեզ թվում է, որ այս նամակը Կոնստանդնուպոլիսի մեջ մտել է Մովսէս Կաղանկատու-վացու Պատմութիւնից անկախ։ Իսկ հաջորդ Բ և Գ հոդվածները, որ այլուր չգտանք, ըստ էության Ա հոդվածի նման առանձին նամակներ են և չեն մտել Մովսէս Կաղանկատուացու Պատմության մեջ, բայց մտել են Կոնստանդնուպոլիսում։

ՄԱՀԱԿ ԶՈՐՈՓՈՐԵՑՈՒ ԿԱՆՈՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր, ԼՁ 506: Մի քանի ձեռագրերում այս կանոնախումբը սխալմամբ վերագրված է Մովսես Քերթովազորը և վերնագրում էլ վերջինիս անունն է դրված. «Կանոնք Մովսեսի Քերթովազորն րան (Ն՝ 648, 3562 ձեռագրերում՝ քան) հարցողաց, գլուխք Ժն» (Ն՝ 649, ԼՁ 113ր. տես նաև Ն՝ 648, ԼՁ 52ր, 650, էջ 123ա, 651, էջ 103ր, 2964, էջ 157ա, 3562, ԼՁ 332ա):

Ցանկ և երկրորդ վերնագիր, ԼՁ 506—507: Վերևում նշված ձեռագրերը այս ցանկը և երկրորդ վերնագիրը չունեն. ձեռագրերի մեծ մասը երկրորդ վերնագրում ունի «քաղաքայ», թեև սխալ հոլովածով, փոխանցինք փոքրաթիվ ձեռագրերի ունեցածով՝ «քաղաքաց», բայց սա էլ միտքը հասկանալի չի դարձնում: Մեղ թվում է «Սինականի քաղաքաց» բառերի միջև եղել է մի բառ, օրինակ, «ի Միջագետաց», որը և ընկել է:

Հող. Ա, ԼՁ 508: Հարցը աննշան շեղում ունի նշված ձեռագրերում. «Թէ պարտ» իցէ եպիսկոպոսին մինչ յեկեղեցոյ անդ իւրում իցլ և գործ եպիսկոպոսութեան իղլ առ նմա երկաթ արկանել յանձն իւր ե այնու վարել զտեսչութիւն» (Ն՝ 649, էջ 113ր—114ա. տես նաև Ն՝ 648, ԼՁ 52ր, 650, ԼՁ 123ա, 651, ԼՁ 103ր—104ա, 2964, ԼՁ 157ա, 3562, ԼՁ 332ա):

Հող. Ե, Զ, ԼՁ 509: Կանոնագրերում նշված և հոդվածն այս ձեռագրերում դրված է Զ-ի տեղը և ընդհանրապես:

Հող. է, ԼՁ 509—510: Այս հոդվածի Հարցը և Պատասխանը մի քանի ձեռագրերում փոքր ինչ շեղվում են Կանոնագրերի ունեցածից՝ «Հրց. Թէ պարտ է որ ոք կրօնաւորեցաւ յանապատի և ուրկանայ կամ բորոտի, ի նմին յարամնալ ի կրօնաւորութեան յանապատի, թէ ի հիւանդանոցս երթալ»:

Պատասխանի. Ոչ է պարտ թողուլ զտեղին եւ ի հիւանդանոցս երթալ, այլ ի նմին մըշտընչեանաւորիլ կրօնաւորութեամբ յանապատին, բայց եթէ առ ի շընդունելեացն հարկ լինիցի փախչել» (Ն՝ 2964, էջ 158ա. տես նաև Ն՝ 648, էջ 53ա, 649, էջ 114ր, 650, էջ 123ր, 651, էջ 104ր, 3562, էջ 332ր—333ա): Ն՝ 650 ձեռագրում այնուհետև այս կանոնախմբից չի ընդօրինակվել և բնագիրը մնում է թերի:

Հող. Ժ, ԼՁ 513: Պատասխանի վերջին «Այս ասպարէսք են նահատակաց... որ է ըստ ախտից մերոց» հատվածի փոխարեն Ն՝ 649, 651, 2964 ձեռագրերն ունեն սուրբ հարցն և հառոյ Աստուծոյ փրկողին արարածոց» (էջ 116ա, 106ա, 159ր), իսկ Ն՝ 648, 3562 ձեռագրերը շուրջն են «Այս ասպարէսք են նահատակաց» և «ի սուրբ հոգւոյն որ և մեզ... որ է ըստ ախտից մերոց» հատվածները (էջ 54ա, էջ 333ր):

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՕՁՆԵՑՈՒ ԿԱՆԱՆԱԽՈՒՄԲ

Առաջին վերնագիր, էջ 514: Ծանոթագրություններում օգտագործված՝ մեզ հայտնի ձեռագրերը շունեն այս վերնագիրը. միայն № 659 ձեռագիրը ունի «Յանգ Յովհաննու Մանդակունու» (էջ 267ա), չփոթված վերնագիրը, որի վերջին բառի վրա ուրիշներ գիծ են քաշել և ուղղել՝ «Իմաստասիրի Օձնեցու»:

Յանգ, էջ 514—516: Այս ցանկը պահվել է միայն № 659 ձեռագրում: Այն տարբեր է Կանոնագրի ունեցածից և նոր է կազմված. ահա այդ ցանկը.

ա. Եպիսկոպոսաց, երիցանց, սարկաւազաց արքեպիսկոպոս:

բ. Աշխարհականաց արքեպիսկոպոս:

գ. Ոչ ղնելոյ պսակ ի շարաթու եւ ի կիրակէի:

դ. Վաղին պսակելոց:

ե. Ոչ ղնելոյ պսակ յատուրս պենտակոստէից:

զ. Ոչ է պարտ ի սուրբ քառասներորդն ի շարաթ եւ ի կիրակի պատարագ շատուցանել:

է. Պահոց իւրաքանչիւր:

ը. Վասն հացի պատարագի:

թ. Վասն իւղոյն ածութեան:

ժ. Վասն մկրտութեան ձիթոյն:

ժա. Վասն հիւանդաց ձիթոյն:

ժբ. Վասն շառնելոյ սեղան փայտեայ:

ժդ. Աւազան արհնելոյ:

ժդ. Մկրտութիւն առնելոյ:

ժե. Պսակ առնելոյ:

ժզ. Երկրորդ ամուսնութեան:

ժէ. Աւուրն շարաթոյ երեկոյն:

ժը. Կիրակէի:

ժթ. Չարադանդ մօղնէից:

եի. Քառասներորդաց պահոց» (էջ 267ա, բ):

Երկրորդ վերնագիր, էջ 516: № 659 ձեռագրում ցանկից հետո եղած վերնագիրը սերտ աղերս ունի «Յովհաննու Իմաստասիրի Աննեցոյ մատենագրութիւնք» (Վննետիկ, 1953)–ի մէջ պահված «Պատմութիւն վասն իւր ըստ առաջնումն կենցաղին ուսումնասիրութեան...»–ի վերնագրի (էջ 1) հետ: Ահա ձեռագրի պահած վերնագիրը. «Երանելոյն տեառն Յովհաննու Հայոց կաթողիկոսի յառաջին կենցաղն եւ գալ նորա յաթոռ քահանայապետութեան եւ քաղմապատիկ եւ զանազան կարգս եկեղեցոյ հաստատեալ տուլն ի» (էջ 267բ): Իսկ մի քանի ձեռագրերում գրված է. «Նոյն կանոնք գլուխք ժԸ» (№ № 648, էջ 63բ, 649, էջ 110բ, 650, էջ 120ա, 651, էջ 100բ, 2964, էջ 153բ, 3562, էջ 343բ, ի: № 649, 650, 651, 2964 ձեռագրերում ժԸ–ի փոխարեն ժԹ): Նշված ձեռագրերում «Նորին կանոնք»–ին նախորդում է «Երանելոյն Յովհաննու Իմաստասիրի» գրվածքը, որը այլ բան չէ, եթե ոչ «Յովհաննու Իմաստասիրի Աննեցոյ մատենագրութիւնք»–ի առաջին բնագրի զանազան հատվածների քաղագրութիւն (տե՛ս § գ, էջ 5, § դ, էջ 8, § ե, էջ 9): Դրա համար էլ հիշյալ ձեռագրերում սրանից հետո գրված է. «Նորին»՝ չու. Օձնեցու:

Հադ. Ա, Բ, էջ 516—517: Բացառութեամբ № 659 ձեռագրի, մյուս ձեռագրերը շունեն Ա և Բ հոդվածները, իսկ վերջինիս ունեցածն առանձին շեղումներ չունի Կանոնագրի ունեցածից, միակ տարբերությունն այն է, որ Ա՝ 659 ձեռագիրը չունի «Մի՛ իշխեսցէ պաշտել զկարգն» կամ «մատչելի ի կարգն իւր եւ ի հաղորդութիւն»–ի փոխարեն ունի «մերձանալ ի կարգս իւր եւ հաղորդ լինել» (էջ 268ա):

Հոդ. է. էջ 518—519: № 659 ձեռագրում այս հոդվածը միացված է նախորդի հետ և նշված՝ Զ համարի տակ (էջ 269ա, բ):

Հոդ. Ը, էջ 519: № 651 ձեռագիրը շունի այս հոդվածի վերջին՝ «և մեզ ի նմին... նորածն ինչա մասը»:

Հոդ. Թ, էջ 519—520: Բնագրի «եւ իւրաքանչիւրոց եպիսկոպոսացն միանգամ ի Զատկին հինգ- ջարթի արք» (տող 12—13) հատվածի «եպիսկոպոսացն միանգամ» բառերի միջև պետք է լինի բայը, օրինակ՝ «բաշխել», որը և ոչ մի ձեռագիր չունի, այլապես միտքն պարզ չէ: Մի քանի ձեռագրերում այս հոդվածը ենթարկվել է թեթև խմբագրման, տե՛ս և հմտ. հետևյալ հատվածը. «... զիւղն անուշահոտութեան, հայրապետին արհնել միանգամ ի զատկի հինգջարթին օր, որպէս եւ հրամայեալն է. եւ իւրաքանչիւր եպիսկոպոսացն եւ քահանայիցն ի նմանէ ընդունել...» (№ 648, էջ 64բ. մատ. № № 649, էջ 112ա, 651, էջ 101բ, 296գ, էջ 155ա, 3562, էջ 344բ): Իսկ № 650 ձեռագրում չի պահվել «եւ յայլ ի պէտս աւծման... արհնել քահանայն» (էջ 121բ) վեր- ջին հատվածը:

Հոդ. ԺԴ, էջ 521: № № 650, 651 ձեռագրերում չի պահվել այս հոդվածի վերջին մասը. «և ապա տանել... եւ մկրտել»:

Հոդ. ԺԵ, էջ 523: Եզ ձեռագրերում այս հոդվածը դրված է ԺԸ հոդվածի տեղը և ընդհա- կառակը:

Հոդ. ԺԸ—ԼԲ, էջ 523—535: № № 648, 649, 650, 651, 2964, 3562 ձեռագրերում չեն ընդո- րինակված ԺԸ—ԻԶ, ԻԸ, Լ և ԼԲ հոդվածները, իսկ № 659 ձեռագրում՝ ԺԹ—ԼԱ հոդվածները:

Հոդ. ԻԴ, էջ 527—530: Զ ձեռագրում բնագրի «պատճառին» բառի վրա հատուկ նշանով աչ լուսանցքում կարմիր թանաքով դրված է. «զարհնեցէք մանկունք զտէրն ասէ», (էջ 190ա):

Հոդ. ԻԹ, էջ 533: Մի քանի ձեռագրերում այս հոդվածի վերջին «աւանդիչս» բառի փոխարեն դրուում ենք «հարսն մեր» (№ № 648, էջ 66ա, 649, էջ 113բ, 650, էջ 122բ, 651, էջ 103բ, 2964, էջ 157ա, 3562, էջ 346ա):

Հոդ. ԼԲ, էջ 534—535: Ն՝ 659 ձեռագրում այս հոդվածի վերջում, որպես շարունակություն, կցված է. «զմեծ եւ զսուրբ եւ զմարգասէր եւ զբարեբար տեանէ պարտիմք զոհանալ, որ արար զմեզ քանաւորս եւ հոգեւորս եւ ետ մեզ ճանաչել զանուն իւր սուրբ եւ ասէ. «Ես ընդ ձեզ եմ յաւի- տեանս ժամանակաւ» (էջ 273ա): Սակայն այս մեջբերումը կապ չունի Հովհան, Օմնեցու կանոնա- խմբի հետ և պատկանում է Հովհան Մանգակունու գրչին (տե՛ս և հմտ. վերևում, էջ 492, 535): Եվ պատահական չէ, որ № 659 ձեռագրում այս մեջբերմանը հաջորդում են Հովհան Մանգակունու կանոնախմբի Ա և Բ հոդվածները, որոնք ձեռագրում գրված են որպես Հովհան. Օմնեցու կանո- նախմբի ԺԹ հոդված: Քանի որ № 659 ձեռագրում Հովհան, Օմնեցու կանոնախմբին նախորդում և հաջորդում են Հովհան Մանգակունու գրվածքները, այդ պատճառով էլ այստեղ Հովհան. Օմնե- ցու կանոնախմբը ներկայացված է Մանգակունու անունով:

